

VEELBELOVEND RHODESIA
EN MACHTIG TANGANYIKA

*Foto op het stofomslag: De Victoria-watervallen in hun schilderachtige omlijsting
afgestaan door de Zuidafrikaanse spoorwegen.*

MARY POS

V E E L B E L O V E N D

RHODESIA

EN M A C H T I G

T A N G A N Y I K A

N.V. GEBR. ZOMER & KEUNINGS UITG. MIJ WAGENINGEN

AAN SIR ROY WELENSKY

RHODESIA'S „WONDERMAN”

ZOON VAN EEN EMIGRANT

VRIEND VAN DE NEDERLANDERS

IN RHODESIA

DE BAOBAB

Symbool van Rhodesia, land van optimisme

IN savannestrecken van Afrika kan men een zeer merkwaardige boom aantreffen, die domineert over zijn gehele omgeving. En dat niet alleen omdat hij een reus is onder zijn soortgenoten, met „hoofd en schouders” boven hen uitstekend, maar ook omdat zijn verschijning zo anders is dan die van de meeste bomen. Zijn aanzien is ruig en geweldig. In betrekkelijk weinig jaren kan hij een enorme omvang krijgen en uit zijn machtige stam steken dan zo onregelmatig als het maar kan, de takken. Hij lijkt op een reus van een kerel, die zich weinig om zijn uiterlijk bekommert, aangezien hij zo oneindig belangrijker dingen te doen heeft. Hij is een pionier, een kolonist van de allerbeste soort. En dat hij soms lelijk is bij het wanstaltige af en vaak meer op een geweldige fles dan op een boom lijkt, vergeef je hem graag. Je telt zijn lelijkheid zelfs niet. Sterker, je vindt zijn verschijning fascinerend en dat omdat je hem zo bent gaan waarderen.

De altijd gevende

Hoe kan het ook anders! Want al is zijn hout zeer licht, zijn snelle groei betekent heus geen voosheid en wordt beslist niet veroorzaakt omdat het hem zo voor de wind gaat en hij het voedsel als het ware maar door zijn sterke wortels naar zich toe heeft te halen . . . Inderdaad, als hij het goed kan hebben versmaadt hij dit goede niet, maar komen er magere jaren, komen er zulke droogteperiodes dat alles rondom hem dreigt te sterven, dan is hij nog door en door levend en gezond, omdat hij zoveel weet te verdragen . . . Meer nog. Hij zorgde voor de toekomst en legde iets weg voor de kwade tijd. Hij heeft een kostelijke voorraad water in zijn dikke, sponzige bast aangelegd, zodat als alles rondom hem niets meer kan geven dan verschrompelde vruchtbeginsels, gestorven eer ze tot wasdom kwamen, zijn rare, een groot deel van het jaar geheel kale takken, met uitnemend eetbare, kalebasachtige vruchten prijken! Die bast is oorzaak dat hij zelfs een bosbrand weet te overleven, omdat het vuur er in verstikt. Door een procédé, waarvan hij het geheim niet prijs

geeft, weet hij in zijn bast een medicijn te bereiden, waardoor menselijke wezens, lijdend aan oogziekten, genezing kunnen vinden en voor mogelijke blindheid worden behoed.

In de droge tijd laat hij het ook voor hemzelf zo kostbare water uit zijn bast aftappen, zodat de inheemse bevolking zich er mee kan laven. Van zijn bastvezels kan heel sterk touw en papier vervaardigd worden en in tijden van nood kan men er zelfs primitieve kleding van weven.

Als de mensen geen dak boven hun hoofd hebben, hollen ze hem uit en dan hebben ze een woning, waarin soms wel twaalf personen een verblijfplaats kunnen vinden. Ja, soms dient hij zelfs als graf voor hun doden.

Vaak verminken de mensen hem door zijn zwaarste takken af te kappen, want ook dat hout kan hun verschillende diensten bewijzen. Het is zo licht dat vissers het gebruiken als „kurken”, waardoor zij hun netten drijvend houden. Hakken zij hem om dan kan van zijn machtige stam een uitnemende boot gebouwd worden, die hen over de rivier brengt naar hun bestemming, altijd natuurlijk als hij leeft in de nabijheid van één der zeldzame stromen in het droge, Afrikaanse land . . .

Apenbrood

Laat men hem in leven dan kunnen zijn vruchten, bekend als „apenbrood”, door mens en dier gegeten worden. Zij geven uitgeperst en vermengd met water een verfrissende drank. Reeds eeuwen geleden kende men in Europa en Egypte de vrucht van de baobab als middel tegen koorts en dysenterie, waarom deze gedroogd en tot meel gemalen naar genoemde landen werd uitgevoerd. De zaden bevatten een grote hoeveelheid vette olie, die voor verschillende doeleinden kan worden gebruikt, onder andere bij de bereiding van vernis, maar de inheemse bevolking eet ze ook wel rauw om hun voedzaamheid. Ze zijn even smakelijk als bijvoorbeeld zonnebloempitten.

De houtachtige schalen van zijn vruchten zijn duurzame drinknappen, of vormen ander „vaatwerk”.

Hoewel hij zo weinig voor zichzelf verlangt is deze wonderlijke boom met zijn even wonderlijke naam „baobab” de voortdurend gevende . . . Eén boom, die geheel alleen meer aan de mens schenkt dan een heel bos van sommige andere boomsoorten!

Is het wonder dat een pionierend volk deze boom tot symbool koos?

De boom die, als het moet, zoveel gebrek kan lijden en toch in leven blijven, die zo heel weinig nodig heeft en zich zo verdienstelijk weet te maken, die taatheid aan levensmoed paart!

De boom, waarvan men zegt dat hij gegeten en gedronken kan worden,

dat hij zo nodig voor kleding en onderdak zorgt, de reus die meer dan twintig meter hoog wordt en soms ook zelfs twintig meter en meer in omvang! Men had deze boom een ereplaats gegeven op de grootse tentoonstelling, die in 1953 werd gehouden in Bulawayo ter ere van de stichter van Rhodesia, Cecil Rhodes, bij de herdenking van zijn geboortedag, toen honderd jaar geleden.

Want deze boom, die behalve in Afrika, ook in India en West-Indië voorkomt, treft men vooral aan in Rhodesia, land van optimisme . . .

DE RHODESIA'S WORDEN VOLWASSEN

Bewogen verleden

Hoopvolle toekomst

STEEDS meer komen naast Zuid-Afrika ook de beide Rhodesia's in de Nederlandse belangstelling te staan. In de eerste plaats omdat genoemde staten hun grenzen wijder voor immigratie, ook van Nederlanders, hebben opengesteld. Maar er zijn nog andere redenen. Het is nog niet zolang geleden dat de Rhodesia's zich met het aan hun oostgrens gelegen Nyasaland hebben verenigd tot „the Central African Federation”, wat in de toekomst een grote factor kan betekenen voor het bewaren van orde en rust in dit deel van Afrika en door welke totstandkoming een klein gedeelte van het ideaal van Cecil Rhodes, diamantkoning en empire-buider en van Generaal Jan Smuts, Zuidafrikaans staatsman en wereldburger, werd verwezenlijkt.

Ook om dit feit verdient dit gebied onze belangstelling. En dan is er het fascinerende land zelf, bewoond door een volk, dat bekend staat om zijn optimistische levenshouding, ten spijt van, misschien juist dóór alle moeilijkheden die het heeft moeten overwinnen en nog dagelijks moet overwinnen.

Machtige natuurwonderen

Omdat door de uitvinding van steeds snellere vervoermiddelen afstanden al meer wegvallen, is voor de hunkeraar naar de schoonheid en onge-reptheid der natuur binnen afzienbare tijd de mogelijkheid misschien daar om eens een vacantie door te brengen in dit fascinerende land, bewoond door een volk, waar bij degenen, levend buiten de moderne steden, de levensmoed en de gastvrijheid der oude pioniers nog in sterke mate aanwezig zijn.

In dit brok Afrika vindt u machtige natuurwonderen . . . Men denke in de eerste plaats aan de twee kilometer lange Victoriawatervallen, op de grens van Noord- en Zuid-Rhodesia, tweemaal hoger dan de Niagarafalls, dat wil zeggen zo hoog als de Dom van Utrecht. Ze worden in hoogte echter ver overtroffen door de Kalambo-watervallen, welke tweehonderddertien meter omlaag donderen in Noord-Rhodesia's hoge noorden,

vlakbij het vriendelijke, maar zo diep in het hart van Afrika wegschuij-
lende plaatsje Abercorn.

In Noord-Rhodesia liggen ook geweldige dierenparadijzen, maar liefst
twaalf, die tezamen 14.500 vierkante mijlen beslaan, waar geen jager
een schot mag lossen. Dat mag hij wel in 29 andere gebieden, maar dan
moet hij daarvoor permissie hebben en mag hij alleen die dieren schieten,
welke door zijn jachtlust geen gevaar lopen uit te sterven. Bovendien is
er nog een gebied van 8650 vierkante mijl, dat men als Nationaal Park
wil bestemmen en waar men de fascinerende sfeer van „het hart van
Afrika”, zoals Noord-Rhodesia weleens wordt genoemd, ver van het ge-
woel der moderne wereld, dag en nacht kan ondergaan, en waarvan men
als een ander mens, verfrist naar lichaam en geest, kan terugkeren naar
zijn eigen moderne woonsteden, weer fit voor de zware taak, die daar
wacht.

Meren en bergen

Men vergete voorts niet dat het Tanganyikameer, op één na het diepste
meer ter wereld (1400 meter), in het zuiden aan Noord-Rhodesia grenst.
Het is 700 km lang, 50 tot 70 km breed en ligt 750 meter boven de
zeespiegel, omringd door bergen.

Een beroemde ontdekkingsreiziger als Livingstone was verrukt toen hij,
komend uit de ruige, verschroeide, gele Afrikaanse wildernis, voor het
eerst dit meer aanschouwde, dat hem met zijn heerlijke oevers zo sterk
aan de Middellandse Zee deed denken.

Allerlei watersporten kunnen er bedreven worden en de visvangst wordt
er beoefend zowel door de inheemse bevolking als door de vele Europe-
anen, die uit Rhodesia, Tanganyika en Kenya hierheen komen om er
weer nieuwe krachten op te doen, alvorens naar de hitte van hun eigen
woongebied terug te keren. Er komen vissen in voor, die men nergens ter
wereld aantreft.

Vanuit Noord-Rhodesia kan men per boot een tocht maken over het meer,
aan welks oever zeer aardige bad- en havenplaatsjes liggen, een tocht
die vier dagen duurt en voert langs de tropisch begroeide oevers.

Soms kunnen geweldige stormen, die alleen in een bepaalde tijd van het
jaar voorkomen, het water van dit meer zowel als dat in Nyassaland in
hevige beroering brengen.

Het verrukkelijke meer van Nyassa met zijn glashelder water, dat zoet
is en dat men drinken kan, zijn met palmen omzoomde baaien, zijn om-
lijsting van trotse bergen, trekt, evenals het Tanganyikameer, als een
magneet Afrikareizigers en mensen die in dit deel van de wereld een nieuw

bestaan trachten te vinden, naar zich toe. En geen wonder. Want hoe verkoelend is de wind als men, komend uit het diepst van het tropisch groen, plotseling de wijde verten van een binnenzee voor zich ziet geopend, 600 km lang – van hier tot in het hart van Frankrijk – 24 tot 80 km breed en iets minder diep dan zijn grote broeder, het Tanganyikameer.

Nyassaland is zo schoon en schilderachtig, dat men er steeds meer het toerisme wil bevorderen. Het is er warm, maar hoe heerlijk zijn er de morgens en wat te zeggen van de avonden, als de krekels hun hoge zang laten horen en men onder de ban van de naderende tropennacht komt? Ik denk voorts aan de uiterst fascinerende Matoposbergen, die vanuit Bulawayo thans zo gemakkelijk zijn te bereiken. Dit gebergte, waar zich ook het graf van Cecil Rhodes bevindt, heeft zo'n eigen gelaat, is zó huiveringwekkend schoon, dat men onmogelijk in enkele regels zijn gevoelens kan uitdrukken, teweeggebracht bij het aanschouwen van deze bergwereld. In het hoofdstuk over Rhodesia's stichter, Cecil Rhodes, is daarover meer geschreven.

Geheimzinnige ruïnes

En dan is er ook de liefelijke en tegelijk grootse bergwereld in het zuiden, de Vumba genaamd. Niet zo heel ver daar vandaan vindt men de thans wereldbekende Zimbabwe-ruïnes, in 1868 door de jager Adam Renders als eerste blanke aanschouwd. Wie hebben hier eeuwen geleden op zo vernuftige wijze hun stad gebouwd? Er is een acropolis, die voor verdediging was bedoeld en gebouwd werd op een granieten heuvel, welke 1000 meter uit het dal omhoog rijst, waarin een dode stad ligt; sombere ruïnes gegroepeerd rondom de overblijfselen van een tempelcomplex. In de regentijd hangt er de geur van de dood in deze spookstad, waarover een boeiende roman werd geschreven. Op de gloeiende dagen kan het er ontzettend heet zijn.

Het was in dit gebied dat Allan Wilson en zestien van zijn mannen, nadat ze in een hinderlaag waren gelokt, tijdens Cecil Rhodes' strijd tegen rebellerende stammen, zich hebben doodgevochten.

Er zijn in de Zimbabwe-ruïnes prachtige gouden voorwerpen gevonden, heerlijke sieraden, smeedijzeren en gouden ornamenten, maar veel moet er door dieven zijn geroofd en versmolten. Men vond er ook Perzisch porselein, Arabisch glaswerk en kralen, kralen . . . Veel van het schoons wordt nu bewaard in verschillende musea. Die in Salisbury en Bulawayo, maar ook in Kaapstad en zelfs in Londen (het Britse museum), hebben voorwerpen van hier afkomstig. Uit niets kan men echter opmaken, wie

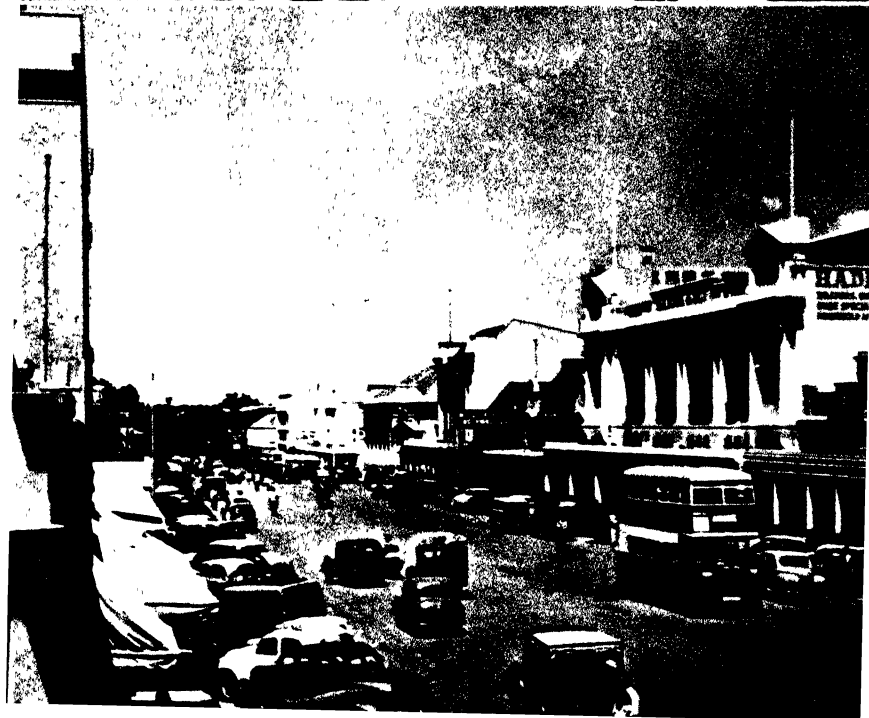
hier geleefd moeten hebben. En over de ouderdom der ruïnes tast men eveneens in het duister. Sommige geleerden gaven ze drieduizend jaar, anderen maar 600 jaar!

De stenen van deze bouwwerken zijn zonder voegmiddel op elkaar gestapeld, juist zoals de Inka's en pre-Inkavolken in het Andesgebergte deden. In dit gebied leefden voordat Cecil Rhodes het land aan het Britse Empire toevoegde, de Mashona's, „kinderen van de zon” genaamd – alweer moet men aan de Inka's denken –. Later zijn ze door de Matabelen onder hun wrede opperhoofden, waarvan Lobengula de laatste was, bestreden, verslagen en voor een groot deel uitgemoord.

Maar dit is lang geleden. Nu vindt men in dit land een moderne samenleving, waarin vrede heerst.

De jonge federatie barnend van leven

Als u de kaart van het zuidelijk deel van Afrika opslaat, – kent u ook het genoegen om aan de hand van uw atlas, comfortabel in uw huiskamer gezeten, in gedachten verre reizen te doen? – dan ziet u hoe Zuid- en Noord-Rhodesia ten noorden van de Transvaal liggen, maar dat Zuid-Rhodesia aan de westzijde begrensd wordt door het geweldige Bechuanaland, Engels Protectoraat, één der gebieden, die Zuid-Afrika opeist voor samenvoeging met de Unie, waarvan Engeland echter niets wil weten. Oostelijk ziet u het geweldige Mozambique liggen, Portugees Oost-Afrika, en tussen Noord-Rhodesia en dat enorme Mozambique in ligt heel fijntjes Nyassaland, waar een frisse blauwe strook u herinnert aan water. Het lijkt niet groot tussen de machtige landen-broeders in, maar het is toch nog twee en een half maal zo groot als ons eigen land. Welnu, het besluit om Noord- en Zuid-Rhodesia met Nyassaland te verenigen in de „Central African Federation”, in de toekomst misschien nog uit te breiden met andere staten, is een feit geworden. Noord-Rhodesia met zijn bodemschatten, waaronder vooral zijn koperrijkdom, zal in de eerste plaats mijnbouwgebied worden, Zuid-Rhodesia ondanks zijn onafzienbare tabaks- en maisvelden, ook industriegebied, Nyassaland, toeristenland. Maar natuurlijk worden ook in dit laatste gebied landbouw en veeteelt uitgeoefend, terwijl Zuid-Rhodesia vanzelfsprekend steeds meer industrieën krijgt, want ook dit land bezit hoogst belangrijke bodemschatten. Er wordt nog altijd naar goud, vooral in de buurt van Bulawayo, gedolven. In Wankie, op de weg van Bulawayo naar Noord-Rhodesia, vindt men zelfs één van de rijkste kolenlagen ter wereld. Te Shabani liggen belangrijke asbestvelden en chroom treft men in Selukwe en op andere plaatsen aan.

1. Zelfs de deur moet aan
thuis herinneren

2. Gesprek van Mary Pos
met de jonge mannen
werkzaam bij de Rhode-
siaanse spoorwegen

3. Twee noorderlingen uit
Nederland die het in
Rhodesia best kunnen
klaren

4. Jonge Amsterdammer
in de hute van Living-
stone op de locomotief

5. De commissie van ont-
vangst te Umata (Zuid-
Rhodesia)

Aan land- en tuinbouw en aan de veeteelt wordt de grootste aandacht besteed. De desbetreffende ministeries verrichten uitermate goed werk door de uitbreiding van de irrigatiemogelijkheden, de bouw van enorme dammen en krachtinstallaties; voorlichting aan de boeren, bestrijding van ziekten onder vee en planten en niet te vergeten vergroting der vervoersmogelijkheden door uitbreiding van het weggennet en de luchtverbinding. Wie bedenkt hoe jong deze landen zijn moet wel respect hebben voor de resultaten die reeds zijn bereikt.

Daar komt bij dat de Rhodesia's in zeker vijf zones verdeeld kunnen worden wat regenval en klimaat betreft, waardoor een rijkdom aan landbouwproducten, groenten en fruit geteeld kan worden.

Hoog in de koelte der bergen met een grote regenval zijn het thee en allerlei vruchten „die het doen”, daar liggen ook de hoge vruchtbare weiden voor het houden van vee. In de gebieden van middelmatige regenval en sub-tropische temperaturen vindt men vooral mais en de tabak, de citrus-vruchten, maar ook aardappelen. Hier liggen eveneens gemengde bedrijven en veehouderijen.

In de overige streken, waar hitte en droogte dikwijls hand in hand gaan, worden vooral veevoeders verbouwd. Daar worden koeien gehouden of schapen, al naar gelang van de meer of mindere regen die er valt en daar vindt men de geweldige ranches, omdat slechts alleen in uitgestrekte gebieden het vee het noodzakelijke voedsel kan vinden. Het intensief uitoefenen van landbouw en veeteelt of het houden van pluimvee is hier onmogelijk door gebrek aan voldoende water.

Slechts een gedeelte van Noord- en Zuid-Rhodesia – en ik heb de leegte er van gezien vanuit de lucht – is tot dusver in cultuur gebracht. Volgens de laatste officiële gegevens wonen er ongeveer 166.000 blanken in Zuid-Rhodesia, ongeveer 2 miljoen naturellen, bijna 5.000 Indiërs en circa 7.000 „gekleurden”, halfbloeden dus. Maar in Noord-Rhodesia, tweemaal zo groot als Zuid-Rhodesia, waar het 't grootste deel van het jaar tropisch heet is, is het nog veel leger. Daar wonen nu ongeveer 62.000 blanken en een kleine twee miljoen naturellen, behalve wat Indiërs en gekleurden.

In Zuid-Rhodesia is de getalsverhouding tussen blanken en naturellen 1 op 12, in Noord-Rhodesia en Nyassaland ligt deze nog veel ongunstiger. In het eerstgenoemde land is dat 1 op 32, in het laatste zelfs 1 op 360! Laat men toch niet denken dat Zuid-Afrika alleen worstelt met de problemen, voortkomende uit de constellatie van de bevolking van zijn land. Dat betreft net zo goed deze jonge federatie en zo vele andere Afrikaanse landen, vooral in het oosten van dit werelddeel.

Mogelijkheden en problemen

Bij de totstandkoming van de federatie der drie gebieden werd echter rekening gehouden met een bevolking van ongeveer 200.000 Europeanen, 21.000 Aziaten en gekleurden en circa 7 miljoen naturellen.

Sinds door de tussenkomst der blanken de stammen elkaar niet meer op de meest bloedige wijze kunnen bestrijden en bovendien epidemieën steeds zeldzamer worden, terwijl ook de kindersterfte sterk is teruggebracht door de moeders in te lichten over de juiste verzorging van haar babies, breiden de naturellen zich overal in Afrika uitermate snel in aantal uit, met alle daar weer uit voortvloeiende problemen.

De optimistische Rhodesianen verwachten echter in de naaste toekomst ook een grote toename van blanke bewoners. Heeft hun land niet bestaansmogelijkheden voor vele miljoenen, indien de plannen daartoe maar grondig en zonder overijling worden uitgewerkt? In 1921 was de blanke bevolking van Noord-Rhodesia nog slechts 3600. Sindsdien heeft zij zich bijna vertwintigvoudigd en die van Zuid-Rhodesia is eveneens met sprongen omhoog gegaan!

Men moet er echter rekening mee houden dat zolang de plaag van de tsetse-vlieg niet is overwonnen, grote gebieden leeg zullen blijven liggen, vooral in Noord-Rhodesia, waarvan men zegt dat minstens 60 miljoen acre er nog mee besmet is. Wanneer men bedenkt dat een acre ongeveer 4000 m² is, dan beseft men hoe het komt dat in geweldige uitgestrektheden geen menselijk leven mogelijk is. Er zijn echter grote gebieden reeds van deze plaag gezuiverd en men hoopt daarmee in de toekomst verder te gaan, evenals met de bestrijding van de malaria in Nyassaland, en de andere gevaren, die blanken zowel als de donkere bevolking kunnen bedreigen.

Smuts' visie

Niemand minder dan Generaal Smuts zag in, welk een grote toekomst voor dit deel van het Engelse Empire was weggelegd, mits het, sinds zijn stichter Cecil Rhodes in het midden van zijn jaren was gestorven, ook goed werd beheerd en geleid.

Hij was het, die ondanks de felle tegenkanting der Zuidafrikaanse nationalistten, alles heeft gedaan om tenminste Zuid-Rhodesia als vijfde provincie aan de Unie toe te voegen, ofschoon hij wist dat hij daarmee het pro-Engelse kiezersaantal, dat tegen de doelstellingen der echte nationalistten zou stemmen, zó zou opvoeren, dat de laatsten volkomen in de minderheid zouden geraken . . . Smuts was echter evenals Cecil Rhodes een Empire-builder. Hij wilde zo mogelijk toen reeds tot een federatie

komen, waarin de Unie van Zuid-Afrika, de beide Rhodesia's, Nyassaland, Tanganyika, Kenya en Uganda zouden worden opgenomen. Smuts' visie was zo groot dat hij ver over de grenzen van zijn eigen land heen zag en meende dat hij de belangen van zijn volk het beste zou kunnen dienen door het te doen opnemen in een machtige federatie. Of dit juist was is een andere vraag. Om dit te bereiken moest hij eerst trachten Zuid-Rhodesia deel van de Unie te maken en daarvoor heeft hij volgens de Afrikakenner H. Maclear Bate, die een voortreffelijk „report” over de Rhodesia's schreef, waarin naast nuchter en glashelder feitenmateriaal, bijna op iedere bladzijde zijn enthousiasme voor dit gebied is te lezen, geen moeite gespaard. Keer op keer is hij er heen gereisd om de Zuid-Rhodesianen te overtuigen van de enorme voordelen aan deze fusie voor hun land verbonden. Hij bood ze in ruil daarvoor aan: vier zetels in de Senaat, twintig in de Assemblee, een Provinciale Raad met twintig leden, een bedrag van totaal 8 miljoen pond sterling.

Maar nog iets anders. Hun werd toegestaan immigratie en emigratie in eigen hand te houden, opdat hun eigen „natives” niet door de hoge lonen „and the bright lights” van de Rand-mijnen aangetrokken, (zo slecht hebben de naturellen het dus blijkbaar in Zuid-Afrika nog niet!) zouden wegtrekken naar Zuid-Afrika en de Rhodesianen zouden hebben te worstelen met een tekort aan arbeidskrachten. Hierdoor zou ook voorkomen worden dat tal van ongewenste elementen, waaronder „arm blankes”, hun gebied zouden binnenkomen.

Het heeft niet mogen baten. Allerlei redenen zijn oorzaak geweest dat de Rhodesianen, wanneer er een referendum over aansluiting werd gehouden, en dit is verschillende malen gebeurd, toch weer, zij het met een kleine meerderheid, tegenstemden.

Zij hielden echter van „Jannie Smuts” als was hij één hunner en toen hij 10 September 1950 stierf, werd van hem gezegd dat zijn heengaan was alsof het 't heengaan betrof van een van hun eigen grote pioniers, hij, „Rhodesia's great lover” . . .

Het verleden

Hoe jong is ook nu dit land nog en hoe staat de kolonisatie er nog aan het begin van haar enorme mogelijkheden. Men moet niet uit het oog verliezen dat de eerste nederzetting van blanken dateert van 1859! En dat betrof nog niet eens normale kolonisten, dat waren de mensen van de Engelse zendingspost te Inyati, gesticht door dr Robert Moffat. Slechts vier jaar tevoren waren de grootste watervallen der wereld ontdekt, daar, waar de machtige Zambesi juist op de grens van het tegenwoordige Noord-

en Zuid-Rhodesia van een geweldige rotswand honderd meter omlaag stort. Ook hier was het een zendeling, die tot in het hart van dit wilde land had weten door te dringen, n.l. de grote ontdekkingsreiziger Dr David Livingstone, die de watervallen naar zijn Koningin de Victoria-falls noemde. Zijn laatste ontdekkingsstocht moest hij met de dood bekopen. De geschiedenis van het land zelf gaat echter veel verder terug. In 1560 kwam de eerste Europese missionaris er binnen, en wel de Portugees Conçalo da Silveira, maar een jaar later werd hij reeds vermoord. Dan is er dat vroegere bezoek aan het eiland, n.l. in 1502, alweer van een Portugees, de grote zeevaarder Vasco da Gama, doch nog verder gaat de historie terug. Men vindt reeds over dit gebied geschreven in de werken van Arabische en Perzische auteurs uit de tiende en elfde eeuw.

Zelfs dat is „het begin” niet. Want er zijn nog andere mededelingen. En die berichten vindt men niet in boeken, maar in de zeer merkwaardige tekeningen op rotsmuren en in grotten, van primitieve volken, die hier lang geleden geleefd moeten hebben en in ruïnes, waaronder de reeds eerder genoemde Zimbabweruïnes wel de voornaamste vormen. Welke volken hebben zo weten te bouwen? Men heeft bovendien de overblijfselen van maar liefst circa 5.000 primitieve goudmijnen gevonden, waar men het gouderts zomaar voor het weggraven had! Kan men nu begrijpen welk een bedrijvigheid hier in dit land duizenden jaren geleden reeds moet hebben geheerst? En is het te verwonderen dat er zijn, die geloven dat Koning Salomo en ook de Koningin van Scheba hier hun goud vandaan lieten halen? Hoe moet hier in dat grijze verleden gekoloniseerd zijn als men alleen reeds in het Inyanga-district bijna vijfduizend vierkante kilometer bedekt vindt met de overblijfselen van woonplaatsen, irrigatiekanalen, terrassen, waarop granen werden verbouwd en groenten en vruchten geteeld?

Maar ondanks alle nasporingen heeft men nooit enig bewijs kunnen vinden, dat er inderdaad relaties tussen deze gebieden en het rijk van Koning Salomo hebben bestaan. Zo kunnen de ontzaglijke hoeveelheden goud ook naar andere landen zijn gevoerd. Doch wat heeft men er dan voor terug gekregen? Ook dat is onbekend, geen enkel antiek gebruiks- of kunstvoorwerp uit andere gebieden afkomstig vertelt hierover. Ja, toch, men deed bepaalde vondsten op dit gebied, maar die betroffen niet de eeuwen, lang voor Christus' geboorte, die hadden alleen maar iets te maken met onze eigen jaartelling. Het zijn in hoofdzaak kralen. Kralen van Arabisch, Indisch of Europees maaksel, kralen, die ook nu nog bij vrijwel alle naturellen in Afrika zeer geliefd zijn en waarvan de vrouwen de meest artistieke versierselen maken. Ook vond men brokstukken van

Chinees porselein en wat Europa betreft, onder de voorwerpen, uit ons werelddeel afkomstig, ontbraken treurig genoeg de Hollandse jeneverkruiken niet!

Heel dat barnende leven uit de oude tijd zonk weg in de grijsheid der eeuwen, maar verre van dat de donker getinte volksstammen er nu rustig hun primitief leventje leefden tot op de dag van de komst der blanken. Er waren de bloedige botsingen tussen de stammen onderling, en bovendien was er nog iets verschrikkelijkers bijgekomen, hetgeen vooral het gebied betrof, dat wij thans Noord-Rhodesia noemen. Vanaf de kust en via Nyassaland hielden Arabische slavenhalers hun drijfjachten op mensen. Op hen, die de landbouw uitoefenden en vee hielden.

Slavenhandel

Tienduizenden mannen, vrouwen en kinderen zijn hier in de loop der eeuwen, in kettingen geklonken uit hun dorpjes naar de oostkust gevoerd om vandaar verscheept te worden. In tal van havenplaatsen in Mozambique, maar ook in Tanganyika en op het kruidnageileiland Zanzibar vindt men nog de plaatsen, waar ze tezamen werden gedreven, om dikwijls reeds verkocht te worden voor ze scheep gingen. Dr Livingstone was de grote bestrijder van de slavenhandel. Tot aan het einde van de vorige eeuw duurde echter deze jacht op mensen nog voort, al was zij door Engeland's optreden wel veel verminderd. In 1898 wist een Engelse patrouille, op speurtocht naar slavenhalers, een karavaan van in ketenen geklonken hulpeloze schepsels op weg naar de kust, te achterhalen en te bevrijden. Sindsdien was het uit met de slavenhandel in dit gebied. De nederzettingen der Arabieren, hierbij betrokken, werden geslecht en zendings- en missieposten kwamen er voor in de plaats. Het waren blanken, die de donkere bevolking van de vreselijke gesel van de slavenhandel bevrijdden.

Een historie vol gebeurtenissen in een land waar blanken zijn gaan koloniseren. De stad Bulawayo bijvoorbeeld, werd gebouwd op de plek waar eens de kraal van de machtige Matabelenkoning Lobengula lag, die een verbond sloot met Cecil Rhodes, maar later tegen de Engelsen rebelleerde. Hij moest vluchten in de ontoegankelijke, geheimzinnige Matoposbergen, maar stierf niet lang daarna en zijn kraal werd met de grond gelijk gemaakt. Nu maken de inwoners van Bulawayo langs prachtige autowegen hun uitstapjes naar dat vreemde gebergte, waar de rotsen de meest grillige vormen van dieren en reuzen en sagefiguren hebben, waar grotten zijn met bushmans-tekeningen op de muren en kleine meren liefelijk liggen tussen begroeide oevers. Maar nooit kun je er zwemmen, want een

sidderaaltje veroorzaakt een ernstige ziekte en nooit kun je er in de schaduw van een rots op een gloeiende dag eens heerlijk in het gras gaan zitten uitrusten aan de kant van het water uit vrees voor slangen, waaronder zeer giftige zijn. Dat zijn de nadelen van een Afrikaans land. En doet men een tocht door één der machtige wild-reservaten dan staat overal: „Beware of elephants”. „Denk om de olifanten en blij ze uit de weg, ze zijn gevaarlijk en vallen je snel aan”.

Maar in de grote steden en de dorpen is het leven even ongevaarlijk als hier, of het moest het gevaar van het snelverkeer betreffen.

Sir Godfrey en Sir Roy*

Meer dan twintig jaar is de aristocraat Sir Godfrey Huggins nu reeds minister-president van het huidige Zuid-Rhodesia geweest, thans ook hoofd der federatie. Maar als het toekomstig hoofd van het Federale gouvernement wordt genoemd de minister-president van Noord-Rhodesia, Roy Welensky, die onlangs tegelijk met mr Huggins „Sir” voor zijn naam kreeg. Deze merkwaardige man, zeer zwaar in lichamelijk gewicht, maar watervlug en scherpzinnig van geest, is het voorbeeld voor iedere emigrant bij zijn pogingen zich door de moeilijkheden heen te slaan en vol te houden.

Sir Roy Welensky is de zoon van een arme Poolse landverhuizer, die eerst naar Amerika trok, met het beetje geld dat hij daar had weten over te sparen, ten slotte naar Zuid-Rhodesia emigreerde. Als jongen van 14 jaar verliet Roy het ouderlijk huis om in zijn eentje zijn geluk te beproeven. Hij werd mijnwerker, vervolgens stoker bij de spoorwegen, zoals nu zovele Nederlandse jongemannen zijn. Hij wist het tot machinist te brengen, werd kampioen-bokser van Rhodesia, ging in de politiek, waar hij vooral de kampvechter werd der mijnwerkers en spoorwegmannen. Nu staat hij aan het hoofd der Noord-Rhodesiaanse regering, en heeft zijn werkvertrek in het parlamentsgebouw te Lusaka, de meest merkwaardige hoofdstad die ik ooit heb bezocht, een stad van pioniers in de ruigte van een wild en wijd land.

Deze man heeft mij onomwonden gezegd dat hij zeer prijs stelt op de komst van meer Nederlandse emigranten.

Hij en Sir Godfrey Huggins zijn beiden trouwens warme voorstanders van bevordering van immigratie van blanken. Slechts zo alleen kan de federatie tot iets groots uitgroeien. Beiden hebben jaren voor de totstandkoming hiervan gestreden, twee mannen zo verschillend van elkaar

* Sir Godfrey Higgins, als arts in Rhodesia gekomen, intussen in de adelstand verheven, is thans Lord Malveris, vanwege zijn grote verdienste bij de totstandkoming der Federatie.

als men zelden in zijn leven ontmoet, maar één in hun liefde tot hun land. De Rhodesia's hebben „settlers” nodig, mensen die het land willen gaan zien als hun tweede vaderland. De wil om te werken en technische geschooldheid zijn hier even veel waard als kapitaal. Men is bezig om iets groots op te bouwen en men heeft al veel bereikt.

Zijn er emigranten die terug willen?

Zijn er bij alle voordelen ook emigranten die terug willen om alles wat zij missen moeten in een land met zo'n jonge Westerse samenleving? De meesten zeker niet. Ja, natuurlijk zijn er onder hen die cultuur, in de vorm van concerten, lezingen en tentoonstellingen zeer missen, doch vormen de bezoekers hiervan – ook in ons eigen land – nog niet altijd een minderheid bij een volk? Sommigen missen het geestelijk leven, dat zij tot dusver in Nederland als trouwe kerkbezoekers smaakten. De diensten zijn in Afrika anders, zij zijn korter, maar éénmaal per Zondag, in plaats van tweemaal, mede in verband met het klimaat. Het kan zelfs gebeuren dat ze zó ver van een kerk wonen, dat ze er maar af en toe heen kunnen gaan. Doch dit laatste is een uitzondering. Zowel de Prysbyterianen als de Methodisten hebben in bijna alle belangrijke plaatsen van de Rhodesia's hun gemeenten. De Kerk van Engeland heeft het grootste aantal leden. De R.-K. Kerk is eveneens op vele plaatsen vertegenwoordigd. Voor die Protestantse Nederlanders, welke niet direct het Engels zo machtig zijn dat ze door een kerkdienst in die taal gesticht kunnen worden (het grote euvel van vele emigranten is dat zij zich nog altijd niet bewust zijn, hoe allernoodzakelijkst het is de taal van hun nieuwe vaderland, vóórdat zij er komen, reeds te kunnen spreken en die te verstaan) is er bijna overal de Zuidafrikaanse kerk. De Nederlands Hervormde Kerk van Zuid-Afrika heeft zelfs op tal van plaatsen haar zendingsposten o.a. één aan de voet van de Zimbabwe-ruïnes, welke de symbolische naam van „Môre-ster” draagt en waar iedere toerist hartelijk welkom is. Toen deze post in 1941 vijftig jaar bestond, werd er een inscriptie aangebracht in een rots, die net als één in Brazilië vanwege zijn vorm „Vinger van God” wordt genoemd, een geweldige monoliet, van ruïnes en graven weg wijzend naar omhoog. Herhaaldelijk heb ik kunnen constateren hoe hartelijk de Zuidafrikaners in Rhodesia, zelf wetend wat het is naar een vreemd land te emigreren, de Nederlanders in hun kerken begroetten en in hun kring opnamen, waardoor vooral de jonge mensen in de jeugdclubs direct vrienden en vriendinnen kregen.

Er zijn uitnemende onderwijsinstellingen in de Rhodesia's, scholen en „college's”, niet alleen voor Europeanen, maar ook voor de kleurlingen,

Aziaten en naturellen. De zendingsgenootschappen en op kleiner schaal de missie, spelen een grote rol bij het onderwijs.

Er zijn huishoudscholen, instituten voor opleiding van onderwijspersoneel, verpleegsters, technici, en er is ook academisch onderricht in de beeldende kunst.

Men zal er echter rekening mee moeten houden dat men in vele gevallen zijn kinderen – en vooral de grotere jongens en meisjes – naar een andere plaats heeft te zenden voor het volgen van een bepaald onderwijs, tenzij men in één der grotere steden woont. Ik denk nu aan Salisbury, Bulawayo, Gwelo, Que-Que, Gatooma, Umtali en de grotere plaatsen in Rhodesia en Nyassaland. Er zijn echter overal voortreffelijke pensionaten voor de jeugd, die voor niet welgestelde ouders slechts matige kosten meebrengen. Tal van jonge Rhodesianen bezoeken later een universiteit in Engeland of in de Unie van Zuid-Afrika.

Hoop en verwachting

Wat de steden betreft, Salisbury en Bulawayo werden en worden geheel volgens een vast plan gebouwd en maken een zeer moderne indruk met grootse gebouwen en monumenten, terwijl de luxueuze flatgebouwen niet ontbreken. Maar ook de kleinere plaatsen streven er naar geheel met hun tijd mee te gaan.

Lusaka, de hoofdstad van Noord-Rhodesia, die nog geheel het stempel draagt van het pionierend tijdperk, waarin men daar leeft, heeft naast zijn lage bungalows ook een opvallend voornaam gouvernementsgebouw en het meest moderne hotel van geheel Afrika, zó exotisch zowel van aanzien als van intérieur, dat ik er alleen nog maar het „pendant” van vond in Petropolis, hoog in de bergen boven Rio de Janeiro.

Inderdaad, de Rhodesianen leven en werken met de hoop in het hart. Men gelooft in de toekomst van het land. Men durft er nog verwachting van het leven te hebben, ondanks alle moeilijkheden en problemen. Hier lokt nog het verschiet. Hier is de toekomst niet uitzichtloos zoals voor velen in óns werelddeel, hier durft men met blijdschap iets op te bouwen. De zon en de ruimte, de goedheid van het leven, ze zijn er elke dag; met blijdschap verricht men het harde pionierswerk en geniet van de resultaten, die men op zijn arbeid mag zien. De ouderen maken zich geen onnodige zorgen, de jeugd leeft opvallend zorgeloos, zonder echter tot lichtzinnigheid te vervallen, maar men aanvaardt iedere dag zoals hij komt en haalt er uit wat er uit te halen is, ook aan vreugde!

En dat is het wat wij West-Europeanen misschien in navolging van deze pioniers, weleens wat meer konden gaan doen . . .

NEDERLANDERS IN RHODESIA ZIJ WERKEN OOK AAN RHODESIA'S SPOORWEGEN

In de ruigte van het binnenland

In de hitte van Broken Hill

HET was al helemaal donker toen de trein vanuit Johannesburg Bulawayo naderde. Een lange en eentonige reis, die 32 uren had geduurd, lag achter ons. Nederlanders hadden mij naar de trein gebracht en overladen met „pad-kos”: leeftocht, versnaperingen en een zak met wel honderd sinaas-appels, waarmee ik vooral de naturellen kinderen, die in Bechuanaland naar onze trein renden, had kunnen blijmaken.

Hoe zou echter de aankomst in Bulawayo zijn, waar ik niemand kende? De treinreis had reeds bijna al mijn optimisme uitgedoofd.

Na maanden van winterse zonneschijn was even buiten Johannesburg de hemel grauw en triest geworden met een laaghangend wolkendek, dat zich ononderbroken uitstreckte tot het einddoel was bereikt. Het maakte het uitzicht na de uitbundige zon en de diepblauwe, wolkenloze hemel, die boven een groot deel van Zuid-Afrika had gestaan, erg somber, vooral omdat de trein voerde door de ruige, Afrikaanse vlakke, waar alles door de droogte geel en verschroeid was en nergens een groen sprietje te bespeuren viel. Uur na uur was er geen ander uitzicht geweest dan dat van een eindeloze gele wereld, waarboven een grauwe wolkenlucht hing, terwijl een verkleumende wind je deed huiveren, zodra je je neus buiten het raampje stak.

Verpleegster in Rhodesia's noorden

Ik had een groot geluk, dat in mijn coupé een aardige, jonge, roodharige verpleegster zat, Irene Wikström genaamd, een meisje uit Zweden afkomstig, wier ouders naar Zuid-Afrika zouden emigreren, maar die zelf al een jaar in het gloeiende noorden van Noord-Rhodesia's koper-mijnengebied in het grote mijn-ziekenhuis werkzaam was. Het eten bestond daar in hoofdzaak uit geconserveerd voedsel. Misschien was dat wel de oorzaak dat zij een zó hardnekkige maagstoornis had opgedaan, dat men haar ten slotte naar een bekend specialist in Johannesburg had gezonden. Daar had ze een kuur ondergaan en nu reisde ze weer, – naar ze dacht geheel genezen, – terug naar Rhodesia's hete noorden, waar ze

het, ondanks de bezwaren en het allesbehalve ideale voedsel, heerlijk vond. Irene hield van haar werk en van de warmte, die daar volgens haar helemaal niet drukkend was en had bittere koude geleden in het zo hoog gelegen Johannesburg, waar op dat ogenblik de winterse wind door merg en been heendrong. Maar wat had ze, na het jaar in het tropische kopermijnengebied — niets dan een ontzaglijke wildernis, waarin mensen met de modernste machines het aardehart openbreken om er de kostbare ertsen uit los te wrikken — genoten van de dagen in de metropolis Johannesburg, waar ze zich weer midden in de wereld voelde. De grote étalages der moderne zaken hadden haar blikken vastgegrepen. In de warenhuizen had ze rondgedwaald, haar garderobe had ze aangevuld. In grote restaurants had ze gegeten. Ze had in de enorme bussen met hun twee verdiepingen rondgereden, en was het méést gelukkig om de langspeelplaten, die ze voor haar pathfoon had kunnen kopen . . . Want dát vooral miste je in een jong en pionierend land: cultuur! Je moest jezelf echter nooit beklagen, vond ze. Het leven, vooral dat van een verpleegster, moest een dienend leven zijn en ze vond er grote voldoening in. En als je dan je gevoel voor humor behield en voor ogen hield dat moeilijkheden er waren om ze te overwinnen, dan aanvaardde je de dingen, zoals ze tot je kwamen en maakte je er het beste van voor jezelf en je omgeving . . . Irene was een moedige, jonge vrouw, die haar weg tot dusver alleen had gevonden.

Welk een verrassing!

Toen we eindelijk het grote station van Bulawayo hadden bereikt, liep ik zonder enige verwachting naar buiten in de duisternis.

En daar opeens kwamen twee blonde, lachende mensen op mij af, uitgesproken Nederlandse typen. Dat bleken de heer en mevrouw Goedknecht te zijn, die in Bulawayo wonen. Zij hadden van mijn komst gehoord en waren nu hier om mij mee naar hun huis te nemen! Maar er waren nog veel meer mensen voor me gekomen. Behalve Cees en Cootje Goedknecht waren er ook de heer en mevrouw Poot. Die hadden hun truck meegenomen — welke in Rhodesia veel door kolonisten, ook voor personenvervoer, wordt gebruikt — met het oog op mijn bagage! Bij hen was de heer René Punt uit Den Haag, eveneens werkzaam in Bulawayo. Bovendien bleken er nog twee Zuidafrikaanse relaties aan de trein te zijn en een Rhodesiaans echtpaar! Ik wist niet wat ik zag! Allen hadden gedacht dat er niemand voor me aan het station zou zijn, behalve zichzelf. Hoe had ik mij zorgen gemaakt of er wel een onderdak voor de nacht zou zijn, in verband met het tekort aan hotelruimte in Bulawayo. En nu bleek mijn bed reeds gespreid!

Nederlandse Bankmensen in Bulawayo

Terstond reden we naar Famóna (zo genoemd naar de mooie dochter van Lobengula) een wijk van flatgebouwen even buiten Bulawayo gelegen, waarin de vijf Nederlanders hun woning hadden. Cees en Cootje Goedknecht werden mijn gastheer en gastvrouw. De heer Goedknecht is procuratiehouder bij de Nederlandse Bank van Zuid-Afrika in Bulawayo. Hij en zijn directeur, de heer B. van Lingen, van Nederlandse afkomst, staan altijd klaar om de Nederlandse belangen te behartigen. Het personeel van de Bank bestaat uit Nederlanders en Rhodesianen. Niet alleen blanken, maar ook gekleurden en naturellen stellen hun belangen in handen van hen, die hier de verantwoording dragen. Terwijl de Hollandse Bank-Unie de naam van Nederland in geheel Zuid-Amerika hooghoudt en uitdraagt, doet de Nederlandse Bank van Zuid-Afrika dit in een ander werelddeel.

Onder degenen, die nu en dan de deuren van de Nederlandse Bank van Zuid-Afrika in Bulawayo binnengaan – en welke oud-landgenoot doet dit niet? – ziet men soms ook jonge mannen verbonden aan de Rhodesiaanse Spoorwegen.

Enkele jaren geleden nam de directie hiervan via officiële instanties in ons land meer dan 200 employé's aan. Zij moesten dienst doen als stoker, rangeerder, conducteur enz. met de mogelijkheid in de toekomst een meer verantwoordelijke baan te krijgen, b.v. als machinist, controleur, hoofdconducteur. Misschien zelfs wel als inspecteur, al vraagt een positie als deze dat men aan hoge eisen voldoet, vooral als emigrant in een totaal vreemde omgeving

Er zit muziek in!

„Maar er zit in elk geval muziek in”, zo zei mij de directeur-generaal der Rhodesiaanse Spoorwegen, Luitenant-Kolonel H.B. Everard. „Er zijn mogelijkheden voor de Nederlandse jonge mannen te over. Doch dat vergt tijd, kennis en bekwaamheid. Wij zouden niets liever willen dan dat zij onze spoorwegen als iets van hen zélf gingen zien, waaraan ze verbonden willen blijven om er zich een levenspositie bij te verwerven”. Het „acclimatiseren” van de Nederlanders, verbonden aan de Rhodesiaanse Spoorwegen, is echter niet altijd even gemakkelijk gegaan. Sommigen van hen hebben – de goede emigranten niet te na gesproken – in het begin heel wat moeilijkheden gegeven en moesten zelfs ontslagen worden. Er waren er die trachtten zich aan het contract, dat hen enige jaren bond, en in welke tijd zij de aan hen o.a. voor de overtocht

verleende voorschotten hadden af te betalen, te onttrekken. Deze jonge mannen waren n.l. gekozen uit geschoolde arbeiders. Ze hadden dus allen reeds het één of ander beroep uitgeoefend, een beroep dat hun meestal lag, en waarin zij zich de nodige bekwaamheid hadden verworven. En nu werden zij plotseling van monteur, schilder, timmerman, electro-technicus, fotograaf enz. stoker of rangeerder en dat niet alleen in een vreemd land, maar in een gebied, waar het op bepaalde tijden tropisch-heet, bloedheet kan zijn. Want onze jongens hebben niet alleen tot standplaats Bulawayo, Salisbury of Gwelo en andere plaatsen, maar ook Livingstone, dat vlak bij de Victoriawatervallen ligt, in Noord-Rhodesia, en de hete mijngebieden als Wankie en Broken-Hill.

Zij wisten welk werk hen wachtte, al hebben de meesten zich niet gerealiseerd hoe groot het klimaatverschil met ons land zou zijn. Daartegenover staat dat zij in plaats van wekenlange somberheid, zoals wij die moeten verwerken, uithundige zonneschijn genieten, waaraan men ten slotte zó gaat wennen, dat men hiér nooit meer kan aarden.

Niemand van hen had geld om te emigreren, dus een belangrijk aantal heeft de aanbieding der Rhodesiaanse Spoorwegen als een springplank gezien, om na de naleving van het contract – en wie kan hen dat kwalijk nemen? – ergens in Afrika in het eigen beroep weer te gaan werken.

Ik heb veel met hen gesproken, ben zelfs een tweede maal speciaal per nachttrein van Bulawayo naar Livingstone gereisd, om hen nog eens te ontmoeten en heb onvergetelijke avonden met hen gehad. Op die bijeenkomsten hebben ze open met mij gesproken en ook hun grieven verteld. „Laten ze dat maar doen”, zei mr Everard mij, „wij willen graag aan redelijke wensen tegemoet komen, aan de andere kant zouden wij ook zo gaarne zien, dat zij hun werk met heel hun inzet deden”.

Aan de geestelijke verzorging mankeerde echter nogal iets. Een spoorman heeft vanzelfsprekend ook dikwijls Zondagsdienst, maar bepaalde groepen zaten zó ver van de stad af, dat het, ook wanneer zij eens vrij waren, grote bezwaren opleverde naar een kerk te gaan als zij zelf geen motor hadden; ieder trachtte zo spoedig mogelijk zich één aan te schaffen. Natuurlijk waren er ook, die zodra ze zich in het nieuwe land bevonden, „niets meer aan hun geloof deden”.

Men zou trachten voor de jongens eens een dienst in de nabijheid van hun verblijven te doen houden. Maar was dit voldoende?

Vriend van ons land

De meesten misten, als echte Nederlanders, ook de huiselijkheid zeer. Indien ze een meisje hadden en haar niet zo vlug konden laten overko-

men – soms betrof het ook hun vrouw – als zij wel hadden gehoopt en gewenst, werden sommigen zeer recalcitrant.

Sedert de komst van Lt. Kolonel Everard was het echter zeer de goede richting ingegaan. Hoe kon dat ook anders! De directeur-generaal van de Rhodesiaanse Spoorwegen is een groot vriend van ons land. „Ik mag wel zeggen”, zo vertelde hij mij, „dat ik aan een Nederlands gezin mijn leven heb te danken. Ik was krijgsgevangene in Duitsland en de familie Cornelis Schrijver uit Steenwijk heeft mij gedurende al de jaren, dat ik gevangen zat, levensmiddelenpakketten gezonden”. Na de oorlog waren ze ieder jaar bij elkaar komen logeren, deze aristocratische Engelsman en zijn gezin en de Nederlandse familie.

De Spoorwegen hebben ook vele moeilijkheden gehad met emigranten van andere nationaliteiten. Van de Nederlanders hadden zij grote verwachtingen. Doch overal hoort men hetzelfde, in fabrieken, mijnen, banken of spoorwegen: de na-oorlogse mensen zijn vaak veeleisend, hebben dikwijls niet voldoende vakkennis, te weinig liefde voor hun werk, komen onmiddellijk met hun critiek, in plaats van eerst zelf te tonen wat zij waard zijn.

Voldoen ze, dan wacht hen ook bij de Rhodesiaanse Spoorwegen een goede toekomst. Ik heb jonge paren ontmoet, die al verenigd waren en in een idyllisch huis woonden, dat de Spoorwegen voor hen hadden laten bouwen. Nooit zouden ze meer naar Nederland terug willen.

Déze jonge arbeiders waren zeer tevreden. Allen hadden tijdens de reis half salaris gekregen en toen ze de maandenlange cursus volgden, zelfs vol salaris. Nu en dan gingen ze ter afwisseling met bussen naar het fascinerende Matoposgebergte of naar een ander gedeelte der wilde Rhodesiaanse natuur. Dan kregen ze een picnic, terwijl worst gebraden werd boven een open vuur en Lt. Kolonel Everard zelf naar ze toe kwam om in de natuur met hen te praten.

De Spoorwegen zorgen goed voor „de jongens”

Als „de jongens” iets mankeerden, kregen zij een uitnemende verzorging. Er was met één van hen enige tijd geleden een ernstig ongeluk gebeurd. Hij had zijn hoofd te ver uit de locomotief gestoken, juist terwijl deze een betonnen paal passeerde . . . De gevolgen waren verschrikkelijk geweest. Hij bracht er het leven af, doch zou hoogstwaarschijnlijk invalide blijven. Hij was naar de beste specialisten gezonden en zou, naar ik vernam, als hij niet genas, een levenslange uitkering krijgen.

Toen ik bij de jongens in Salisbury was, waren ze nog diep onder de in-

druk van de dood van één hunner, die door een verkeersongeval om het leven was gekomen en die ze, voor zover ze geen dienst hadden, samen hadden begraven. Het was een Maastrichtenaar, de jongste van allen, nog maar 18 jaar.

Op een avond ontmoette ik een groep van hen geheel onverwachts in de spoorweg-cantine te Livingstone. De verrassing was groot. Bij ons was ook nog de heer Gerard Boef, de enige Nederlandse ingezetene van Livingstone, die al vele jaren geleden uit ons land is vertrokken, maar nog altijd een warm hart heeft voor al wat Nederlands is en die met zijn vrouw ook de „spoorwegmannen” hielp zoveel hij kon.

Nu was het weer nog vrij koel, doch toen ik twee weken later opnieuw in Livingstone arriveerde, deze keer per vliegtuig, om nog eens onze jongens te ontmoeten en het wonder van de maanregenboog op de Victoria-watervallen te aanschouwen, was het reeds bloedheet. De Octobermaand spant wel de kroon. Om dan als stoker op een locomotief werkzaam te zijn en het vuur gaande te houden! Of om als rangeerder op de zwarte emplacementen, in de brandende zon, zijn plicht te doen! Tijdens dat tweede verblijf in Livingstone sjokte ik zelf, vergezeld van een higgende, blazende, zwaar transpirerende hoofd-inspecteur, mr Reid genaamd, die heel veel met de Nederlanders op had, langs en tussen de schier eindeloze rails om foto's van hen te nemen, terwijl ze dienst hadden. Bijna allen voelden, dat ze het op den duur zouden klaren, al hadden de meesten tot ideaal om na afloop van hun contracttijd weer hun oude beroep op te nemen. Doch hoe langer men aan iets verbonden is, des te sterker vergroeit men er mee! Ik zag de woningen, die voor de getrouwde emigranten werden gebouwd, welke de zo op huiselijkheid ingestelde Hollanders dolgraag wilden betrekken, hetgeen een aantal reeds te beurt was gevallen.

De meesten hingen nog met vele vezels aan het oude land. Er waren gelukkig ook Nederlandse families, waaronder de Goedknegts, die hun huis voor hen openstelden, doch jammer genoeg gaven slechts weinigen hieraan gehoor en dit betrof evenzeer de hartelijke uitnodiging van Afrikaanse zijde om de clubs van de Protestantse kerken te bezoeken.

Soms kwam dit voort uit een soort verlegenheid, maar soms zat er het vaste voornemen achter zich met niemand in te laten, om daardoor helemaal eigen baas te kunnen zijn en blijven. Hoe licht verruwt men niet in een milieu van mannen van zovelerlei nationaliteit in een pionierend land. Hoe zou een jonge Nederlandse predikant in Rhodesia op zijn plaats zijn, vooral voor de geestelijke verzorging dezer spoorwegmannen, maar hoe ontzaglijk uitgestrekt zou zijn werkterrein zijn!

Doch in gebieden als dit telt men afstanden niet. Hartverwarmend vooral was de bijeenkomst te Lochinvar in de vriendelijke cantine, waarbij ook de heer Overstraten Dootjes, die al zoveel in Rhodesia heeft gedaan in het belang van de Nederlandse zaak op het gebied van handel en emigratie, met zijn vrouw tegenwoordig was.

Betaling met broek en hemd

Het was een fantastisch enthousiaste avond, echt van Nederlanders onder elkaar in den vreemde. Aan het eind er van stond Ernst Barneveld uit Kampen op en zei: „Wilt u nog even wachten, ik ben zó terug”. Hij kwam terug met een schenkblad, dat de kroning van de Koningin van Engeland voorstelde. „Dat is voor U!” zei hij. „Ik kocht het van een zendeling, die gaven voor zijn werk inzamelde, en ik betaalde het met een broek en een overhemd, die hij weer voor zijn naturellen kon gebruiken! Brengt u ons aller groeten over aan onze mensen in Nederland!”

Toen brachten ze ons naar de wachtende auto. Vlakbij lagen de barakken, waarin de Nederlanders hun vertrekken hebben. Zwarte bedienden houden ze voor hen schoon. Op allerlei manieren hadden ze getracht er de Nederlandse gezelligheid in aan te brengen en natuurlijk zag je overal de portretten van familie en vrienden en boven hun bed dat van de liefste . . Over barakken en cantine, de auto en ons allen, Nederlanders in den vreemde op dit plekje aarde, koepelde zich een wijde nachthemel, flonkerend van sterren. De wind ruiste in het donkere geboomte. De atmosfeer was weldadig koel. De jongens in Salisbury hebben het veel minder warm dan die in Bulawayo of in het bijna tropisch hete noorden. Maar zij blijven niet op één plaats. Velen van hen hebben hun werk op de locomotieven of in de treinen en hun werkterrein is een geweldig ruig gebied, dat wacht op bewoners, een land van ongekende mogelijkheden, rijk aan bodemschatten, waar hun trein doorheen raast, waar ze zó gewend raken aan wijdsheid en ruimte, dat ze zich nooit meer in ons kleine, stikkensvolle land kunnen thuisvoelen, als ze er ooit mochten terugkeren.

Men vindt ook landgenoten in vele andere beroepen.

Het is nog slechts enkele jaren geleden, dat de Nederlandse Bank van Zuid-Afrika zich vestigde in Salisbury, de jonge en mooie hoofdstad van Zuid-Rhodesia, die een 150.000 inwoners telt, waarvan circa 50.000 blanken.

Het succes was van die aard, dat men ook in Bulawayo deze bank oprichtte, met zo mogelijk nóg groter succes. Men vindt dus Nederlandse

bankmensen in genoemde steden. Ook Philips heeft er zich gevestigd en in Salisbury vindt u in één der winkelstraten de „Hollandia-bakkerij”. Er zijn Nederlandse bouwers en textielfabrikanten. Er zijn zakenmensen op allerlei gebied, sommige Nederlanders staan in dienst van scheepvaartmaatschappijen, die ook in Rhodesia hun vertegenwoordiging hebben. De N.V. Holl. Aannemingsbedrijf Zanen Verstoep heeft onlangs in Noord-Rhodesia wegen van honderden kilometers lengte dwars door de wildernis aangelegd.

In Salisbury heb ik gelogeerd bij de familie Leyenaar, die in Heemstede een bloeiende zaak had, maar toch liever, vooral met het oog op de kinderen, emigreerde. Via Zuid-Afrika trok het gezin naar Salisbury, waar mijn gastheer nu in de Hollandia-bakkerij werkte. En de producten waren gezien. De Leyenaars woonden in een tuindorp een reuze eind buiten Salisbury, de drie kinderen hadden er hun school en mijn actieve gastvrouw had een baan in een der bureaux van het gouvernement. 's Avonds als het gezin weer in de huiskamer verenigd was, luisterden we naar de radio-uitzendingen uit Nederland, dan kwamen er soms ook andere Nederlanders op bezoek en leefden wij mee met alle prettige en nare dingen, die wij uit het oude land vernamen. Ook hier hadden alle Nederlandse huisvrouwen zwarte huisbedienden, maar ook hier was er altijd het gevaar van diefstallen. Eens bleek bij het thuiskomen juist weer een aantal stuks wasgoed van de lijnen gestolen te zijn, maar de huisboy had er natuurlijk niets van gezien.

Gelukkige mensen

In Livingstone begroette mij mevrouw Mensing-v.d. Molen, uit Beilen afkomstig en hier logerend. Enige jaren geleden was zij naar Rhodesia gekomen op uitnodiging van haar ooms, wonend in Gwelo, een plaats in opkomst, gelegen tussen Salisbury en Bulawayo. Daar hadden de ooms een prima bestaan weten op te bouwen. Ook waren zij vooraanstaande mensen in het kerkelijk leven geworden. Maar waarschijnlijk hadden ze niet gedacht haar voor altijd in Gwelo te zullen houden. Ze ontmoette er n.l. haar tegenwoordige man, die zijn vrouw had verloren en met 4 kinderen was achtergebleven. Nu waren ze al weer 5 jaar gelukkig getrouwd en de kinderen waren zeer aan haar gehecht.

Hun huis stond ook altijd open voor de Nederlandse jongemannen, werkend aan Rhodesia's spoorwegen. Ze hadden het heel prettig onder de kleine groep Nederlanders in Gwelo, waar ook een jongeman uit Texel, getrouwd met een meisje uit Wormerveer, woonde. Hij was werkzaam bij de spoorwegen, zij op het kantoor van de Bata-winkel in Gwelo.

Mevrouw Mensing met haar blij en vriendelijk gezicht, vertelde dat ze soms ook weleens heimwee naar Nederland kon hebben. „Nu zendt mijn moeder mij iedere maand vier Nederlandse tijdschriften toe en u hebt geen idee wat deze voor mij betekenen. Als ik dan soms zo'n verlangen naar het oude land heb, ga ik er maar weer even in zitten lezen en vergeet dat ik zo ver van huis ben. Ik spel ze bijna van de eerste tot de laatste bladzijde. De inhoud gaat ver uit boven alles wat wij in de tijdschriften hier te lezen krijgen en bovendien vormen zij voor mij de band met het moederland.”

Maar hun nieuwe vaderland weten al deze Nederlanders in het zuiden van Afrika, waar plaats is voor nog zeer velen . . .

De naam Jansen

Aan de naam Jansen heb ik, wat Rhodesia betreft, de meest aangename herinnering. Daar was in de eerste plaats de bouwer C. Jansen, die als timmerman emigreerde en nu zijn landhuis in Avondale heeft, een villa-wijk van Salisbury. Menig flatgebouw heeft de heer Jansen doen verrijzen en ondanks de voorspoed, die de familie Jansen genoot, was het hele gezin een toonbeeld van eenvoud. Mijn afscheidsmaal had ik met de heer en mevrouw Jansen in het modernste restaurant van Salisbury, waar niemand het erg vond wanneer kolonisten van buiten in hun truck naar de stad kwamen – ik zelf heb er ook menig ritje in de moderne stad mee gemaakt – maar waar anderzijds de meest luxueuze villa's en flatgebouwen oprijzen. Daar ontmoette ik ook de heer Frank Jansen uit Amsterdam, die ieder jaar naar Rhodesia gaat om tabak in te kopen, maar over hem later meer.

ZUIDAFRIKAANSE BOEREN PIONIEREN IN RHODESIA

Gast bij de familie Vermaak

Hereboer in de wildernis

DOOR hun trekkersbloed gedreven hebben zich niet alleen in de beide Rhodesia's, maar ook in Tanganyika en zelfs in Kenya, Zuidafrikaanse boeren gevestigd, die thans midden in de ruigheid van het wijde land hun bloeiende bedrijven hebben en zich geheel bij hun omgeving hebben aangepast. Ze zijn voortreffelijke staatsburgers, maar ze vergeten hun afstamming nooit. Ook blijven ze hun taal spreken.

Op de tocht door Oost-Afrika kwam ik verschillende malen met hen in contact en op de plaats „Haywood”, in het district Livingstone, was ik tweemaal de gast van de hereboer Henry Vermaak, die de Nederlandse voornamen Barend Hendricus droeg,

Door mr Reid, hoofdinspecteur der Rhodesiaanse spoorwegen, kwam ik in kennis met de Vermaaks, die goede bekenden van hem waren.

Op het eind van een middag stond boer Vermaak, vijftiger, met bruin-verbrand gezicht en blond-grijs haar, mij met zijn moderne auto voor het huis van de Reids op te wachten. Later bleek mij dat er behalve de trucks ook auto's voor Vermaaks grote kinderen waren, even noodzakelijk bij de ontzaglijke afstanden in Afrika als bij ons de fietsen.

Mijn gastheer was een zwijgzaam man, zijn karakter gestempeld door het leven in de wijdheid en stilte van het Afrikaanse land, waar hij heer was op zijn bezitting, 4.000 morgen groot, terwijl hij plannen had er nog een even groot gebied, dat aan het zijne grensde, bij te kopen, in verband met het feit dat zijn dochter en haar man ook op „Haywood” woonden, terwijl zijn twee zoons Steven en Piet er eveneens hun werk hadden en een jongere zoon spoedig van zijn school in Zuid-Afrika naar huis zou terugkeren.

De prijs van de grond hangt ten nauwste samen met de watertoevoer: of het land dus eigen bronnen bezit of niet. Over het algemeen varieerden de prijzen van 12 tot 16 pond per morgen.

Het leven beviel de heer Vermaak hier in het hete, droge en eenzame noorden goed, de mogelijkheden waren er volgens hem voor een gemengd bedrijf groter dan in Zuid-Rhodesia.

Nadat we de asfaltbaan hadden verlaten, reden we langs een voortreffelijke landweg dieper de gele, droge wereld binnen. De boer bleek met zijn zoons en zwarte krachten deze weg, ongeveer 30 km lang, en ook nog een andere, die rechtstreeks naar Livingstone liep, zelf aangelegd te hebben! Later zag ik op een bepaald gedeelte de bulldozers nog bezig. De autoriteiten stimuleren dergelijke activiteit zeer. We passeerden enkele boerenplaatsen, die nu ook van de, voor Rhodesia voortreffelijke verbinding, gebruik konden maken. Hoogst waarschijnlijk kreeg de heer Vermaak alle gemaakte kosten van het gouvernement terug.

Toen de zon, in goud uiteenspattend, achter het kreupelhout en het lage geboomte onderging, stopte mijn gastheer op een hoog punt.

Gouden Symphonie

Zoals bij iedere zonsondergang werd ook nu Afrika's gele wereld een gouden symphonie, waarin zó grote stilte heerste, dat men onwillekeurig zijn adem inhield. Nergens was menselijk leven te bespeuren, maar de heer Vermaak zei dat zijn huis achter de volgende heuvelrug lag. Toen we omlaag gereden en om een koppie heen gedraaid waren, lagen daar midden in de gele wildernis smaragd-groene akkers, waar de tere graanplantjes net boven de grond uitstaken. Recht voor ons op een hoogte stond een eenvoudig pioniershuis met een gegolfd zinken dak, de brede galerij begroeid met bloemen, terwijl er ook een bloementuin naast de woning lag.

Flakbij ons klonk het geklater van water maar ook het geklepper van de verdorde bladeren der bananen, waarvan vele door de, voorheen in dit hete gebied ongekend hevige nachtvorsten, waren vernietigd.

Er was nu een weinig wind gekomen. De dag zelf was warm, maar niet te heet geweest.

We reden nog even langs het waterbassin, de rijkste schat van een Afrikaanse boer en gingen toen meteen op het huis aan, waar men ons al had zien komen en nu op de veranda tegemoet trad.

Daar was mevrouw Vermaak met haar dochter, aantrekkelijke, modern geklede vrouwen. Katie, de dochter, was getrouwd met Jan Strijdom, die nooit anders dan Kalis werd genoemd, zoon van een Zuidafrikaans zending, die jaren in Kenya had gewerkt. Hij was een aardige, ontwikkelde kerel, die in menig opzicht Europees dacht, wat voor een Zuidafrikaner wel iets uitzonderlijks is. Ze hadden een klein dochttertje. Met de reeds genoemde zoons vormden zij de bewoners van de afgelegen plaats, terwijl een eindje de ruigte in de donkere arbeiders met hun gezin-

nen in kraalverband woonden en ook de huisbedienden hun rondavels hadden.

De plaats had niet alleen water, maar ook electrisch licht, opgewekt door een dieselmotor.

Pioniersleven

Ofschoon de zon al onder was gegaan zaten we nog met toegeschoven gordijnen in de zitkamer. Men was zo gewoon de vertrekken donker te houden tegen de warmte en de vliegen, dat men helemaal vergat die nu te openen. De vloer was van platte stenen en als men omhoog keek zag men tegen de binnenkant van het gegolfd zinken dak. De kamers hadden dus geen plafond en de muren vormden alleen een twee meter hoge afscheiding. Het was een pioniershuis, dat men zelf had gebouwd. Er kwam nu op een mooi punt, vlakbij, een echte bungalow voor mijn gastheer en zijn vrouw en dan konden Kalis en Katy dit huis voor zich alleen krijgen. Het meisje van Steve woonde helemaal in Zuid-West Afrika, wel drieduizend kilometer weg. Als Steve naar haar toeging, reed hij bijna dag en nacht door, zo'n verlangen had hij dan om haar te zien, vertelde hij mij en eenmaal had hij het gepresteerd de afstand in drie dagen af te leggen! Maar dat deed hij nooit meer, zo geradbraakt was hij toen aangekomen! Eenmaal was hij niet door de Unie gereden, maar langs een kortere weg door de Kalamazowoestijn, doch dat deed hij óók nooit meer! De weg was op bepaalde plekken zeer slecht geweest en bovendien dacht hij gek te worden van de hitte, het felle licht en de vreselijke eentonigheid. Als hij zuidelijker reisde, had hij tenminste meer afwisseling en goede wegen.

De knappe Steve, wiens gezicht nog extra straalde als hij het over zijn meisje had – evenals hij telg uit een boerengeslacht –, vond het de hoogste tijd worden dat hij trouwde! Natuurlijk moest ik een foto van haar zien. Ze deed eerder aan een glamour-girl denken dan aan een boerendochter. Hoe verbaasde men zich over de modieuze kleding van dit meisje en haar vriendinnen, die men in allerlei omstandigheden zag gefotografeerd, met als climax tijdens de trouwplechtigheid van een vriendin, waarbij de dames zó uit Parijs schenen te komen en de heren, waaronder Steve, in witte smoking waren. De bruid had een meters lange sleep en het paar was omringd door bruidsmisjes en bruidsjonkers, waarvan de jongsten bloemen op hun pad strooiden.

En dan te denken dat de boerenplaatsen, waarop deze jonge mensen woonden, midden in de wildernis lagen! Op het gebied van die, waar ik thans de gast was, leefden allerlei soorten bokken, er waren elanden,

koedoes, ja, zelfs moest er herhaaldelijk jacht op leeuwen en luipaarden worden gemaakt. De nacht tevoren was er nog een koe in de open vee-kraal, die zich niet eens zo ver van het huis bevond, door een leeuw verscheurd.

Eer op het gebrul en het hevige geloei der andere koeien naturellen waren toegesneld, was het dier al doodgebeten.

Aan de achterzijde van het huis lag het grote vertrek, waar de maaltijden werden gebruikt. Interieur zowel als tafelservies waren zo eenvoudig als het maar kon, doch alles wat er deze avond door de zwarte bedienden naar binnen werd gebracht, klaargemaakt onder leiding van mevrouw Vermaak zelf, bleek voortreffelijk te zijn. Grote stukken vlees, rijst, groenten, sla, ingemaakte vruchten met room, koffie enz.

Na afloop bleven we natuurlijk nog „geselsen” en vertoonde mijn gastheer kleurenfilms, die hij met zijn kostbaar apparaat had genomen.

Nacht in de wildernis

Het schoonste van het verblijf waren evenwel de nachten, wanneer de majesteitelijke sterrenhemel boven het zwarte land koepelde en slechts de roep van een dier de stilte verstoorde. Om dan op enige afstand van het huis de geheimzinnigheid van het Afrikaanse land in de duisternis te ondergaan! Of om 's morgens vroeg, als alle leden van de familie nog sliepen en er ook nog geen zwarte bediende te zien was, het huis uit te glippen en met de grote bruine hond, Klim genaamd, er op uit te trekken en staande op een heuvel de zon te zien opkomen!

Tot aan zonsopgang had geen blaadje zich bewogen, maar dan ritselde het opeens in de boomkruinen. Even was het weer stil en dan scheen alles tegelijk te ontwaken. De bloeiende „kafferboom” opende langzaam zijn helrode bloemen tot zijn kroon een geweldige boeket was. De wilde vijgeboom zuchtte zichzelf klaarwakker. De dorre bladeren van de bananen-aanplant klapperden als in een geanimeerd gesprek. De planten hadden ook reden tot verheuging, want de vorst bleek niet hun wortels aangetast te hebben en groene scheuten staken alweer schuchter omhoog. Het gras golfde vrolijk in de wind, alles deed mee in het gesprek, waarmee de natuur de dag blij begon . . . Dan hoorde ik het doordringend geluid van ijzer op ijzer. De huisjongen sloeg op een stuk rails, dat in een boom was opgehangen, het teken dat het half zeven was, iedereen had op te staan en zich had klaar te maken om aan de dagelijkse arbeid te gaan. De laatste dag van mijn verblijf moest ik des morgens al vroeg vertrekken. Het was Zaterdag en er was juist een groot feest op één der boeren-

plaatsen in de nabijheid, waar alle bewoners uit de wijde omtrek op genodigd waren. Men betreurde het dat ik er niet heen kon gaan en daarom spraken we af dat ik over enige weken zou terug komen.

Heengaan en terugkeer

Men bracht mij naar Livingstone, nu langs de tweede door de heer Vermaak aangelegde weg.

Het was een zachte avond. Wit lag het kleine station in het heldere lantaarnlicht. Mr Reid, Beryll, zijn vrouw, de heer en mevrouw Boef en een paar Nederlanders, werkend bij de spoorwegen, kwamen goedendag zeggen.

De aanblik van het stationnetje, dat aan de andere zijde van de Zambesi ligt en waar de trein direct alweer stopte, is zeer lieflijk. Het is begroeid met oranje en gele bloesem en overhuifd door palmen. Ook hier in het wit geklede blanken, die vrienden of familie wegbrachten en nu afscheid namen, zwarte kruiers en krantenverkopers, het hoge getsjirp van krekels en het donkere ruisen van de nabije watervallen. Het was een verrukkelijke avond, koel als bronwater. Welk een verschil echter in temperatuur heerste er, toen ik twee weken later met een aantal andere passagiers het vliegtuig, dat ons naar Livingstone had gebracht, verliet! Het scheen of we zó uit de koele regionen daarboven in een gloeiende oven stapten! En dan te denken dat we 's morgens om vijf uur in bittere nachtkoude rillend op het vliegveld van Salisbury hadden gestaan.

De heer Vermaak kwam mij halen en in snelle vaart ging het voor de tweede maal naar zijn „plaas”. Vliegend over de Rhodesia's hadden we zware veldbranden zien woeden, de gesel van deze gebieden. Bloedrood ging de zon onder in nevelen, bestaande uit een mengeling van rook, opwarrelend kaf en stof, want de aarde was kurkdroog. Toch zou het nog maanden duren eer er regen kwam.

Onderweg zagen we Kalis, die een rode tractor met enorme rupsbanden bereed, terwijl Steve en Piet vrolijk zwaaiden van een akker, waarop ze met zwarte krachten bezig waren. In het woonhuis werd ik door mevrouw Vermaak en Katy als een oude bekende begroet en het was alsof ik niet weg was geweest.

Al spoedig zaten we aan de avondmaaltijd. Nu de zon verdwenen was begon het langzamerhand onder het zinken dak wat koeler te worden. Die avond reden Kalis, Katy en ik naar Livingstone om er vrienden op te zoeken. Juist toen we huiswaarts zouden keren kwam er bericht, dat Kalis' oude, maar sterke vader plotseling was gestorven en zijn overkomst door zijn moeder en acht zusters dringend werd gewenst! Welk

een consternatie! In zulke ogenblikken beseft men wat afstanden betekenen. De avondtrein was al enige uren weg. Er ging de volgende morgen wel een vliegtuig naar Bulawayo, maar wie kon zeggen of Kalis dan direct naar Johannesburg verder kon reizen, daar men meestal dagen van tevoren een plaats had te reserveren? Bovendien moest hij nog helemaal naar Bloemfontein en hij wilde daar vóór de begrafenis aankomen . . .

Er is die avond heel wat afgetelegrafeerd en het slot was dat er een klein vliegtuig gecharterd werd, waarmee Kalis en zijn schoonvader de volgende morgen naar Bloemfontein zouden vliegen.

Zo kwam van het programma, dat we enige uren tevoren nog zo opgewekt samen hadden opgesteld, niets terecht, geen zwerftocht, geen jacht, geen feestelijke bijeenkomst op een der andere boerenplaatsen, diep in de ruigte . . . Een ontstelde familie in een eenzaam huis in de wildernis wachtte in spanning het aanbreken van de morgen af.

De nacht is onrustig

Het was al middernacht toen ik nog even buiten stond. Hoe heerlijk was thans de temperatuur. Het ruige landschap baadde in zilveren licht. Zacht zong de wind zijn lied . . . In de schaduw van het dichte struikgewas zag men de fosforescerende ogen van een dier, twee rode, groene of gele lichtjes; een bok, een luipaard, een leeuw? Wie zou het zeggen? Vuurvlindertjes hingen in een grote bal aan een der takken van de kafferboom. In de duisternis daaronder sprongen de vonken naar alle zijden heen of spatte plotseling de flonkerende bal uit elkaar, waarna de vuurvlindertjes bliksemsnel weer hun oude plek aan de tak innamen om opnieuw een vonkenspiel als uit een sprookje te vormen.

Toen ik in de laatste phase van de nacht nog even uit mijn slaapkamer naar buiten glipte, zag ik juist het opzij gebogen melancholische maangelaat achter een koppie wegzinken. Steve had zolang zijn slaapkamer aan mij afgestaan en terugkomend struikelde ik over zijn geweer, dat in de diepe stilte met zo'n slag omlaag kwam, alsof – voor mijn besef – het zinken dak neerstortte!

Tot mijn ontzetting kreeg ik het volgende ogenblik bovendien een klap op mijn hoofd. Doch het bleken alleen Steve's bokshandschoenen te zijn, die door de dreun van hun spijker vielen . . .

De hele familie ontwaakte als één man, onrustig als men al sliep en het kleine meisje zette het op een brullen. Ik had het gevoel dat ik niemand onder de ogen zou durven komen, doch tot mijn onuitsprekelijke opluchting ging meteen de wekker ratelend af. Het bleek voor allen tijd om op te staan in verband met Kalis' vertrek.

Intussen werd het buiten al licht, de eerste vogels begonnen te kwetteren en al spoedig verdwenen Kalis en de heer Vermaak, weggebracht door Steve, en Piet reed met een der trucks naar het land.

Vrouwen blijven achter

Wij, drie vrouwen en de kleine Ria, alsmede een naturellenmeisje, bleven nu in de stilte van het huis achter . . .

Het ontbijt geschiedde in Riviera-temperatuur, doch het werd bij het ogenblik warmer, zodat we als in een fornuis lunchten . . .

Welk een moordende hitte en dit maanden lang soms! Ook Klim, de grote hond, die aandoenlijk in zijn blijdschap was geweest toen ik terug was gekomen, lag op de stenen van de galerij en kreunde en piepte telkens als de vliegen hem staken . . . „Taai-Taai”, de kleine teckel, lag op de stenen vloer van de zitkamer, die geheel donker was gehouden. Alle deuren in het huis stonden open, tegengehouden door de meest komische stutten, stenen dieren en grappige mensenuurtjes, die men overal in deze gebieden ziet. Elke zucht was welkom, maar geen blad bewoog zich meer. Ik zat onder de galerij en typte mijn indrukken van de laatste dagen, doch het zweet liep mij in straaltjes langs het gezicht en ook mij lieten de vliegen en muskieten niet met rust.

Het was zeer de vraag of ik de volgende dag met het vliegtuig mee zou kunnen gaan naar Bulawayo. Hoe onverwachts kan op zulke ogenblikken het heimwee iemand overvallen naar de vertrouwde sfeer en de koelte van het noorden, naar het eigen land . . . De regen neemt men dan graag op de koop toe, liever dan dit felle licht en déze hitte! Hier als vrouw te moeten leven zoals Katy. Geen hand behoeven uit te steken, want het huishoudelijk werk kon haar moeder met haar zwarte krachten gemakkelijk zelf af, geen ander doel te hebben dat je dagen vult, dan met je kind te spelen, terwijl Kalis zwoegde in de hitte daarbuiten . . . Geen film, geen concert, geen interessante lezing, geen winkelen, geen kopje thee in een gezellig zitje. Zelden of nooit eens op visite gaan, zelden van een goed boek genieten! Wij, Nederlandse vrouwen, zouden omkomen van dodelijke verveling.

Katy noch haar moeder of die andere vrouwen weten van een ander leven. Ze aanvaarden het zoals het is en missen ten slotte het initiatief. De mannen handelen wel voor haar . . .

Verschroeiende hitte

Om kwart voor twee sloeg een natuurel weer met zijn ijzeren staaf op het in de kafferboom opgehangen stuk rails. Het verscheurde de stilte en op-

eens hilde de wind als verschrikt rondom het gloeiende dak, maar hij bracht geen verkoeling. Stof en hitte woeien het huis in . . . Klim zuchtte zo zwaar als een mens die ten einde raad is. Ik had het gevoel dit zelf te zijn. Nergens was een plek waar men deze warmte kon ontgaan, geen douche, geen plas om in te zwemmen. Men scheen de hitte wel te kunnen snijden . . . Doch niet ver van mij af zat een naturel onder een doring-boompie en peuterde, in het meest aangename humeur, met overgave in zijn neus. Hij vond het leven best. Komboy, de zeer zwarte huisjongen, had even vrijaf en zat met een stralend gezicht in de gloeiende zon op de rode tractor, die nu ongebruikt voor het huis stond. Hij droeg een wollen pullover en daar overheen een schort, want hij stond zoëven nog naast het fornuis af te drogen! Hij deed nu alsof hij de tractor bestuurde en genoot intens, fantaserend natuurlijk dat hij de chauffeur was. Maar de Nederlanders, werkzaam b.v. bij de Rhodesiaanse Spoorwegen, zouden op zulke dagen liever fantaseren dat ze fietsten in een plasregen, ergens in Nederland. Welk een weelde moest dat zijn bij deze hitte! Opeens rinkelde de telefoon en bracht de wereld vlakbij. Het vliegveld Livingstone deelde mede dat er een plaats in het avondvliegtuig naar Bulawayo was vrijgekomen! Hoe groot was mijn vreugde! Alle heimwee was eenklaps verdwenen.

Terug naar de bewoonde wereld

Aan het einde van de middag bracht Pieter mij naar Livingstone. Daar aangekomen staken we de spoorweg over, in de omtrek waarvan ik onze jongens wist. Hagen van rode en paarse bougainville volgden. In gedachten groette ik mr Reid en Beryll, zijn hartelijke vrouw, de familie Boef en zovele anderen, die in de kleine plaats vriendelijk voor me waren geweest. Nu ging het rechtstreeks naar het vliegveld.

Toen we opstegen zag ik de laatste avondgloed weerspiegeld in de machtige Zambesi, thans als een rood lint met de gouden franje van de water-vallen het landschap opluisterend, terwijl de maan alweer als een rijpe vrucht boven de verre koppies hing.

Maar ik ging terug naar de bewoonde wereld. Welk een voorrecht! Waarvoor ik alle moeiten, alle problemen, alle nadelen, die ik ook daar zeker zou vinden, graag op de koop toenam . . .

DE STICHTER VAN RHODESIA HET GROTE RAADSEL „RHODES“

*In een bungalow
op de Muizenberg stierf een
diamantkoning*

*Domineeszoon,
held en leugenaar*

HET opschrift „het grote raadsel Rhodes” is niet van mij. Men kon het lezen in het speciale bijvoegsel van de Rhodesische „Sunday-Express”, gewijd aan Cecil John Rhodes en aan de belangrijke tentoonstelling, die naar aanleiding van de herdenking van zijn geboortedag, 5 Juli 1853, honderd jaar later werd gehouden in Bulawayo.

Een raadsel is deze vreemde man zijn gehele leven gebleven. Bewonderd door de één en verwenst door de ander is hij zijn weg gegaan. Een man die geen geduld had om te wachten, die bij alles wat hij deed haast scheen te hebben, haast, zo geloven sommigen, omdat hij er van overtuigd was dat hij niet oud zou worden . . . Wiens laatste woorden geweest zouden zijn: „Zo veel te doen en zo weinig gedaan . . .” al moet men aan de waarheid van deze overlevering zeer twijfelen en al zouden, volgens één van zijn vele biografen, in dit geval een vrouw, mrs Sarah Gertrude Millin, zijn laatste verstaanbare woorden zeer menselijk zijn geweest, n.l. het verzoek hebben ingehouden om op zijn andere zijde gelegd te worden. In de zware benauwdheid door zijn hartkwaal veroorzaakt, snakte hij naar verlichting, maar vond die niet.

De bitterheid der Zuidafrikaners

Hoe men ook over deze merkwaardige figuur moge oordelen, dat hij een groot man is geweest staat zonder twijfel vast. Enorm veel heeft hij bereikt. „Omdat hij geen scrupules kende”, hoor ik nu een vooraanstaand Zuidafrikaner zeggen. „Hij móést succes hebben, ten koste desnoods van al zijn medemensen. U weet van de raid op Johannesburg door Jameson, een van zijn dierbaarste vrienden, die dicht bij hem begraven ligt in de Matoposbergen van Rhodesia. Ook hierin heeft Rhodes de hand gehad, al is het anders gegaan dan hij dacht: het is op een enorme mislukking uitgelopen, die hem zijn minister-presidentschap kostte. De raid geschiedde zogenaamd om de arme „vertrapte” Engelse uitlanders te helpen tegen de onderdrukking van Paul Kruger, maar het was alleen een manoeuvre om de Engelsen ook de macht in de Transvaal in handen te geven.

Kijkt u eens rond in „Groote Schuur”, zijn huis aan de voet van de Duivelspiek, door hem als ambtswoning van Zuid-Afrika's minister-presidenten nagelaten. Nooit heeft hij kunnen vermoeden dat er een tijd zou komen dat in dat huis uitsluitend Zuidafrikaans zou worden gesproken en Engels alleen dan, als de bezoeker het Zuidafrikaans niet zou verstaan.

U kent de kunstschaten, die Rhodes in dit huis verzamelde, heerlijk antiek, maar ook werken, die hij door beroemde kunstenaars liet uitvoeren. Ondanks zijn grote kudden, om in Bijbeltaal te spreken, was ook het ooilam van de arme bij hem niet veilig, als hij er zijn zinnen op had gezet. Eens kwam hij bij een Zuidafrikaanse boer en zag daar een Oudhollands medicijnkastje, een prachtig handwerk van edel hout. Hij moest en zou dat kastje hebben en ofschoon de boer weigerde, omdat het een familie-stuk was, dat hij weer zijn kinderen wilde nalaten, het gaf niets. Rhodes, die een mens maken en breken kon en zijn bestaan vernietigen indien hij dit wilde, smeedt een absurd klein bedrag op tafel en nam het kastje mee. Hebt u die kostbare behangsels in „Groote Schuur” gezien? Zij kwamen van een Spaans schip, waarop Rhodes in zijn kwaliteit van Minister-President van de Kaapkolonie eenvoudig beslag liet leggen . . . Zo kreeg hij zijn schatten bij elkaar. Inderdaad, hij had haast . . . hij kon niet wachten tot hij, zoals een goede verzamelaar doet, ze op oorbare wijze in zijn bezit kreeg en er met liefde op kon neerzien . . .”

„Aan de andere kant heeft hij toch voor millioenen gelegateerd, waarvan ook mensen in Zuid-Afrika profiteren”, waagde ik op te merken, „denkt u alleen maar aan de Universiteit van Kaapstad en de duizenden ponden jaarlijks uit zijn nalatenschap uitgekeerd voor beurzen, waarvan niet alleen jonge mensen in Engeland, de Verenigde Staten, maar ook uit dit deel van de wereld kunnen studeren . . .”

„Deze erfenis, waarbij de erflater er alleen op uit was om zijn nagedachtenis te doen eren, doet ons, Afrikaans sprekenden, niets. U weet toch dat hij reeds jaren voor zijn dood heeft gezegd, dat zijn naam minstens 4.000 jaar bewaard zou blijven?

Ons land bezit in totaal acht universiteiten, en dan nog die te Fort Hare voor naturellen . . . In verscheidene wordt uitsluitend in het Afrikaans gedoceerd.

Eén van Rhodes' liefste wensen was om een universiteit te doen bouwen op het gebied van zijn eigen landgoed „Groote Schuur”. Zelf heeft hij er de plek voor uitgekozen. De Hertog van Windsor heeft eindelijk op 1 Mei 1925 de eerste steen voor de Universiteit gelegd, die tegen de berghelling gelegen, over de hele stad domineert. Rhodes' standbeeld vindt u op één

der terrassen vóór de Universiteit. Zo wilde hij ook het Engelse element doen domineren in Zuid-Afrika en ons Afrikanerdom ten slotte geheel overvleugelen. Daarom moesten ook deze Universiteit en andere onderwijsinstellingen, door hem gesticht, er komen. Hij, de grote bouwer aan het Engelse wereldrijk, had maar één ideaal. Dat wereldrijk helpen bevestigen om daarmee zijn eigen naam onsterfelijk te maken. Desnoods ten koste van alles . . .”

Hoe bitter klonk die stem, maar ik heb Afrikaners nog wel bitterder over Rhodes horen spreken.

Het vreemde van deze man was dat hij de Afrikaners door zijn optreden met de ene hand in het gezicht sloeg, terwijl hij hen met de andere hand door zijn giften voor zich trachtte te winnen.

Maar is dit zo vreemd?

Held en bedrieger

Maclear Bate zegt van hem: „Hij doodde en hij redde mensen. Hij was tot groot heldendom in staat, maar hij was ook tot kolossaal bedriegen in staat. Hij vertelde grote waarheden en grote leugens.

Hij deed alles in het groot. Hij liet wegen trekken door de diepste wildernis, hij liet telefoonpalen oprichten en draden er langs spannen tot in Centraal Afrika, de mensen uit hun isolement verlossend.

Hij stichtte een land, dat nog tijdens zijn leven zijn naam kreeg. Het werd zijn troetelkind, zijn alles. Hij begreep dat het een uitweg naar zee moest hebben en sloeg het oog op de havens in Portugees Oost-Afrika; hij overwon zichzelf en klopte om coöperatie in dezen aan bij Paul Kruger, zijn grote tegenstander, die het verzoek onvoorwaardelijk weigerde.”

Twee tegenstanders, één liefde

„Kruger en Rhodes, kan men zich twee groter tegenstellingen denken dan deze beide mensen? En beide mensen hadden dezelfde grote liefde: Afrika!”

Dan vervolgt de schrijver: „Kruger is oud geworden, Rhodes was gedoemd om jong te sterven. Kruger werd 74, Rhodes 46 jaar.

Beiden zagen het voorwerp van hun grote liefde met totaal verschillende ogen. Zowel karakter als uiterlijk van deze mannen liep zeer sterk uiteen. Rhodes had helblauwe ogen, ongeduldig uitziend naar altijd nieuwe horizons.

Die van Kruger waren weggezonden in de rimpels, die de tijd en de geleden pijn in dat door wind en zon verweerde, door de grauwe baard omringde gezicht hadden gegroefd . . .

Zijn grote handen hadden vierkante nagels als van een grondwerker. Zijn hoge hoed en veelgedragen zwarte jas waren ouderwets van snit. Rhodes droeg zeer dure kleren volgens de laatste mode. Hij was in zijn verschijning op en top een Engelsman, zes voet lang, en zeer beweeglijk.” Beide mannen toonden op hún wijze hun liefde voor Zuid-Afrika. Reeds in 1899 schonk Rhodes de Kaapkolonie het bekende standbeeld van Jan van Riebeeck, stichter van Kaapstad, dat hij door de Engelse beeldhouwer John Tweed had laten vervaardigen. Voor het voetstuk werd een steen uit de Tafelberg gehouwen, de rots, waarheen Jan van Riebeeck en Maria de la Quellerie, aan het einde van hun maandenlange reis, met zoveel verlangen hadden uitgezien en aan de voet waarvan zij zich vestigden.

Een geniaal man . . . met een piepstem

Ondanks alle gerechtvaardigde verwijten en alle zware tekortkomingen was Rhodes een geniaal man. Anders zou hij ook nooit tot zo’n hoogte zijn opgeklommen.

Geboren in Bishops Stortford, waarvan zelfs Engelsen moeten zeggen, dat het een slaperig plaatsje was, en zoon van een plattelandsdominee, die twaalf kinderen had, waren de omstandigheden voor Cecil Rhodes dus niet bepaald gunstig om iets groots te bereiken. Daarbij kwam dat de jongen een zwakke constitutie bezat en zo’n aanleg voor tuberculose had, dat zijn ouders hem maar naar het droge klimaat van Zuid-Afrika zonden, waar een oudere broer een sinaasappelplantage was begonnen en dus een beetje zorg voor hem kon dragen . . . Eén der ergste dingen echter, welke een man die het ver wil schoppen, tot handicap kan hebben, is wel dat hij geen mannelijk geluid kan laten horen. Rhodes had zo’n eigenaardige, hoge stem – zelfs Engelsen moeten toegeven dat het een piepstem was – dat het iedereen onmiddellijk opviel . . .

Al deze handicaps hebben er echter misschien juist toe medegewerkt om Rhodes’ wil te stalen en hem, begiftigd als hij was met een zeer helder verstand, met ijzeren volharding te doen werken aan zijn doel om door de exploitatie van Zuid-Afrika’s bodemschatten een rijk en machtig man te worden, hij, de zwakke domineeszoon, die een piepstem had, geboren in een ingedommeld gat ergens op het platteland van Engeland . . .

Op de reeds eerder genoemde uiterst interessante tentoonstelling, die door de Koningin-Moeder van Engeland in gezelschap van Prinses Margaret werd geopend, vond men onder de paviljoens van bijna alle Afrikaanse gebieden beneden de Sudan ook de trotse „Court of Rhodes”

waarin men alle souvenirs, die men over hem bijeen had kunnen brengen, van zijn doopmutsje tot zijn dodenmasker toe, had uitgesteld . . . , Welk een dadendrang en welk een verlangen om naar buiten te treden werd er gevonden in dat leven, liggend tussen het ogenblik van zijn doop en het moment, waarop hij al het tot stand gebrachte en bijeenvergaarde moest loslaten om weg te zinken in de eeuwigheid . . .

Van al zijn bezittingen – Rhodes had onder andere een groot landgoed in de buurt van Bulawayo – was „Groot Schuur”, dit plekje paradijs, hem wel het liefst. Hij had het voorname witte huis, in Kaaps-Hollandse stijl opgetrokken, zo kunstzinnig mogelijk laten inrichten en had daarbij voor Oudhollandse meubelen en voor antieke klokken, waarvan hij een prachtige verzameling had, een sterke voorkeur aan de dag gelegd. Trouwens, ook Chinees porselein, Delfts aardewerk, gobelins en oud koper nemen er een grote plaats in. Het was, zoals we zagen, bij Rhodes niet zó dat hij met liefde een geheel leven lang kunst verzamelde, daarbij geduld aan volharding parend zoals de jager, die het spoor van het wild volgt, maar het moest alles in de kortst mogelijke tijd bij elkaar gebracht worden.

Onmetelijk rijk en toch onzegbaar arm

Wat was de man Rhodes, bij al wat hij bezat, een doodarm en eenzaam mens. Geen vrouw schijnt ooit een rol van enige betekenis in zijn leven te hebben gespeeld. „In heel „Groote Schuur” was geen kast te vinden waar een vrouw haar mantel of japonnen in kon weghangen, bij een bezoek aan Rhodes als „kuiergast”,” zei me destijds mevrouw Isie Smuts, de echtgenote van Generaal Smuts. Rhodes had voor zijn costuums alleen het bovenste deel van een Oudhollandse ladenkast. „Er was ook in het hele huis geen spiegel te vinden geweest waarvoor een vrouw een beetje toilet kon maken”, vulde haar opgewekte dochter mevrouw Smuts aan. Het enige van die aard was Rhodes’ scheerspiegel!

Scherper nog drong de afwezigheid van vrouwelijke invloed in dit vreemde mannenleven tot mij door toen ik in Rhodes’ slaapkamer geen portret van een vrouw zag hangen, zelfs niet van de diamantkonings moeder, behalve dat van een stokoude, foeilelijke, halfnaakte negervrouw, moeder van Lobengula, die haar invloed zou hebben aangewend dat het Matabelen-opperhoofd zijn grote concessies aan Rhodes deed, ten aanzien van het tegenwoordige Rhodesia . . .

Dat hoogst onaesthetische portret hing recht tegenover Cecil Rhodes’ bed! Zo somber en afstotend het slaapvertrek is, zo heerlijk is de omgeving,

waar de ramen op uit zien. Want daar rijst de Duivelspiek op. Dikwijls nam Rhodes zijn weg naar een zeldzaam schoon uitzichtspunt en keek hij neer op het witte Kaapstad aan zijn voeten. Daar op die plek is een trots monument verrezen te zijner nagedachtenis. Het is opgetrokken uit wit graniet en doet denken aan een deel van een Griekse tempel, geflankeerd door acht leeuwen.

Op de voorgrond ziet men een jonge ruiter te paard, de Energie voorstellend. Op de achtergrond vindt men het borstbeeld van Cecil Rhodes, zijn ondoorgrondelijk gezicht een raadsel.

Niet echter in zijn meest geliefde woning blies Rhodes de laatste adem uit, maar in een kleine „cottage” op de Muizenberg, met het uitzicht op de oceaan, waarheen hij als het ware in zijn benauwdheid, veroorzaakt door zijn hartkwaal, was gevlucht, omdat hij telkens sterker het gevoel kreeg in „Groote Schuur” te zullen stikken, soms in het witte huis gaande van raam naar raam, om lucht te krijgen en verlichting, die hij niet vond.

Hoe leeft hij echter voort in de harten van de echte Rhodesianen! In bijna alle belangrijke plaatsen van het land dat naar hem werd genoemd, ziet men zijn standbeeld. Dat in Bulawayo, van de beeldhouwer John Tweed, die tijdens Rhodes' leven verschillende opdrachten voor hem uitvoerde, is al zeer dominerend. De diamantkoning staat hoog boven het kruispunt van Mainstreet en de 8ste Avenue, in zijn colbertje, de handen op de rug en ziet neer in de straten van de stad, waarvan hij de stichter is.

De onbetrouwbare Lobengula

De blanken hadden al spoedig bemerkt dat met Lobengula, zoon van de gevreesde Moselekatse, nadat hij koning van het Matabele-volk was geworden, te praten viel. Hij vond het niet onaangenaam om zittende rijk te worden, door die hardwerkende blanken concessies te geven om het land, dat hij en zijn mensen toch niet gebruikten, te ontginnen en de mogelijke bodemschatten, die hij toch niet opdolf, te exploiteren.

Op 30 October 1888 maakte hij vorige concessies ongedaan door aan Cecil Rhodes de totale rechten om in zijn land naar mineralen te delven over te dragen. Hij kreeg daarvoor 100 pond sterling per maand, 1000 geweren in eens en 100.000 kogels. Ook was hem een van wapens voorzien boot toegezegd voor patrouille op de machtige Zambesi, maar aangezien hij liever 500 pond ineens had, werd die boot toen geschrapt. Intussen verkocht Lobengula ook de rechten om het ongebruikte land aan kolonisten te geven, dat bracht eveneens een aardige cent in het

laatje. Maar in zijn hart heeft deze onbetrouwbare naturel nooit de blijvende aanwezigheid van blanken in zijn rijk gewenst. Vandaar de vuurwapens, die hij wenste. Toen dan ook Engeland, dat ook hier een stevige vinger in de pap wilde hebben, hem en zijn volk steeds meer aan banden ging leggen, liep het in 1893 uit op rebellie van de zijde van Lobengula, gevolgd door de zeer korte Matabelen-oorlog, waarbij de primitief bewapende legers van de vorst volkomen in de pan werden gehakt en hijzelf moest vluchten. Korte tijd daarna stierf hij.

Engeland annexeerde zijn gebied en als dank voor het aandeel dat Cecil Rhodes door zijn geld en macht in de verovering van dit land had gehad werd het reeds in 1895, dus nog tijdens diens leven, Rhodesia genoemd. Lobengula's kraal werd met de grond gelijk gemaakt en op de plaats er van werd de stad Bulawayo gebouwd, onder Rhodes' persoonlijk toezicht. Hij ook was het, die in navolging van de bouw van Afrikaanse plaatsen, de opdracht gaf de straten zó wijd te maken, dat een door tien span ossen getrokken wagen er in zou kunnen keren . . . Rhodes kon onmogelijk voorzien, dat eens gestroomlijnde auto's en vervaarlijke, mechanisch voortbewogen trucks hun plaats zouden innemen, met gevolg dat die zeer ongezellige straten – want ze zijn veel te breed voor enige intieme sfeer, in tegenstelling met de straten in Kaapstad en Johannesburg – voor het middengedeelte als parkeerplaats zouden worden gebruikt. Ook een voordeel natuurlijk in deze tijd!

Bulawayo heeft eigenlijk een lugubere naam, want deze is afgeleid van het woord gubuluwayo, „plaats van de moord”, omdat Moselekatze er zijn tegenstanders ombracht. De indaba-boom, waaronder Lobengula, zijn zoon, rechtsprak, rijst nog altijd midden in Bulawayo op.

Bouwer aan het Engelse wereldrijk

Hoe hoog was intussen deze domineeszoon geklommen, diamantkoning, minister-president van de bloeiende Kaapkolonie en nu ook nog medebouwer aan het Engelse Empire: een gebied, onmetelijk rijk aan bodemschatten, naar hem genoemd! Geld en macht, eer en roem! . . . maar geen vrouw voor zijn hart, geen kinderen om zijn schatten te erven en zijn naam te dragen, doch wat nog veel erger was, geen vrede voor zijn ziel . . . In geen enkele levensbeschrijving leest men dat het geloof in God naast de werkelijkheid van de diamant, voor hem óók een realiteit was. Bovendien was zijn aards succes maar zeer betrekkelijk. Reeds aan het einde van dat jaar, 29 December 1895, deed zijn vriend Jameson, zoals wij lazen, zijn beruchte raid op Johannesburg, een inval in een toen nog neutraal land, de Transvaal. En aangezien Rhodes bij de raid ook een

rol zou hebben gespeeld, moest hij daardoor als minister-president van de Kaapkolonie aftreden.

Zijn prestige werd op dat ogenblik een zware klap toegebracht.

Dat het door hem voor het Engelse Empire gewonnen gebied naar hem was genoemd, was de kroon op zijn werk geweest. Groter eer had men zelfs een diamantkoning niet kunnen geven . . . Na het fiasco van Jameson was Rhodes zó bang dat het tot gevolg het verlies van Rhodesia kon hebben, dat hij zichzelf niet meer meester was doch in zijn angst uitriep : „Mijn Noorden, mijn Noorden. Zij kunnen dat toch niet wegnemen? Zij kunnen toch de naam niet veranderen? Heeft men ooit gehoord dat de naam van een land werd veranderd?”

Gehaat en bewonderd

Eén van Rhodes' goede kwaliteiten was ongetwijfeld zijn moed.

Tijdens de opstanden van de overgebleven Matabele-krijgers, gesteund door de Mashonastam, waarbij vele pioniersfamilies werden uitgemoord, ging Cecil Rhodes met drie vrienden ongewapend de Matoposbergen in om met de aanvoerders der rebellen te spreken. Vrede was er het gevolg van. Voor hen, die zijn hand wilden kussen, kon Rhodes zeer humaan zijn. Zo ging het ook met deze overwonnen Matabelen, die hij later op verschillende wijzen heeft getracht een voor die tijd behoorlijk bestaan te geven.

Op 26 Maart stierf de veelomstreden, gehate en bewonderde man, over wie ik echter nooit heb gelezen, dat hij ook werkelijk geliefd was.

Gróót was hij zonder twijfel en met de geweldige sommen van zijn erfenis is en wordt nog altijd veel goed werk gedaan.

Een fantastische tentoonstelling

Op de tentoonstelling te Bulawayo, ter gelegenheid van de herdenking van Rhodes' geboortedag, kreeg men o.a. een overzicht van de enorme groei van Noord- en Zuid-Rhodesia, sedert het begin van deze eeuw. In het midden van de geweldige hal, waarin men de exposities van deze beide landen vond, rees een reusachtige Boabab-boom op, sterk dominerend en groeiend onder de moeilijkste omstandigheden, zoals we zagen, symbool van beide landen.

Het beeld van twee derde van een werelddeel, waarvoor men anders duizenden mijlen zou hebben moeten reizen om het te zien, kreeg men hier op de meest instructieve wijze op deze voortreffelijke tentoonstelling te aanschouwen, ondergebracht in exotische gebouwen, blinkend oprijzend onder een diepblauwe hemel, omringd door bloemen en overgoten door zon.

Voor al de Unie van Zuid-Afrika is op die tentoonstelling uitzonderlijk goed voor de dag gekomen.

Wat elk Nederlands hart goed deed was het feit, dat Zuid-Afrika een speciale kunsttentoonstelling had ingericht in een paviljoen, dat de vorm had van een sneeuw wit huis in Kaaps-Hollandse stijl opgetrokken, waarin ook het prachtigste Hollandse antiek was te vinden, Daarbij waren er kunstuitingen van het Zuid-Afrika van nu, waaronder enige uitstekende schilderijen van de Nederlander P.H. Hendriks, Rotterdammer van geboorte, en directeur van de kunstgalerij in Johannesburg, terwijl ook enkele bronzen figuren van de beeldhouwer van Wouw aanwezig waren o.a. dat van Paul Kruger, lezende in zijn Bijbel.

Er was ook een concerthal op deze tentoonstelling opgetrokken, welke drie duizend zitplaatsen had, waarin orkesten, balletgroepen en solisten met wereldnaam optraden. Wat zoiets betekent in een jonge, vrijwel van alle kunstgenot gespeende wereld, is niet onder woorden te brengen. Maanden vóór de tentoonstelling begon, waren alle abonnementen uitverkocht. Van honderden kilometers ver kwamen de kolonisten om zich weer eens aan de Westerse cultuur te laven!

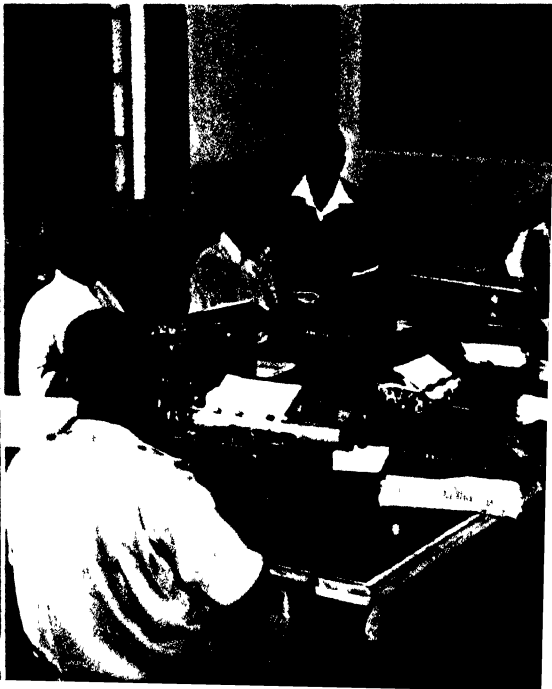
Prachtige voorbeelden van de cultuur van Afrika zelf waren in de meest gevarieerde vorm te vinden in de Afrikaanse miniatuurwereld, die een eigen plaats op de tentoonstelling had. Vele stammen waren er in eigen dorpjes vertegenwoordigd. De kunstvoorwerpen lagen er uitgestald. De vrouwen handwerkten er en regen er kralen, de mannen bewerkten er hout en metalen. Muziek en dansuitvoeringen werden er gegeven. Een groot deel van de tentoonstelling was voorts gewijd aan de ontwikkeling der industrieën in dit deel van de wereld.

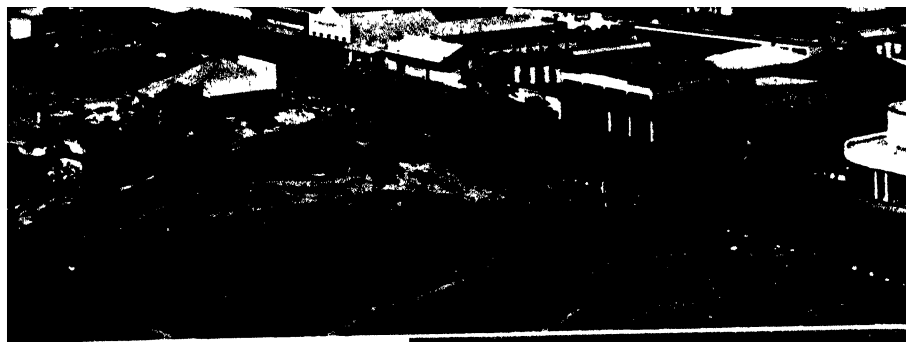
Zo werd de geboortedag herdacht van een man, wiens harde, ruwe leven ten slotte grote resultaten heeft opgeleverd.

Rhodes' graf

Het graf van deze man is thans een plek geworden, waarheen bijkans iedere bezoeker van Rhodesia zich begeeft. Een klein percentage zal het doen uitsluitend om het graf zelf, de overigen vooral om de onbeschrijfelijk schone tocht in één van de bizarste gebergten ter wereld.

Op zijn tochten vanuit zijn landgoed had Rhodes een rotsgroep ontdekt, zó vreemd gevormd en met zulk een schoon uitzicht, dat hij onmiddellijk de wens in zich voelde opkomen eens hier te worden begraven. Zelfs de plaats van zijn graf moest medewerken hem aan de vergetelheid te blijven

ontrukken. Soms krijgt men het gevoel of Rhodes de eeuwigheid op aarde zocht. Toen hij bij een volgende tocht de plek niet meer kon terugvinden, was hij volkomen uit zijn evenwicht geslagen en rustte niet voordat hij met behulp van naturellen de plaats had teruggevonden! De Matabelen geloven dat de geesten van hun grote voorvaderen huizen in een afgrond niet ver van de rots vandaan. Vandaar dat op het laatste ogenblik het afschieten der geweren van de erewacht tijdens Rhodes' begrafenis, werd afgelast om de Matabelen die in de voor blanken schier ontoegankelijke valleien van dit gebergte wonen, niet weer in opstand te brengen, door de verstoring van de rust hunner voorouders.

Toen ik juist vóór het uitbreken van de tweede wereldoorlog ook in Rhodesia was en het graf voor de eerste maal bezocht, had het zwaar geregend, de lucht was laag en somber en gaf het geheimzinnige gebergte een nog afschrikwekkender aanzien.

Destijds schreef ik:

We gingen door een rijk, waarin niets dan grafmonumenten schenen voor te komen, enorme granietblokken in de grilligste vormen opgesteld. Rood was de aarde tussen de grauwe rotsen, die soms gedrochten schenen, waartussen versteende mensfiguren oprezen: een gebogen vrouw in weduwenkap, die in deze houding aan de rots gekluisterd werd, kinderen, de handen uitgestrekt, smekend als om bevrijding.

Toen we op de ongeveer 1400 meter hoge berg Malindidzimu, die zich als een gekromde olifantsrug verheft, waren aangekomen en stonden bij het aan onze voeten in de rots uitgehouwen graf van Rhodes, koepelde een inktzwarte hemel zich over ons heen. Het liep tegen de avond. Snel daalde de schemering. Een eenzame vogel schreeuwde en de wind voerde de roep der apen nader. Het was op dit ogenblik het meest eenzame graf dat men zich voor kon stellen, omringd van ontzaglijke „aardglobes” van steen, waarvan niemand kan geloven dat ze niet door mensenhanden waren omhoog gerold, doch rotsblokken zijn door erosie in de loop der eeuwen zo rond geslepen.

Er zijn nog twee andere graven. Eén er van is dat van Dr Jameson, Rhodes' beste vriend, die hem wel met zijn raid op Johannesburg onberekenbare schade toebracht, maar aan de andere kant van groot nut voor hem was bij de „verovering” van Rhodesia.

Rhodes „in zijn stoel”

Toen wij op de terugweg naar Bulawayo waren liet de gids plotseling stoppen en wees omhoog naar een rots, waar het was of men een eenzaam man in een stoel van steen zag zitten. De naturellen noemen dit door de

natuur gevormde beeld „Rhodes in zijn stoel”, zei hij. Op dat ogenblik brak de zon bloedrood vlak boven de horizon door, een donkersmeulende gloed viel over de geheimzinnige figuur. Vuur gleed over de Matopos. Rook, zwart en somber, bedekte de bizarre hoogte. Toen doofde de gloed, snel viel de duisternis. De wind gierde en in donkerheid en regen vond onze chauffeur de weg terug naar Bulawayo. Achter ons lag eenzaam op zijn kale rotstop begraven de zeer omstreden man Rhodes, die Afrika leerde liefhebben.

Nu was ik wéér op weg naar dat graf, thans in gezelschap van een gelukkig jong Nederlands emigrantengezin, dat van Cees Goedknegt, Cootje, zijn vrouw en hun beide kinderen, Jan en Marijke.

Er lopen nu uitnemend geasfalteerde wegen naar „Worlds View”, waar het in het toeristenseizoen zwart ziet van de er zich verdringende mensen. Wij reden er heen op een ogenblik dat de weg verlaten voor ons lag en het „Matopos Hotel” aan het begin van het gebergte, vrijwel geen gasten telde. Al meermalen hadden onze tochten zich tot in de Matopos uitgestrekt. Er wordt de laatste jaren in Rhodesia veel gedaan om de irrigatie te bevorderen. Zo waren we al eens naar een liefelijk meertje gereden, dat door de „Hillside”-dam wordt gevormd en in een zeer pittoreske omgeving ligt. Daarna was ons doel een tweede meer geweest, waar we aankwamen terwijl de zon al onderging. De vuurpijlen gloeiden in het avondlicht, evenals de cactussen die, met een bronzen gloed overgoten, hun machtige candelabres in de lucht verhieven. Als de zon reeds enige tijd onder is begint in het hele Zuiden van Afrika het werkelijke avondgloeien, waardoor dat door maandenlange droogte geel geworden land in een puur gouden symphonie verandert. Indrukwekkend rijzen de bomen tegen dat licht op. Wij hadden bij het meer gestaan tot de gloed verdwenen was op een donkerrood smeulen na, dat huiveringwekkend realistisch werd weerkaatst in het roerloze water, als was het puur bloed. Zwart verhieven zich de heuvels rondom als strenge wachters. De natuur scheen een vreselijk geheim te bewaren.

Rhodes' graf op de „olifantsrug”

Nu op weg naar Rhodes' graf was het echter nog licht. Hier en daar zagen we op een heuvel een wit huis liggen. Ook passeerden we de voormalige boerderij van Rhodes en zijn landgoed. Daar ligt een wildpark door hem ingericht en er zijn enorme boomkwekerijen, waar in opdracht van de diamantkoning ontelbare soorten bomen werden geplant, om na te gaan hoe deze het in dit klimaat zouden doen.

We reden voorbij het „Matopos Hotel” en zagen de witte gebouwen van de Hogere Landbouwschool aan de overzijde tegen de heuvels liggen, tot ten slotte ieder spoor van menselijk leven achterbleef en wij midden in de geheimzinnige bergwereld van de Matopos waren aangekomen. Sommige rotsformaties bestonden uit niets dan opeengestapelde stenen, die bij een hevige wind weggeblazen zouden moeten worden, zo zou men denken, en toch hadden ze de eeuwen verduurd. Sommige bergen waren kaal en naakt, andere zwart verweerd of groen, rood of terracotta van tint. Er waren er prachtig begroeid, terwijl weer andere alleen met mossen waren bedekt . . . De kinderen wezen ons en elkaar op de meest vreemde figuren. Monniken in wijde mantels, treurende vrouwen, kleine dreumessen met ronde gezichtjes, sagedieren, soms een olifant, op het punt omlaag te storten, een walvis, de bek wijd geopend, een zeehond, op de omhoog geheven kop een bal balancerend, vogelkoppen, monsters. Het was een spookwereld, die weer door het liefelijk paradijs van kleine, groene, met bloemen bedekte valleien werd gevolgd.

Vrede en schoonheid in een luguber gebergte

Toen we op de plek aankwamen waar we de auto konden parkeren, om zelf te voet het laatste gedeelte van de weg omhoog te gaan, zagen we juist de zwarte wachter per fiets vertrekken! De kleine Marijke bleek intussen in slaap gevallen, dus bleef haar moeder bij haar, zodat alleen mijn gastheer, de blonde Jan en ik omhoog gingen.

Op het steile pad naar de recht er voor oprijzende olifantsrug, bedekt met de „aardglobes”, als betrof het hier een Hercules in het dierenrijk, werd het uitzicht over de bergwereld steeds indrukwekkender. Het was windstil en geen geluid werd vernomen. Ook wij zeiden niets en liepen zwijgend verder in de majesteitelijke omgeving . . . De berg van het graf heeft door oxydatie en door de mossen, die het bedekken, de heerlijkste tinten. De aardglobes glansden rood, terracotta en groen. Halverwege het pad keken we uit over een wondere droomwereld, onzegbaar teer en liefelijk. Boven ons kromde zich de olifantsrug. Nu de zon was ondergegaan werd alles verzacht door een grijsblauwe nevel . . . Hoe anders moest het hier zijn als in het harde licht van de dag honderden toeristen zich verdringen . . . Toen we de top hadden bereikt, aan onze voeten de bronzen plaat, welke Rhodes' stoffelijke resten bedekt, en we ons naar het oosten keerden, zagen we iets lager op de helling het witte monument voor Allan Wilson en zijn mannen, die zingend de dood zouden zijn ingegaan. Daarachter lag, naar het scheen, een sagewereld. Rotstoppen, die oude ruïnes, versterkte burchten en liefelijke kapellen omhoog sche-

nen te heffen. Vriendelijke bergweitjes wisselden de ruwe steen af. Doch toen kwam het allerschoonste, dat, waarop we gehoopt hadden: terwijl de zon reeds minutenlang was weggezonken begon het avondgloeien. De hemelkoepel werd er mee vervuld, de bergtoppen werden goudovertogen. De tengere, kleine jongen, zijn grote vader en ik, wij drieën keken ademloos naar het schouwspel van het avondgloeien. Welk een feest van licht en kleur! Die het niet gezien hebben, kunnen niet weten wat het is een dergelijke sprookjeswereld te zien baden in een puur gouden gloed, terwijl de weg omhoog rechtstreeks de hemel scheen in te gaan, want toen het gloeien begon stonden wij aan de oostelijke zijde bij het witte monument en naar boven ziend, zagen wij hoe de aardglobes op de top, nu fluweelzwart, overtogen werden van licht. Toen wij weer boven stonden, terwijl we alleen maar fluisterden om de stilte niet te verstoren, verhief de wind zich zoals elke avond, als de zon is ondergegaan en zong rondom ons zijn vreugde uit over dit afscheidsfeest.

En wij luisterden maar naar die stilte, waarin alleen de wind zijn zang deed horen . . .

Het goud werd rood, werd terracotta, roestkleurig, rood-paars om in geheimzinnig rood-zwart uit te doven . . .

Jong leven

Op dat ogenblik, terwijl we juist het graf zouden verlaten, kwam door de blauwe schemering beneden ons, een klein blond meisje vrolijk aangelopen . . . Marijke was wakker geworden en nu op weg naar ons toe, gevolgd door haar moeder . . . Op deze plek, in die schemerlichte geheimzinnige sfeer, terwijl nachtvogels in het zwarte geboomte in de diepten begonnen te roepen, kwam het kleine meisje aangehuppeld en wierp zich in de armen van haar vader. Wonderlijk genoeg was er in die eenzame bergwereld nog een laatste gouden schijn van avondlicht, dat in een venster werd weerspiegeld . . . Ergens in de verte staat een verlaten woning, maar nu scheen het 't sprookjeshuis van een fee te zijn, zoals ook Marijke met haar blonde krullen in deze droomwereld scheen thuis te horen . . . Toen gingen we omlaag, terwijl grote nachtmotten als miniatuurbommenwerpers rondom onze hoofden zoemden, dreigend en zwaar . . .

Achter ons lieten we het graf van een man, wiens grootste verlangen het was zijn naam onsterfelijk te maken, die echter nooit het geluk heeft gekend een eigen klein meisje of donkergelokte jongen in zijn armen te mogen houden, zijn naam dragend, die ook niet geweten heeft wat vrede was en misschien zelfs niet wat levensgeluk betekende . . .

DE MAAN SCHIJNT OVER 'S WERELDS GROOTSTE WATERVALLEN

Rivieren in afgronden

Dr Livingstone ontdekte het wonder

ZONDER twijfel komt in het hart van vele hunkeraars naar de schoonheid der natuur het verlangen op om eens zelf twee machtige wonderen te mogen aanschouwen n.l. de Victoria-watervallen, diep in het binnenland van Afrika en de „Grand Canyon”, in het hart van Arizona, Noord-Amerika. Wat mij persoonlijk betreft, zelden ben ik dieper ontroerd door de schoonheid der natuur en meer onder de indruk gekomen van de grootheid van de Schepper dan op deze beide plaatsen. In beide gevallen betreft het afgronden en speelt een rivier de hoofdrol in het overweldigende schouwspel. In Afrika is het de bijna twee kilometer brede koninklijke Zambesi, die na enige duizenden kilometers vredig tussen groen beboste oevers en tussen stille eilandjes door te zijn gevloeid, plotseling 100 meter diep, donderend omlaag stort. In Arizona is het de Colorado-rivier, die in de loop der eeuwen het omhoog rijzende gebergte, omringd van een barre woestijn, millimeter na millimeter uitsleet, terwijl erosie daarna de rol van beeldhouwer vervulde. Het leven er aan geven de wild bruisende rivier, die haar bedding nog altijd dieper uitslijpt, doch van een hoogte van 1600 meter slechts een vredig verder slingerend lint lijkt, én het licht. Het licht, dat de heerlijkste kleuren op de veeltintige muren van het „verzonken heiligdom” tovert. Maar er heerst hier de diepste stilte, die slechts wanneer men de Colorado-rivier zeer dicht is genaderd, wordt onderbroken door haar bruisen.

„Mosi-oa kunya”

Daar echter, waar de Zambesi in tomeloze vaart omlaag komt, is de gehele omtrek van haar gedreun vervuld. Een ontzaglijke muur van damp stijgt boven de afgrond op. Niet voor niets noemen de naturellen de watervallen „Mosi-oa-kunya”, „rook dat dondert”.

Het was een blanke, die aan dit natuurwonder een andere naam gaf, namelijk die van zijn jonge koningin. Niemand minder dan de zendeling David Livingstone ontdekte het op 16 November 1855 en noemde de watervallen: „Victoria-falls”. Het is hoogst waarschijnlijk dat blanken

ze vóór hem zagen, o.a. naar het noorden trekkende boeren, die er ook wel over hebben gesproken, maar Livingstone stelde de wereld van dit wonder in kennis en men wist zich een „wereldwonder” rijker.

Het stadje Livingstone ligt ongeveer 500 km ten noorden van Bulawayo. Geen al te grote afstand volgens ónze begrippen. Men kan er dan ook in enkele uren heenvliegen, maar dan ziet men niets van het landschap. Het is ook mogelijk om de nachttrein te nemen, slapend in een behoorlijk bed. Wilde ik iets zien van de wildernis dan zou ik er per auto heen moeten gaan, als ik er een vond, waarin ik kon meerijden!

Die kans was gering, want journalisten hebben van de stedelijke autoriteiten in Bulawayo bedroevend weinig medewerking, hoe graag men ook in het wereldnieuws komt.

Tocht door de wildernis

Doch ik had geluk. Terwijl ik in een reisbureau, naast de Ned. Bank van Zuid-Afrika gelegen, enige inlichtingen over Livingstone kwam inwinnen, vroeg de jonge vrouw achter de toonbank: „Zoudt u mij een plezier willen doen en er met mijn man heenrijden?” Verbaasd zag ik haar aan. „Mijn man rijdt regelmatig naar het noorden, naar Lusaka, de hoofdstad van Noord-Rhodesia. Het is een afschuwelijk eentonige weg, waarop je soms in uren niemand tegenkomt. Een rulle rijweg, waarop alleen twee teerbanden werden aangebracht, die in een slechte toestand verkeren. U begrijpt hoe afmattend en slaapverwekkend het urenlang rijden over zo’n weg is. Daarom zou ik graag willen dat u ter afleiding meeging!”

Ik aanvaardde het aanbod met beide handen en stond de volgende morgen op de afgesproken tijd voor het reisbureau.

Zo begon de dertiende Augustus de voor mij onvergetelijke tocht door de wildernis.

Het land was al zeer droog. Eind April eindigt de regentijd en nog maanden zal het droog blijven. Maar dit is een veel beter seizoen om te reizen dan de natte tijd, wanneer de nu onschuldig uitzierende beekjes tot woeste rivieren aanzwellen en de laagliggende bruggen, die we nu en dan passeren, óf weggeslagen worden óf meters onder water komen te staan, zodat het onmogelijk is verder te reizen. Als we enige uren op weg zijn zetten wij ons in de schaduw van een klein bos op een omgevallen boomstam, maar mijn reisgezel, de heer Ladegaard, waarschuwt mij niet het gras in te gaan vanwege het slangengevaar. Ook de zwarte mamba zou hier voorkomen, wiens vergif een mens binnen tien minuten kan doden. Als we iets gegeten en gedronken hebben gaan wij langs de schier eindeloos

lijkende teerstrips verder. De hitte wordt bij het uur groter. En dan te zien hoe de vorst hier in de afgelopen maanden huisgehouden heeft! De weg is zeer slecht. Onafgebroken worden wij op en neer geslagen, ook al omdat mijn begeleider schier het onmogelijke van zijn wagen vraagt. Soms passeert ons een personenwagen of een truck. Dan verlaten wij de ene teerbaan en jagen met de rechterwielen door de rulle aarde, zoals ook de wagen die ons passeert, doet. Het is bij het zeer snelle tempo, waarin mijn metgezel rijdt, een vrij riskante onderneming, vooral wanneer dit passeren ook nog in een bocht plaatsvindt. Toch zal de heer Ladegaard later de snelheid nog opvoeren wanneer de weg door het ontzaglijke wildreservaat van Wankie gaat. Hij blijkt namelijk tot elke prijs een ontmoeting met de hier levende olifanten te willen voorkomen. De Afrikaanse olifant is veel aggressiever dan de Indische en ook volstrekt niet te temmen. „Ik heb zulke opwindende verhalen gehoord van mensen die ze op deze weg ontmoetten, dat ik elke keer opnieuw dit deel van de weg in grote spanning rijd”, zo vertelt hij mij.

Winkel van Sinkel in het oerwoud

Nu zijn we echter nog ver vóór Wankie en zien plotseling in de diepste wildernis de winkel van een „General Dealer”, waar letterlijk alles te koop is wat de donkere bevolking hier nodig heeft. En dan zie ik ook de eerste zendingspost. Nog vele zullen volgen. Zending en missie werken intensief in de Rhodesia's en in de gebieden van Oost-Afrika, waar dit is toegestaan. Op schier iedere 60 km ziet men een bordje waarop de naam van een Engelse, Amerikaanse, Zweedse of Duitse zendings- of missiepost. Ze werken vreedzaam ieder op hun eigen gebied en zijn een grote zegen voor de zwarte bevolking, waarvan de kinderen hier ter schole gaan, terwijl de ouders hospitalen of klinieken vinden en voorgelicht worden op het gebied van hygiëne, van baby- en kinderverzorging, van voorkoming van ziekten, terwijl daarnaast de gezondheid van hun ziel, die dikwijls gekweld wordt door angsten voor de boze geesten, de volle belangstelling heeft.

Ze worden onderwezen in de leer van Christus, om het „zegent ze, die u vervloeken en doe wel degenen, die u haten” in de plaats van de bloedwraak te stellen en velen van hen vonden voor hun onrustig hart vrede in God.

Plotseling zien we de netjes geklede naturellenleerlingen, die een zendingsschool, liggend tussen de bomen, verlaten en is midden in de wildernis de lucht vervuld van de opgewekte kreten van onbezorgde kinderen. Telkens wordt door iets de aandacht gevraagd: een troep apen, die de

weg oversteekt, een bosbrand, die nog smeulend nagloeit na een groot gebied in de as te hebben gelegd, een vrachtwagen vol lachende en zingende naturellen, zelfs een neger op de fiets en dan mijlen en mijlen niets meer, tot we, als de hitte op haar hoogtepunt is, het hotel „Van Niekerk” hebben bereikt. Deze puur Nederlandse naam hier midden in Rhodesia te vinden! Het hotel wordt gedreven door een Afrikaanse familie van Nederlandse afkomst. Het huis is omgeven door een aantal door de zon witgebleekte olifantsschedels. Voortdurend moet hier de strijd tegen de uit de bossen komende en alles op hun weg vernielende kolossen worden gevoerd.

In de koelte van het donker gehouden huis drinken we een koude drank en daarna wandelen we even over het afgerasterde erf. Er lopen afstammelingen van ezels en zebra's, een kruising, die niet zo dikwijls schijnt te gelukken en bij de honden ligt ook de afschuwelijk geel en zwart gevlekte wilde hond, die als moederloos jong hier werd grootgebracht, maar noch zijn schuwheid, noch zijn argwaan en wreedheid geheel schijnt te hebben verloren. Hij kan niet blaffen, maar stoot een huilend gejack uit zodra wij in de nabijheid komen en zet zich onmiddellijk met ontblote tanden en alle haren rechtop in de gevechtshouding.

Een zesentwintigjarige zoon van de Van Niekerk's zit als bedrijfsleider moederziel alleen op een farm van wel 35000 morgen, welke midden in de wildernis ligt, bij zijn werk alleen geholpen door naturellen.

Angst voor olifanten

Al spoedig zien we de waarschuwend borden: „Beware of elephants” en die waarschuwing meent mijn reisgezel op te moeten volgen door met een snelheid van tegen de 120 km langs de teerstrepen te jagen, zodat zijn roekeloos rijden mij heel wat meer angst bezorgt dan de mogelijke aanwezigheid der olifanten. Het is of we door een oorlogsgebied komen, waar tanks vreselijk hebben huisgehouden. Overal liggen ontwortelde bomen en is het struikgewas vernield. De heer Ladegaard vertelt hoe kort tevoren een locomotief van de nachttrein naar Livingstone door de botsing met een olifant zó werd vernield, dat hij door een andere vervangen moest worden, zodat de reizigers midden in het oerwoud vele uren vertraging hadden. Het was een wonder geweest dat de kudde daarna de trein niet had aangevallen.

Op het onverwachts stopte mijn reisgenoot de auto en ik kon een ogenblik, na de wilde rit, waarbij ik als rijdend op een dolgeworden paard op en neer was gesmeten, tot verademing komen. „Wat is er?” vroeg ik verbaasd. De heer Ladegaard wees mij op de kolossale voetafdrukken

langs de teerstreep ter rechterzijde van de weg. „Die zijn nog maar net hier gepasseerd! Stelt u zich voor dat ze zich juist om de komende bocht bevinden, wat dan? Draaien kan ik nooit op die smalle weg. Ruikt u die scherpe geur?” „Natuurlijk ruik ik die”, zei ik kwaad, „op Sumatra heb ik eens een lange tocht gemaakt langs de olifantspaden van het oerwoud en mijn begeleider en ik zijn daarbij nog enige tijd verdwaald geweest, maar als u zo bang bent voor mogelijke aanvallen, waarom neemt u dan liever de trein niet? Ik zal wel naar de volgende bocht lopen om te zien of ze er nog zijn”. En ik opende het deurtje naast mij. „Nee, nee,” weerde mijn reisgezel af en op dat zelfde ogenblik kwam er een auto met opgewekte toeristen om de bocht op ons af, die vrolijk wuifden in het voorbijrijden en beslist geen vreselijke gevaren hadden doorstaan. Nu, toen werd de nerveuze mijnheer Ladegaard toch iets kalmer.

Wij kwamen nu in het gebied waar de zo vreemdgevormde „baobabs” in groten getale te vinden zijn. Het leken net enorme flessen. Soms was het als waren ze in vergadering bijeen, hoog boven de hen omringende grauwe wereld uitrijzend.

Toen wij het reservaat achter ons hadden passeerden we niet zo lang daarna het zwarte mijnstadje Wankie, waar ook Nederlandse spoorwegmannen werken.

We naderen de watervallen

Het was als naderden we een oase, toen wij na de tocht door een door droogte, vuur en vorst gezeseld land voor ons wat huizen temidden van groen en bloemen zagen oprijzen en rechts van ons het zeer mooie „Victoriafalls-Hotel”. Hier ziet men ook over de weg de slagbomen van de Zuid-Rhodesiaanse douanepost en wat later die van Noord-Rhodesia. Doch de grensoverschrijding geeft weinig moeilijkheden.

Reeds hier hoorden wij het verwijderd gebruik van de watervallen.

Voort racede de heer Ladegaard echter, nu over de brug, voerend over de kloof, waarin de Zambesi over een lengte van bijna 2 kilometer neerstort. In een flits zag ik iets van de ontzaglijke watervallen, tweemaal zo hoog als die van de Niagara en anderhalf maal zo breed. Maar zelfs nu was er geen tijd om even te stoppen. Het was de meest prozaïsche tocht, die ik ooit heb gemaakt, doch toen de Deen mij bij mr Reid had „afgeleverd” werd alles plotseling anders. „Stapt u vlug over in mijn wagen”, zei deze. „Mijn vrouw en ik zijn namelijk bij vrienden uitgenodigd, maar voor wij van een koel drankje gaan genieten, breng ik u eerst even naar de Zambesi. Het kan nog net. Dan zult u de schoonste zonsondergang zien, die een mens kan aanschouwen”.

Mr Reid vloog met zijn auto weer in de richting van de Zambesi. De zon was echter reeds achter de groene muur van de andere oever weggezonden. Tegen het heerlijk gouden licht verhief het tropenwoud zich thans fluweelzwart en de koningspalmen waaierden hun kronen boven de andere bomen uit als in een zachte afscheidsgroet aan de zinkende zon.

Het schoonste moest echter nog komen. Een geweldig rode gloed verhief zich tot hoog in de hemelkoepel en werd vlammend weerspiegeld in de machtige rivier. Groen en gouden avondlicht omlijstte het vuur. Het brons van de begroeiing aan deze zijde werd rood overglansd, als scheen de wereld in een vreugdevuur zich zelf te willen opbranden, maar het was een vuur dat niet verteerde, doch dat in een geheimzinnig zwartrode gloed uitdoofde.

Dit kleurenfeest was het schoonste welkom dat mr Reid, die zo vaderlijk de belangen van onze Nederlanders behartigt, me had kunnen bereiden. De volgende dag was het ideaal weer om de „Victoria-falls” te bezoeken, het was zonnig en toch niet overmatig heet. Ik kwam bovendien op een ogenblik, dat de rivier nog zeer veel water bevatte, terwijl de wind gunstig was, zodat ik niet behoefde te vrezen dat een nevelgordijn het machtige schouwspel aan het oog zou onttrekken.

Er valt in April, na de regentijd, twintig maal zoveel water van de rotsmuur in de ontzaglijke kloof als in November.

Machtigste schouwspel ter wereld

Toen wij, mijn begeleider, een Afrikaner uit de omtrek, en ik, per auto aangekomen waren bij het indrukwekkende standbeeld van David Livingstone, maakten wij ons gereed om in een diepe, zeer koele kloof af te dalen, waar een gedeelte van de vallen, getsoleerd door het Cataracteiland, dat zich aan de rand van de rotsmuur bevindt, kolkend en schuimend van de ontzaglijke hoogte omlaag komt. Niet voor niets noemt men het hier „Devils Cataract”. De zon tekende een prachtige regenboog over de wilde watermuur en een geluid als van de donder vervulde de kloof. De geur van het water was heerlijk en met uitgestoken handen ving men de koele druppels op. Een uitbundige vegetatie bedekt een groot deel der rotsen rondom het terrasje, waar men uren zou kunnen vertoeven zonder moe te worden om naar het wilde spel van het flonkerende, witschuimende, hoog opwaaiende water te kijken.

Men kan vele dagen rondom de watervallen doorbrengen en telkens iets nieuws zien. Er zijn zovele kloven en afgronden, waarin men af kan dalen en zovele uitzichtspunten, waar men heen kan gaan, dat men zich nooit behoeft te vervelen, wanneer men hier zijn vakantie zou doorbrengen.

Er is de zeer schone, tropische, wilde vegetatie, midden in het voor een groot deel van het jaar dorre en verschroeide land. Er zijn de afdalingen in koele, schilderachtige kloven, die het hart echter bijna doen breken als men de steile ijzeren of in de rotsen uitgehouwen trappen weer omhoog moet klimmen. Er zijn uitzichtspunten, waaronder het platform in een geweldige baobab-boom en er is de wandeling naar een andere baobab, die waarschijnlijk de grootste van geheel Oost-Afrika is, niet ver van de „Devils Cataract”, een reus, geweldig in omvang.

Men kan per auto rondom de watervallen rijden, maar ook tochten maken in open wagentjes, die langs rails gaan en men kan per vlieg-machine over het natuurwonder heen cirkelen, zoals mij zelf tijdens mijn eerste reis naar Afrika te beurt viel toen het K.L.M.-vliegtuig zijn koers over de Victoria-falls nam.

Er zijn „rondavels”, ronde hutten in een groot kamp, midden in de ruigte, voor vacatiegangers, die eens wat primitief wensen te overnachten en er is het zeer comfortabele, liefelijk gelegen „Victoriafalls-Hotel”, volgens onze begrippen helemaal niet duur, met koele vertrekken en een grote tuin, waarin men kan wandelen of thee drinken, terwijl men het uitzicht op de watervallen heeft.

Men kan tochten per kano met een zwarte bemanning maken en per motorbootje over de brede Zambesi varen, die honderden eilandjes rijk is, het ene nog schilderachtiger dan het andere, maar niet altijd even ongevaarlijk omdat krokodillen er graag hun middagdutje doen, van welk feit ik mij zelf tijdens een picnic op een der eilanden kon overtuigen. Door onze ontdekkingstocht werden niet alleen krokodillen maar ook reusachtige nijlpaarden uit hun siësta opgeschrikt. Diep verontwaardigd schommelden zij in een sukkeldrafje over de modderbanken langs de oever naar de rivier terug, de kleintjes in paniek achter hen aan. Welk een indrukwekkende aanblik de watervallen echter ook in het felle zonlicht opleverden, fantastisch was hun aanblik bij zonsondergang, toen de heer Boef, vergezeld van zijn vrouw en zoontje, mij er met zijn auto heen bracht en de gekartelde, gepiekte rand van de rotsmuur, die men „Knife's Edge” noemt, thans zwart en markant als het silhouet van een stad met torens en transen, tegen de avondgloed oprees. Nooit echter zal ik meer kunnen vergeten de schier bovenaardse schoonheid, welke ik mocht aanschouwen toen de watervallen baadden in het maanlicht en een regenboog als een hemelbrug de afgrond, waarin ze neerstortten, overspande.

De avond was van een verrukkelijke mildheid. Rondom ons heerste de geheimzinnigheid van de ruige Rhodesiaanse natuur, maar al spoedig

waren wij in de vertrouwde sfeer van Livingstone, waar maanlicht en het goud van de lampenschijn, vallend door de wijdopen vensters der huizen en die der straatlantaarns zich dooreen vermengden.

De verrukkelijkste aller maannachten

Al spoedig lieten wij de kleine plaats achter ons en reden naar de watervallen. De grote, kristalheldere maan gaf zoveel licht, dat we zelfs de kleuren van groen en bloemen duidelijk konden onderscheiden en toen we uitstapten was het alsof we over een zilveren weide liepen, die daar blinkend lag tussen het fluwelen zwart van bomen en struiken.

Toen wij onhoorbaar waren genaderd – want onze zachte voetstappen gingen volkomen verloren in het steeds sterker wordende bruisen – en het uitzicht zich verwijdde, stonden wijsprakeloos. Wij zagen een schouwspel, zó onwezenlijk schoon, zo adembenemend, dat elke beschrijving er van volstrekt onvolkomen is. Terwijl thans de donder der machtige, met zilveren licht overstroomde watervallen de lucht vervulde, de opspattende, allerfijnste droppels als sneeuw witte sluiers zich in de nachthemel verhieven en een heerlijke geur uit het koele water tot ons opsteeg, zagen we tegen de geweldige, levende, bewegende, flonkerende achtergrond een verrukkelijke, kleurige boog over de ontzaglijke kloof gespannen. Duidelijk, als was het dag, zo zag men zijn regenboogtinten en toch was deze brug zó ijl en teer, dat het een fata-morgana scheen, een elfenbrug uit een sprookjeswereld, meer: een boventijdelijk verschijnsel, het symbool van een hemelbrug, door de Grote Bouwmeester gespannen over de donkere diepten van de dood.

Nog was dit niet alles. In de afgrond zelf, waarin de droomschone witheid van de waterval zich neerstortte, zag men als door een sluier de gigantische, grillig gevormde muren van de ontzaglijkste burcht, die mensenogen ooit hebben aanschouwd en die voor ons uit de diepten oprees tot in de lichte hemel. Het was een wereld vol geheimzinnigheid, ook vol dreiging. Symboliseerde deze burcht inderdaad zonde en dood? Maar zingend stortte het zilverblinkende water zich tegen zijn muren en over dit duistere rijk was de heerlijke, zuivere boog triomfantelijk gespannen.

Dit schouwspel, teweeggebracht door de zacht glimlachende maan, haar vreemd gelaat geheel opzij gelegd, omgeven door sterren, nietig en verbleekt bij haar stralende schoonheid!

Geen woord kwam al die tijd over onze lippen, en zo ging het met alle toeschouwers. Overal stonden zij en niemand had de andere horen komen en niemand had zelfs maar op de ander gelet, had de ander niet

eens opgemerkt zolang het schouwspel hem in zijn ban had gehad. Bij het klimmen van de maan werd de veeltintige boog ijler en verdween ten slotte geheel. Langzaam keerden wij terug naar de auto. Zwart waren onze schaduwen op de melkwitte bodem en het gras, geel, dor en ruw in het felle licht van de dag, was nog altijd omgetoverd in een zilveren weide. Onder het zwarte kantwerk der bomen reden we naar de brug, die verderop over de afgrond is gespannen, waarvan echter het materiaal geen licht en water is zoals bij de hemelboog, maar staal en beton, en die opgetrokken is door mensenhanden.

De verschrikking van onze tijd

Hier op de brug staande ziet men nog eenmaal een gedeelte der Victoria-falls. Maar hun aanblik gaf niet de minste ontroering. Want hier stonden op het smalle verhoogde gedeelte langs de brugleuning drukpratende mensen. Onafgebroken snelden auto's langs ons heen, het verblindend licht der koplampen opdoemend en voorbijschietend, opdoemend en voorbijschietend en op datzelfde ogenblik kwam over de ijzeren rails, die parallel met de rijweg over de brug lopen, hijgend en steunend een zwart monster nader: de nachttrein, die morgen vanuit Livingstone in Bulawayo zou aankomen.

Met een snerpnd gefluit, gesis en gehijg raasde de locomotief ons voorbij, gevolgd door het geratel en gedreun der voorbijsnellende wagens dat tegen ons trommelvlies sloeg. De zwaarte van de trein deed de brugpijlers sidderen. Reeds lang is men voornemens deze brug te doen vervangen door een andere, maar het is tot nu toe bij goede voornemens gebleven. Het is te wensen dat men de nieuwe veel zuidelijker zal bouwen, dat de verschrikking van de moloch van het moderne verkeer zal verdwijnen van deze plaats, waar nu een sprookjesschoonheid, zó groot als ik nergens in de wereld heb aangetroffen, jammerlijk wordt verscheurd. Wat mijzelf betreft, het rumoer op de door mensenhanden gebouwde brug bracht mij weer met twee voeten terug op de aarde, doch het vermocht niet de ontroering, teweeggebracht door de aanblik van die andere brug, als het symbool van een hemelboog, gespannen over de donkere diepten van de dood, uit te wissen. De aanblik van die hemelbrug rees juist thans in nog stralender licht in mijn herinnering op en zal daaruit nooit verdwijnen.

LUSAKA EN DE „WONDERMAN” WELENSKY

Noord-Rhodesia, jong en rijk

Lusaka, hoofdstad van pioniers

NOORD-RHODESIA – pioniersland, met zijn gordel van koper, zijn ruige aanzien, enorme dieren-reservaten, zijn machtigste watervallen ter wereld – moet wel het hart van iedere Afrikareiziger onweerstaanbaar tot zich trekken.

Vanuit het moderne Salisbury, waar nu niet bepaald de vriendelijkste Rhodesianen wonen en waar men bar veel met ambtenaren van de oude stempel heeft te maken, ben ik naar dit jonge pioniersgebied gevlogen, nadat Frank Jansen mij met zijn auto in de zeer prille morgen naar het vliegveld had gebracht.

De maan gaat onder

Het was eigenlijk nog helemaal nacht. De sterren flonkerden aan de strakke hemel en de maan zonk vermoeid naar de horizon. De wind was bitter koud, zo koud als men normaal hier zelden meemaakt, maar was het weer in de Rhodesia's niet overal helemaal van streek geweest?

De brede straten van Salisbury lagen verlaten in de bitse nanacht, ook het park voor het nu slapende Meikles Hotel, dé plaats van samenkomen in Zuid-Rhodesia's hoofdstad, zag er dood uit, want de anders zo vrolijk opspuitende en zodra de duisternis valt helverlichte fonteinen, waren in de grond weggekropen.

Klappertandend wachtten we op het vliegveld en in het steenkoude stationsgebouw tot we naar de machine mochten gaan . . . Tijdens het controleren van vliegbiljet en paspoort, dat op nogal langdradige wijze plaatsvond, was intussen helaas de zeer grote maan achter de horizon verdwenen. Toen ik aan de beurt was geweest holden Frank en ik naar buiten maar zagen alleen nog een gouden gloed daar, waar zij een paar seconden geleden was weggezonken. Hoe gaarne had ik een maansondergang op het land gezien!

Versteend van kou stapten de reizigers in. Het was of men nooit meer zou ontdooien. Het was nu licht geworden en we vlogen over een bruinverschroeid, zo goed als leeg land. Slechts hier en daar stond een eenzaam

boerenhuis, waar rondom heen misschien wel 10.000 ha eigen grondgebied lag. Een land dat scheen te wachten op bewoners.

Gastvrijheid en enthousiasme

Toen we na enige uren op het vliegveld van Lusaka neerdaalden straalde de zon vrolijk over het kleine stationsgebouwtje, dat van het dak tot de grond bedekt was met paarse bougainville en omringd van grasgazons en bloembedden.

Ik vroeg een piloot, die op het punt stond te vertrekken, hoe ik in de stad kon komen. Hij lachte en zei: „Mijn ouders zullen u wel meenemen. Ik zal u wel aan hen voorstellen. Ha, daar heb je ze al!” Zijn vader was een gepensionneerd kolonel, Wilson genaamd, een Engelsman, terwijl Mevrouw Wilson uit Nieuw-Zeeland afkomstig was.

Als vanzelfsprekend namen ze mij na het vertrek van hun zoon mee naar hun witte, vredige huis. De weg er heen was begroeid met roodbloeiende hibiscus, terwijl de bohemia's een weelde van witte en rose bloemen droegen. Het huis had een zeer eigen sfeer, waarin men zich onmiddellijk thuis voelde. Tegen de lichte muren hingen prachtige oude schilderijen, er was heel mooi antiek, er lagen goede tijdschriften en bloemen sierden de vertrekken. De boy, die al twintig jaar bij het echtpaar was, als kleine jongen er gekomen, rolde de theetafel, waarop een zilveren servies, naar binnen. Op de onderste plank stonden zilveren schalen, waarin lekkernijen. De oude dame met de grote bruine ogen – zij had wat Maoribloed in zich – zat daar rustig achter haar theetafel en schonk de geurige drank in fijn porseleinen kopjes. . . . Toen kwam de oude gepensionneerde kolonel binnen en zat bij ons met een kalme waardigheid.

Deze entree in het land der ruigte en der pioniers! Het was een wonderlijke gewaarwording. Na de zeer rustig genoten thee nam ik afscheid van mevrouw en bracht kolonel Wilson mij met zijn ouderwetse auto naar het in schone Georgiaanse stijl opgetrokken gouvernementsgebouw.

Hier bloeide reeds de lila jacaranda! Hoe voorjaarsachtig deed alles aan. De dag was stralend maar niet warm.

Men bleek achter het gouvernementsgebouw een van uitnemend materiaal voorziene inlichtingendienst te hebben. Er was zelfs een zaaltje, waar men de films kon zien die men in bruikleen kreeg. Men bezat er een schat aan fotomateriaal, door een jong artist, mr Watt genaamd, vervaardigd. Er waren vriendelijke jonge vrouwen, die me met een hartelijkheid ontvingen zoals me op geen enkel regeringsbureau in Zuid-Rhodesia te beurt was gevallen. Integendeel, daar was ik van het kastje naar de muur gestuurd. Hier heerste een verwarmend enthousiasme en de geest

van gastvrijheid uitte zich al dadelijk in de aanbieding van thee en de uitnodiging van één der jonge vrouwen, Pam Rovland genaamd, om bij haar en haar man de lunch te gebruiken, als ik het eenvoudige voor lief wilde nemen.

Ontmoeting met Welensky

Maar eerst bracht de roodharige secretaris van Noord-Rhodesia's eerste minister me naar de „wonderman” Welensky, de man, in wiens handen hoogstwaarschijnlijk de teugels van het bewind over „the Central African Federation” zullen worden gelegd . . . De „wonderman” is een eretitel, die van verschillende kanten is gegeven aan deze „selfmade” man, die zovele moeilijkheden – ook de handicap van zijn afkomst als zoon van een arme emigrant – heeft weten te overwinnen. In het begin van dit boek vindt u reeds iets over zijn leven geschreven.

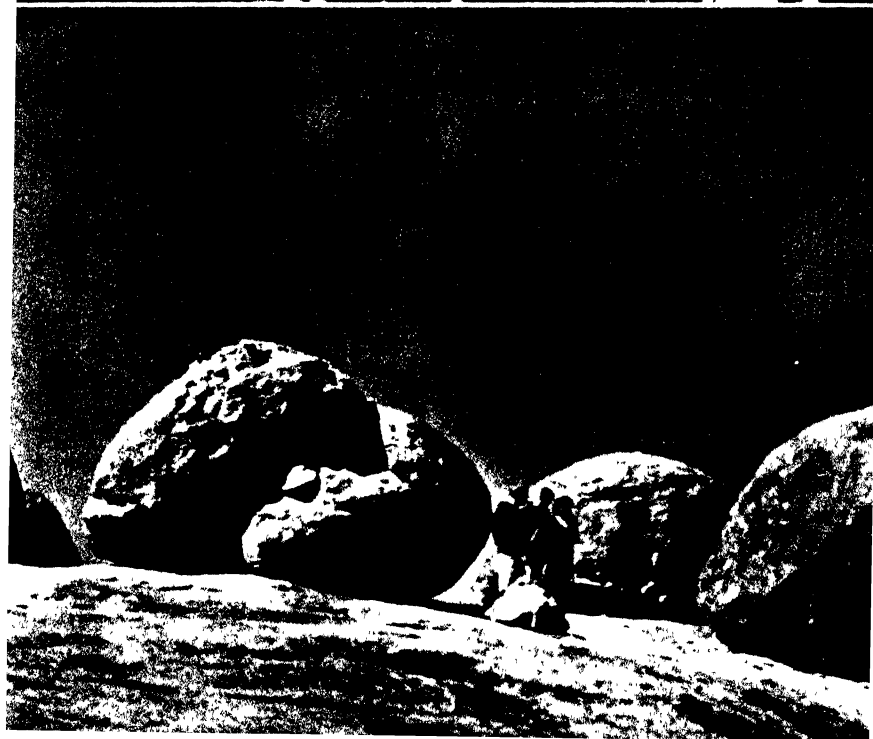
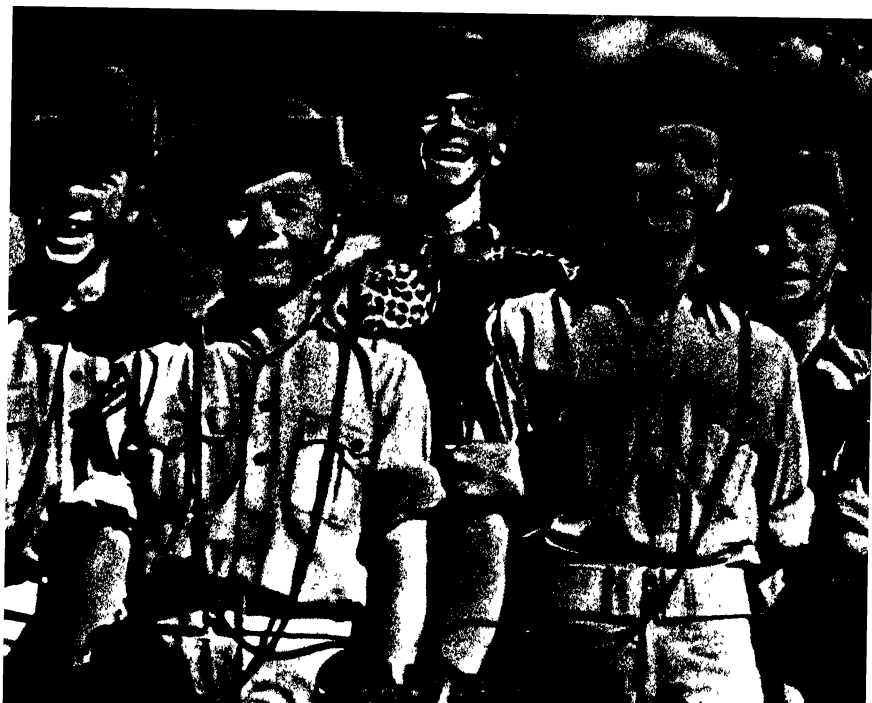
Ook Maclear Bate is een groot bewonderaar van Welensky, die hij het „enfant terrible” van de Afrikaanse politici noemt, omdat hij, ofschoon zelf met hart en ziel een vakverenigingsman, dikwijls lijnrecht in zijn mening tegenover de trade-union-leiders in Engeland stond, wanneer het de zaken van zijn eigen land betrof. Deze keken hem dan ook dikwijls met scheve ogen aan, zegt Maclear. Ook nam Welensky geen blad voor de mond tegenover de top-lieden in het Ministerie van Koloniën, wanneer hij in Londen was, maar vertelde hun ongezoeten zijn mening, zoals men dat van een voormalig spoorwegman, mijnwerker en bokser, maar iemand met een grote kennis van zaken en een zeer helder inzicht, kan verwachten.

Tegenover het plan om een federatie te vormen, dat sinds zovele jaren door hem en Sir Huggins, de minister-president van Zuid-Rhodesia, werd gekoesterd, als de enige mogelijkheid om dit machtige en rijke deel van het Engelse Empire aan zijn bestemming te doen beantwoorden, stond men in Engeland zeer onverschillig.

Op dat ogenblik zocht de schrijver hem in zijn hotel in Londen op en zat tegenover de vertoornde reus.

„Als ze uw plan tot een federatie onmogelijk maken, wat dan, mr Welensky?” Deze, ofschoon hij zelden zijn zelfbeheersing verliest, sprong op en liet met kracht zijn vuist op tafel neerkomen.

„Ik ben bezig alles te doen wat in mijn macht is om meer blanken naar Noord-Rhodesia te brengen. Van Engeland, Holland, Duitsland, Zuid-Afrika, Australië, Amerika, het kan me niet schelen waar ze vandaan komen, als ze maar goede burgers zijn, en zodra wij er 100.000 hebben in ons veelbelovende land, dan vragen we de „Dominion Status” aan!”

Noord-Rhodesia stond toen nog, in tegenstelling met Zuid-Rhodesia rechtstreeks onder het ministerie van Koloniën en was daardoor aan handen en voeten gebonden.

Alles is intussen ten beste opgelost. Welensky was geen rebel, hij zou de constitutionele weg betreden, maar men zag dat, als deze uitzonderlijke persoonlijkheid zich met al zijn gaven en zijn enorme werkkraft in de strijd wierp om een groot ideaal te verwezenlijken, niemand hem tegen zou kunnen houden. Met hoofd en schouder kwam hij uit boven het merendeel der politici die Maclaar kende.

Op zijn tochten door Rhodesia zelf, om ook anti-federalisten daar te overtuigen van de onjuistheid van hun zienswijze, wees hij o.a. op het feit, dat de Sovjet-Unie in de United-Nations fel had geageerd tegen de totstandkoming van een federatie in dit deel van de wereld, wat toch al voor zichzelf moest spreken. De anti-federalisten waren vooral bang dat de overweldigende meerderheid der donkere bevolking in de federatie een zodanig bevoorrechte positie zou krijgen dat het 't bestaan der blanken in de toekomst in gevaar zou kunnen brengen.

„Ware dit het geval, de Sovjet-Unie zou zeker niet zo scherp hebben geageerd, daar Rusland niets liever wenst”, zei Sir Roy, „dan onrust in Afrika en ontevredenheid onder de donkere bevolking.”

De druk van India

Ook zegde de minister-president toe dat men nimmer toe zou geven aan de druk van India, om toe te staan dat bewoners van dit land in de Rhodesia's moesten worden opgenomen, mensen die zich nimmer zouden assimileren met de bevolking, die er altijd als vreemdelingen tegenover zouden blijven staan, van geslacht op geslacht.

De Rhodesianen hadden niet verder te kijken dan naar Zuid-Afrika, naar de provincie Natal om te zien welke ramp een land trof als men een zo groot contingent Indiërs onder zijn bevolking had, gehaat bij de blanken maar nog meer bij de inheemse bevolking, vanwege hun practijken. Het is algemeen bekend dat wanneer ergens opstootjes plaatsvinden van de zijde der naturellen, zonder uitzondering de winkels der Indiërs het ontgelden moeten en doden onder deze bevolkingsgroep vallen. Helaas moeten de goeden onder hen daardoor ook lijden.

De Indiërs breiden zich zeer snel in aantal uit, zowel door geboorte, als, indien dit mogelijk is, door overkomst van familieleden.

In zeer snel tempo heeft de kleine groep Indiërs, welke in 1931 reeds in Noord-Rhodesia woonde, zich in aantal uitgebreid. Er zijn nu reeds ruim drieduizend . . .

In Tanganyika wonen echter reeds over de 60.000 Indiërs. Ze maken daardoor een grote meerderheid uit van de niet-Afrikaanse bevolking in dit gebied, met alle gevolgen van dien, vooral voor de zakenmensen, waaronder niet te vergeten ook de Nederlanders!

Doordat ze als Hindoes en Mohammedanen dikwijls in twee zeer vijandige kampen zijn verdeeld, is ook dat vaak aanleiding tot onrust en onbehagen voor de overige bevolking . . . Toen in Broken Hill, het hart van het kopergebied, twee Indische cricketteams tegen elkaar in het veld zouden treden, weigerde de ene groep, uitsluitend bestaande uit Hindoes, pertinent te spelen omdat zich onder de andere groep ook Moslems bevonden!

Sir Roy Welensky wenst dat zijn zoveel belovend land niet wordt bevolkt door mensen wier aanwezigheid een splijtzwam betekent, maar door hen, die het even lief gaan krijgen als hij zelf, zoon van een emigrant, dat leerde doen.

„Bedenk toch”, zo riep hij eens op een bijeenkomst uit, „dat als dit gebied niet voldoende door blanken in ontwikkeling wordt gebracht, Pandit Nehroe een stok in de hand wordt gegeven om het voor zijn overtollijke miljoenen op te eisen!”

Toen ik op die stralende morgen zo kort na aankomst in Lusaka bij Sir Roy Welensky werd binnengelaten, vielen twee dingen van deze man onmiddellijk op. In de eerste plaats zijn enorme omvang. Hij moest minstens 300 pond wegen. In de tweede plaats zijn zeer schrandere, sympathiek gezicht, waarin een paar pientere en tegelijk ondeugende ogen glinsterden.

Een heel dikke man, maar met zo'n bewegelijke geest, dat zijn lichaamsomvang eenvoudig wegviel, hoe wonderlijk dat ook moge klinken!

Onmiddellijk nam deze man een vreemde voor zich in. Hij was de eenvoud en natuurlijkheid zelve, vertelde over zijn bezoek aan Nederland, toen hij uit Londen komend daar onopgemerkt was geweest. Vooral de ordelijkheid, reinheid en de bijzonder prettige sfeer, die er heersten, waren hem opgevallen. Hij had zijn ogen uitgekeken op het fietsverkeer en het had hem heel wat moeite gekost uit de weg te komen als zo'n stroom „bikes” zich in een straat uitstortte! Hij had erg geboft met het weer, want het was aldoor zonnig geweest!

„Ik heb steeds een apart plaatsje in mijn hart voor Nederlandse emigranten gehad”, zei Sir Roy Welensky, „en dat gevoel is nog versterkt na het bezoek aan Uw land. Ik geloof, en men hoort dat ook uit andere emigratiegebieden, dat ze prima burgers van hun nieuwe vaderland worden en alle kwaliteiten hebben om zich te assimileren. Dat de eerste Neder-

landse groepen spoorwegwerkers, die bovendien in hun vaderland geschoolde arbeiders waren, dus uit allerlei beroepen kwamen, in de eerste tijd moeilijkheden hebben gehad om zich aan te passen, kan ik mij, als zoon van een emigrant, indenken. De omstandigheden, waaronder ze hier hebben te werken, het klimaat, de levensgewoonten, zijn volkomen anders dan die, welke in Nederland gevonden worden.

Maar op mijn medewerking kunnen uw mensen altijd rekenen en ik zie niets liever dan dat nog een belangrijk aantal Nederlandse emigranten niet alleen naar Zuid- maar ook naar Noord-Rhodesia" komt.

„Bedenkt u toch hoe rijk Noord-Rhodesia aan grondstoffen is!" zo riep hij uit. „Weet u dat het voor een derde in de wereldbehoefte aan koper voorziet? Bovendien, ook industrieën kunnen hier gevestigd worden."

We hebben toen nog even over „koetjes en kalfjes" gesproken. Hoe mijn eigen indrukken tot dusver waren, wilde hij weten en hij vond het prachtig dat ik op een farm in Noord-Rhodesia de gast was geweest. Hijzelf was een geboren buitenman, zei hij. Niets deed hij liever dan tussen zijn politieke werk door op zijn eigen buitengoed in de tuin werken. Hij hield ook erg van muziek. Zijn vrouw wist het thuis heel prettig te maken en zijn kinderen en vooral zijn kleinkinderen brachten heel wat gezelligheid aan, wanneer ze op bezoek kwamen . . . Sir Roy is geheelonthouder en roken doet hij zeer weinig. Het is de ex-kampioen-bokser, die zich deze onthouding is blijven opleggen om fit te blijven voor zijn werk.

Tot slot gaf hij opdracht aan de man van de voorlichting om mij met zijn auto een tocht door Lusaka en omgeving te laten maken.

De orde van Oranje-Nassau . . .

Maar eerst nam Pam Roveland mij mee naar haar huis, bestaande uit twee witte, met stro gedekte rondavels, door een kleine corridor verbonden. De kamers waren dus rond en heel sfeervol ingericht. Het waren semi-permanente woningen voor het regeringspersoneel, waarmee Pam en haar man heel gelukkig waren. Toen deze laatste voor de lunch thuis kwam was hij zo verrast over mijn komst, dat het me verbaasde. „Ja", zei hij, „dat komt, ik heb als officier bij Nijmegen gevochten voor de bevrijding van uw land en kijk eens wat uw Koningin mij gegeven heeft!" Met een stralend gezicht kwam hij aandragen met een doos, waarin een decoratie lag. De orde van Oranje-Nassau met de zwaarden . . . We dronken een glas sherry op de toekomst van onze beide landen en hadden een bijzonder prettige lunch. Daarna moest ik de hoofdstad van een land in opkomst zien: lage bungalows, maar ook trotse gebouwen, waaronder het reeds eerder genoemde ultramoderne hotel. De stad heeft een vijftig-

duizend inwoners waarvan ongeveer 6000 Europeanen. Een snel groeiende stad, waarin nog de echte pioniersgeest wordt gevonden, een geest van hartelijkheid, gastvrijheid, ondernemingszin, maar vooral van optimisme, die Maclaer Bate eens deed uitroepen: „Het is onmogelijk om zelfs als bezoeker geen oog te krijgen voor het vurig optimisme, dat door deze gebieden vaart, van Lusaka tot Salisbury!”

NATURELLEN IN RHODESIA

*Native Labour
In any quantity
For any purpose
At shortest notice*

*Phone, call or write Jone's Native Labour Bureau
73 Rhodes Street Bulawayo !*

DEZE handel in zwarte werkkrachten dateert niet van de vorige eeuw, maar las ik in 1940, dus nog maar een betrekkelijk luttel aantal jaren geleden, in een boekje, dat de stad Bulawayo ten behoeve van toeristen verstrekke en waarin ook enkele advertenties waren opgenomen.

Als men dan nu mag zien hoe totaal anders de houding ten aanzien van de naturellen is, ook in de Rhodesia's, dan kan men zich over deze vooruitgang in zo korte tijd alleen maar verheugen.

Welk een verandering !

Nu ligt er, in plaats van de reclameuitgave van destijds, een serie uitstekend uitgevoerde boekjes voor me, waarvan de stevige omslagen ieder een andere heldere kleur hebben en die alle gaan over de „natives”. Daarin wordt niet verteld wat zij kunnen doen en hoe goedkoop hun werkkraft te leveren is, maar wat er in de eerste plaats vóór hen, vooral in de na-oorlogse jaren werd gedaan . . . Het is een uitgave van het Departement voor Naturellenzaken en ze belichten allerlei aspecten van het leven der inheemse bevolking.

Ze zijn zeer suggestief geïllustreerd en laten zien hoe bij deze arbeid de naturellen, na genoten opleiding, zelf óók ingeschakeld worden. In de uitgave over de verbetering van hun gezondheid lees ik dat alleen reeds in Zuid-Rhodesia 10.000 hospitaalbedden zijn voor nog geen twee miljoen naturellen, dat er daarnaast vele klinieken zijn, en een uitnemende staf van dokters, verplegers en verpleegsters, waarbij het verplegend personeel voor het allergrootste deel uit inheemsen bestaat. Trots wijst men er op dat sinds de tweede wereldoorlog meer vooruitgang op dit gebied geboekt mocht worden dan in de jaren van 1890 tot 1945.

Alles doet men om ziekten als malaria, melaatsheid, tuberculose, de gevolgen van de steek der tsetse-vliegen en de bilharziasis, veroorzaakt door een ander insect, te bestrijden.

Zowel bij het laboratoriumwerk, als bij de bestrijding van ziekte-veroorzakende insecten, zijn naturellen in grote getale ingeschakeld. Dat dit ook bij de zorg voor moeder en kind het geval is behoeft niet te worden betoogd.

Met voldoening wijst men er ook op dat op dit ogenblik, ondanks het zeer geïsoleerd wonen van een groot deel der inheemse bevolking, drie van elke vijf inheemse kinderen onderwijs genieten, waarbij zending zowel als missie een grote rol spelen en vooral in de jaren voor de oorlog de zending een leeuwenandeel heeft gehad. Maar ook van staatswege wordt de opvoeding der naturellen op allerlei wijze ter hand genomen.

De eerste zendingspost

De eerste zendingspost werd, zoals we zagen, in 1859 te Inyati gesticht, en van dat zelfde ogenblik af begon het eerste onderwijs, hoewel de geboorte van Rhodesia pas aan het einde der vorige eeuw plaatsvond, later gevolgd door die van Noord-Rhodesia. Op dit ogenblik telt het onderwijs aan naturellen 7000 onderwijzers en onderwijzeressen, op 350 na alle Afrikaners. De helft heeft niet de volle bevoegdheid, doch indien men met het geven van onderwijs zou hebben gewacht tot allen met hun studie klaar waren, zou dit een grote stagnatie hebben veroorzaakt en de practijk leert dat ook deze mensen hun taak met grote toewijding vervullen. Per jaar komen er nu 1000 bevoegde naturellen-onderwijskrachten bij.

Vanzelfsprekend dat het onderwijs zich niet beperkt tot de lagere school, maar dat er naast vervolgonderwijs ook les wordt gegeven in allerlei practische vakken . . . Er zijn huishoud- en landbouwscholen. Er is een mogelijkheid om eerste hulp bij ongelukken, maar ook om handenarbeid te leren, als houtsnijden, weven, boetseren. En natuurlijk is er het ambachtsonderwijs, voor de uitblinkers is een kantooropleiding mogelijk of het volgen van een cursus om in laboratoria of in ziekenhuizen te werk gesteld te worden.

Ze zijn anders dan wij.

De zo kleurig en aantrekkelijk uitgevoerde uitgaven laten met cijfers en feiten zien wat er is gedaan om het leven der naturellen op allerlei gebied op hoger peil te brengen. Betere behuizing, o.a. de bouw van meer naturellen-lokasies, waarbij, net als in Zuid-Afrika, naar volstreckte separatie wordt gestreefd, zodat zo verschillende volksgroepen als blanken en donkergetinte mensen, na gedane arbeid ieder in zijn eigen wereldje gelukkig kunnen zijn.

Er zijn nu al eenvoudige „hotels” vóór Afrikaners en gedreven dóór Afrikaners.

De industrie zal ook in de Rhodesia's een steeds belangrijker rol gaan spelen, vandaar dat de donkere bevolking daarbij steeds meer moet worden ingeschakeld, zoals ze nu al een groot contingent vormt in de kolen- en kopermijnen, op de asbestvelden, in de staalgieterijen enz.

Maar juist als mensen zwaar werk hebben te doen, mag de ontspanning en vooral sport niet verwaarloosd worden. Daaraan wordt veel aandacht gewijd. Vooral het voetballen wordt door de naturellen, zodra zij het onder de knie hebben en er in geoefend zijn, met groot enthousiasme gespeeld, terwijl de toeschouwers niet minder enthousiast zijn.

Men zal echter nooit uit het oog moeten verliezen dat de aard der naturellen meebrengt dat men ze nimmer tot een zelfde werktempo zal kunnen aanzetten als b.v. de Europese arbeiders, die eveneens in grote aantallen als mijnwerkers in de Rhodesia's een goed bestaan hebben.

Voorals toe in de oorlog de opvoering van de productie der zo onmisbare grondstoffen een zaak werd waarvan winnen of verliezen, leven of dood, afhing, deed men al het mogelijke om de naturellen in verschillende delen van Afrika tot meer werk aan te sporen o.a. door hoge premies te geven... Het baatte niets en had soms een tegenovergestelde uitwerking. Zodra de natuurel over voldoende geld beschikte om daarmee goede sier te maken, verliet hij zijn werk en men zag hem voorlopig niet meer terug.

Toen deed men het anders. Maclear Bate vertelde hierover.

Het was op advies van hen, die de mentaliteit van de natuurel begrepen, dat zowel in Nigeria en de Goudkust, als in de Rhodesia's, de winkels in de natuurelendorpen werden voorzien van allerlei aantrekkelijke artikelen als fietsen, radiotoestellen, sieraden, huishoudelijke voorwerpen en niet te vergeten textiel. En dát waren dingen waarvoor de natives graag wilden werken!

In Noord-Rhodesia wordt vooral de „Saucepan-Special”, een goed en goedkoop radiotoestel, zeer gewaardeerd. Degenen, die het konden kopen werden persoonlijkheden in hun dorp, om het feit dat ze alle belangstellenden toestonden bij hen te komen luisteren... En dat voor niets. Niemand wilde van enige betaling horen, want dan werd het een handelszaakje... „Ik heb nu meer vrienden dan ooit”, zei één der mijnwerkers trots, „en ook als er geen uitzendingen zijn is mijn huis dikwijls gevuld met mensen!” Het heerlijkste wat een natuurel zich kan wensen!

Maar er was een ander, die aan de radio-instanties schreef: „Toen ik de knop omdraaide hoorde ik een wonderheerlijke muziek, zó mooi als ik niet had verwacht dat het toestel zou kunnen geven. Daarna hoorde ik

een heel goed woord. En toen begreep ik dat je er ook het nieuws van de wereld door kunt horen! Het is heel makkelijk te bedienen en ik heb mijn kameraden de raad gegeven nog voor de zon ondergaat ook een radiotoestel te kopen. Want de tijd is gekomen voor de Afrikaners om te ontwaken door de middelen die het gouvernement ze daartoe verstrekt!”

De invloed van de radio

Bleef het daar maar bij, doch de communistische agitators hebben reeds hun eigen zenders in Afrika en het zal niet moeilijk zijn om via de radio binnen afzienbare tijd tot in het diepst van het hart van Afrika onrust te verwekken.

Het is daarom zo goed dat er van gouvernementswege zulke uitnemende radioprogramma's voor de inheemse bevolking samengesteld worden. Niet alleen in Zuid-Rhodesia (en hetzelfde geldt van Zuid-Afrika) maar ook in Noord-Rhodesia, waar ik in de hoofdstad Lusaka het radiostation bezocht.

Hier werkten echte idealisten, die het beste met de naturellen voor hadden en uitstekende uitzendingen voor hen verzorgden. Voorlichting, ontspanning, humor en cultuur, terwijl ook de religie niet vergeten werd . . . Men heeft er geen notie van hoeveel arbeid dit vereist, want elke stam heeft zijn eigen taal en daarom moeten de uitzendingen in minstens vijf of zes hoofdtalen gegeven worden, die elkaar afwisselen. Ook streefde men er zeer naar naturellen zelf het woord te geven of muzikale programma's te doen uitvoeren . . . Men loopt daarmee echter de kans, zoals verschillende gevallen al hebben laten zien, dat de inheemse bevolking de dansen in het vervolg niet meer uitvoert bij de echte, zelf ten gehore gebrachte muziek, maar bij die, welke door de radio wordt gegeven!

Ik heb dit zelf eenmaal meegemaakt en het ergste was dat bijna allen daarbij Westerse confectiekleren hadden aangetrokken, hopeloos om te zien, in plaats van hun zeer schilderachtige, kleurrijke en artistieke stamdracht.

Doch op welke wijze kan men bereiken dat de naturellen wél ingeschakeld worden bij het Westerse productie-proces en toch zichzelf blijven? Dat is praktisch een onmogelijkheid!

Hoe ze ook te behoeden tegen de slechte invloeden van agitators? Een naturel, die door het doordringen der Westerse beschaving steeds meer het wilde avontuur, waarin hij zich vroeger keer op keer kon storten in de hoop er als de trotse overwinnaar uit te voorschijn te komen, gaat missen, zoekt naar andere sensaties: en daaronder is zeker niet in de laatste plaats het in het geheim luisteren naar hetgeen onruststokers hem

vertellen. Het is de zucht naar het verbodene, het geheimzinnige . . . Toen ik tevoren in één der mooiste lokasies van de Zuidafrikaanse Unie was, namenlijk te Port Elisabeth, zag ik hoe een naturel daar communistische vlugschriften uitreikte. Juist daar, waar men alles had wat een mens kan verlangen, behoorlijke verdiensten, een goed huis met een aardig tuintje, waren door ophitsing in één der vorige jaren de felste opstootjes voorgevallen, waarbij het eigen postkantoor en de eigen bioscoop in brand waren gestoken . . . Blanken waren er bij vermoord, o.a. een vrouwelijke dokter, een non, die haar leven geheel aan de naturellen wijdde, was in haar auto met messteken afgemaakt en stervend hadden jonge kerels stukken vlees van haar lichaam gesneden en die rauw opgegeten, in de hoop dat er iets van haar geestelijke krachten in hen over zou gaan! Men had daarna haar auto, met haar lichaam er nog in, in brand gestoken.

„Niemand van ons”

„Niemand van óns, die tot zoiets vreselijks in staat zou zijn!”, verzekerden de lokasiebewoners na deze gebeurtenissen. Het waren misdadige elementen van buiten, jonge opgehitste kerels, te lui om te werken en hier binnen gedrongen, die de onlusten hebben veroorzaakt”. Maar in hoeverre waren zij zelf meegesleept?

Hoe het zij, de wereldpers gebruikte het voorval alweer om de critiek over de behandeling der „arme naturellen” door blanken te illustreren. Als Maclear Bate daarover begint, kan hij bijna geen woorden vinden om aan zijn verontwaardiging lucht te geven. Dat betreft vooral de critiek van linkse zijde in Engeland zelf, die altijd maar weer afgeeft op de houding van de Rhodesianen, de eigen mensen dus, ten aanzien van „de zwarte broeders . . .” Toen een door ophitsing ontstane staking aan één der belangrijkste mijnen in Noord-Rhodesia eindelijk weer was opgeheven en de rust teruggekeerd, beweerde men van genoemde zijde dat de vakbonden der naturellen op dezelfde wijze geconstitueerd moesten worden en hadden te werken als in Engeland! „Begrijpt men daarvan dan zelf niet de waanzin?” zo roept Bate uit. „Natuurlijk hebben ook de donkere werkers hun vakbonden, maar als men uit Engeland decreteert dat ze op dezelfde wijze hebben te werken als daar, terwijl de meeste leden nauwelijks weten wat het lidmaatschap inhoudt, worden de bonden alleen maar vreselijke wapens in handen van communisten, dikwijls buiten het land geschoold”.

Hij wijst ten slotte ook in dit verband op het gevaar, komend van de zijde van India, dat er alleen maar belang bij heeft als er troebelen ontstaan in

de door Europeanen op voortreffelijke wijze opgelegde gebieden, omdat men niets liever zou willen dan deze voor de eigen overvloedige miljoenen op te eisen.

Hij wijst op het feit, dat de meeste naturellen nog slechts een vernisje van beschaving hebben en voor een zeer groot deel nog onder de invloed staan van de inheemse medicijnmannen; hij wijst op hun groot bijgeloof, hun angst voor de boze geesten en hij doet ontstellende mededelingen uit officiële rapporten van mensenoffers, die op verschillende plaatsen in de afgelopen jaren zijn gebracht, niet bij tientallen, maar bij honderden, om gevaren door gewetenloze zwarte demagogen aangekondigd, te voorkomen . . .!

„Opvoeding en nog eens opvoeding!”

„Nee, er zal iets anders moeten gebeuren!”, zo besluit hij: „Opvoeding en nog eens opvoeding. De naturellen geen vernisje beschaving opleggen, maar ze door een behandeling, die gebaseerd is op wijsheid en geduld en rekening houdend met hun geheel eigen aard, zonder hen met geweld los te willen rukken uit hun eigen wereld, klaar maken voor een bestaan onder andere levensomstandigheden.”

Heb ik hetzelfde ook niet talloze malen in Zuid-Afrika gehoord, waar jaarlijks miljoenen ponden worden uitgegeven voor opheffing van het levensniveau der donkere bevolking, voor verbetering van hun gezondheid, behuizing, onderwijs, zodat zij daar zelfs over een eigen Universiteit beschikken?

Van b.v. een museumbezoek door naturellen tegelijk met blanken is in Zuid-Afrika echter geen sprake. Daarentegen staan in de Rhodesia's culturele instellingen ook voor naturellen open. Aangezien de toegang tot de musea evenals in Zuid-Afrika kosteloos is, ziet men ze er dikwijls binnengaan en dan valt het op hoe rustig en met hoeveel ernst zij de kunstvoorwerpen beschouwen of verdiept staan in de aanblik van een schilderstuk.

In het kleine, hoogst interessante museum in Livingstone, waar zo veel mogelijk werd samengebracht wat „de geschiedenis van een land vanaf het stenen tijdperk tot nu, de moderne tijd”, toe, kon illustreren, ziet men soms donkere moeders, met haar baby in de doek op haar rug naar binnen gaan. Op de schone binnenhof geven de naturellen elke dag een uitvoering van Afrikaanse muziek.

En de grote tentoonstelling in 1953 in Bulawayo gehouden, waarop zoveel Afrikaanse landen vertegenwoordigd waren en zich mensen vanuit de gehele wereld onder de duizenden bezoekers bevonden, stond ook wijd

open voor de inheemse bevolking. Duizenden jongens en meisjes, jonge mannen en jonge vrouwen uit het Afrikaanse volksdeel, werd het mogelijk gemaakt de tentoonstelling in school- of groepsverband gratis te bezichtigen, wat een groot evenement voor hen was.

Dat het geestelijk heil der naturellen ook in de Rhodesia's niet wordt verwaarloosd, daarvoor staan zending en missie borg, die zeer intensief en met dikwijls beschamende toewijding en zelfwegcijfering sinds het openleggen van dit gebied door de ontdekkingsstochten van Livingstone, zich aan dit werk hebben gegeven. Deze arbeid heeft in geheel zuidelijk Afrika ook de grote steun en medewerking der regeringen. De zending heeft altijd duidelijk begrepen dat de donkere en in vele opzichten kinderlijke inheemse bevolking zich op den duur slechts gelukkig zou kunnen voelen in haar eigen kerken, waar gepreekt wordt op een wijze, die tot haar hart spreekt en na het pionierende werk van blanken, door haar eigen inheemse predikanten.

Maar al deze goede dingen kunnen onmogelijk als bij toverslag de naturellen tot andere mensen maken, zij blijven in veel grote kinderen, wier vaders heidenen waren, levend onder de meest primitieve omstandigheden. Zij kunnen bijvoorbeeld door het optreden van anderen worden meegesleept, hevig emotioneel als ze zijn en buiten zichzelf gerakend, in die ogenblikken totaal niet meer wetend wat zij doen en soms zelfs tot razernij gebracht worden.

Verbijsterend schouwspel

Dat kan men onder de negers in Brazilië aantreffen, maar ook onder die van Amerika. Ik heb daarvan zelf verbijsterende staaltjes gezien.

Ook in Rhodesia maakte ik op een Zondag iets merkwaardigs in dit opzicht mee. Het was aan het einde van de middag dat Frank Jansen, de tabaksman, en ik per auto terugkwamen van een bezoek aan een Nederlandse familie, die buiten Salisbury woonde . . . De aanblik van het landschap was uitermate fascinerend. Het was vlak, maar overal rezen grillig gevormde stenen op, als misvormde verstarde reuzen. Soms leek het of ze, op elkaars schouders geklommen, uitzagen naar de verten . . . Meer dan eens hadden naturellen juist aan de voet van zo'n rotsklomp hun rondavel neergezet . . . Het ruige, hoge gras was volkomen geel van tint, met roestkleurige vegen er doorheen. Bij het dalen van de zon werd de goudtint steeds dieper en het felle rood van de overdadig bloeiende kafferbomen, die als reuzeboeketten tegen het groenblauw van de hemel stonden, vlamde nu op als vuur . . .

Rondom ons heerste een blijmakende Zondagmiddagsfeer. We reden

langzaam langs het kronkelende pad door een grappige kampong, die helemaal door reuzestenen, bloeiende bomen en enorme cactussen was omringd, zodat het scheen of het dorpje midden in een rotstuin lag. De bewoners waren allen op hun Zondags gekleed, en alles liep te wandelen, jongelingen, meisjes, paartjes, maar ook gezinnen, waarvan de kinderen net grote negerpoppen schenen, de meisjes met uitstaande organdiejurkjes en witte, met kleurige strikken versierde huifhoedjes, de jongetjes in witte pakjes.

Toen we het dorpje met de vriendelijke bewoners achter ons hadden, kwamen we eerst langs een sportveld, waarop door naturellen onder grote belangstelling een voetbalmatch werd gespeeld. Opeens zagen we dicht bij ons een vennetje, als een grote spiegel in het gele land, dat er nu in het warme middaglicht als een gouden lijst omheen boog. Er heerste een intense vrede. Zwarte jongetjes visten in het vennetje, dat met bronskleurig groen en stralende waterlelies was getooid . . .

Maar er achter, midden in de wijldheid van het land, hield een groep in het wit geklede naturellen een openluchtsamenkomst. Een in een witte toga geklede voorganger met een Bijbel in de ene en een speer in de andere hand, hield een vurige preek . . . Zonder te spreken liepen wij er langs een smal paadje heen, en wilden ons op enige afstand een ogenblikje neerzetten om naar het zingen te luisteren, dat juist aanving . . .

Maar zodra de leden der sekte, waarvan vrouwen en mannen gescheiden zaten, ons zagen aankomen, knikten hun gezichten ons een stralend welkom toe en nu vond één hunner het interessant om „de geest te krijgen” en zo onze belangstelling speciaal op zich te vestigen. Het was een jonge vrouw, die met haar kindje in haar rugdoek oprees en gillend, schokkend en vreselijke gezichten trekkend, begon rond te springen. Dat werkte zo aanstekelijk op de andere vrouwen, dat een groot deel van haar, ongearticuleerde geluiden uitstotend, thans eveneens om ons heen ging springen! De wurmen van kinderen bonsden op haar ruggen op en neer en ofschoon de kleuters veel gewend zijn, konden ze dit plotselinge wilde gedoe van hun moeders niet zo maar verwerken, ze krijsten dat horen en zien verging. De verwrongen gezichten der vrouwen met niets ziende ogen, overgloedig door het licht van de nu pal boven de horizon staande zon, waren afstotend om te zien. Aangezien alle „kerkgangers” hun schoenen hadden uitgedaan, sprongen de vrouwen op haar blote voeten over de stoppels langs het vennetje, maar vier van de meest „beschaafde” mannen, die er uitzagen als huispersoneel, trokken haastig hun schoeisel aan en maakten dat ze wegwamen. Hun gezichten drukten duidelijk hun ergernis over dit hysterisch gedoe uit. De voorganger staarde ons

hulpeloos aan, daar ook de overige nog zittende vrouwen en zelfs mannen onrust begonnen te tonen. Eén der laatsten stootte een vreselijke kreet uit en kronkelde als in een toeval over de grond.

We knikten de voorganger toe dat we wel weg zouden gaan en zodra de sekteleiden zagen dat we aanstalten maakten om ons te verwijderen, werkte dit als een tovermiddel. Sommigen wenkten ons om toch te blijven! Want ze hadden niet bedoeld dat we weg zouden gaan! Ze hoopen juist dat we hen nu heel interessant zouden vinden! Enkele vrouwen waren echter volslagen uitgeput en zij, die het eerst was begonnen, was zo ver heen dat ze niet tot bedaren was te brengen . . . Met haar gezicht gewend naar de ontzaglijke, vlamme bol, die nu als geërgerd achter de horizon wegzonk, bleef ze roepen en schreeuwen.

Ze scheen volkomen gek te zijn geworden . . .

Maar toen we een meter of tien weg waren liet ze zich door twee vrouwen in het gras trekken en lag daar als een blok, haar kindje nog altijd op haar rug. De rust was weergekeerd en de voorganger, zijn speer zwaaiend, zette zijn preek voort alsof er niets gebeurd was.

Twee mensenwerelden

Terwijl we door dat gele, ruige land naar de auto terugliepen, besepte ik meer dan ooit hoe hier in Afrika twee mensenwerelden elkaar raken. Reeds onze omgeving wees dit uit . . . De voorwereldlijke aanblik van de in de loop der eeuwen door erosie vervormde stenen, én het voetbalveld, waar nu weer een luid gejuich opklonk; het watertje, waaraan de vissende, bijna naakte jongetjes stonden en de moderne rijweg, waarover de auto's van blanken voortsnelen; wij Europeanen en de buiten zichzelf gerakende naturellen.

We waren zó dichtbij het moderne Salisbury, dat wij snelrijdend binnen tien minuten op het hoogste kopje van de stad aankwamen. Als een klein wit slot staat op deze lage, prachtig begroeide heuveltop de witte watertoren met zijn bijgebouwen, temidden van een weelde van bloemen, door de plantsoenendienst van Salisbury hier geplant.

We wilden hier namelijk de terugkeer van het avondlicht aanschouwen, alvorens de duisternis zou vallen, het machtig gloeien van de Afrikaanse hemel, dat alles omtovert in een gouden symphonie.

Beneden ons lag reeds de witte stad in blauwe nevels, doch een verrukkelijke gloed steeg vanaf de horizon, daar, waar de zon was weggezonden, omhoog en vermengde zich met de glans van de volle maan, die nu als een albasten lamp boven de bergen hing. De lichten van het jonge, snelgroeiende Salisbury sprongen aan en de ontelbare krekeltjes rondom

ons zongen hun vreugde uit over de goedheid van de avond. Het ruisen van het water in de toren klonk als zachte muziek. Wij genoten van de vrede en harmonie, die rondom ons heersten, maar het zoëven voorgesvallene, dat plaatsvond onder de rook van Zuid-Rhodesia's hoofdstad, had ons weer getoond, dat de miljoenen donkergetinte mensen, die ook dit land bevolken, in vele opzichten antipoden van ons, Westerlingen, zijn, en dat met de problemen, die hierdoor ontstaan, altijd rekening gehouden moet worden . . .

De naturellen in geheel Zuid-Afrika, de Rhodesia's en Nyassaland daarbij dus inbegrepen, leven in een aards paradijs vergeleken bij die in Portugees Oost-Afrika, dat bij dit gebied aansluit. Doch daarover in een volgend hoofdstuk.

Laat men echter vooral niet denken dat er alléén in de Unie van Zuid-Afrika een „Couloured Bar” zou zijn en dat deze in de Rhodesia's niet zou worden gevonden. Integendeel. In Zuid-Afrika zag ik dikwijls aparte loketten voor de naturellen, maar in Rhodesia aparte zalen in de officiële gebouwen en aparte ingangen.

In Zuid-Rhodesia is een „apartheid” „enforced by legislation”, in de wet vastgelegd dus en eens zei Sir Roy Welensky tegen Zuid-Rhodesianen, die vreesden dat de aansluiting van Noord-Rhodesia, waar deze wetten niet bestaan, bij hún land de naturellen in een te bevoorrechte positie zou brengen: „In verschillende opzichten is er in Noord-Rhodesia meer apartheid dan in Zuid-Rhodesia. In Lusaka geschiedt het doen van inkopen door naturellen voor een groot deel door de ramen der winkels!”

Dat dit ook met de vele diefstallen door naturellen, die stelen als een sport beschouwen, verband houdt, vooral daar men in grote zaken onmogelijk voortdurend het oog op hen kan houden, spreekt vanzelf.

Een feit is dat de naturellen zelf veel meer respect hebben voor hen, die niet met zich spelen laten dan voor diegenen, welke uit „ethische overwegingen” bijna geen contrôle op hen uitoefenen en zeggen dat ze door opvoeding zélf tot een ander inzicht moeten komen!

In Tanganyika – een aards paradijs voor de donkere bevolking – vroeger Duits Oost-Afrika, hoorde ik bijvoorbeeld door naturellen herhaaldelijk de Duitsers roemen. Dát waren nog eens kerels! Die hakten je een vinger af als je stal! Als men destijds tegen de inheemse bevolking van Afrika, wáár die zich ook bevond, vertelde over de moorden door Hitler begaan, dan was bijna zonder uitzondering hun oordeel dat het dan toch maar een geweldig vechter en een groot generaal moest zijn, want hij doodde bij de miljoenen! Hij werd door hen als een soort

held beschouwd. In elk geval als iemand, die je met het grootste respect moest beschouwen en maar het liefst uit de weg blijven . . . Eens gaf een intelligente naturel, die had mogen studeren, zijn oordeel over de blanken.

Als de Engelsen een weg wilden aanleggen, die door een plaats voerde waarvan de inheemse bevolking stellig geloofde dat hier de geesten der voorvaderen huisden, dan legden zij die weg er keurig om heen, ook al was het een groot nadeel voor het wegvervoer.

Als de Fransen onder dezelfde omstandigheden een weg wilden aanleggen, dan praatten ze er lang en breed over en zagen ten slotte maar van de aanleg af!

Maar dan de Duitsers! Die zouden alleen maar bevelen: „Onmiddellijk hierheen met het stamhoofd, dat er bezwaar tegen maakte om de weg door de bepaalde plaats heen te laten lopen!” Het stamhoofd kwam, werd opgehangen, de weg werd kaarsrecht aangelegd en de welvaart van de streek werd er zeer door bevorderd! Dat waren nog eens mensen! Die wisten wat ze wilden!

Het is een bekend feit, dat de zachtmoedige leer van het Christendom zeer aarzelend wordt aangenomen, maar dat de harde leer van het Mohammedanisme haar aanhangers bij tienduizenden onder de naturellen telt.

RIJKDOM VAN ZUID-RHODESIA: TABAK!

Droogte, vuur en vorst

Op een Nederlandse tabaksonderneming

MIDDEN in Salisbury staat het Meikles-Hotel. Het is niet ultra-modern, maar het is groot en voornaam en tevens de plaats, waar iedere Europeaan komt om de ander te ontmoeten. Daar had ik op een goede dag Frank Jansen uit Amsterdam getroffen, de jonge en energieke inkoper van een bekende tabaksfirma uit de hoofdstad.

Frank had een groot deel van de wereld bereisd. Nu zat hij de laatste jaren telkens zeven maanden in Rhodesia. Hij wist dus wat het was om alleen te zijn in een vreemd land en misschien mede daardoor stond hij voor ieder, die hij met iets van dienst kon zijn, klaar. Ook mij heeft hij vele diensten bewezen, maar de grootste daarvan was toch wel dat hij mij met „de tabak” in contact bracht! Want tabak is een zaak van uiterst belang in Zuid-Rhodesia, al is het klimaat eveneens geschikt voor de verbouw van mais, aardappelen en uien, voor de teelt van vele groenten en vruchten, die wij ook in Europa kweken en daarnaast, zoals we zagen, van alles wat sub-tropen en tropen te bieden hebben. Sinaasappels en citroenen, vijgen en perziken, bananen en ananas, koffie, maar vooral tabak! De tabak, die alle andere exportproducten verre in waarde overtreft en jaarlijks Zuid-Rhodesia gemiddeld 17 miljoen pond sterling aan buitenlandse betaalmiddelen opbrengt. Het areaal, waarop in Zuid-Rhodesia thans tabak wordt verbouwd, zo leest men in de mededelingen, die het Afrika-Instituut in Rotterdam, een niet genoeg te waarderen instelling, maandelijks publiceert, bedraagt reeds meer dan 153.000 acres of wel ruim het dubbele van dat in 1946.

De meeste tabak, die Rhodesia produceert, is van het Virginiatype, waardoor men de Amerikaanse Virginia kwaliteiten beconcurrereert, vooral waar de ruim 2000 tabaksplanters in dit gebied, die zich in een bond verenigd hebben, alles doen om hun producten steeds meer te veredelen. Door de teelt van tabak zijn gronden in cultuur gebracht, die anders nooit voor de uitoefening van het landbouwbedrijf in aanmerking zouden zijn gekomen.

Ofschoon het kan gebeuren, dat een tabaksplanter na drie, vier jaren van

overvloedige oogst in staat is zich op een farm terug te trekken om van de opbrengst van het in deze jaren verkregen kapitaal te gaan leven, zijn de mogelijkheden ook groot dat weersomstandigheden of andere invloeden de tabakcultures grote schade toebrengen of zelfs gedeeltelijk vernietigen. Daarom heeft men in Zuid-Rhodesia drie proefstations opgericht, waarvan het voornaamste en meest moderne het „Kutsuga Proefstation” is, ongeveer 17 km ten zuiden van Salisbury gelegen. Het voorname witte hoofdgebouw is opgetrokken in de schone Kaaps-Hollandse stijl, die men verrassend veel in deze gebieden aantreft, wat het Nederlandse hart altijd weer goed doet.

Het proefstation is tevens hoofdzetel van de „Tobacco Research Board of Southern Rhodesia”, die elk jaar 100.000 pond sterling voor zijn werk ontvangt. Meestal wordt het geld voor dergelijke wetenschappelijke onderzoeken door de desbetreffende regering betaald, doch in Rhodesia dragen de tabaksplanters meer dan tweederde in deze kosten bij. Het onweerlegbare bewijs van de ernst waarmee gestreefd wordt de kwaliteit van de Rhodesiaanse tabak zo hoog mogelijk op te voeren.

Kopers vanuit de gehele wereld komen jaarlijks naar de tabaksveilingen te Salisbury, evenals de Amerikaanse veilingmeesters.

Op een dag nam Frank mij mee naar een van deze „auctions”.

In de geweldige hallen van het gebouw, dat toebehoort aan de Rhodesiaanse bond van tabakstelers, ligt voor tienduizenden guldens aan tabak in enorme balen opgeslagen. Hoe verschillend zijn de soorten en kwaliteiten! Maar hoe snel taxeert de veilingmeester hun waarde, terwijl hij langs het smalle pad tussen de inzendingen van het ene eind der hal naar het andere loopt, soms even wat bladeren van de bovenste baal — die altijd open is — in zijn hand nemend en monotoon bedragen afratelend, zo snel, dat ze voor een buitenstaander onmogelijk te volgen zijn. Voor de kopers, die onafgebroken achter hem aanlopen is het echter klare taal en telkens vertellen ze hem door een knik, een gebrom, een gebaar, een optrekken van de wenkbrauwen, wanneer ze wensen te kopen.

De leden van de bond krijgen in het gebouw een uitgebreid ontbijt en ook wij moesten daarbij aanzitten, waardoor ik in de gelegenheid werd gesteld nog met andere tabaks-Nederlanders in contact te komen, experts op hun gebied.

Maar mijn prettigste „contact” met de tabak had ik toen ik werd uitgenodigd om een weekeinde door te brengen op een Nederlandse tabaks-onderneming, ten zuid-oosten van Salisbury gelegen.

De autorit er heen ging door een dor en droog land. Toch zou het nog maanden duren eer er regen kwam. Wat de hitte betreft was het hier,

mede door de hoogte en het jaargetijde, vrij dragelijk. Het land is vlak met ruig, geel gras, hier en daar onderbroken door een farm, door grillig gevormde stenen, hoog en bizar oprijzend en de rode bloei der kafferbomen.

Sommige landerijen zijn door enorme hagen van rijk bloeiende Christusdorens afgebakend.

Tegen lunchtijd bereikten wij het grote, lage, geheel op de warmte ingerichte huis van de Nederlandse familie, die reeds vele Indische jaren achter zich had. Ofschoon er in geen maanden een druppel regen was gevallen, bloeiden er rondom het huis in rijke overvloed allerlei bloemen: Oost-Indische kers, goudsbloemen en lathyrus, en men zou zich haast in het eigen land wanen op een warme Augustusdag.

Al kunnen de dagen ook hier zeer heet zijn, altijd zijn de nachten koel. Soms liggen er zelfs vijf en vijftig graden Fahrenheit verschil tussen de temperatuur van de dag en die van de avond en de nacht! „Vuur (door enorme veldbranden) en vorst hebben bij ons grote schade aangericht”, zei men mij. Ook hier had het ongenadig gevroren en de rijm was soms zo dik geweest, dat men er „sneeuwballen” van had kunnen maken!

Nederlands ondernemingszin

Mijn gastheer en gastvrouw konden het zeer goed in Rhodesia vinden. Welk een arbeidsveld lag hier niet open. Daarvan zag ik iets bij het bezoek aan deze onderneming. Alles werd gedaan om een zo edel mogelijk product te krijgen. Men had ook een sorteerb企业 in werking gesteld, waar andere tabakstelers hun oogsten heenzonden om te laten sorteren, wanneer ze zelf er geen tijd of ook geen personeel voor hadden.

Een ander belangrijk iets was, dat een combinatie van tabaksproducenten jonge tabakstelers met raad en daad bij de veredeling van hun producten terzijde stond en ook leningen op de oogsten verstrekke. Ook hier bleek ondernemingszin in een behoefte te voorzien en deze had daardoor groot succes!

De bij de onderneming behorende farm, die wij bezochten, had tot bedrijfsleider de heer Gerrit Kaagman, uit Noord-Holland afkomstig. Een Nederlander met de echte pioniersgeest in zich. Hij was negentien jaar toen hij in 1938 naar Zuid-Afrika emigreerde, vanwaar hij na zes maanden naar Plumtree vertrok, op de grens van Rhodesia en Bechuanaland. Hij kende behalve zijn Nederlands een beetje Afrikaans en kreeg in dit ruige gebied op een ranch, midden in de wildernis, een baan als assistent van de „manager”.

Het was een gebied van 180.000 morgen, waarop een tienduizend stuks

vee graasden, eigendom van een grote maatschappij, welke het vee uitsluitend voor de slacht hield. Nadat Kaagman slechts drie maanden op de ranch had gewerkt, stierf plotseling de bedrijfsleider en nu stond de jonge Nederlander opeens voor de zware taak om met de hulp van veertig naturellen het bedrijf te blijven voeren! In de achttien maanden, dat hij hier in dit geïsoleerde gebied werkte, zag hij viermaal een blanke politie-man! Anders waren er niets dan zwarte mensen om hem heen, wier taal hij leerde en wier „kafferbier” hij dronk, dat het beste voorbehoedmiddel tegen malaria en zwart water zou zijn. Ondanks de vele muskieten had hij nimmer malaria gehad, maar zodra hij in Salisbury was aangekomen, waar hij geen kafferbier meer dronk, kreeg hij prompt malaria.

Op zijn ranch brachten zijn naturellen hem iedere avond een kalebas vol met hun zelfgebrouwen bier. Er was in dat gebied veel groot wild en dikwijls was hij dan ook op jacht geweest.

Toen hij weer in de bewoonde wereld terugkwam, nu in een land, waar Engels de voertaal was, moest zijn huisbediende zijn tolk zijn tussen hem en de andere blanken, totdat hij zelf deze taal onder de knie had! Zijn naturellen hadden hem voortreffelijke hulp geboden.

Natuurlijk moesten wij het vee zien. Omdat men slechts eenmaal in de zeven jaar op hetzelfde stuk grond tabak kon planten, gebruikte men het land de overige tijd om er vee op te houden of voor wisselbouw.

Ten slotte reden wij naar huis terug. De zon was in grote pracht ondergegaan en de boomkruinen der masa's schenen puur kantwerk tegen het rood van de avondlucht.

Toen we thuiskwamen hing de maan blinkend en vlijmscherp aan de hemel en het werd vinnig koud.

Vóór het naar bed gaan stond ik nog even buiten. Melancholisch hilde de wind. Hoog en doordringend klonk het krekelgetsjirp en in de nabije kraal begon donker tom-tom-geroffel. Daar vingen de naturellen, nu ze hun weekgeld hadden ontvangen, hun zang, dans en drinken aan, een festijn, dat ondanks de nachtelijke koude tot de morgen zou duren.

Zondagmorgen

Die Zondagmorgen, terwijl allen nog sliepen, glipte ik mijn slaapkamer uit en stond even later op „de stoep” voor het huis. Het was een zeer vredige morgen. Gedurende de gehele nacht had de dreun van de steeds wilder geslagen tom-toms en het hysterische gillen der vrouwen in de kraal de stilte verscheurd. Nu waren eindelijk de feestgangers tot rust gekomen. Stomdronken, uitgeput en hees geschreeuwd, lagen nu mannen en vrouwen in een zware slaap. En de kinderen scharrelden zonder toezicht rond.

Ruimte

Doch rondom het huis is het zeer vredig. Er is het tevreden getok van de kippen en het opgewekte piepen van de donzige kalkoenkuikens. De katten, een rode en een grijze, strijken spinnend hun kopje langs mijn benen en de waakhonden springen vol blijdschap, omdat de nacht voorbij is, tegen mij op. De zeer sterke wind, koel als bronwater, blaast door de rode bloei der kafferbomen. Het hoge, gele gras golft als een goudglinsterende zee, overstroomd door zonlicht, dat bij het ogenblik warmer wordt, tot het midden op de dag weer tropisch heet zal zijn.

Hoe ruist de wind door de coniferen en doet denken aan het ruisen der zee, ook aan het wonderschone lied van Totius, de Zuidafrikaanse dichter:

*Ek hoor 'n lied van lank verlee
'n stemme, singend kom van ver
en immer ruist mij siele mee
met stemmelied uit lank verlee
uit d'eeue her . . .*

Er is in deze omtrek geen kerk, daarvoor moet men gaan naar de dichtstbijliggende plaats, die altijd nog een heel eind weg is. Maar de radio vergoedt veel.

Hoe goed was het om dit weekeinde bij Nederlandse pioniers te vertoeven. Hoe machtig veel wordt er op dit ogenblik in verschillende gebieden van Afrika door Nederlanders gedaan, door emigranten individueel, door belangrijke Nederlandse handelshuizen, door de scheepvaartmaatschappijen, maar ook steeds meer en meer door maatschappijen die belangen in het voormalige Indië hadden en misschien nog hebben, maar intussen ook elders ter wereld hun activiteit ontplooien en de schat aan ervaring, welke hun mensen bij de cultuur van tropische producten hebben opgedaan, op deze wijze productief maken.

Het was of we in Deli waren

Behalve hierover te vernemen, was het voor mij als Nederlandse vrouw nog verkwikkender de resultaten met eigen ogen in verschillende gebieden van Afrika te mogen zien. Wie, die zijn land liefheeft, zou daarbij niet een gevoel van trots en blijdschap in zich voelen opkomen?

Op deze Zondagavond kwamen alle medewerkers op de onderneming naar het huis van mijn gastheer en gastvrouw. Ik vertoefde hier tussen mensen, die een groot deel van hun leven ergens in de tropen hadden doorgebracht. Steeds had ik daarbij het gevoel of we ergens in Deli in het huis

van een administrateur, als Nederlanders tezamen waren gekomen om over het oude land te horen, zo herinnerde mij daaraan de sfeer. Het leven in het moederland, waar alles tot in de puntjes geregeld en geordend is, waar zelfs het gevaar bestaat van een doodreglementeren, waar men elkaar op de hielen trapt en waar de expansiemogelijkheden beperkt zijn, heeft voor deze ondernemende Nederlanders geen aantrekkingskracht meer. Zij houden van de ruimte, van de wijidheid, van harde pioniersarbeid in een ruig en wild land. Ze kennen de vreugde van het scheppend werk. Zij zetten er hun eigen stempel op en zijn op deze wijze voor het land, waar ze zich vestigden tot een zegen en voor het land, waar ze werden geboren, de grote „goodwill-builders”. Voor de ondernemenden uit hun volk, met zijn steeds groeiend zielenaantal, zijn ze een stimulans om zo nodig zelf ook weg te trekken en elders een nieuwe toekomst op te bouwen, daar, waar nog mogelijkheden zijn om gaven en krachten in volle rijkdom te ontplooien.

UMTALI, DE GROOTSTE VERRASSING IN RHODESIA

Oord van gastvrijheid

„Perky!”

EEN grote verrassing wacht een reiziger, die zwerft door zuidelijk Rhodesia, als hij per nachttrein Salisbury heeft verlaten op weg naar zijn haven in Portugees Afrika om enige dagen in Umtali door te brengen, alvorens hier de air-conditioned trein naar Beira te nemen.

Een jonge Nederlandse journaliste, Ellen Plate-Kirsten, die in Rhodesia trouwde en die zich nu in haar beroep bediende van de Engelse en de Portugeese taal, had mij ten sterkste aangeraden dit te doen. Ik kon bij haar in Umtali logeren.

Mijn bagage was nu uitgegroeid tot zes grote koffers en zes kleine colli. Jonge volken, waaronder vooral die van Zuidelijk Afrika, zijn zeer royaal met het verstrekken van materialen, welke hun land bekendheid in het buitenland kunnen geven en sommige koffers waren daardoor wel erg zwaar. Maar de groep Nederlanders, die mij in Salisbury wegbracht, waaronder mijn gastheer en gastvrouw, de Leyenaars, gelukte het toch om onder veel vreugde alles in de smalle slaapwagen te stouwen en het bed daarbij vrij te houden . . .

Zodra het morgenlicht het mogelijk maakte uit te kijken, bleek het land nog hetzelfde monotone ruige aanzien te hebben, dat grote gebieden in de Rhodesia's kenmerkt, doch verrassend snel veranderde het uitzicht toen de uitlopers van het Vumbagebergte naderbij kwamen en de trein in stralende zonneschijn de kleine bergstad had bereikt.

De geboorte van Umtali

Tot 1891 stond hier alleen een fort, dat opgericht was om in deze streken de handelsbelangen van de „British South-African Company” te beschermen. De diamantkoning Cecil Rhodes, komend te paard van de haven Beira om Dr Jameson te ontmoeten, trad op dit punt het land binnen dat eens zijn naam zou dragen. Zodra zich in de nabijheid van het fort een kleine Engelse kolonie had gevestigd, bestaande uit de echte settlers, die niets liever wilden dan hier een boerenbedrijf opbouwen, maar ook uit gelukszoekers en uit voormalige politie,

mannen, wier taak, nu de bezetting van het fort werd opgeheven, was afgelopen, gaf Rhodes orders om een spoorweg aan te leggen van Beira naar Umtali. De bergen maakten het echter onmogelijk deze tot het stadje zelf door te trekken en omdat Rhodes niet van halve maatregelen hield, adviseerde hij om het stadje in zijn geheel bijna vijftien kilometer te verleggen! In een publieke bijeenkomst kwamen al de mannen uit Umtali tezamen en besloten het advies van de grote man op te volgen. Voor het verlies aan grond, te maken onkosten enz. werd hun 50.000 pond uitbetaald, een voor die tijd belangrijk bedrag. Daarop zag men de verhuizing van een geheele gemeente, hetgeen in grote eendrachtigheid geschiedde. Het gebied dat vrij kwam, werd door de Umtalianen geschonken aan de American Episcopal Church voor zendingsdoeleinden mits men beloofde dat men in het nieuwe Umtali een school zou stichten waarin naturellen kinderen een beroep konden leren en dat er ook een opleidingsinstituut voor blanke kinderen zou komen.

Dit geschiedde en het opleidingsinstituut werd het begin van de tegenwoordige Umtali High School, die thans ook bezocht wordt door de Rhodesiaanse jeugd uit de omtrek.

De bevolking van Umtali kenmerkt zich door jaloersmakende opgewektheid, hoop en moed. Men zit nog altijd boordevol plannen voor de toekomst van zijn stad. Hoe uitbundig moet daarom de blijdschap zijn geweest toen op 4 Februari 1898 de opening van de spoorlijn naar Beira, dat wil zeggen naar de kust, naar de wijldheid van de oceaan, feestelijk kon worden gevierd.

Zat men vroeger als het ware opgesloten tussen de bergen, en kon men de kust alleen bereiken na een moeizame tocht te paard of per wagen langs een weg, die zelfs nu nog abominabel slecht is en in de regentijd volkomen onbegaanbaar, thans „gleed” men er heen!

Een jaar later was de spoorweg doorgetrokken tot Salisbury, de jonge hoofdstad van het nieuwe „Engelse” gebied.

Hoe men ook over Rhodes moge denken, men kan zich de dankbaarheid en de eerbied, die vooral de Rhodesianen de nagedachtenis van deze vreemde man toedragen, volkomen begrijpen. Ondanks zijn enorm vele werk, trok hij zijn handen nu niet van de kleine bergplaats af. De spoorweg was nog maar het begin geweest waarmee men in Umtali de poort van „zijn land” binnenging. De verkeersweg tussen Umtali en Penhalonga moest op zijn bevel in het vervolg altijd door het gouvernement in goede staat worden gehouden. Hij zelf nam het initiatief voor de rijke beplanting van „zijn stad”, hij gaf instructies voor de aanleg van een groot park,

hij schonk land voor een renbaan en als de Umtalianen trots op de flamboyants wijzen, die in hun bloeitijd de stad met hun vlammende schoonheid versieren, dan zeggen ze: dat is alles zijn werk! Het werk van Rhodes.

Nog eens Jameson!

Toen in 1914 Umtali ook werkelijk tot een stad, een „municipality” werd geproclameerd, was het de vriend van Rhodes, de eens om zijn mislukte raid op Johannesburg beruchte Dr Jameson, nu een rustig oud man, die namens de British South African Company, waarin Rhodes eens z'n machtige rol speelde, de prachtige burgemeestersketting aan het gemeentebestuur overhandigde.

Umtali steelt niet alleen door haar verrukkelijke omstreken, door haar eigen charme, maar vooral door de bijzondere vriendelijkheid en gastvrijheid van haar bewoners, die nog zo sterk herinnert aan die, waarom de oude kolonisten bekend waren, zó het hart van haar bezoekers, dat het een verheuging is te schrijven over de bloei van deze stad. Men komt er in een apart wereldje, met een mentaliteit, totaal verschillend van de Engelse gereserveerdheid in Salisbury, welke mij na de vriendelijkheid van het ruige, maar zo goedhartige Noorden en de charme van het Zuiden als koud water op het lijf viel.

Van 2600 Europeanen in 1946 steeg het aantal bewoners tot 7000 op dit ogenblik. Onder hen bevindt zich ook zelfs een handjevol Nederlanders. Ook op de tabaksplantages, die zich tot bijna aan de voet der bergen uitstrekken, vindt men oud-landgenoten en bij de verdere ontwikkeling der zeer vruchtbare Sabi-vallei, waarbij Umtali zo nauw is betrokken, zal haar inwonertal en haar welvaart nog meer stijgen.

Groot zijn de mogelijkheden om er de een of andere sport te beoefenen. Men heeft er o.a. een vereniging van bergbeklimmers. Er zijn clubs op allerlei gebied, toneel- en reciteerverenigingen en zelfs een gemeentelijke orkest-vereniging van 30 musici. Er zijn tal van scholen en onder de kerken treft men zelfs de Grieks-Orthodoxe en natuurlijk ook de Afrikaanse Dutch Reformed Church aan. Opvallend zijn de brede winkelstraten en de ultramoderne flatgebouwen, terwijl de buitenwijken zeer aan een Engels tuindorp doen denken.

Een eigen naturellendorp

Daar, zoals we zagen, óók in Rhodesia het probleem van de aanwezigheid der donkere bevolking sterk wordt gevoeld en het met de behuizing der naturellen soms nog treurig gesteld is, is men zeer verrast als men ziet

hoe het kleine Umtali het woningprobleem der naturellen voortreffelijk heeft opgelost door de bouw van het moderne naturellendorp Sakubva, even buiten de stad gelegen en plaats biedend aan 16000 inwoners. Slechts de modernste „lokasies” in de Unie van Zuid-Afrika kan men hiermede vergelijken.

Zelden heb ik mensen aangetroffen zo vrij van vrees voor oorlog, vrees voor dit gevaar en voor die dreiging, als in en rondom Umtali. Zo moet de sfeer zijn geweest waarin onze ouders of grootouders hebben geleefd, die niet zoals wij dagelijks door de radioberichten werden verontrust, die geen gebrek aan woonruimte kenden, maar wel een rijkdom aan mogelijkheden om „vooruit te komen in de wereld” . . . Welnu zo’n vooroorlogsparadijs, al blijft het dan een áárds paradijs met al zijn onvolkomenheden, meen ik in Umtali gevonden te hebben.

Niemand minder dan de oude, bekende Engelse schrijver Dornford Yates had er zijn verrukkelijke villa op een der heuvelen boven de stad laten bouwen. Toen de meest populaire inwoner mr Perkins, algemeen „Perky” genaamd, mij tijdens mijn verblijf in Umtali bij mr en mrs Yates bracht, viel ik in hun huis van de ene verbazing in de andere om de rijkdom aan kunstschaten hier aanwezig. In de terrasvormig aangelegde tuin met de fontein, de bloei van het Zuiden, enige fijne beeldhouwwerken en de hemel weerkaatst in zeer zuiver gevormde waterbassins, op korte zuilen omhoog geheven, zoals men ze vindt op de Pinchio, waande men zich in Rome . . .

Engelse aristocratie in een pioniersland.

De man die 31 boeken op zijn naam heeft staan, was eens majoor in het Britse leger en woonde na zijn dienstdaag aan de Riviéra. Maar na de tweede wereldoorlog kon hij er niet meer wennen. Hij vond Europa en vooral Frankrijk zeer decadent geworden. Hoewel beiden reeds in de zeventig waren verhuisde hij, zoals zovele oud-officieren uit het voormalig Brits-Indische leger, die onmogelijk meer in het „Homeland” met zijn tekort aan zon konden wennen, met zijn vrouw naar Rhodesia en richtte met de levensmoed der Umtalianen nog eens weer een huis in, hier in deze vredige bergwereld.

Hij, een fijn oud gentleman, zowel als zijn witharige, aristocratische vrouw, kwamen mij voor als mensen uit een boek, waarvan het verhaal zich lang voor onze moderne tijd heeft afgespeeld. Welk een rust ging van deze beide mensen uit, welk een hoffelijkheid kenmerkte hun manieren en hoe gastvrij ontvingen zij mij, de vreemdelinge.

De bibliotheek bevatte een schat van boeken. Met zeer verfijnde smaak

was het huis ingericht en in elk vertrek viel een grote schaal met verrukkelijk ruikende lathyrus op, hier lila, daar wit, daar rose, of diep rood, soms alle kleuren door elkaar heen . . .

Hoe anders was het huis ingericht van de man die mij vergezelde, één der origineelste mensen die men kan ontmoeten, maar over hem later!

De invloed van een jongen

Doch nog één ding mag in deze ode op Umtali niet ontbreken!

Eens is Umtali een ongekende eer te beurt gevallen. Tijdens haar bezoek aan Rhodesia had de Koningin-Moeder zich de moeite getroost heel naar dit zuidelijk punt van het dominion te reizen om er het standbeeld van een twaalfjarige jongen te onthullen, Kingsley Fairbridge, één van Umtali's „most illustrious sons”, geplaatst op het hoogste punt van de „Christmas-pass” met een onvergelijklijk uitzicht over het dal, waarin de stad ligt.

Kingsley Fairbridge was een groot idealist. Reeds als jongen was hij vervuld van de gedachte iets voor anderen te mogen doen. Hij had zijn eigen zwarte bediende, Jack genaamd, voor wie hij heel goed was en die zijn kleine baas verafgoodde. Met Jack en zijn hond zwierf hij dikwijls door het ruige veld. Op een goede dag in 1896, toen hij had gelezen over de grote armoede en ontberingen, waarin jongens van zijn leeftijd, wonend in Engeland, die vader en moeder hadden verloren, soms moesten leven, terwijl ze in het gunstigste geval in weeshuizen, die in die tijd dikwijls aan gevangenis herinnerden, werden opgenomen, ging hij vervuld van zijn gedachten met Jack en zijn hondje weer eens de wijidheid van het veld in . . . „Zoveel ruimte hier”, dacht hij „en zoveel jongens die op de boerderijen zouden kunnen werken.” Hij zette zich op een hoogte neer en keek uit over de vallei . . . In gedachten zag hij ze in Londen, de stad met zo weinig zon, zwerven door achterbuurten, hongerig en eenzaam en soms koud en ziek! Kon men ze maar hierheen brengen! Hier in de zon en de ruimte om opgeleid te worden voor het werk op de boerderijen.. Deze idee van een twaalfjarige jongen werd het begin van de Kingsley Fairbridge „farmschools” voor Britse jongens-emigranten in Australië, Canada en Rhodesia . . . Zijn leven heeft Kingsley er aan gewijd om zijn ideaal in verwezenlijking te brengen en ofschoon zelf helaas in het midden van zijn jaren gestorven, bloeien de naar hem genoemde scholen nog en zijn honderden jongens, die alles verloren hadden en wier leven niets dan hopeloosheid scheen in te houden, een ander bestaan binnengegaan in de wijidheid van een nieuw en zonnig vaderland.

VERBLIJF IN UMTALI, LIEFELIJK OORD IN DE VUMBA

„Het comité van ontvangst!”

Ongekende gastvrijheid

TOEN de zeer oude trein al schokkend en bonzend op die zonnige morgen vanuit Salisbury in Umtali aankwam, en de lange nacht eindelijk voorbij was, bleek langs het perron reeds een andere trein te staan, waarnaast de onze zuchtend stopte. De reizigers moesten via de balkons van de station-de-weg met hun bagage het perron zien te bereiken, maar mij sloeg de schrik om het hart toen ik keek naar de twaalf stuks bagage, die lange deze ongebruikelijke weg op hun bestemming moesten komen! Toen zag ik plotseling twee blonde kinderen over een balkon heenklauteren en met een groot stuk karton, waarop mijn naam bleek te staan, omhoog heffen, de treingang binnengaan . . . Zes en negen jaar oud waren de afgezanten, die de journaliste Ella Plate naar de trein zond, nu ze zelf plotseling naar Beira moest vertrekken . . . Maar hoe zelfstandig handelden deze kleinen. Het jongetje bekeek met een kennersblik de opgestapelde koffers en rende weg om terug te komen met een zwarte kruier, terwijl het kleine meisje mij geruststellend mededeelde dat Johnny al een taxi voor het station had laten komen!

Een minuut of tien later bracht de kruier me met een stralend gezicht naar de wachtende auto, het grootste gedeelte van de bagage was toen al in depot in het station, de rest in de taxi. Het comité van ontvangst in Umtali was zo'n opgewekt groepje, dat ik niet na kon laten ze even voor de lens te nemen, de twee kinderen, de zwarte kruier en dito chauffeur. Stuk voor stuk hadden ze zich voortreffelijk van hun taak gekwetend en blakend van ijver sprong de taxichauffeur nu weer in zijn wagen. We reden door lichtoverstroemd Umtali, langs de moderne winkels en blinkend nieuwe flatgebouwen, totdat we in een oudere wijk kwamen, waar de kleine, meestal houten villa's schuil gingen onder een overvloed van bloemen en groen, die soms zelfs het dak bedekten.

Een bewoond museum

We stopten voor het huis van de dierenarts Sroka, een Pool van geboorte waar we letterlijk in een bewoond museum terechtkwamen, terwijl de

galerijen rondom zijn dieren-hospitaal vormden! Hij was een knap dokter en een zeer origineel man, die, naar mij later in Beira is gebleken, moederziel alleen door spel en zang een avond, welke op een grote sof bleek uit te lopen, wist te redden. Ella Kirsten vulde haar dagen met Sroka bij zijn werk te assisteren en haar artikelen voor het maandblad „Safari” te schrijven, het bekende woord dat voor elke tocht in Oost-Afrika wordt gebezigd en uit het „swahili” stamt.

Nu zij met Sroka mee mocht rijden naar Beira stond het huis tot mijn beschikkingen was haar bed het mijne! Haar kinderen zouden me niet in de weg lopen en de zwarte huisbediende zou wel voor me zorgen . . . Toch leek Ella zelf dit niet de ware oplossing te vinden, hoezeer ik ook een zo vergaande gastvrijheid aan een vreemdelinge betoond, op prijs stelde en daarom belde zij „Perky” . . . „Als ik die te pakken kan krijgen – maar hij is altijd onderweg – dan heb je de beste man om je te helpen, niet alleen van Umtali, maar van heel Rhodesia!” Het geluk bleek mij mee te zijn. Na ettelijke telefoontjes had ze hem opgespoord en hij had beloofd zo spoedig als hem dit mogelijk was met zijn auto naar Sroka’s huis te komen . . . „Hij nodigt je beslist uit om bij hem te komen logeren”, zei Ella optimistisch, „dat doet iedereen hier. Nu zal ik je even iets over hem vertellen. Mr Perkins is de meest populaire man uit heel de omtrek, hij woont in een landhuis tegen de heuvels, „Fairways” genaamd. Hij stamt uit een oude, aristocratische, Engelse familie en was het vorig jaar burgemeester, dat wisselt hier ieder jaar. En hij is altijd bereid om anderen te helpen . . .

Hij schijnt een grote farm te hebben ergens in het bosveld, maar de mensen laten hem niet veel tijd zich daarmee te bemoeien!”

En juist toen ze op het punt stond om zelf weg te rijden, riep ze verrukt: „Daar is Perky al! Mét zijn wagen!”

Ik rende naar het raam, maar zag niets wat op een auto, waarmee een grootgrondbezitter, ex-magistraat, notabele en aristocraat zich zou kunnen voortbewegen. „Ik zie niets!” wierp ik Ella dom tegen.

„Maar dáár dan!” Ja, daar stond een stokoude truck, waarop een zware ijzeren paal werd meegevoerd. Achter het stuur zat een zwarte chauffeur, die nu een mede-inzittende hielp om uit de cabine te komen, welke, naar mij later uit eigen aanschouwing bleek, óók vol zat met stukken ijzer, terwijl de kop van de paal nog tot bijna aan de voorruit toeliep! Die mede-ingezetene bleek mr Perkins te zijn, een slanke man met donker haar, een haviksneus en een dikke, zwarte snor, waaronder een geestige, snel glimlachende mond, terwijl sterke tanden een pijp vastklemden.

De aristocratie van een landlord

Hij was nonchalant gekleed maar ondanks dat een gentleman, een man met verfijnde manieren, met de aristocratie van een landlord, wiens ridderslijkheid en beminnelijkheid onmiddellijk ook vreemden voor hem innamen. In de kortst mogelijke tijd had hij de situatie overzien en een plan de campagne opgemaakt. Op weg naar zijn huis – want natuurlijk moest ik bij hem logeren! – zouden we even bij de burgemeester langs rijden, die nu wel op het stadhuis zou zijn. Enige andere notabelen zouden er zeker ook prijs op stellen met een schrijfster uit Europa kennis te maken . . . Perky ging het zelfs laten voorkomen, alsof het een gunst voor hèn was, dat ik thans hier zat. En dan . . . mijn eigen landgenoten! Kende ik Kobi de Vries niet uit Scheveningen? Wel, hij kende haar heel goed. In de Vumba had een Nederlander uit Beira thans een theetuin, daar zou zeker iemand mij willen brengen en anders zou hij, Perky, het zelf doen. Er waren nog meer Nederlanders in Umtali, maar dat zou Kobi me wel vertellen. Nadat we de burgemeester de hand hadden gedrukt zouden we in elk geval even bij zijn goede vrienden Albert en Elfrida Clement langs gaan. Zwitsers, zoals er hier meer zaten.

Mijn koffers werden door Sroka en Perky in de truck geladen, hij zelf ging er bovenop zitten en ik kreeg de plaats in de cabine, naast William zijn chauffeur en de ijzeren paal! Zo deden we de glorieuze tocht door Umtali. Iedereen bleek Perky te kennen, lachte joviaal of groette met respect al naar gelang de verhouding was.

Vlak voor de ingang van het stadhuis stopte de truck en met jeugdig élan sprong Perky er af om mij de helpende hand te reiken. Bij geen notabele had Perky ook maar twee minuten te wachten. Fantastisch was het programma dat hij daardoor in één middag wist af te werken. In de prachtige villa van de in Umtali rijk geworden familie Clement dronken we ten slotte een uitgebreide thee en er werd afgesproken dat zij Zaterdag met mij de Vumba zouden ingaan.

Het was zes uur toen William ons naar „Fairways” bracht. Geen naturel kon zijn baas hoger achten en toegewijder dienen dan deze William het mr. Perkins deed.

Nonchalance en distinctie

Het oude landhuis droeg hetzelfde stempel als Perky. Nonchalance en distinctie kenmerkten het. In de grote veranda, waar enkele comfortabele ligstoelen stonden aan weerszijden van een ebbenhouten tafeltje gedragen door dito olifanten, waar hertengeweien en opgezette koppen

van dieren uit de wildernis de wanden sierden, kwam mij een stokoude dame tegemoet, die Perky's nurse bleek te zijn geweest en die thans zijn huishouding verzorgde. Hij had een knappe zoon ergens in Rhodesia en een zeer mooie, getrouwde dochter in Engeland. Het huis was bijzonder smaakvol ingericht met prachtig oud meubilair en antiek, maar over alles lag dat waas van verwaarlozing, dat het ontbreken van een vaste vrouwenhand over het huishouden kenmerkte, terwijl de zwarte bedienden veel te veel aan zichzelf waren overgelaten. En toch, welk een rust ging er van dit huis uit en hoe veilig en volkomen op zijn gemak voelde men zich er. Terwijl ik mijn koffers uitpakte racede Perky met William in het oude vehikel terug naar de stad, omdat hij – zoals gewoonte bij hem bleek te zijn geworden – zijn eigen belangen voor die van een hem wildvreemde totaal vergeten had te behartigen, maar toen hij een uur later opgewekt weer terugkwam, hadden we nog enige goede ogenblikken in de zeer milde avond. We zaten op de veranda en keken uit over het flonkerend panorama, dat Umtali ons thans bood; één der boys kwam met whisky-soda, Perky stopte nog eens een nieuwe pijp en zijn honden lagen diep tevreden aan zijn voeten, nu hun baas eindelijk er eens even zijn rust van nam. In de dagen dat ik hem beter leerde kennen, bemerkte ik hoe schaars die ogenblikken waren.

Anecdotes over Perky

Hoe bont was de kaleidoscoop van deze ene dag. Hoe verschillend was ook de sfeer in de onderscheidene huizen, waarin men mij had ontvangen: Sroka's museum, propvol met de wonderlijkste dingen, doortrokken van de reuk van honden en katten, die bij hem verpleegd werden; de romantische sfeer van de villa van Yates, met het ruisen der fonteinen en de zoete geur van lathyrus; de lichtheid van het moderne huis van de Clements, weelde en comfort harmonisch verenigd, en de woning van mijn gastheer vol jachttrofeeën, de geur van tabak, van honden en van de paarden in de nabije stal.

Over Perky doen vele anecdotes de ronde. Omdat anderen een dienst bewijzen voor hem de meest vanzelfsprekende zaak ter wereld bleek te zijn geworden, deed nooit iemand te vergeefs een beroep op hem, met gevolg dat zijn eigen belangen daar meer dan eens onder leden . . . Hij was nog maar een jong kolonist toen het met zijn bedrijf slecht ging. Droogte en andere tegenslagen in de natuur hadden veel schade berokkend, maar ook toen had de gemeenschap reeds te veel beslag op zijn tijd gelegd. Daar hoort Perky plotseling dat zijn vader, wie hij om financiële hulp had gevraagd, zelf naar Rhodesia zou komen om eens te zien wat er van het-

geen hij reeds in het bedrijf van zijn zoon had gestoken, terecht was gekomen! Erger was dat Perky van zijn vaders komst werd verwittigd toen de deftige oude heer elk ogenblik voor hem kon staan ... Niets kon hij meer doen om hem een zo goed mogelijke indruk van zijn bedrijf te geven en het ergste was, dat hij zonder zijn hulp het harde maar zo fascinerende pionierswerk in deze ruige, vrije wereld zou moeten opgeven!

Hij ontving zijn vader zo hartelijk als men dat van Perky kon verwachten. Het was buitengewoon warm en na de copieuze lunch zat de heer Perkins Sr in de schaduwrijke galerij van het huis van zijn zoon, ergens in het bosveld ... Rondom de woning stond de witte hitte. Over de nu geheel verschroeide grasgazons viel niet de geringste schaduw.

„Vader”, zei Perky, „het is ondoenlijk om u naar het vee te brengen in deze warmte, daarom heb ik de boys gezegd om met de beesten langs u heen te gaan, terwijl u hier in uw makkelijke stoel zit en uw whisky-soda drinkt!” Hoe attent toch was die Jr! Mr Perkins Sr vond het een pracht-oplossing. Daar kwamen ze reeds aan, de boys en het vee ... De zwepen knalden en hese stemmen schreeuwden ... Met grote zweetdruppels op het voorhoofd zag Perky toe ... De stoet kwam van de ene zijde van het huis en verdween aan de andere zijde ... Op het laatst was er een stofwolk zó dik en zó hoog dat men nog maar vaag de omtrekken van mannen en dieren er in kon zien voorbijtrekken ... De oude heer dacht dat er geen einde aan de optocht kwam en hij was dankbaar toen het laatste dier van Perky's enorme kudden voorbij was getrokken ... Zijn keel was droog van het stof en hoe koel was de whisky-soda! Hoe goed was het om daarna te gaan slapen ... En achter het huis joegen de boys het vee weer naar de barns of de wijldheid in, waarmee ze – hoevele malen wisten ze zelf niet meer – rondom het huis hadden moeten cirkelen! Aldus de eerste anecdote. Nu de tweede.

Burenhulp

Maar nog was Perky – in wezen eerlijk als goud – niet aan het einde van zijn beproeving. Want had hij niet een tweede bedrijf?

En vóór hij financieel bijsprong wilde zijn vader daar zelf heen en dan ook persoonlijk te paard naar het vee! In de wildernis gaan de berichten minstens even snel als in de moderne wereld met al haar technische hulpmiddelen ... Mede-kolonisten, mijlen ver weg, begrepen dat het nu hún beurt was om in te grijpen ... En toen Perky met zijn vader op zijn tweede bedrijf aankwam en hem reeds op de meest voorzichtige wijze had voorbereid dat het hier minder rooskleurig was dan op de farm, waar hij woonde, zag hij tot zijn onuitsprekelijke verbazing zijn velden bevolkt

met vee, dat bureu uit de omtrek – dat wilde zeggen mijlen ver bij hem vandaan – door hun boys naar zijn gebied hadden laten drijven om hem zo uit de brand te helpen . . .

Of de levenswijze Perkins Sr, zijn zoon kennende, één en ander niet door heeft gehad, is een andere vraag en zo niet dan zal Perky het hem waarschijnlijk later wel hebben opgebiecht; hoofdzaak was, dat de meelevende vader zijn zoon hielp en Perky door zijn moeilijkheden heenkwam.

Dit gebeurde vele jaren geleden. Maar voor medemensu in de bres springen heeft Perky blijkbaar nooit kunnen aflower, gezien zijn houding jegens mij en wat ik van hem zag de volgende dag in zijn kantoor in de stad.

Nadat ik van de zonsopgang op het terras voor zijn huis had genoten, nam hij me in zijn vehikel mee naar beneden om me naar een heel interessante plek te brengen, naar hij zei . . . Neen . . . ik moest dat nu aanvaarden, hij moest daar heel toevallig toch zijn . . . Het doel bleef dus voor mij in het duister, maar wat niet duister bleef was wat ik zag in dat kleine kantoor, waar we even heen gingen vóór de tocht het land in . .

Perky's besognes

Hoe goed zou deze man een secretaresse kunnen gebruiken, die in de stapels paperassen wat orde zou kunnen brengen.

Nauwelijks had Perky in zijn papierberg gerommeld of de kantoorboy, die op zijn hurken in de gang zat te wachten toen we kwamen, kondigde een bezoeker aan. Het bleek een Griekse tabaksplanter te zijn, die het, naar ik begreep, niet best ging . . . grote financiële tegenslag, slechte tabaksoogst, ziekte onder zijn planten . . . Nu had hij een verzekering lopen en een deel van de reeds gestorte premies wilde hij terug zien te ontvangen . . . Zou dat mogelijk zijn? Het had nog haast ook . . . Perky zette zijn monocle in zijn rechteroog en nam de polis voor zich . . . Vellen vol dicht op elkaar staande lettertjes – bijna zou men zeggen de opzettelijke onleesbaarheid van polissen . . . Het duurde lang voor Perky zich er doorheen geworsteld had. Toen gaf hij kort en zakelijk een advies, dat de man scheen te verheugen, want onder tal van plichtplegingen verliet hij ten slotte het kantoorthe . . .

Gelukkig . . . nu kon Perky eindelijk iets voor zichzelf doen . . . Een klopje op de deur en daar kwam een alleraardigst halfbloedmeisje binnen . . . Och mr Perkins . . . ze zat zo in moeilijkheden . . . ze moest in een revue meedoen en daarvoor een hoge hoed hebben . . . niemand kon die haar lenen! Maar ze had gehoord dat mr Perkins zijn hoge hoed al eens meer had uitgeleend! . . . Zou ze . . . Tot mijn stomme verbazing

liep mijn gastheer naar een kast, haalde daar een doos uit, waarin een in elkaar gevouwen hoge hoed, deed het meisje met een brede lach voor hoe hij omhoog gedrukt moest worden en verrukt verdween ze met de hoed. Intussen steeg de zon al hoger en het zou voor ons een warme tocht worden. Perky had zich nu eindelijk op zijn paperassen geworpen . . . Daar kwam de kantoorboy opnieuw binnen, nu met koffie, maar hij had bovendien een zwarte broeder bij zich, die ik, toen we bij het kantoor aankwamen, reeds naast hem gehurkt in de gang had zien zitten . . . „O mr Perkins . . . Johnny moest de bus zien te halen en hij was helemaal van zijn dorp gekomen om mr Perkins te zien. Vanmorgen was hij er al om 8 uur . . .” Door zijn monocle, zijn uitgegane pijp in zijn mondhoek, keek Perky de naturel aan . . . Met dat grote glazen oog op zich gericht, kon de man alleen maar stamelend zijn onsamenhangend verhaal doen, waarop Perky abrupt zijn monocle uit zijn ooghoek liet vallen, hetgeen de naturel een schok gaf van schrik. Eindelijk begreep Perky dat de jongen een baantje in een garage kon krijgen, maar dat er iemand moest zijn die voor hem in wilde staan . . . Later bleek dat hij dat baantje helemaal nog niet had, maar aan mr Perkins kwam vragen of die misschien zo’n baantje voor hem wist! Intussen had Paulus, de kantoorboy, die al die tijd naast hem was blijven staan, om hem morele steun te verlenen, zo’n grenzeloos vertrouwen in zijn blik als hij naar zijn baas keek, dat het aangrijpend was . . . Later hoorde ik dat Johnny zijn baantje had gekregen! Het was echter zo laat geworden dat het maar beter was om nu ná de grootste warmte de tocht te doen, die Perky op het oog had . . .

En daarom kwam ik nu in de zeer zonnige straten van Umtali’s lichte centrum en liep de winkelende Elfrida Clement tegen het lijf, die me onmiddellijk meenam naar de banketbakkerij van de Clements. „Ik dacht dat uw man een houtzaagbedrijf had . . .” Ze lachte. „Ja, maar er zijn meer mogelijkheden in een land als Rhodesia, dus hebben we een Zwitserse banketbakker met zijn vrouw laten overkomen en die in deze zaak gezet . . . Dat loopt nu fantastisch goed” . . . Op dat ogenblik naderde ons een opvallende verschijning, een slanke jonge vrouw, zeer apart gekleed met een rijkdom aan koperkleurig haar dat ver over haar schouders viel, grote groene ogen, gouden ringen in de oren en een bijna dansende gang. Men moest onmiddellijk aan Scarlett denken uit „Gone with the Wind”. Haar knap, geestig gezicht werd één lach toen ze ons zag. . .

„Mrs Cleminson,” fluisterde Elfrida nog haastig, „moeder van vier kinderen, echtgenoot zeer succesvol zakenman.”

„Wat roddelde ze over mij?” lachte mrs Cleminson, mij de hand drukkend als kenden we elkaar al lang . . . „Blij u te zien” . . . „Maar weet u

dan wie ik ben?". „Natuurlijk, hier in Umtali weet iedereen direct alles" . . . „Maar dat u vier kinderen zoudt hebben, moet dan toch een sprookje zijn", zei ik . . . „In elk geval zijn het kinderen uit een sprookje!" zei ze schaterend, „doch komt u het weekeinde bij ons doorbrengen, dan ziet u ze zelf, de oudste vier en een half, de jongste een half jaar!" Over mijn hoofd heen werd de afspraak gemaakt dat de Clements mij na de tocht door de Vumba naar de Cleminsons zouden brengen.

Zendingsposten in Rhodesia

Na de lunch in Perkins' huis reed William hem en mij de bergen in. Wij kwamen over de Christmas-pass waar de statue van Kingsley Fairbridge in een kleine oase van groen en bloemen oprees temidden van het hoge, gele gras, dat de hellingen der bergen bedekte.

Na een uur ongeveer zagen wij een vruchtbare vallei voor ons liggen en even er boven op een plateau een trotse, in Romaanse stijl gebouwde kerk, omringd van een groot aantal in groen en bloemen half wegschuilende gebouwen. Ik wist niet wat ik zag toen ik hier diep in het binnenland van Zuid-Rhodesia in het gouden middaglicht de twee torens van een kathedraal zag oprijzen!

Perky glimlachte toen hij mijn gezicht zag. „Dit is Penhalonga", zei hij, „een zendingspost van de Church of England en die kerk is naar Augustinus genoemd. Het meest indrukwekkende is dat dit machtige gebouw uitsluitend door naturellen is opgetrokken, natuurlijk onder leiding van de geestelijken, terwijl een van hen het ontwerp er voor maakte.

Zo is het ook gegaan met de schoolgebouwen voor jongens en meisjes en de internaten. En nu zullen we ze weer bezig zien aan een groot recreatiegebouw."

Het was waar wat hij zei, want terwijl William de truck midden in de tuin in dit hooggelegen dorp neerzette, zagen wij een groot aantal jonge naturellen bezig de laatste hand te leggen aan een moderne recreatiezaal. Hoe was de kleine zendingspost, begonnen in 1888, waarvoor een stamhoofd de grond had gegeven, uitgroeid tot iets groots! 600 grote en kleine bewoners telde zij nu.

Alleen in Zuid-Rhodesia heeft de Church of England een vijftig zendingsposten, die alle hun eigen kerk hebben en totaal een 5000 bekeerlingen. Het arbeidsterrein is zeer uitgestrekt. Ook op andere plaatsen in Afrika, o.a. in Zuid-Afrika, werkt deze kerk. De bedoeling is om de naturellen op te voeden tot echte Christenen en tot nuttige leden der maatschappij, vandaar ook de huishoud- en landbouwscholen, maar ook om ze in staat te stellen een zelfstandige Afrikaanse kerk op te bouwen,

die op haar beurt weer zending onder de eigen rasgenoten kan drijven. Vandaar ook dat vele jonge mannen en vrouwen voor het onderwijs worden opgeleid of een theologische studie volgen, de jonge mannen om voorganger te worden, de jonge vrouwen om als huisbezoekster vooral de vrouwen geestelijke hulp te kunnen bieden.

Leven van zelfverloochening

Toen wij bij het huis der broeders kwamen – er is bij de Church of England ook een mogelijkheid om vrijwillig het celibaat aan te nemen, als men dat in het belang van zijn werk nodig acht – zaten ze juist aan de onbedekte houten tafel thee te drinken en we moesten onmiddellijk mee aanschuiven. Een keukenbroeder had koekjes gebakken, die helaas keihard bleken te zijn uitgevallen! Maar allen schenen het een tractatie te vinden . . . De verlangens van deze mensen zijn tot een minimum teruggebracht. Hetzelfde kon ook gezegd worden van de zusters, die een eind verder op het plateau hun eigen wereldje hadden met een school voor meisjes, een inrichting voor weeskinderen, het opleidingsinstituut van jonge vrouwen en een ziekenhuis. Van opstaan tot naar bed gaan deden ze haar dagelijkse plichten in dienst van haar medemensen en tot eer van God. Ook de inrichting van de eet- en conversatievertrekken was uiterst sober. De zusters droegen witte habijten en de vrede en zelfwegcijfering straalden van haar zachte gezichten. Onder haar bevond zich een tiental donkere zusters.

Mannen en vrouwen waren zeer verheugd om het bezoek. Belangstelling in hun werk hadden zij zo dringend nodig. Bij het heengaan gaf een baardige tuin-broeder mij een schone ruiker. Het bezoek aan deze zendingspost, deze kleine wereld waarin harmonie en vrede tastbaar aanwezig schenen, was een wonderbaarlijke belevenis. De veelzeggende naam was „Gemeente van de Wederopstanding”. En daaraan moesten we ook denken toen we na het afscheid nog even het kleine kerkhof opwandelden, waar zovele trouwe werkers, mannen en vrouwen, begraven liggen.

Toen we bij het vallen van de avond in Umtali terugkwamen zei de onvermoeibare Perky: „En nu naar de Nederlanders . . .!”

We hebben ze nog opgezocht. Een oud marineman uit Den Helder, die nu al vele jaren hier met zijn vrouw woont; een Nederlandse dame, die, toen ze met een Engelsman trouwde meer dan veertig jaar geleden, Amsterdam verliet en er nooit meer terugkwam, en wier uitspraak van onze taal, wier verschijning en inrichting van haar woning nog puur Nederlands was. En dan was er Kobi de Vries uit Scheveningen, zelf

werkzaam in een van Umtali's kantoren, getrouwd met een Zwitser, een technisch man. Bij dit jonge paar gebruikten Perky en ik onze avondmaaltijd. Menigmaal was Kobi tijdens het verblijf in Umtali mijn metgezellin, maar op de tocht naar een Nederlandse familie, levend hoog boven het dal, in het Vumbagebergte, vergezelden de Clements mij met hun beide dochttertjes. Dat was op de laatste dag dat ik in Umtali was. Maar eerst kwam het weekeinde.

Tocht in de Vumba

Toen wij des morgens vroeg de stad verlieten was het wonderlijk wazig in de lucht. Dat kon niet zijn van de uitgestrekte branden, die, na zoveel droogte, vooral het binnenland van Portugees-Afrika teisterden, dikwijls door de naturellen zelf aangestoken. In de zwart geblakerde gebieden schoot dan jong gras te voorschijn, wat ze zo dringend behoefden om hun scharminkels van koeien in het leven te houden. Maar door die branden werd ook enorme schade toegebracht aan oerwouden en bosland en bleef er een afschuwelijke zwarte troosteloosheid achter.

Wekenlang was in de overigens diepblauwe hemel een kilometers lange rookbaan zichtbaar geweest, die oorzaak was dat de zon er soms door omsluierd werd of in angstaanjagende schoonheid onderging, waarbij het was of de hemel in brand stond.

Maar dit, wat we nu zagen, was een ander waas, zoals men opmerkt wanneer er regen verwacht kan worden. Het was echter Augustus en men had minstens nog twee maanden te wachten eer het droge seizoen zou zijn afgelopen. De hitte zou dan overal in October – die niet voor niets in Rhodesia de zelfmoordmaand wordt genoemd – dagelijks stijgen en ten slotte zó drukkend worden dat mens en beest snakten naar de komst van de regens, die verkoeling en verademing zouden brengen.

Bij het hoger klimmen langs de stijgende bergweg zonk de vallei, waarin de vriendelijke stad lag, weg in tedere schoonheid. . . . De uitzichten werden steeds wijder en heerlijker, de lucht steeds verkwikkender. We reden naar een hotelletje, dat als een droomhuis op een, in een prachtige tuin herschapen plateau lag. Vanuit de hotelkamers had men een adembenemend uitzicht. De eigenaar, een Engelsman, die evenals zovelen vanwege de honger naar zonneschijn zijn land had verlaten, toonde ons zelf zijn paradijs, zoals hij het plekje noemde, waar hij zich een nieuw bestaan had verworven.

De lunch gebruikten wij in het trotse hotel aan de voet van de Leopard-rock, hoog in de Vumba. Men gaat er prat op dat hier de beide Engelse vorstinnen tijdens haar verblijf in Rhodesia hebben gelogeerd. De onge-

wone koude, die vooral tijdens de avonden en de nachten de inheemse bevolking in haar povere hutten geselde, was oorzaak dat Prinses Margaret een hevige verkoudheid opdeed en, zich ziek voelend, terug moest reizen naar Salisbury. Koningin-Moeder Elisabeth scheen immuun te zijn voor de ijzige winden. Zonder het gezelschap van haar dochter woonde zij tal van plechtigheden bij en met haar verwarmende glimlach nam ze iedere inwoner van Rhodesia voor zich in.

Het bezoek aan het beroemde hotel was sinds dat verblijf van de vorstinnen nog groter geworden. Maar de prachtige schilderijen die men destijds uit de musea en particuliere verzamelingen van honderden mijlen ver hierheen had gebracht, om er de zalen en vertrekken mede op te luisteren en ook alle andere kunstschaten, prijken sinds lang weer op de plaatsen, waar ze thuis hoorden.

Een paradijsschone tuin omringt het hotel, een kleine waterval komt van de rotsen en stort zich zingend in een liefelijke vijver.

Er zijn mogelijkheden tot sportbeoefening en de paarden staan gereed voor het maken van bergtochten . . .

Het was reeds aan het einde van de middag toen we „High Easter” naderden, het landhuis van de Cleminsons, waar ik tot Maandag de gast zou zijn. We waren nu niet zo heel ver meer van Umtali vandaan, doch nog altijd in de bergen en een kronkelende weg voerde steil omhoog door dicht oerwoud, dat mij zeer aan Sumatra herinnerde. Er heerste een zeer vreemde sfeer in de natuur. De wind was gaan liggen, de bomen stonden roerloos, maar de vogels waren uitermate onrustig en kwetterden en schreeuwden zonder ophouden. Bovendien zagen wij tot onze verbazing hoe enorme wolkengevaarten zich rondom de rotspiek, waartegen „High Easter” was gebouwd, samenpakten, doorgloeid van het rode licht der zinkende zon en hoe zwermen gieren rusteloos onder deze angstaanjagende wolkendreiging rondcirkelden . . .

Het noodweer breekt los.

Op het terras voor het schone, moderne landhuis stond de eigenaar, een man in het midden van zijn jaren, met een zeer energiek gezicht en vriendelijke, blauwe ogen, waarvan de helheid, die reeds afstak bij zijn bruinverbrand gezicht, nog door de korte, donkere baard werd geaccentueerd. Robert Cleminson was zo verdiept in het beschouwen van de vreemde aanblik der lucht midden in het droge seizoen, dat hij pas op het laatst onze aankomst bemerkte . . .

Hij groette ons hartelijk, maar wees meteen op het vreemde verschijnsel rondom de rots, die zich gigantisch groot en geweldig boven zijn huis ver-

hief en zei: „Als het nu twee maanden verder was zou men zeggen: De regens komen! En toch . . . Dit moet op een hevig onweer uitlopen . . .” We gingen de lichte galerij binnen en daar zagen wij het liefelijkste familietafereeltje dat men zich voor kan stellen. Op een brede, met kleurige kussens belegde bank zat Roberts opvallend schone vrouw. Haar prachtig koperkleurig haar viel nu, tegen de witte wand en met de tederheid van vier uitzonderlijk mooie blonde kinderen rondom haar, nog meer op. De in het wit geklede baby van een half jaar had zij op haar schoot, twee kleintjes zaten links en rechts van haar en de oudste, een jongen van ruim vier jaar had zich op een bankje aan haar voeten gezet. De groene ogen, die ik had zien schitteren in het uitbundige zonlicht van Umtali's morgen, zagen nu met grote tederheid naar de kinderen en de baby greep met zijn kleine handen in het haar van zijn jonge moeder, dat nu als vuur gloeide temidden van al dat blond.

„Ik was ze juist een verhaaltje aan het vertellen!” zei ze en reikte de baby over aan de nurse, Anne genaamd, die Robert met haar beide jongens uit Schotland naar Rhodesia had laten overkomen, zodat ze haar kinderen, die voor hun opvoeding op een internaat waren, regelmatig kon ontmoeten.

Een donkere bediende kwam vragen wat we wensten te drinken en juist terwijl we dit aan hem opgaven, klonk plotseling een hevige donderslag, die ons deed verstijven van schrik, want niemand had in de drukte der begroeting meer een ogenblik aan het weer gedacht . . . De slag werd duizendvoudig weerkaatst, terwijl de bliksem de galerij in vuur scheen te zetten, en nog vóór het dreunen van de eerste slag was weggeëbd, sloeg een tweede nog heviger dan de voorafgaande, zijn donderend geweld over ons heen.

Toen barstte de regen los, op een wijze als alleen in de tropen mogelijk is, een wolkbreuk, die het huis van zijn hooggelegen terras scheen te willen wegsleuren . . . In een ommezien waren het terras en de tennisbanen in vijvers veranderd, het zwembassin liep over en watervallen stortten zich langs de zwaar begroeide hellingen omlaag . . . Men vluchtte het huis in, want ook de galerij stond door het binnenslaande water in een ommezien blank . . . Zolang het nog maar mogelijk was bleef ik staan uitkijken . . . Bliksemlicht zette de nu in zware schemering verkerende bergwereld in blauwe gloed, de donder ratelde en knetterde door het geweld van het water heen. Ik was voor mijn besef terug in de Indische archipel, daar, waar de schoonste gebieden der aarde liggen . . . Java . . . Sumatra . . . en die andere eilanden . . . de tropen bij het begin van de natte moesson . . . Afstanden vielen weg, tijd viel weg . . . het was het opnieuw

beleven van vroegere gebeurtenissen, die door hun geweldigheid en grootsheid een onuitwisbare indruk hadden achtergelaten.

Toen de elementen eindelijk wat tot rust schenen te komen, zei Roberts broer Fred, kunstschilder van beroep: „Is de hele natuur niet in de war? Dit is toch bij mensenheugenis nog nimmer voorgekomen, deze regen midden in de droge maand? Zou het niet door die vervloekte atoombom-explosies komen en de radioactiviteit, welke keer op keer de atmosfeer ingestoten wordt?”

Maar Robert lachte en zei: „De naturellen hebben er een andere verklaring voor. Vanmorgen hebben zij dit weer al voorspeld. Er is namelijk een geweldige groene mamba in mijn tuin ontdekt, één der meest giftige slangen die er bestaan, zoals jullie weet en mijn personeel heeft hem overmeesterd, maar uit bijgelovige vrees waren allen huiverig om hem te doden, tot mijn oudste tuinjongen, die het meeste verantwoordelijkheidsgevoel heeft, hem de kop heeft verpletterd . . . Nu hebben ze niet opgehouden hem te zeggen dat er weleens wraak op hem kon worden genomen door de geest van een der voorvaderen, die in de slang zou hebben gehuisd . . .

Dit onweer is natuurlijk geheel in de lijn van hun denken . . . Toen ik de jongen straks tegenkwam zag hij er terneergeslagen uit. Ik heb hem bedankt voor zijn moed en gezegd dat ik hem er voor belonen zal . . . Had ik iets van het vinden van de slang geweten dan zou ik het dier zelf gedood hebben . . . Deze mensen leven altijd onder angst, angst . . . en zelfs het Christendom is niet in staat de bijgelovige vrees bij hen uit te roeien.. Voor het zover is zullen geslachten heen zijn gegaan . . .”

Na iets gebruikt te hebben gingen de Clements, nu de regen iets minder was geworden, zo spoedig mogelijk huiswaarts . . . Het zou toch nog een zware tocht worden . . . De gebroeders Cleminson brachten ze met hun auto tot aan de hoofdweg. Toen ze terugkwamen en wij bij het licht van kaarsen de verlate avondmaaltijd gebruikten, zei Robert: „Ik zit in zorg over de tuinjongen. We hebben naar hem gevraagd maar hij schijnt in uren niet gezien te zijn.”

Wraak van de dode mamba?

De gehele nacht bleef het regenen, nu en dan opnieuw gepaard gaande met storm en onweersbuien . . . De kinderen waren erg onrustig en niemand van ons sliep veel in deze nacht . . . De morgen brak grauw en triest aan, doch het regende nu niet meer. Toen we aan tafel kwamen bleek mijn gastheer al naar beneden te zijn gegaan om de weg te inspecteren, waarin grote gaten geslagen bleken te zijn door het aanstormende

water . . . Zo snel mogelijk moest de ergste schade hersteld worden en daarom werden de bedienden opgetrommeld.

Van hen hoorde Robert dat de tuinjongen de hele nacht niet thuis was geweest. Een uur later vond hij hem, liggend in een geul naast de weg, waarin hij, toen het onweer losbarstte, in zijn doodsangst was gesprongen om niet door de wrekende bliksem te worden getroffen . . . Waarschijnlijk was hij daarbij over een boomwortel gestruikeld en zo hard terechtgekomen dat hij het bewustzijn had verloren . . . Zo hij al mocht zijn bijgekomen was hij door angst zodanig verlamd geweest dat hij de geul niet was uitgekropen.

In zorgwekkende toestand bracht Robert hem in snelle vaart met zijn auto naar het ziekenhuis, waar men een dubbele longontsteking constateerde. Zonder tot bewustzijn te zijn gekomen, stierf de jongen . . . Als dit niet het geval was geweest, zouden zelfs zijn familie en vrienden hem na zijn genezing hebben geschuwd als een door de geesten der voorvaderen gezochte, om het doden van de huiveringwekkende slang, die groter was dan men tot dusver daar ooit een had gezien . . .

's Maandagsmorgens ging de zon weer stralend over de Vumba op. Alleen de verwoestingen in de natuur getuigden nog van het noodweer, dat midden in de droge tijd zo hevig had gewoed . . .

Die dag bracht ik in Umtali door, maar om mij de trieste Zondag te doen vergeten brachten de Clements mij aan het eind van de middag langs de uitnemende hoofdweg, die bijna niet door het water had geleden, tot aan de eerste hoogten van de Vumba, waar de Nederlander Menage en zijn gezin een theetuin exploiteren. Deze bergbewoner was van origine zee-man en had zich in dienst van de Holland-Afrikalijn ten slotte gevestigd in Beira, de havenstad in Portugees Afrika, waar ik mijn schip, dat mij weer naar Nederland zou terughbrengen, hoopte te vinden . . . Vele jaren had de heer Menage daar de Nederlandse belangen behartigd om thans hier in zijn hooggelegen woning alle zoekers naar rust en schoonheid tijdelijk een tehuis te bieden . . . En hier had ik mijn laatste indrukken van het machtige Vumbagebergte.

DE TELEURSTELLING DIE BEIRA HEET

Vaarwel Umtali!

Nog eenmaal „Perky”

EIGENLIJK was het te verwachten dat op de heerlijke dagen in Umtali een reactie moest volgen. Dat deze echter zo groot zou zijn had ik toch niet kunnen vermoeden. Tot het laatste ogenblik was ik in de kleine bergstad overladen met bewijzen van hartelijkheid en toen ik Perky, Kobi en al die anderen, welke mij wegbrachten, de hand schudde, was het of ik afscheid nam van vrienden die ik al jaren kende. De Portugese trein was air-conditioned, men wreef zijn ogen uit en zou bijna denken nu naar een land van belofte te reizen. Het was een groot geluk dat het bovenste bed van mijn smalle slaapwagen niet gebruikt werd, want mijn bagage gaf het compartiment het aanzien van een goederenwagen en slechts met grote moeite zou ik mij op mijn bed kunnen wringen. Perky kwam bovendien nog met enige flesjes bier en een grote worst aandragen voor het geval de trein eens een dag vertraging mocht hebben! En aangezien allen, die me wegbrachten, met een zelfde mogelijkheid schenen rekening te hebben gehouden, leek het de „pad-kos” voor een hele familie, welke ik óók nog moest wegstouwen . . .

„Maar één ding heb ik vergeten!” riep Perky uit. „Ik zou je aan postzegels hebben geholpen!”

Ik stelde hem voor die zelf dan maar eens in Nederland te komen brengen en eindelijk was daar dan het allerlátste afscheid en zag ik al die hartelijke Umtali-bewoners in de duisternis van de zoele avond verdwijnen, terwijl de trein – met een half uur vertraging – zijn tocht naar de kust van de Indische Oceaan aanving . . .

„Eindelijk alleen!” dacht ik doodmoe, „nu zo gauw mogelijk mijn bed in!” Maar op hetzelfde ogenblik werd er geklopt. Er stond een eenvoudige vrouw voor mij, die me vertelde dat ze wel een émmér bloemen bij zich had. Of ik misschien de helft zolang wilde overnemen tot we de grens over waren, aangezien ze er anders misschien te veel invoerrechten voor zou moeten betalen . . . Ondanks de bloemen, die Perky in zijn goedheid me ook nog had meegegeven, hees ik de hele emmer maar in mijn coupé, want delen bleek een onmogelijkheid te zijn . . . De zware geur bedwelmde me bijna, doch ik had geen kans om er door in te dom-

melen, want even later waren we al bij de Portugese grens en zou de controle beginnen . . . Ik zie nog het gezicht van de douane voor me toen hij na een harde tik op de deur zelfverzekerd naar binnen wilde stappen, doch zelfs geen plekje om te staan vond zolang ik op het randje van mijn bed bleef zitten . . . Sprakeloos zag hij me aan en overtuigd van de onmogelijkheid zoiets te visiteren was hij, na gevraagd te hebben wat mij naar Beira dreef, in de kortst mogelijke tijd verdwenen . . . Nu kon ik er zeker van zijn, minstens 12 uur mijn rust te hebben dacht ik . . . Opnieuw geklop! Stralend kwam de vrouw haar emmer bloemen terughalen . . . Remmengeknars, stoppen van de trein bij een volgend stationnetje, gebons tegen mijn hermetisch gesloten raam. En . . . droomde of waakte ik? Daar was het gezicht van Perky met de lachende bruine ogen en grote snor . . . Het was alweer verdwenen ook, doch even later vloog mijn coupédeur open en daar stond hij, hijgend van de haast, die hij gemaakt had . . . Hij was met de oude truck naar zijn kantoor geraced, had er alle postzegels bij elkaar gegrist die hij kon vinden, was weer in zijn wagen gesprongen en op topsnelheid de grens overgevlogen. Ook daar kende iedereen Perky, en zijn lachend gezicht en zwaaiende arm waren voldoende geweest om hem, zonder hem zelfs te laten stoppen, door te laten en hem zijn wilde jacht te laten vervolgen . . . Ik had nog maar net tijd hem de hand te drukken en weg was hij! Nog even zag ik zijn verweerd gezicht achter het venster, toen verdween het. Dan nú naar bed! Klop op de deur! De conducteur en naast hem een mij onbekend man! „Vergeeft u mij als ik u stoort”, zei de laatste, terwijl de eerste mijn treinkaartje bestudeerde, „maar ik hoorde van mijn oude vriend Perkins dat u ook hier in de trein zat . . . Er is namelijk een Nederlander in Beira, die u zeker moet opbellen, zijn naam is „Skipper” en hij is directeur van het Zuidafrikaanse Handelshuis, een pracht pionier en een man met vele relaties . . .” Voor ik bedanken kon was de medereiziger verdwenen, maar wat moet ik hem erkentelijk zijn voor deze inlichting, want de heer Schippers is de enige van de Nederlandse kolonie in Beira geweest, die mij daadwerkelijk heeft geholpen . . .

Twee uitersten

Hoe drukt elk land zijn stempel ook op de buitenlanders, die zich er vestigen. Als men daarvoor ooit een bewijs wil hebben, krijgt men het op een reis van Rhodesia naar Portugees Oost-Afrika, van Umtali naar Beira, waartussen hemelsbreed misschien 300 km liggen. De autoweg die door Mozambique voert, zoals dit deel van Afrika heet, is echter uiterst slecht en de trein, heeft zoveel oponthoud bij de diverse station-

netjes en op het baanvak zelf, dat hij ook ditmaal met drie uur vertraging in Beira aankwam . . .

Terwijl Umtali een brok poëzie is, zou deze in Beira volkomen ontbreken ware er niet het brede strand – echter ver van de haven verwijderd en zonder voldoende verkeersmiddelen er mede verbonden – en het uitzicht op de Indische Oceaan. En het is juist de zee, die de bewoners van de Rhodesia's onweerstaanbaar naar de kusten voert. Dát is het, wat zij missen en wat hun allergrootste verlangen is: een doorgang naar zee, die zo heel dicht bij ligt en een moderne autobaan er heen, zodat men op de meest comfortabele en snelle wijze naar de oceaankust kan reizen om daar een vacantie door te brengen, maar wat veel belangrijker is en de economie van het land zeer ten goede zou komen, om zijn producten zelf naar een havenplaats te vervoeren en niet afhankelijk te zijn van de omringende gebieden . . .

Nooit en te nimmer zal Portugal, dat alles doet om zijn grenzen voor buitenlands kapitaal en niet-Portugese emigranten gesloten te houden, hier ooit vrijwillig aan medewerken.

Het ene land schijnt zich bij de grote mogendheden heel wat meer te kunnen veroorloven dan het andere. Wat Portugees-Afrika betreft, men schijnt het van dit land normaal te vinden dat het zijn grenzen bijna hermetisch sluit voor buitenstaanders en dat men dit geweldige Mozambique, evenals andere van zijn koloniale gebieden, niet op ook maar enigszins bevredigende wijze in ontwikkeling brengt. Maar wat erger is, dat men zijn naturellen behandelt op een manier, die, als dit in Zuid-Afrika of de Rhodesia's zou geschieden, het de leden van de commissie ter bevordering van „de rechten van de mens” en de wereldpers geen woorden genoeg zou geven om hun afschuw uit te drukken . . .

Behandelingen der naturellen

Nu zwijgt men echter in alle talen, ofschoon toch voldoende bekend moet zijn, dat de havenarbeiders langs de kust van Mozambique, uit het bosland naar de havenplaatsen gebracht – men deelde mij mede zelfs gedwongen – daar voor een groot deel uit jonge naturellen bestaan, die zegge en schrijve twee pond per maand verdienen, zoals de betreffende instanties in Beira me zelf hebben gezegd, en die als koelies behandeld worden, hetgeen ik met eigen ogen gedurende het verblijf in Beira heb gezien. In het gehele enorme Mozambique tweemaal zo groot als Zuid-Rhodesia, inclusief een stad als Lourenço Marques, zouden volgens de laatste gegevens slechts 50.000 Europeanen wonen, die voor het allergrootste deel uit Portugezen bestaan. De komst van niet-Portu-

gezen is aan zeer strenge voorwaarden onderworpen. Verheugt iedere Europeaan in de Rhodesia's zich in de snel groeiende blanke bevolking van velerlei nationaliteit, de Portugezen reserveren, indien maar enigszins mogelijk, alles voor zichzelf alleen. De overige bewoners behalve de naturellen, bestaande uit Indiërs, kleurlingen, Aziaten en Portugezen in de kolonie geboren, zouden ongeveer 40.000 bedragen en de naturellen ongeveer 5 miljoen. Ondanks het feit dat Pandit Nehroe alle middelen te baat neemt om zijn overtollige miljoenen in Afrika te spuien, ziet men uit deze cijfers dat de Portugezen ook voor hem de grendel op de deur houden. Ze vertellen ook dat er een strenge separatie moet bestaan tussen blanken en naturellen, gezien het zeer geringe aantal kleurlingen, ondanks het grote overschot der mannelijke Portugese bevolking en dat er bovendien zeer weinig werkgelegenheid moet zijn geschapen voor de inheemse bevolking, als de werkkrachten zovelen zijn dat vele naturellen uit dit gebied in de mijnen rondom Johannesburg arbeiden, wat mogelijk gemaakt is door een tussen Zuid-Afrika en Mozambique getroffen overeenkomst. Ik geloof dat deze het in het zozeer becritiseerde Zuid-Afrika heel wat beter hebben dan in hun eigen „vaderland”, niet alleen wat de lonen, maar ook wat de behandeling betreft. Zelf heb ik gezien hoe Portugese opzichters, tijdens het lossen van erts door de hiervoor genoemde jonge arbeiders, ze met de volle hand in het gezicht sloegen of met hun grote schoenen tegen de scheenbenen traptten. Diefstal komt in heel Afrika op ontstellende wijze onder de donkere bevolking in dienst der blanken voor, juist dikwijls dáár, waar zij zeer goed wordt behandeld, doch waar men meent dat zij geen discipline behoeft. In Portugees-Afrika schijnt het stelen nagenoeg nihil te zijn. Ik wil niet voetstoots aannemen dat men b.v. bij herhaaldelijk gepleegde diefstal tot straf een pink of vinger afkapt, zoals men mij mededeelde, maar wel geloof ik dat strenge lijfstraffen de oorzaak zijn als hier inderdaad diefstal veel minder wordt begaan dan waar ook in Afrika.

De naturel die zijn land verlaat om elders te gaan werken, zonder de toestemming van het gouvernement, wordt nooit meer toegestaan tot de zijnen terug te keren.

Het schijnt dat er hier en daar projecten in uitvoering zijn tot verbetering der volksgezondheid, verhoging van de vruchtbaarheid van het land, exploitatie van mijnen o.a. door een Amerikaanse en een Belgische maatschappij en enige vestiging van industrieën, waarvan ik dan ook, vergezeld van een Portugese ingenieur, op autotochten iets heb gezien, maar het valt in het niet vergeleken bij de grote activiteit in Zuid-Afrika en de beide Rhodesia's.

Invoer overtrof uitvoer

De invoer overtrof vele jaren op zeer belangrijke wijze de uitvoer, al heeft Mozambique daarnaast zijn inkomsten uit het treinvervoer van alles wat zijn buurlanden door zijn gebied naar zee hebben te brengen en uit de grote opbrengsten der havens.

Nederlandse pionier in Beira

Het was zeer te betreuren dat de heer Schippers de eerste dagen van mijn verblijf in Beira afwezig bleek te zijn en niemand der andere Nederlanders mij in contact met de Portugese autoriteiten bracht, zodat ik alle inlichtingen uit de derde hand moest ontvangen en uit hetgeen mijn eigen ogen zagen. Zodra hij kwam werd alles anders. Hij was een pionier van de oude stempel. Als jongen van 24 jaar kwam hij ruim dertig jaar geleden naar Mozambique, toen Beira zelfs nog niet eens een havenkade bezat. Een armzalige nederzetting van huizen, voor een groot deel opgetrokken uit gegolfd zink en dat in de hitte van het lage kustgebied! Nu is het een stad in opkomst, zei de heer Schippers, waar een geheel nieuw woongebied verrijst met moderne villa's in tuinen, daar, waar vroeger niets dan zand was, waar een winkelcentrum is, een boulevard, waarlangs kantoorgebouwen en woonhuizen zijn gebouwd en een ultramodern hotel, dat een miljoen pond heeft gekost, door grote maatschappijen gefourneerd, in de vaste overtuiging, dat steeds meer toeristen, vooral uit de Rhodesia's, het brede strand hier zullen komen zoeken en de verfrissing van het verkoelende oceaankwater.

De heer Schippers was destijds naar Mozambique gekomen om op een eenzame plantage in het binnenland te werken. In de natte tijd regende het in zijn armzalige hut even erg als daar buiten. De vleermuizen, die soms het leven bijna onmogelijk maakten, moest hij met een tennisracket doodslaan. Enorme moeilijkheden had hij in zijn eentje moeten overwinnen . . . Doch nu was hij een gezeten man. In Beira stond hij aan het hoofd van het Zuidafrikaanse Handelshuis. Hij was met een Portugese vrouw getrouwd, die, toen ik er was, op zijn farm in het binnenland vertoefde, zodat ik geen kennis met haar heb kunnen maken. Hij was een grote man; zijn verweerd, wilskrachtig gezicht met de scherpe blik, werd gedekt door een tropenhelm. Het type van de echte pionier. Door zijn ogen zag ik ook een andere kant van deze samenleving, die anders voor mij verborgen was gebleven. Ook bracht hij me in contact met de sympathieke burgemeester van Beira, die de laatste dagen van mijn verblijf nog trachtte goed te maken wat door de Nederlanders was verzuimd, en o.a. allerlei contacten voor mij legde.

De Ridderkerk voer binnen.

Mijn schip, de „Ridderkerk”, van de Verenigde Nederlandse Scheepvaartmaatschappijen, was al enige dagen voor mijn komst in Beira aangekomen. Er was echter zo'n groot aantal schepen, dat gelost en geladen moest worden, dat de „Ridderkerk” eerst ver buitengaats had moeten wachten en toen ik arriveerde, nog ver op de wijde rede lag. Alleen per motorbootje, dansend op de woelige golven, kon men er heen worden gebracht. Dergelijke opstoppen van schepen komen meer dan eens in de Indische-Oceaan-havens voor, waar door de arbeiders in een heel ander tempo wordt gewerkt dan bij ons, de los- en laadmogelijkheden dikwijls veel geringer zijn en men zijn beurt heeft af te wachten alvorens men een ligplaats kan krijgen. Daar kwam nog bij dat ook hier het weer voor de tijd van het jaar onnatuurlijk slecht was. De geweldige tropische buien waren maanden te vroeg gekomen. Ze gingen gepaard met zware stormen, die het water, ook van de rede, hoog opzweepten en na klamwarme dagen de nachten sterk deden afkoelen . . . Als ik dan s'avonds langs de havenkade liep, waar ook ons schip ten slotte een ligplaats kreeg, zag men bij het licht der schijnwerpers de kleine havenarbeiders aan hun werk en hoorde men het geschreeuw van de Portugese voorlieden. Degenen, die pas later aan de beurt kwamen, zaten in de roestige, ijzigkoude, opzijgekeerde kiepkarren, welke normaal door kranen omhoog gehesen, in de ruimen werden leeg gestort. Zij waren tevoren uit de wagons der erts-treinen door de jongens geladen, maar werden, zolang ze niet in gebruik waren, door hen als een soort beschutting tegen de koude, stormachtige wind gebruikt. Dan zaten ze in de vuile, roestige „overkapping” drie bij drie, hun grauwe gescheurde deken kouwelijk om hun met ertsstof bedekte leden getrokken, op een voddig broekje na hun enige bedekking, en in het licht der schijnwerpers zag men hun grote ogen onnatuurlijk helder glinsteren. Knikte je hen toe dan hadden ze altijd nog een vriendelijke lach voor je over. Was het weer overdag goed, dan hoorde je ze tijdens hun werk in de gloeiende ruimen, waar je het ertsstof kon snijden, rhythmisch zingen, terwijl één van hen het tempo aangaf door met een stok ergens op te slaan. Als ze met hun vuile deken over het hoofd geslagen in het donker over de kade liepen, deden ze mij altijd denken aan bedelmonniken, vermagerd door gedwongen vasten.

Was het hun tijd om te slapen, dan was een zeil hun enig beddegoed. Aan alle kanten staken hun zwarte hoofden er onder uit, maar soms kropen ze er zo diep onder weg dat ik dacht dat ze gevaar zouden lopen er onder te stikken . . . De meesten hoestten erbarmelijk en verschillende van hen hadden scherpe, bronchitisachtige blafhoestbuien, die

door merg en been heengingen en mij dikwijls uit de slaap hielden. Hoevelen van hen zouden weer gezond in hun dorpen ver in het binnenland bij de hunnen terugkeren?

Inderdaad, in Mozambique is officieel geen separatie. In het postkantoor ziet men blank en zwart door elkaar voor hetzelfde loket staan, maar nooit heb ik naturellen zo slecht zien behandelen als daar.

En dan de lonen!

Over de lonen der naturellen in Mozambique gesproken. Toen ik door een onsympathiek Hollander van de trein werd gehaald bij mijn aankomst in Beira, betaalde hij de vier jonge dragers, die zich over mijn bagage ontfermden, tezamen twee en een halve escudo, ongeveer de waarde van 32 cent. Hij had mij gezegd, dat ik hem, zodra ik mijn Engelse geld had gewisseld, weer terug moest betalen. „Maar dat is toch veel te weinig!” riep ik uit en wilde er een shilling bijvoegen . . . „Geen denken aan” zei hij. „Dat is het loon wat ze anders per dag verdienen. U bederft er alleen maar de markt mee!” In hoeverre hij overdreef weet ik niet. Maar ik sta nog verbaasd dat de jonge mannen alleen maar morden en toen hij daarna tegen ze uitvoer, zijgend weggingen . . . Doch wat zal er in die donkere hoofden zijn omgegaan en hoe moeten door zulk een optreden hun gevoelens jegens de blanken worden?

Wat moet ook het gevoel zijn geweest van de jonge naturel, werkzaam aan boord van een Portugees schip, dat op de woelige rede van Beira lag. Ik was zelf met een motorbootje op weg naar de „Ridderkerk”, die toen nog niet aan de kade lag, en zag juist hoe een fonkelnieuwe fiets van de wal per boot naar het schip werd gebracht en door een Portugees officier – kennelijk de eigenaar – geïnspecteerd, alvorens hij opdracht gaf aan de donkere bediende om de aankoop naar boven te brengen.

De officier bekommerde zich niet meer noch om de fiets noch om de jongen en ging terug naar boven, terwijl het bootje wegvoer . . . Daar stond toen de naturel onder aan de scheepstrap, welke bevestigd aan het schip, in dezelfde cadans op en neer danste. Met de fiets over zijn linker schouder, terwijl zijn rechterhand zich krampachtig aan het zwieberende touw omhoog hees, ging de jongen voetje voor voetje omhoog. Ik leefde met hem mee, trede voor trede . . . Hoe de jongen de fiets boven kreeg is een raadsel. Elk ogenblik liep hij de kans met fiets en al omlaag te storten, terwijl het toch zo’n kleine moeite voor de officier was geweest het voorwiel beet te nemen toen hij naar boven ging. Men stelle zich voor dat de jongen de fiets in zee had laten vallen! Ik denk dat hij halfdood geslagen zou zijn. De opvarenden van ons bootje loosden een zucht van

verlichting toen de jongen met de fiets heelhuids boven was gekomen. Maar is het te verwonderen wanneer dergelijke mensen ten slotte in opstand komen om de bejegening, die hen dagelijks wordt aangedaan?

Ook hier nog eenmaal Umtali!

De Zondag bracht ook al geen onderbreking in de troosteloosheid van het wachten – wie zou zeggen hoelang nog? – Voor protestanten was er slechts eenmaal per maand een dienst in de Engelse kerk en die was juist de vorige Zondag gehouden en geen lid der Nederlandse kolonie liet zich noch aan mij noch aan een aantal andere Nederlanders – waarover in het volgend hoofdstuk – iets gelegen liggen . . . En zonder eigen vervoermiddel was de zee onbereikbaar.

Zo liep ik op die Zondagmiddag met heimwee in het hart naar al het oude en vertrouwde in het eigen land, dat ik alweer zovele maanden geleden had verlaten, door de hete straten van de binnenstad . . . Slechts een enkel donkergetint mens was er te zien. De blanken hielden zich op aan de zeekust, zaten in de koelte van hun tuinen of genoten van een siësta. Ik liep door een straat, die ik die afgelopen week al verschillende malen door was gekomen toen plotseling mijn oog viel op een etalage, die er tevoren nog niet was geweest . . . Men denke zich mijn verrassing in! Daar was een hele etalage samengesteld uit Nederlandse producten! Méér, uit producten van mijn eigen streek! „Honig Zaandijk” las ik op al die kleurige kartonnen, geel, rood en lichtblauw . . . spaghetti en maizena, macaroni en custard . . . pakjes pudding tot torens opgebouwd en op elk pakje een Zaanse molen, die mij een groet van huis scheen te brengen! . . . „Houd je nog even taai!” schenen de stoere wieken te zeggen, „aan alles komt een eind, ook aan deze nachtmerrie van wachten, wachten . . . Dan gaat het elke dag dichters op huis aan . . .”

Sinds die Zondag heb ik iedere dag, dat ik door de straat kwam, even mijn hart opgehaald aan de aanblik van Honig's artikelen in een winkel in Mozambique, getuigend van de activiteit van Nederlandse zakenlui. Toen, terwijl het doelloos wachten bijna ondragelijk werd, gierende wind en neerstortende regen voortdurend het lossen en laden stagneerden en als het kon plaatsvinden, het rangeren der ertstreinen, het geschreeuw en gerammel van kettingen, het zware zoemen der kranen, dreunen der motoren, en het erbarmelijk vloeken der Portugese voorlieden tegen de naturellen, de hitte van de dag of de duisternis van de nacht vervulden, kwam daar een fantastische verrassing . . . Een stukje Umtali in de zwartheid van Beira! Werkend in mijn hut op het dek zag ik plotseling door de patrijspoort een bekend gezicht naar binnen kijken . . . Het was

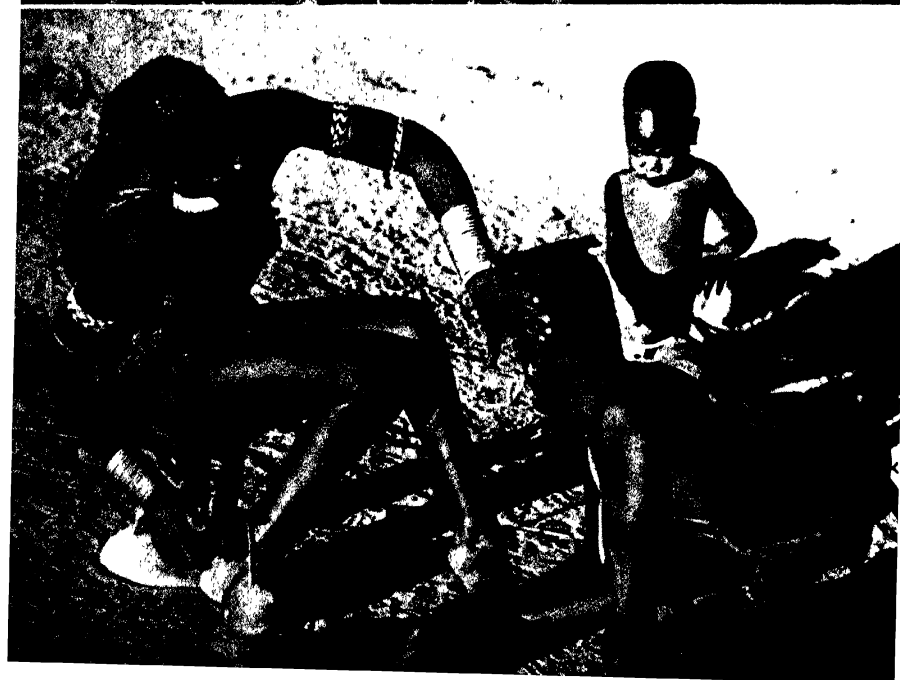
1. Jhr. de Jonge en zijn beide medewerkers op de tabaksplantage „de Adelaar”

2. De populairste pionier van Zuid-Rhodesia Mr. R.T.G. Perkins

3. Sir Roy Welensky, minister - president van Noord-Rhodesia, warm vriend van onze emigranten

4. Verschillende nationaliteiten, waaronder de schrijfster, voor een der gouvernementskantoren te Dar-es-Salaam

of ik droomde . . . Victor Sroka, de dierenarts van Umtali, die Ellen Plate vergezeld had naar Beira, waar zij op het kantoor van de „Safari” moest zijn, het uitnemend uitgevoerde maandblad, waaraan zij medewerkster was. Al dagen lang hadden ze naar mij gezocht en me nu eindelijk gevonden! Wat zijn door hun hartelijkheid en de hulpvaardigheid van de pionier Schippers, die laatste dagen in Beira anders geworden. Ze namen mij mee toen de Portugese Kamer van Koophandel haar jaarlijkse feestavond gaf . . . Honderd eenzame mannen tegen tien vrouwen, die natuurlijk hevig werden verwend! Ze vergezelden me in Sroka's oude auto tot ver buiten Beira, waar in de puurste jungle de termietenhoppen als torens oprezen.

Soms zag men midden in de rimboe een fabriek met er naast aardige huizen temidden van tuinen vol tropenbloemen. De verlaten „kastelen” van de witte termiet, die bijna torens of kleine heuvels gelijk zijn, werden soms verticaal doormidden gekapt, omdat de weg er langs moest. Als ze midden in een tuin stonden, had men de top er afgezaagd en er bovenop een priëltje gezet! Ook rees er wel een half vernietigde boom uit omhoog, die toch nog de heuvel met een groene pluim tooide. Toen de avond was gevallen en de maan aan de hemel stond doemden de in het daglicht gele of grijze hopen in dat zachte schijnsel als spookgestalten op.

Victor en Ellen brachten nog zoveel van de sfeer van Umtali met zich mee dat ik me er opnieuw aan kon laven . . . Ze toonden hart te hebben voor anderen . . . Als we ergens kwamen om een koele drank te gebruiken en Sroka zag een oude piano staan, dan was door zijn zingen en spelen de sfeer opeens zo gemetamorfoseerd, dat de er eerst hopeloos verveeld bijzittende Portugezen, die zo dikwijls in Beira met hun ziel onder hun arm lopen, opsprongen en rondom de piano het hoogste lied meezongen. Maar node heb ik deze vrienden laten gaan, doch in het volgend hoofdstuk ziet men hoe er tijdens het verblijf in Beira nog een derde verrassing volgde.

HOLLAND'S VLAG AAN AFRIKA'S OOSTKUST

Een Hollandse sleepboot wachtte in Portugees Afrika

Onvergetelijke ontmoeting in Beira

„HET Nederlandse volk is een volk van grote kwaliteiten, maar onder zijn tekortkomingen vindt men een fout, zo onbegrijpelijk en zo onverklaarbaar, dat men het een onvergéfelijke fout zou kunnen noemen”, zo zei eens een vooraanstaand buitenlander tegen mij. „Die fout is dat de Nederlanders al heel weinig trots op hun nationaliteit schijnen te zijn, dat uw roemruchte verleden en uw culturele schatten voor het overgrote deel van uw volk niets schijnen te betekenen en dat men evenmin schijnt te beseffen wat uw volk ook in onze tijd, met z'n ontzaglijke moeilijkheden en problemen, presteert”.

Ik heb dikwijls op mijn reizen aan deze woorden moeten denken, juist omdat men ver van huis in staat is vergelijkingen te treffen tussen zijn eigen land en andere gebieden en ook omdat men zijn grieven over veel wat men in het eigen land anders zou willen zien, schijnt te vergeten en steeds meer oog krijgt voor het goede en grote er van.

Hoe sterk heb ik op deze zwerftocht gevoeld wat wij als volk presteren. Hoe actief zijn – zoals in volgende hoofdstukken is beschreven – in Oost-Afrika onze zakenmensen. Hoe hebben ze ook het vertrouwen van de bevolking weten te winnen, of dit nu blanken, Aziaten of naturellen zijn. Met verblijdende resultaten zijn Nederlanders, wie na het verlies van Indië het leven en werken in dit tropenparadijs onmogelijk werd gemaakt, in de Rhodesia's, in Tanganyika en Kenya gaan pionieren, maar bovendien, welk een activiteit ontplooiën onze scheepvaartmaatschappijen er langs de kusten en door hun kantoren ook in Zuid- en Oost-Afrika. De prachtige passagiersschepen van de Holland-Afrikalijn, wier namen op „fontein” eindigen, onderhouden de verbinding tussen Nederland en Zuid-Afrika.

Ook wat de Oostkust betreft

Geen haven of men ziet er in de warme wind de Nederlandse vlag wapperen. Een enkele maal is het een passagiersschip, talloze malen echter zijn het vrachtboten met of zonder passagiersaccomodatie. Ook zijn er

op verschillende plaatsen kustvaarders gestationneerd, moderne schepen, die regelmatig de kleinere havenplaatsen aandoen om er te lossen en te laden. Nederlandse vrachtboten uit de wilde vaart en andere op weg naar het verre Oosten en Australië, verschijnen er herhaaldelijk. Een enkele maal ziet men er ergens een kolossale baggermachine aan het werk en dan zijn er „last but not least” ook de kwieke sleepboten, die hier of daar opdoemen om als de „van Gend en Loos” der wereldzeeën te fungeren.

Dat de belangstelling van ons volk voor die mannen, welke onze schepen bevolken en die voor het allergrootste deel door hun houding, gedrag en prestaties, de eer van ons volk over de gehele wereld hooghouden, veel groter zou kunnen en moeten zijn, is bijna vanzelfsprekend als men denkt aan de hierboven aangehaalde woorden van een buitenlander.

Hoe toch hangt van onze zeelieden een groot deel van ons aanzien in de wereld af. Dat ambtenaren in de diplomatieke dienst zich behoorlijk gedragen is feitelijk iets heel gewoons. Bovendien treden zij zelden buiten hun eigen kringen. Emigranten strijken op een bepaalde plaats neer, waar de gehele omgeving onmiddellijk haar invloed op de nieuwkomers gaat uitoefenen en mede zal werken om hen zich te doen schikken en aan te doen passen aan de omstandigheden in het vreemde land. Maar onze zeelieden, van de kapitein van het trotse vlaggeschip der koopvaardijvloot tot aan de eenvoudigste olieman en het jongste ketelbinkie, verschijnen ergens ter wereld in een haven, doen hun werk, komen onder het volk en verdwijnen weer, om elders weer op te doemen en na gedane arbeid opnieuw te vertrekken, met als begin en einddoel van al hun reizen: het eigen land met zijn geweldige binding en invloeden.

Onze zeelieden nemen geen eigenschappen en gewoonten van een ander volk over, zij werken niet in de veilige beslotenheid van een ambassade, een wereldje op zichzelf, waarvan een buitenstaander nooit het leven zal leren kennen. In de brandpunten der samenleving, in de havens, hebben zij hun werk openlijk te doen. Als hun schip in verwaarloosde toestand verkeert, zien dat duizenden ogen, als het blinkt van reinheid en frisse verf, als het koper glanst als goud, gaan de blikken der bewoners van de vreemde havenstad er onwillekeurig met behagen overheen. Het land in kwestie verschijnt in hun ogen met een glanzend visitekaartje, zoals elk vervuild schip er een beduimeld en verfomfaaid één is. Als onze zeelieden beschaafd en fatsoenlijk in hun optreden zijn, kunnen wij dat nooit voldoende waarderen, want zij en zij in de eerste plaats zijn onze reizende ambassadeurs. Het kleinste of geringste vechtpartijtje, waarbij zeelieden betrokken zijn, komt met vette koppen in de kranten en een staking of

een ernstig meningsverschil aan boord van een schip wordt wereldkundig gemaakt, terwijl wanneer hetzelfde in een fabriek plaatsvindt (waarbij evenveel mensen betrokken zouden zijn) hoogstens het eigen land er enige aandacht aan zou wijden, en dan alleen nog als er werkelijk nadeel van ondervonden wordt.

Medeleven met onze zeelieden

Daarom kan niet voldoende worden aangedrongen op belangstelling vóór en werkelijk medeleven mét onze zeelieden, die zo'n uiterst belangrijke taak voor ons allen vervullen en van wier leven wij nog altijd veel te weinig weten.

Hoe verrukt is men wanneer men als Nederlander ergens alleen ter wereld vertoeft en daar op eens het rood-wit en blauw van de eigen vlag op een schip in die vreemde haven ziet wapperen. En als men dan de stoute schoenen aantrekt om aan boord te klimmen, dan zal men in negen en negentig van de honderd gevallen niet bang behoeven te zijn dat men met een „ga heen en word warm” zal worden tegemoet getreden, maar integendeel, men zal met hartelijke gastvrijheid worden ontvangen.

Terwijl ik opnieuw met een moedeloos hart, bitter teleurgesteld door de onverschillige houding van oud-landgenoten, na een doelloze tocht door Beira aan de kade wachtte op een motorbootje, dat mij naar de toen nog steeds ver op de rede liggende „Ridderkerk” zou terugbrengen, meende ik op het fel bewogen water boven een sleepboot de Nederlandse vlag te zien waaien. Ik kon mijn ogen nauwelijks geloven, maar ik wees de zwarte jongens, die de bemanning van het bootje vormden, waarheen ik gebracht wenste te worden.

Het begon al te schemeren, doch toen we ons doel naderden, las ik de naam „Tyne” op de op en neer dansende sleepboot. Een Engelse naam dus, maar het was heus de Nederlandse vlag, welke daar wapperde!

Ik zag op dat ogenblik slechts één man aan boord en ik schreeuwde boven de wind uit: „Ik kom jullie opzoeken! Help me aan boord te komen”. Onmiddellijk doemde een tweede man op en van de op en neer springende notedop met zijn zwarte bemanning werd ik letterlijk aan boord van de dansende sleepboot gesleurd.

Als men bedenkt dat na dit bezoek nog twee visites op dezelfde wijze volgden en ook het afdalen en bestijgen van de scheepstrap van de „Ridderkerk” bij een tropische storm de nodige klappen opleverde, dan kan men zich voorstellen hoe nog dagenlang na het vertrek uit Beira mijn armen en benen met blauwe plekken waren bedekt!

Maar ik zou graag die tol nóg eens betalen indien ik er hetzelfde voor terugkreeg aan hartelijkheid, zoals aan boord van die Nederlandse sleepboot.

Ook de „Tyne”, één der boten van Smit's sleepdienst te Rotterdam, bleek net als de „Ridderkerk” een zeer lang oponthoud te hebben door het ongekend slechte weer. Zij lag hier om een sleep van Beira naar Bombay te brengen. De Ned. Maatschappij tot uitvoering van Havenwerken had hier een opdracht van de Portugese autoriteiten tot een goed einde gebracht. De havencapaciteit van Beira was vergroot en er was een speciale erts-laadplaats gekomen, maar ik heb van dit alles niets gezien, ofschoon ik mij onmiddellijk na aankomst reeds met de Nederlandse ingenieur, die nog in Beira was achtergebleven, in verbinding stelde. Het was een mens, die volkomen in de sfeer van Beira paste en wie het volmaakt onverschillig bleek te laten of men in ons land een beetje trots zou zijn over de prestaties van Nederlanders in de vreemde, of niet. Nu het werk gereed was moesten drie grote bakken, een paar sleepbootjes en motorbootjes naar elders gebracht worden en daarvoor was de „Tyne” nu hier. Maar de bemanning van deze boot bleek zich al dagenlang „op te vreten” van ergernis over het onverwachte oponthoud en ook om hen bleek niemand in Beira zich iets gelegen te laten liggen, in tegenstelling met andere plaatsen in de wereld, waar men zich soms tijdens enig oponthoud in de grootste belangstelling had mogen verheugen vanwege de bewondering, welke men daar bleek te hebben voor Holland's sleepvaart, waarbij nietige, maar toch zo stoere bootjes, bemand door kerels, die geen vrees kenden, met een enorme tinmolen achter zich aan, een geweldige baggermachine of een sleep van vaartuigen, de oceanen overvoeren.

In Beira niets van dit alles. Weken lang lieten ook de leden der Nederlandse kolonie de op de kleine boot – dansend dag in dag uit op een woelige zee – saamgeperste bemanning aan haar lot over en geen enkele avond zelfs vroeg men hen tot een gezellig samenzijn aan de wal. Er komen geregeld Nederlandse zeelieden in Beira, en vanzelfsprekend kan men niet altijd voor iedereen klaarstaan, maar voor de „Tyne” had men toch een uitzondering kunnen maken.

Toen ik dan door twee van „de jongens” aan boord was gesleurd, werd ik onmiddellijk bij de kapitein gebracht. Ik had het niet beter kunnen treffen, want wat bleek kapitein M. A. Engels met zijn frisse, verweerde kop en sneeuwwit haar een vaderlijke zorgen voor zijn mannen te hebben, die hij dan ook liefst niet in Beira aan de wal zag gaan zonder dat ze een doel hadden, want dan kom je daar als man al gauw in de één of andere kroeg terecht.

In de huiselijk ingerichte hut van kapitein Engels was ik alle teleurstelling en moedeloosheid, ja, laat ik het maar eerlijk bekennen: ook het heimwee, als bij toverslag kwijt. We dronken iets warmes en we rookten een sigaretje. Natuurlijk moest ik blijven eten en daarna een bezoek afsteken bij de bemanning. En al was de ruimte vanzelfsprekend beperkt, hoe keurig netjes was alles, ook nu ik daar onverwachts aan boord kwam. Ik vraag me nu nog weleens af: Wie heeft me die verschillende keren aan boord gesleurd en me later geholpen om op zo'n met negers bemand sloepje in stikdonker weer over te springen? Was het Arie Knoester van Scheveningen, 33 jaar of de 44-jarige Kees Pop van Rotterdam, of een paar van de jonge Maassluisenaars, Janus Bouwmeester, nog maar 17 of Aat Moerman van dezelfde leeftijd?

Ik weet het niet meer, ik weet dat ik ze alle 17 prachtkerels vond, de drie machinisten en de eerste stuurman Bruins en de marconist Greep, altijd „het heertje”, en dat ik met ongelooflijk veel plezier voor ze heb verteld en voorgedragen, diep in de buik van de boot, in de „salon” waar ze zaten en waarin, wanneer de laatste, die er niet hoorde, er was uitgegoid, de overigen hun kooien langs de wanden opzochten.

Het oudste lid der bemanning was Heert Kruisinga van West Terschelling, maar daarboven kwam kapitein Engels, 61 jaar en nog altijd op die wilde sleepdienstvaart. Toen ik ze ontmoette waren de kerels alweer vijf maanden van huis. De kapitein vertelde me er over, 's avonds in de hut en later midden op de dag aan dek, toen ik kwam om foto's te nemen. Ze hadden eerst een stoomboot van Nederland naar Quebec gebracht en waren toen naar Curaçao gedirigeerd. In Porto Rico hadden ze een Hollandse tanker, die op de kust was gelopen, losgesjord en waren daarna naar San Juan gevaren om weer terug te keren naar Curaçao. Toen met een zandzuiger naar Cadiz, daarna naar Port Said. Zo waren ze eindelijk in Beira gekomen, zouden vandaar naar Bombay gaan en kregen dan wel weer instructies van hun directie waarheen zich vervolgens te begeven. Maar het verlangen om naar huis terug te keren werd nu toch wel heel groot, niet in de laatste plaats bij kapitein Engels. „Hoe ouder je wordt, hoe moeilijker je bij elkaar vandaan schijnt te kunnen”, zei hij tijdens een van onze gesprekken.

„Maar zowel wij, die op sleepboten varen, als de bemanning van de vrachtschepen op de wilde vaart, weten alleen wanneer we weggaan, nooit wanneer we zullen terugkeren, dat hangt af van de opdrachten, die onze maatschappijen krijgen uit te voeren”.

Hoe gelukkig was de bemanning van de „Tyne” toen aan het doelloos wachten in Beira een einde kwam. De wind was minder geworden, de

zee rustiger. „Morgen”, zo zei mij kapitein Engels, „durf ik de overtocht naar Bombay met Gods hulp wel te wagen”. En wegvaren betekende dat ook het huiswaartskeren weer dichterbij kwam.

Toen ik de volgende morgen in Beira op de kade stond en mijn blik over de machtige rede liet gaan waar de „Tyne” al die tijd had gelegen, was de plek verlaten. Wat liet haar heengaan een leegte achter. Het was maar zo’n kleine boot, doch zo stoer en onverzettelijk en in een zo liefdeloze omgeving hadden wij met elkaar, de bemanning en ik, onvergetelijke uren, ver van huis, doorgebracht.

NEDERLANDERS IN TANGANYIKA

Masai's en Kikuyu's

Een voortreffelijk consul

WELK een opluchting heerste er in de harten van alle opvarenden van de „Ridderkerk”, toen kapitein v. d. Berg eindelijk bevel kon geven het anker in Beira te lichten en noordwaarts te stomen, huiswaarts, al zouden er nog een aantal tussenhavens volgen.

De zo bekend geworden havencomplexen gleden achter ons weg, de begroeide kust volgde met Beira's nieuwe en ultramoderne hotel – symbool van een veelbelovende toekomst. – Maar al zou er goud te verdienen zijn, nooit hoop ik er terug te komen. En om de blijdschap dit oord van ongestuurdheid te verlaten, kreeg de vaart haast iets feestelijks... Doch hoe zou het gaan in Dar-es-Salaam, met zijn symbolische naam van „haven van vrede”? Zou ik mogen verwachten dat na de onvergetelijke dagen in Umtali, Rhodesia, nu Tanganyika dezelfde indrukken zou geven en Beira er alleen als een dieptepunt tussen lag? Ik durfde het niet hopen. Hoe zou de sfeer zijn onder de Nederlanders in het land, dat tot aan de eerste wereldoorlog aan Duitsland had behoord en daarna onder Engels beheer werd gesteld? Een gebied zo groot als Frankrijk, met als voornaamste en rijke bron van inkomsten, de sisal en met een bevolking van blanken, Indiërs, kleurlingen en naturellen, levend in een land, welks naam alweer „vrede” inhield en waar geen rassendiscriminatie zou bestaan?

Welk een vreugde als het verblijf in een land en een stad met zulke symbolische namen dan géén teleurstelling wordt, maar de verwachting zelfs nog overtreft.

Hoe groot is de invloed, welke van een bepaald land of van een bepaalde stad uitgaat op hen, die er als vreemdelingen kwamen wonen, maar er zich leerden aanpassen en er zich ten slotte misschien zelfs thuis voelen. Hoe totaal anders bleek de sfeer te zijn, die onder de Nederlanders in Dar-es-Salaam heerste dan onder die in Beira.

Reeds de eerste aanblik van Dar-es-Salaam was hartverheugend. De stad bleek zeer schilderachtig te liggen rondom een wijde blauwe baai, gevolgd door andere baaien met brede stranden, die lokten tot zwemmen en tot picnicken onder de palmen...

Het witte Dar-es-Salaam

Als een schip nog vóór de smalle ingang van de baai voor anker ligt, tot het op het juiste tijdstip naar binnen geloodst zal worden, gaan de ogen der opvarenden onderzoekend langs de kust, waar grootse, witte gebouwen oprijzen, sommige eens door de Duitsers daar neergezet, en blijft de blik even rusten op een slanke, witte kerktoeren. In Beira was er vele weken geen mogelijkheid om een protestantse kerkdienst bij te wonen. In Dar-es-Salaam zijn verscheidene kerken waar Protestanten en Rooms-Katholieken des Zondags heen kunnen gaan. Het grote ziekenhuis, eveneens aan de boulevard langs de baai gelegen, werd in Moorsee stijl opgetrokken en de ambtswoning van de gouverneur van Tanganyika schijnt een wit paleis van een Oosters vorst te zijn.

Zeer dikwijls verschijnt er een schip, waarop onze vlag wappert, in de haven.

Toen wij eindelijk op onze ligplaats voor anker lagen, kwamen de eerste Nederlanders in hun witte tropenkleding uit een kleine motorboot langs de scheepstrap omhoog. Daar schudden wij al handen met de heer Wildschut, die met zijn jonge vrouw in het palmendorp een eind buiten de stad woonde, waar de met tropische bloemen omringde huizen voor een groot deel door Nederlanders worden bewoond. Even later werd ik in puur Zaans begroet door Herman Dijkstra, met zijn vrouw Nel, beiden uit Zaandam afkomstig, eveneens wonend in het palmendorp en gedurende mijn verblijf in Dar-es-Salaam mijn gastheer en gastvrouw.

Zodra zijn werk als cargadoor in dienst van de Twentse Overzeese Handelsmaatschappij het toeliet, nam Herman Dijkstra me mee de wal op en nog de dag van aankomst ontmoette ik het grootste deel der Nederlanders in Dar-es-Salaam. Niet alleen de T.O.M., maar ook de Nederlandse Handelsmaatschappij en het Handelshuis van de Fa. Van Eeghen en MacLean uit Amsterdam, hebben er hun kantoren. Aan het hoofd van de laatstgenoemde firma in Dar-es-Salaam staat de heer J. H. van Eeghen, die tevens onze consul in Tanganyika is.

Het gebeurt niet dikwijls dat men iemand met zo'n enthousiasme en tegelijk met zo'n kennis van zaken en helder oordeel over het land, waarheen hij trok om het mede te helpen opbouwen, hoort spreken, als onze consul in Dar-es-Salaam.

Uren sprak ik met hem en zijn vrouw in hun gastvrije woning, dichtbij de oceaan.

Toen Herman en Nel Dijkstra mij 's Zondags naar de witte Protestantse

kerk vergezelden, zagen wij daar niet alleen blanken van verschillende nationaliteit, maar ook keurig geklede naturellen en zelfs een Indische familie, vader, moeder en hun vijf kinderen, die een hele kerkbank vulden. Ik zag er ook de Christen-Indiër, Mr George, werkzaam op een der gouvernementskantoren, van wie ik de meest voortreffelijke inlichtingen over Tanganyika kreeg. En één der diakenen, die met het collectezakje rondging, bleek onze consul te zijn!

Wanneer men zo meeleeft met een gemeenschap, moet men er zich ook wel snel gaan thuisvoelen. Toen ik na mijn vertrek nog eens een brief van hem mocht ontvangen, schreef hij tot slot: „Tanganyika is een heerlijk land, u moet er nog maar eens terugkomen”.

Tanganyika zou men echter ook „een tijdelijk vergeten land” kunnen noemen en dat blijkt er juist zo’n geluk voor te zijn geweest.

Vrede in Tanganyika

Terwijl de Engelsen na de eerste wereldoorlog het naburige Kenya snel tot ontwikkeling brachten, durfden zij dat niet aan met Tanganyika, omdat ze vreesden dat ze dit gebied toch misschien vandaag of morgen weer aan zijn voormalige bezitters, de Duitsers, zouden moeten overdragen.

Sinds 1947 werd de ontwikkeling van Tanganyika echter op zeer gezonde basis ter hand genomen. De voorwaarden om er binnen te komen zijn niet zwaar, al moet men wel over een 150 pond kunnen beschikken. Het heeft echter geen zin om er heen te gaan, tenzij men uitgezonden wordt, of er op andere wijze werkgelegenheid heeft gekregen. Men deelde mij van bevoegde zijde mede, dat de autoriteiten graag Nederlanders zien komen en dat de directeur van het Electriciteitsbedrijf in Tanga, een andere havenstad van Tanganyika en veel kleiner dan Dar-es-Salaam, persoonlijk stappen had ondernomen om enige Nederlandse electriciens aan te nemen voor zijn stad. En zéker is er plaats voor meer Nederlanders in de naaste toekomst.

Des Zondags lijkt het strand langs de baai van Dar-es-Salaam één groot bloemenveld, omdat alle Indische inwoners van de stad daar dan tezaamen schijnen te komen en de prachtige, helgekleurde sari’s van de vrouwen en meisjes de meest feestelijke aanblik bieden.

De meeste van deze Indiërs zijn volgelingen van de Aga Khan.

Het is heel wonderlijk zou men zeggen dat, terwijl in Kenya, het buurland, overal de dreiging loerde, het in Tanganyika zo vredig bleef, ofschoon daar toch ook een 18.000 blanken, 8 miljoen naturellen en een 70.000 Indiers wonen. Doch zo wonderlijk is dat toch niet.

Er is in Tanganyika immers geen rassendiscriminatie en de verordeningen om een menswaardig bestaan voor allen te verzekeren stemt ook de naturellen zeer tevreden. Maar dat is toch niet dé oorzaak dat er in dit land van vrijheid rust heerste toen er in Kenya de grootste onlusten waren. Het is, zoals in geheel Afrika, een kwestie van grond. Kenya is veel onvruchtbaarder dan Tanganyika en de beste gebieden zijn in handen van blanke kolonisten gekomen, zodat de Kikuyu's geen voldoende weidegronden meer hebben om er hun vee op te houden en vee betekent geld. Daarmee wordt een vrouw gekocht, daarmee worden de offers aan de geesten der voorvaderen gebracht. Vee betekent macht en aanzien. En het is de grond, waarvoor de Kikuyu's nu al zo lang en hardnekkig strijden, want zonder dat zijn ze niets.

In Tanganyika zijn veel meer Christennaturellen dan in Kenya, dank zij de arbeid van vele zendingsgenootschappen en ook van de missie, waaronder de Nederlandse missie met haar 300 Nederlandse geestelijken een grote plaats inneemt. In hun scholen wordt ook veel over Nederland verteld, zodat de leerlingen allerlei dingen over ons land weten!

De Christenen onder de Kikuyu's in Kenya, die evenzeer naar grond verlangen als de anderen, voelen zich óók in hun volksbestaan bedreigt, maar hebben zich van alle „Mau-Mau” activiteit verre gehouden. Ofschoon de naturellen zeer verspreid leven in Tanganyika's binnenland, wat begon in de tijd, dat Arabische slavenhalers hun rooftochten ook tot diep in dit land uitstrekten en gehele dorpen van inwoners beroofden, kan toch een groot deel der naturellen in dit gebied lezen en schrijven, hun wordt een ambacht geleerd en de kennis bijgebracht, die ze nodig hebben om een nuttig lid der samenleving te worden. Dit alles is naast het brengen van het Evangelie, het werk van zending en missie, waarvan de werkers echter nooit zullen nalaten de naturellen ook te leren wat discipline is.

De eerlijkheid is ook in Tanganyika helaas bij vele naturellen ver te zoeken en diefstal wordt er bijna als een sport beoefend. Dat bemerken ook de Nederlanders er maar al te vaak. En dit ondanks, misschien juist door de uitstekende behandeling, want zoals we zagen komt in Portugees Afrika vrijwel geen diefstal voor vanwege de strenge straffen die er op staan.

Toen en nu . . .

Hoe totaal anders is het leven voor een groot deel der tegenwoordige donkere bevolking van Afrika, vooral in een land als Tanganyika, dan het was voor hun grootouders, die nog geweten hebben van de angst en

onzekerheid door het gevaar, dat hen altijd bedreigde: het als slaven weggevoerd worden, losgescheurd van het geboorteland en de geliefden, die meestal wel gelijktijdig vanuit het kleine dorp in de bergen naar de kust werden voortgedreven, maar soms reeds op de plaats van inscheeping van hen gescheiden werden, zodat men in de ruimen van verschillende schepen over het grote water werd gevoerd naar een onbekende bestemming. Die plaats van inscheeping was Bagamoyo, ongeveer 65 km ten noorden van Dar-es-Salaam, waar nog eeuwenoude huizen en gebouwen staan. Bagamoyo is thans een vervallen plaatsje, maar was vroeger als eindpunt van de grote slavenroute, die de Arabieren hadden gelegd van daar tot aan het meer van Tanganyika, honderden kilometers het binnenland in, een stad met een vreselijke vermaardheid.

Wij maakten de tocht naar Bagamoyo in gezelschap van de heer Kehres, hoofd van de T.O.M. in Dar-es-Salaam, zijn vrouw, Nel Dijkstra en anderen. Zich nu als vrije mensen te bevinden op de plek aan het water, waar duizenden medemensen in de loop der eeuwen als vee werden verkocht, vastgebonden aan de stenen paaltjes, die er nog altijd staan en na de ontberingen tijdens de tocht naar de kust, welke van het verste punt zeventig dagen duurde, voortgedreven door de zwepen der begeleiders, om als vee in de ruimen der schepen te worden gestouwd. Pas aan het einde der vorige eeuw kwam Afrika, zoals we lazen, vooral door het ingrijpen van Engeland, vrij van deze mensenroof.

Wij wandelen door het ingeslapen stadje, waar de bewoners nu graag wat verdienen aan de toeristen, die de historische plaatsen in Bagamoyo komen bezoeken, waaronder ook het huis waar Stanley verbleef, alvorens het binnenland in te trekken.

Het was ook Bagamoyo, waar naturellen uit Noord-Rhodesia met het dode lichaam van Livingstone aankwamen. Zwarte mensen, die ondanks alle bittere ervaringen, welke zij met andere rassen hadden opgedaan, de blanke man waren gaan vertrouwen en omdat zij begrepen dat hij het beste met hen had voorgehad, nu hun leven riskeerden, om zijn lijk, verpakt als een baal goederen, opdat niemand van de vijandige stammen zou weten wat zij vervoerden, dwars door de wildernis naar Bagamoyo te brengen zodat zijn eigen mensen hem een eervolle begrafenis zouden kunnen geven . . .

Bagamoyo en Morogoro

Op deze tocht naar Bagamoyo en terug zagen wij in het landschap ook overal de baobab's oprijzen, de vreemde, soms bijna flesvormige bomen, de gehele omtrek dominerend, welke ook in de Rhodesia's zo veel-

vuldig voorkomen en daar immers het nationale symbool zijn geworden. Tanganyika heeft bijna uitsluitend landwegen. Het was immers lang een vergeten land? In de droge maanden werpen de voertuigen, die er langs gaan, verstikkende stofwolken op. Nu echter zou al spoedig de weg naar Bagamoyo, die naar Morogoro, waar het centrum der Nederlandse missie is, en naar andere nog verder verwijderde plaatsen, onbegaanbaar worden, daar geweldige regens bijna dagelijks neerplensden, hoewel het nog de droge moesson was.

Terwijl zendings- en missieposten overal ter wereld bekend staan om hun gastvrijheid, werd ons groepje door de Nederlandse vader-overste van de missiepost in Bagamoyo met ontstellende onverschilligheid ontvangen. En ofschoon wij ook om deze Nederlanders op hun verwijderde post te ontmoeten, de tocht naar Bagamoyo hadden gedaan en het drukkend warm en zeer vermoeiend weer was, werden we noch uitgenodigd om de drempel van de missiepost te overschrijden, noch werd ons een koele dronk in de schaduwrijke tuin aangeboden, wat in alle tropische streken der wereld een adat is, zowel bij het blanke als elk ander ras. Wij zagen de teleurstelling over deze handelwijze van hun vader-overste duidelijk te lezen op de gezichten van al die enthousiaste jonge broeders, die heel blij waren eens even weer met landgenoten te kunnen praten, maar de overste zelf was de meest onverschillige missionaris, die ik ooit heb ontmoet. Hij was ook niet bereid iets over zijn mooie werk te vertellen. Het enige was een kleine rondgang achter het missiegebouw en toen konden we weer gaan. Zelfs liet hij ons niet eens zijn kerk zien noch de kleine kapel, waarin het dode lichaam van Livingstone opgebaard was geweest.

Daar in Morogoro, de standplaats van de Nederlandse bisschop voor dit deel van Tanganyika, een geheel andere sfeer schijnt te heersen, was het te betreuren dat telkens terugkerende buien het onmogelijk maakten de reis van 140 km er heen te doen langs een weg, welke op vele plaatsen in een modderpoel was herschapeu.

Doch nu zo hard gewerkt wordt aan de ontwikkeling van Tangayika zal ook het wegnnet van dit land spoedig in een betere staat komen te verkeren en is, volgens de laatste rapporten daarmee reeds een aanvang gemaakt.

De sfeer in Dar-es-Salaam

De hartelijkheid der Nederlanders in Dar-es-Salaam is voor bezoekers uit het oude land zeer groot. Bij de reeds genoemde namen moet ik zeer zeker ook die van de heer De Munck noemen en niet te vergeten die van Gerard Schra, boekhouder van de T.O.M.-garage, een prima amateur-

fotograaf. Wat hebben deze jonge mannen in een vreemd land dikwijls een eenzaam bestaan en wat sloven ze zich uit voor landgenoten, die er als vreemdelingen binnenkomen, juist misschien omdat ze zich nog zo goed herinneren wat het was daar zelf in hun eentje op de kade te staan bij aankomst in een hun onbekend land.

Hoe oneindig aangenamer echter is hun bestaan in Dar-es-Salaam dan bijvoorbeeld dat van de jonge mannen in Beira, die bovendien van zovele morele gevaren zijn omringd, juist omdat daar letterlijk niets is waardoor je geestelijk en cultureel kunt genieten . . .

In Dar-es-Salaam zijn vele mogelijkheden om zich kerkelijk aan te sluiten en daardoor meteen een eigen kring van vrienden en bekenden te krijgen. Men heeft er de Engelse Kerk en de Luthersen en Methodisten hebben er ook hun kerkgemeenschappen, evenals de Rooms-Katholieken en Grieks-Orthodoxen. Daarnaast zijn er natuurlijk de moskeeën en Hindoe-tempels voor de vele Indiërs.

Er is een voortreffelijk Protestants zeemanshuis. De radio-uitzendingen van Dar-es-Salaam geven uitnemende programma's. Er is een museum in Moorse stijl opgetrokken, waar rijen van de meest geheimzinnige maskers, door verschillende stammen vervaardigd om bij hun dansen te gebruiken, u aanzien. Juist toen ik er was, had de jonge Engelse directeur een masker gekocht op het sterke aandringen van de naturel, die er mee naar hem toekwam. Maar omdat er kort tevoren een grote diefstal in het museum was gepleegd, waardoor veel schade was geleden (het betrof hier o.a. zeldzame munten en postzegels uit de Duitse tijd), had de directeur spijt van elke onnodige uitgave . . . Het gebeurde echter zelden dat hem nog een masker werd aangeboden. Men maakte ze haast niet meer en verkocht ze bovendien alleen als men in grote nood verkeerde! De directeur vermoedde dat deze naturel een moord had gepleegd en nu vluchten moest uit vrees voor bloedwraak! Als ik wilde kon ik het masker van hem overnemen voor dezelfde prijs, namelijk achttien shilling. Ik wist niet wat ik hoorde en accepteerde het aanbod natuurlijk graag. Nu blijkt dat ik een zeer zeldzaam masker voor een krats heb gekocht. Het heeft de vorm van een helm, is uit zeer licht wegend hout gemaakt en valt op door de hoogst eigenaardige uitdrukking. De schedel is bedekt met kroezig, zeer kort geknipt mensenhaar. Nederlanders die al jaren in Dar-es-Salaam woonden, zeiden mij, dat ze nooit zoiets op de kop hadden kunnen tikken! De directeur gaf me in een verklaring alle bijzonderheden van de stam, waarvan de mannen deze maskers nog bij zeldzame gelegenheden dragen.

Men heeft in Dar-es-Salaam, vooral in de Acacia-Avenue, de hoofdstraat,

vele winkels van kunstvoorwerpen, terwijl langs de straten de naturellen zelf hun prachtig houtsnijwerk verkopen en daarvoor goede prijzen maken, doordat opvarenden van ontelbare schepen in Dar-es-Salaam aan wal gaan.

Er zijn goede hotels, clubs, zwembaden, sportvelden, restaurants, moderne winkels en natuurlijk is er ook de Indische zakenwijk, waar de waren de winkels uitpuilen. Maar voor de toeristen is misschien van nog meer waarde de voortreffelijke voorlichting, die men krijgt in het gebouwtje van de V.V.V., waar Engelse jonge vrouwen de bezoekers een hartelijk welkom bereiden.

Enige jaren geleden werd een vereniging gesticht, welke zich de „Capricorn Africa Society” noemt en die haar leden in Midden- en Oost-Afrika en de beide Rhodesia's heeft wonen. Daarvan kunnen niet alleen blanken, maar ook ontwikkelde Indiërs en naturellen lid zijn. Men wil trachten om met elkaar tot een oplossing van de onzaglijke problemen te komen, niet echter door onderdrukking van bepaalde groepen der bevolking, maar met als grondslag Christus' grote gebod, dat der liefde.

Er zijn mensen in Tanganyika, die betreuren dat in dit land wel machtig missiewerk wordt verricht, maar dat geen Nederlands zendingsgenootschap in dit gebied werkt. Er is nog zeer veel werk te doen, vooral omdat ook de Islam niet stil zit, maar zeer ijverig zending drijft.

In een volgend hoofdstuk leest men over de ontmoeting met het opperhoofd der Chagga's, het Christenvolk, dat woont aan de voet en tegen de hellingen van de Kilimanjaro. Met rustig op dezelfde plaats levende en werkende mensen kan men vrij makkelijk contact krijgen. Anders is het wanneer men met een rusteloos volk heeft te doen, dat bovendien een groot gevoel van eigenwaarde heeft, zoals b.v. het bij blanken en zwarten in hoog aanzien staande volk der Masai's, de jagers op groot wild, uit de ruigte van Tanganyika. Deze nomaden blijven hoogstens een half jaar op dezelfde plek om dan weer verder te zwerven. Wil een jonge Masai tot man gerekend worden dan moet hij eigenhandig een leeuw doden zonder de hulp van vuurwapenen! Deze mannen zijn zeer lang, soms zelfs boven de twee meter, mager en geweldig gespierd. Ze drinken melk en het bloed van hun koeien uit een ader, die ze daarna weer dichtmaken. In de achterliggende eeuwen zijn ze uit Saoedi-Arabië komen afzakken en vonden al vechtende hun weg. Ze konden de grootste ontberingen verdragen en zijn onvergelijkelijk dapper. Hun dapperheid baatte hun echter niets toen zij in het begin van deze eeuw in strijd kwamen met de Duitsers en door de vuurwapenen van dezen in aantal tot de helft teruggebracht

werden. Maar als men ze thans de vrije hand liet zou er binnen niet al te lange tijd nimmer meer van „Mau-Mau” activiteit sprake zijn, zo deelden de men mij mee.

De Masai's

Zendingen hebben onder hen gewerkt, maar met geringe resultaten. Verreweg de meeste Masai's zijn pure heidenen. De huiden van hun koeien hebben geen enkele handelswaarde omdat ze er tekenen in branden, die animistische symbolen zijn. Ze denken er niet over, evenmin als andere naturellen, om liever wat minder maar goed vee te houden, want veel vee, ook als het broodmager is, betekent immers geld? En het betekent ook dat men meer offers kan brengen om de geesten der voorvaderen te vriend te houden dan met minder, maar goed vee.

Slechts één man gelukte het als blanke, om behalve sympathie ook groot respect bij de Masai's af te dwingen, zó zelfs dat hij als lid van hun volk werd aangenomen. Het was Dr Reusch, van geboorte een Rus, die later de Amerikaanse nationaliteit kreeg en als Luthers zending onder de Masai's dertig jaar leefde en werkte, elk half jaar met hen meetrekkend. Hij is nu ongeveer zestig jaar. Eigenhandig heeft hij het gepresteerd driemaal een leeuw te doden! Zestig maal beklom hij in die dertig jaar de zes duizend meter hoge, met sneeuw en ijs bedekte Kilimanjaro.

Over het Oude Testament willen de Masai's altijd graag horen, maar van de inhoud van het Nieuwe Testament moeten ze niets hebben. Het is eens gebeurd dat er een openluchtbijeenkomst van de zending was belegd in Moshi, de stad der Chagga's, welke ook door Masai's werd bijgewoond, die ver boven de andere naturellen uitstaken en met hun met rode aarde ingewreven huiden en haren, hun oorringen en andere sieraden, hun schouderdoeken, speren en schilden, een zeer indrukwekkende aanblik opleverden. Een Masai kreeg onenigheid met een Chagga en dat onder het gebed van Dr Reusch! Vóór hij het wist had hij zijn mes al getrokken maar plotseling zag hij naar de biddende zending. Nee, dat kon hij hem toch niet aandoen, een ander doodsteken terwijl de zending juist tot zijn God sprak! „Wacht maar tot het gebed voorbij is!” siste hij en hield zich rustig tot het „amen” had geklonken. Maar toen had de Chagga al benen gemaakt!

In Dar-es-Salaam's museum liggen vele kunstvoorwerpen der naturellen. Natuurlijk nemen ook de Masai's daar hun plaats in. Doch in het normale leven zijn ze niet in te schakelen. Dat is echter wél het geval met leden van andere stammen. In de kantoren van de regeringsbureaux, in raden en besturen, overal treft men behalve blanken ook ontwikkelde

naturellen en Indiërs aan. Dar-es-Salaam had, toen ik er was, een Indische burgemeester, lid van de zeer rijke familie Karimsjee, waarvan de leden kruidnagel- en sisalkoningen zijn. De eersten wonen op het eiland Zanzibar vóór de kust van Oost-Afrika gelegen.

De Burgemeester ontvangt

Burgemeester Batool Abdulharim Karimsjee is een volgeling van de Aga Khan, dat wil zeggen dat hij Westers georiënteerd is. Hij zond dan ook zijn twee mooie dochters naar Zwitserland voor hun opvoeding. Ze waren net thuis toen mijn gastheer, gastvrouw en ik een avond in zijn huis waren uitgenodigd. Burgemeester Karimsjee had zelf ook Europa bereisd en vooral ons land met zijn bloemenpracht en zeer grote vriendelijkheid tegenover buitenlanders, had een diepe indruk op hem gemaakt, zo zei hij spontaan.

Het huis van de burgemeester ligt een eind buiten Dar-es-Salaam met het uitzicht op de oceaan. Het zou een half miljoen gulden hebben gekost!

Met de hoffelijkheid van hun ras kwamen de heer en mevrouw Karimsjee ons reeds op de trappen van hun huis tegemoet, ofschoon de avond koel was en zeedamp rondom het huis hing. De burgemeester was in witte smoking. Mevrouw Karimsjee droeg een parelgrijze sari, bezet met glinsterende pailletten. Evenals haar beide dochters en de andere dames van het gezelschap droeg zij uitzonderlijk mooie en waardevolle juwelen. Met grote charme bewogen allen zich door de prachtig ingerichte vertrekken, waar glazen kasten stonden vol met ivooren en andere kunstvoorwerpen. Ik zag er schone schilderijen en antiek houtsnijwerk. De sfeer van het Oosten hing in dit huis, maar de onderwerpen der gesprekken waren veelzijdig en ook de Indische dames deden er met animo en soms op geestige wijze aan mee. Wat mij echter het meest verraste, was, dat deze Mohammedaanse burgemeester ook twee Zwitserse jongemannen van de „Buchmanbeweging” die tot doel van hun reis hadden „de morele herbewapening” te verbreiden, op deze avond had uitgenodigd. Zij mochten kleurenbeelden over de samenkomsten te Caux in Zwitserland vertonen. Het was echter te betreuren dat ze het lieten bij een beschrijving van het werk zelf en er van een geringste heenwijzing naar de blijdschap van het Evangelie in dit Mohammedaanse gezelschap geen sprake was. Een unieke kans lieten deze beide afgezanten voorbijgaan.

Daarna vertoonde de burgemeester zijn kleurenfilms, voor een groot deel in ons land tijdens de bloei der bloembollen opgenomen. Het was een wondere gewaarwording hier in een Indisch huis ergens op de Oostafri-

kaanse kust de schoonheid van de Keukenhof, van Amsterdam en Delft te zien! De avond werd besloten met een staande maaltijd, terwijl intussen de maan was opgekomen en thans in de open loggia een zilveren licht wierp, de oceaan ruiste en de geur der zee met die van Oosterse parfums zich op vreemde wijze vermengde.

Het Beatrix hotel

Een andere bijeenkomst gaf echter nog groter voldoening. Dat was die, waarop bijna de gehele Nederlandse kolonie in Dar-es-Salaam en ook nog enkele officieren van in de haven liggende Nederlandse schepen tezamen kwamen in het „Beatrix-Hotel” waarvan de eigenaar een Nederlander is, de heer Heebels, om over het oude land en over Nederlanders in de vreemde te horen vertellen.

Het werd een door en door vaderlandse avond, welke zijn herhaling vond in de havenstad Tanga, voor de Nederlanders dáár woonachtig.

Ook in Tanga hebben de T.O.M. en 't Handelshuis Van Eeghen hun kantoren, ook hier wonen vertegenwoordigers der Nederlandse scheepvaartmaatschappijen.

Men kijkt er altijd weer een beetje van op als men in een kleine plaats ergens aan de kust van Afrika heel mooie winkels ziet en er moderne flatgebouwen oprijzen. In één er van woonde de heer Frans Bruyntjes, de man, die met zijn blij gezicht, zodra hij aan boord van een Nederlands schip stapt als vertegenwoordiger van de Holland-Afrikalijn, zon om zich heen schijnt te verspreiden.

De „Bata” heeft in Tanga een rijk gesorteerde schoenwinkel, zoals op vele plaatsen in Oost-Afrika en de beide Rhodesia's. In Tanga was de jonge Theo van Gorkum, een echte Brabander, de bedrijfsleider. Hij had al eens een prijs weggedragen in een wedstrijd tussen de Batawinkels in dit deel van de wereld, welke zaak in een bepaald jaar de omzet het hoogst kon opvoeren.

Aan het hoofd van de T.O.M. in Tanga staat de heer Bary, die ik met zijn vrouw in Januari 1940 als pas getrouwd paar op het vliegveld van Nairobi ontmoette, tijdens de terugreis van Zuid-Afrika naar Nederland, terwijl wij de oorlog tegemoet vlogen. Nu woonden de heer en mevrouw Bary in een hooggelegen villa, met het uitzicht op zee en toen ik een nacht in hun woning doorbracht waren rondom de alleen met muskietengaas bedekte raamopeningen de geheimzinnige geluiden van de tropen: het doordringende getsjirp der krekelkoren, de donkere, enerverende koorzang der kikkers in het moeras langs de kust, de schreeuw der nacht-

vogels. Stond ik voor een der vensters, dan zag ik rondom mij wijd en ver het tropenland liggen in geheimzinnig, half door wolken onderschept maanlicht.

Maar 's morgens wekten blonde Hollandse kinderen mij. Twee zoontjes waren nu thuis. Maar iedere blanke familie heeft zijn kinderen naar verafgelegen scholen, hoog in Tanganyika's bergwereld, te zenden, om ze slechts gedurende de vacaties bij zich te hebben, wat vooral in een vreemd land soms zeer zwaar valt. Behalve het onderwijs, dat ze daar ontvangen, genieten ze er van een veel gezonder en koeler klimaat dan aan de hete, vochtige kust.

Nederlanders in Tanga

Er is voor de Nederlanders ook in Tanga heel wat te doen. Het stadje heeft niet alleen een Europees zakencentrum, maar ook een heel ander gedeelte, waarin de eenvoudige, meestal houten huizen der naturellen staan. Dwars door dat gedeelte heen loopt een vrij brede winkelstraat, waaraan zich echter onmogelijke gebouwtjes rijen, die gewoonlijk een soort galerij hebben, waaronder zich eveneens een gedeelte van het bedrijfsleven afspeelt. Daar ziet men donkere mannen, veelal kleurlingen, naaiend aan kledingstukken, of andere handenarbeid verrichtend. De eigenaars van deze zaken zijn bijna alle Indiërs, wier beste klanten de naturellen zijn. Het zijn ook hier hard werkende handelaars, die uiterst zuinig leven zolang ze het nog niet tot rijkdom hebben gebracht, slim en sluw, en die bij het zakendoen slechts weinig geweten schijnen te bezitten, de goede uitzonderingen daargelaten.

Maar al deze dingen zijn oorzaak dat ze, overal waar ze zich vestigen, bijna altijd goedkoper kunnen leveren dan blanke zakenlieden.

Doch deze Indiërs moeten hun waren toch óók weer betrekken van hún leveranciers en dat zijn in Tanga voor een belangrijk deel Nederlandse firma's. In Tanga kan men niet alleen in ons land vervaardigd ondergoed kopen, maar ook enorme machines, pompen en spoorwegmaterialen uit onze grootste fabrieken, die een wereldnaam hebben. Daarnaast natuurlijk blikjes gecondenseerde melk, maar ook jams, vele soorten pudding (de sauce daarbij niet te vergeten!) vruchtensappen, zeep . . . gesneden roggebrood en niet te vergeten spiritualiën, waaronder de beste likeuren. Verder: dekens en spijkers, groenten in blik, biscuits en zoetigheden. Zo zou met nog wat door kunnen gaan. Dat, wat echter al bijzonder in trek is, zijn de grote, in vele kleuren en dessins in ons land door de fa Fenter van Vlissingen te Helmond vervaardigde omslagdoeken, die de naturellenvrouwen in dit deel van Afrika zo graag dragen en die ze

oneindig beter vinden dan bepaalde doeken uit andere landen afkomstig, welke hun frisse kleur niet houden, soms bij het wassen zelfs doorlopen en waarvan tinten en motieven de dames niet aanstaan! Soms ruiken ze aan de doeken, nemen een punt tussen de tanden en testen op deze wijze de kwaliteit!

Aan het hoofd van het Handelshuis Van Eeghen en MacLean te Tanga staat de heer Alfred Stock. Hij heeft getoond een energiek zakenman te zijn. Zijn jonge vrouw, uit de Kaapprovincie afkomstig, is hem bij zijn werk tot een grote steun. Iedere dag gaat zij samen met haar man van hun woning in het palmenwoud, dat Ras-Kazone heet, per auto naar het nieuwe gebouw met winkels en kantoren, waarin ook de firma Van Eeghen en MacLean is gevestigd en waar men de donkerharige Willy Stock, geboren Greyling, iedere dag in de showroom kan vinden, een grote winkel gelijk. Er is een Indische boekhouder en er zijn naturellenbedienden. Mevrouw Stock hoeft niet ver te gaan om haar inkopen te doen. Beneden in hetzelfde gebouw heeft men de moderne schoenenzaak van Bata, waar zij door Theo van Gorkum, of een van zijn donkerogige winkelmeisjes kan worden geholpen. Daarnaast heeft een jonge Griekse schone haar kapsalon. Een andere winkel heeft de fijnste delicatessen en iets verderop in een nieuw gebouw vindt men de „Burkli Afra Store”, eigendom van een blanke vrouw, ik vermoed dat zij een Zwitserse is, waar men de meest moderne japonnen, de mooiste blouses, de sierlijkste peignoirs en duizend andere zeer aantrekkelijke dingen kan kopen, die het hart van iedere vrouw verheugen.

Denkt u zich in: dit alles te vinden in Tanga, een kleine plaats ergens op de Oostkust van Afrika! Wij verbeelden ons dikwijls dat wij in het centrum der wereld wonen, maar sinds afstanden wegvielen is er van een centrum geen sprake meer.

Men vindt voorts behalve de straathandel der naturellen in de uit hout gesneden primitieve figuren ook uitzonderlijk mooie kunst- en souvenirzaken.

Met de eigenaresse van één hiervan ben ik nader in contact gekomen, dank zij Alfred en Willy Stock. Haar naam was Elisabet Stadler. Nog niet lang tevoren had zij haar man, met wie zij samen de zaak dreef, plotseling door de dood verloren en geholpen door een aantal bedienden zette zij deze nu alleen voort.

Het huis in het palmenwoud

De uitnodigingen van de zijde der Nederlanders in Tanga waren vele, maar het interessantste bezoek dat ik bracht, was toch wel dat aan Alfred

en Willy Stock, toen ze me met hun auto meenamen naar hun witte woning in het palmenwoud.

Daar had een huis leeggestaan, maar het was zo vervallen, dat het niet meer bewoonbaar scheen. Toen had de heer Stock met behulp van zijn vrouw en zwarte krachten het in zijn huidige staat gebracht. Het was er heel koel en er heerste een zeer intieme sfeer in dat huis tussen de palmen. Het had, toen ik in Tanga was, ook daar juist abnormaal geregend en de weg was op vele plaatsen in een rivier veranderd. Maar ook ditmaal wist mijn gastheer weer door het water heen te komen, ofschoon wij er juist getuige van waren dat een auto van verre burens in modder en water zat vastgezogen en helemaal van Tanga hulp zou moeten worden gehaald om hem er uit te trekken.

Bij het huis aangekomen kwamen een witharige dame en een klein blond meisje ons al tegemoet. Alfred's moeder, uit Doorn afkomstig, was hier een poosje te logeren en Amanda, vijf jaar oud, die anders alleen maar naturellen-vriendinnetjes had om mee te spelen, was heel blij dat Oma uit Holland er een poosje was. Het was een rust voor Willy dat zij haar dochttertje, ook als Oma er niet was, onder de hoede der zwarte bedienden kon achterlaten. Er waren er drie, Edgar, een Christen, Bakari en Moesi Salim. Willy had Edgar koken geleerd en zelfs wist hij nu een lekker Hollands potje klaar te maken! Tweemaal per week kan men vlees in Tanga kopen, maar kippen zijn er net zoveel als men wenst en niet te duur. Groenten heeft men altijd, hetzij vers, of anders uit het blik, maar verse melk is niet te krijgen, voor melk is men alleen op blikjes aange-
wezen.

Na een verfrissende dronk hebben wij voor het avondeten eerst een kleine wandeling naar de nabije kust gemaakt. Amanda zat voor een naturellenhut alweer met haar vriendinnetjes te spelen, Aligia, Pirie en Fatima. Heel spoedig zou ook zij echter naar school moeten, ver van Tanga vandaan. In Kongwa of Lushoto. Dan zouden haar ouders het kleine meisje alleen nog maar in de vacaties bij zich hebben.

Na onze wandeling naar de kust, waar we van het uitzicht over de oceaan genoten, keerden wij in de schemering terug naar huis. De krekels waren hun avondzang begonnen, de kikkers – het schenen oude mannen! – kwaakten donker en diep. Het palmenwoud werd vervuld van nachtgeluiden, terwijl de maan hoger en hoger steeg en haar zilveren licht tussen de slanke stammen wierp.

Bij gouden kaarsenvlammen hebben wij toen rondom een feestelijk versierde dis een overvloedig maal genoten. Er was een uitgebreide hors

d'oeuvre, er waren soep en kip, groenten en vruchtenijs, wijn, koffie en likeur. Het leek een sprookjesmaal hier diep in het palmenwoud, genoten door drie Nederlanders, terwijl Willy behoorde tot een stamverwant volk en de puur Nederlandse naam van Wilhelmina droeg. We spraken over het werk en de ontspanning, hier in Tanga. Van het werk had ik iets gezien zoals de zaak zelf, toen ik 's morgens met mijn gastheer naar de Indische wijk was gereden, waar hij zelf zijn klanten bezocht en ik hem fotografeerde met de dikste en rijkste zakenman uit dat deel van Tanga, Popat Kassam genaamd. Hij wist hoe met zijn Aziatische klanten om te gaan en dat was het geheim van zijn succes. Eén zakenman had ter ere van ons bezoek een aantal Nederlandse doeken, bestemd voor naturellen-vrouwen, buiten gehangen, opdat ik ze vooral kon fotograferen en de mensen in ons land zouden zien welk een goede afnemer hij was!

En wat de ontspanning betreft, de zaak vroeg iedere werkdag, maar er was daarna altijd wel even gelegenheid, en anders tijdens het weekeinde, om verkoeling in de oceaan te vinden. Zwemmen en jagen waren de sporten, die hier graag werden beoefend. Ook ging men graag op „safari”, op tocht met de auto het wijde land van Tanganyika in. Dan waren er af en toe avonden in de club of in het hotel, waar de blanke mensen elkaar troffen.

Beethoven in Tanga

Eén zo'n uitgangsavond is voor mij persoonlijk onvergetelijk geworden. Dat was toen we na de feestelijke maaltijd bij de familie Stock met z'n drieën, ondanks modder en water op de rijweg, door het palmenwoud weer terugreden naar Tanga om aan de uitnodiging van mevrouw Elisabeth Stadler gehoor te geven, in haar woning muziek te komen beluisteren. Wij kwamen wel is waar later dan de anderen, maar dat maakte juist voor mij die aankomst daar zo bijzonder. Men stelle zich voor dat men gereden heeft door een tropenlandschap in de avond, palmen, overgoten door maanlicht maar met geheimzinnige schaduwen rondom hun stammen, donkere hagen vol zwaar geurende bloemen, manshoog gras, sisalplantages zich verliezend in nevelen, onverlichte wegen, stilte, waarin alleen het suizen van onze auto, die ten slotte een heuvel opreed, waar enige woningen met onverlichte vensters stonden, en juist toen wij uitstapten een zware wolk, die het maanlicht onderschepte. Hoog en doordringend krekelgetsjirp, donker gekwaak van kikkers, de melancholische schreeuw van een vogel, tropensfeer en dan, terwijl we vlug en bijna geluidloos door het gras op ons doel afgingen, plotseling bij het omdraaien van een hoek vlak voor ons: een stralend verlicht huis, gouden gloed, die

naar buiten viel over een groot aantal in gemakkelijke stoelen gezeten luisterende mensen en verrukkelijke muziek, die huis en omgeving vervulde. Beethoven! Beethoven hier in Tanga, naar wie in de wijdopen vertrekken, op de galerij en op het grasveld daarbuiten in een wijde kring mensen luisterden, van verschillende nationaliteit en zelfs van verschillend ras, want ik zag ook de helgetinte sari van Indische vrouwen. Het waren lang-speelplaten uit Nederland, door de T.O.M. hier geïmporteerd. Zij brengen muziek, maar daarmee ook poëzie en cultuur, en de sfeer der oude omgeving, waaruit men werd losgerukt. Zij bevredigen de honger naar schoonheid, waaraan hier zovele harten lijden.

Onder de luisterenden zag ik ook de Bary's. Eén der gasten, een Engelsman, bediende het apparaat, dat voor de zuivere weergave van de muziek zorgde en hij gaf, indien nodig, een korte inleiding vóór het ten gehore brengen van een plaat. De drie laatkomers kregen later van hem een hartelijk welkomswoord en als gast in Tanga mocht ik na de pauze nog een wens laten horen ten aanzien van een nieuwe plaat. Toen koos ik Tsjaikovski's Pianoconcert no. 1, een keuze, die aan veler verlangen tegemoet bleek te komen.

Door het bijwonen van deze avond heb ik tevens iets mogen zien van de ontspanning, die mensen, voor het allergrootste deel komend uit Europa, hier in Afrika genieten na een dag van in zware hitte ingespannen arbeid.

Veel moet men missen, maar veel krijgt men ook op allerlei wijze er voor terug.

Wij gaan rustig door met de opbouw

Dat komt duidelijk uit in het slot van de brief, die Alfred en Willy Stock mij schreven: „Wij gaan rustig door met de opbouw. Het is hier een land waar alleen de taaie wil resultaten brengt. De naturellen zijn kinderlijk en zonder plichtsgevoel. Zij doen nooit vandaag wat ze tot morgen kunnen laten wachten”. „Bado Kidogo” is het parool, d.i. „Morgen komt er wéér een dag”. Maar door een vaste wil kun je nog veel bereiken. De geweldige ruimte van Afrika heeft een grote aantrekkingskracht. Hoe mooi is de wereld als men heeft geleerd er oog voor te hebben. Hoe bekoorlijk zijn de slanke palmen aan de verlaten stranden, vooral wanneer de maan er haar licht over werpt. Hoe vrolijk zijn de kleuren van de kleding der naturellen, hoe blij en onbezorgd leven zij, hoe kinderlijk zijn hun gesprekken als ze voor hun hutten zitten en genieten van de avond. Hoe fascinerend is het verre landschap, waarin je uren en soms dagen kunt rijden zonder andere mensen te ontmoeten, alsof de wereld van jou alleen

is. Wij voelen ons hier zeer tevreden. Wij passen in het geheel. We vinden het heerlijk dat we hier in dit land, waar nog zoveel op te bouwen is, ook daadwerkelijk aan die opbouw kunnen medewerken. Dat is nog heel iets anders dan alleen maar je brood verdienen. Dat is je weer pionier voelen!” Tot zover de brief. En de resultaten op het werk van onze emigranten laten zien hoe de beste eigenschappen van ons volk ver van huis rijk tot ontplooiing komen, dank zij de daar aanwezige mogelijkheden. Dat leerde mij ook het leven van Alfred en Willy Stock.

Het is bemoedigend en het geeft een gevoel van trots, wanneer men ziet welk een activiteit Nederlanders in Afrika ontwikkelen, ook op plaatsen waarover men nauwelijks in het moederland heeft gehoord, laat staan dat men weet onder welke omstandigheden onze landgenoten er hebben te werken, hoe ze er soms in tropenhitte hebben te zwoegen en iedere dag opnieuw moeilijkheden hebben te overwinnen. Zowel de Heer Stock als Frans Bruyntjes hebben een zeer vaardige pen. Ik heb van hen uiterst boeiende verhalen gelezen. Het is te hopen dat zij naast hun vele werk nog tijd zullen vinden om te schrijven over het leven van hen, die van ons heengingen, om zich ver van huis een nieuw bestaan op te bouwen.

HET TOVERWOORD ZANZIBAR „DROOMEILAND” IN DE INDISCHE OCEAAN

Amsterdam en „Zanzibar” Zanzibar's bron van rijkdom: Kruidnagels

„ZANZIBAR” . . . het schijnt in Zuid- en Oost-Afrika een toverwoord, dat men uitspreekt, want meteen is de belangstelling van de gehele omgeving gewekt. „Zo, gaat u ook naar Zánzibar?” vroeg men in Rhodesia, „Lucky one! dat moet een Oosters sprookje zijn!”

„Wacht maar tot u eerst in Zanzibar bent”, troostte de enkele goedwillende Nederlander mij in Portugees-Afrika, „dan bent u alle teleurstelling van hier vergeten”.

„Van hier gaat u dus nu naar Zanzibar!” zo zei men mij in Dar-es-Salaam, de havenhoofdstad van Tanganyika. „U vindt het hiér al zo prettig, hoe zult u zich dan wel in het exotische Zanzibar voelen!”

En in Tanga: „U komt rechtstreeks van Zanzibar! Was het geen machtig evenement?”

Ik moet u eerlijk zeggen dat juist omdat door alles wat ik over dit eiland had gehoord, mijn verwachting zo hóóg gespannen was, de werkelijkheid mij heel erg tegenviel. Inderdaad is Zanzibar een interessante plek, inderdaad heeft men er in de stad zelf de Arabische winkelwijken en zijn er heel wat historische plaatsen; buiten de stad is de natuur indrukwekkend; maar Zanzibar is wat Oosterse sfeer betreft, – en daarom ging het in de eerste plaats – niet te vergelijken met Basra, Jophur of Karachi, om maar enkele steden te noemen, de „mushi”, de Arabische winkelwijk in Caïro is b.v. oneindig schilderachtiger en bezienswaardiger, en de binnenstad zinkt ondanks de brokjes eeuwenoude architectuur in het niet bij die van Jeruzalem, de heilige plaatsen nog buiten beschouwing gelaten. Want zelfs zó had men Zanzibar genoemd: „een klein, islamietisch Jeruzalem”.

Gaat men echter zonder één van bovengenoemde steden te hebben bezocht voor het eerst naar Zanzibar, dan moet men onmiddellijk toegeven dat de sfeer hier totaal verschillend is van die op het vasteland van Oost-Afrika, en dat het eiland, ofschoon het nog geen 40 km van de kust af ligt, een geheel eigen wereldje vormt, waarin vele bezienswaardigheden gevonden worden.

Het was een zonnige middag dat de „Ridderkerk” in de prachtige, natuurlijke haven van Dar-es-Salaam het anker lichtte, om, getrokken door een hel geel sleepbootje, door de smalle opening naar zee (waar nog een gezonken wrak herinnert aan de strijd tussen Engeland en Duitsland tijdens de eerste wereldoorlog, toen laatstgenoemd land zijn Afrikaanse gebieden verloor) het ruime sop te kiezen. Na het zo bijzonder aangename verblijf in Dar-es-Salaam groette men met een weinig weemoed de schone kustlijn, met de trotse, witte gebouwen, die men herhaaldelijk had bezocht of gepasseerd.

Op een vooruitspringend punt van de wijde baai lag het huis van Dar-es-Salaams' Indische burgemeester Karimsjee, en even verder de niet minder weelderige woning van de Aga Khan, die in geheel Oost-Afrika en ook op Zanzibar vele volgelingen telt, en dezen eens per jaar bezocht, om tegelijk de schat in ontvangst te nemen, welke zij ter ere van zijn verjaardag tezamen hadden gebracht, hetzij in goud, diamant of platina, maar die door de geestelijk leider voor het allergrootste deel weer voor goede doeleinden ter beschikking werd gesteld . . .

Achter ons lieten we ook de „Amstelstad”, onder kapitein Repko, welke naar het Zuiden voer en vele andere vertrouwd geworden schepen, die net als wij dezelfde havens aandeden.

De loods, een Noor, bracht ons schip tussen twee volgende wrakken door en daarna zetten we koers naar Zanzibar.

De sfeer van het Oosten

Goudovergoten lag het eiland voor ons toen we er enige uren later aankwamen en op de rede het anker lieten vallen. De zon ging in donzig duifgrijs onder en vanaf de kust woei de klank van luidende klokken naar ons over, terwijl vanuit het plantsoen aan de rand van het water de stemmen van spelende kinderen als een onafgebroken gejuich duidelijk waarneembaar waren. Nu de vochtig hete dag voorbij was, bleek de energie van de bevolking eerst goed los te komen. De regens waren ook hier, evenals in geheel Oost-Afrika, veel te vroeg gevallen en overdag leefde men in de benauwde stad, na de hevige buien, als in een stoomketel. Gedurende zijn verblijf daar vroeg men zich telkens af wanneer de kinderen, die men in groten getale nog bij middernacht zag rondscharrelen, eigenlijk zouden slapen. De meesten zagen er dan ook pips en naar uit, vooral die van de Indiërs, welke zelf in hun hunker om vooruit te komen en rijk te worden, ook tot diep in de nacht bezig waren.

Achter ons lag de „Heemskerk”, de blauwe Pieter reeds hoog in de mast, als teken, dat het schip op het punt stond weer zee te kiezen.

„Wat een masten heeft dat schip!” zei de laconieke Amsterdamse kok, „als je daarop vaart, moet je het gevoel hebben of je in het Gooi bent!” Een schitterende ster straalde nu in de toren van het paleis van Zanzibars' sultan en steeds meer lichten flonkerden aan.

Ook blonken steeds meer gouden vensters in de witte gebouwen langs de boulevard, terwijl het onder de palmen wemelde van de wandelende mensen, vooral van Indische dames in haar sari's, die daar van de koelte uit zee genoten, alvorens de duisternis geheel zou zijn gevallen.

Tegen de zachtglooiende heuvels aan beide zijden van de stad, lagen, overgloed door het laatste licht van de dag, zeer schone villa's.

Ons schip werd reeds door kleine bootjes omringd, maar de inzittenden deden geen moeite aan boord te komen voordat een motorboot iemand had afgezet, n.l. de Nederlandse consul in Zanzibar, Mr Bennett, agent van de Holland-Afrikalijn en hoofd van de Twentse Overzeese Export Mij op Zanzibar.

Ik herinnerde mij hoe uiterst interessant de Arabische winkelwijken waren in de reeds eerder genoemde steden en hoe schilderachtig. Daarom gaf ik met vreugde aan de uitnodiging van Mr Bennett gehoor om met hem naar de wal te gaan en iets van Zanzibar bij avond te zien.

Doch toen we op de kade waren aangekomen, bleken de winkelstraatjes volkomen uitgestorven te zijn. Alleen in de Indische zaakjes brandde nog tot laat op de avond een armetierig lichtje, in de hoop dat er nog een late klant zou komen.

Mr Bennett bracht mij met zijn op de kade wachtende auto naar zijn huis, dat zich in de doolhof van straatjes op de hoogste étage van het Nederlandse consulaatsgebouw bevond. Het huis had één der prachtig bewerkte deuren, waarom Zanzibar beroemd is. Beneden bleken de opslagplaatsen van de Twentse Overzeese Export Mij te zijn, op de eerste verdieping bevonden zich de koele kantoren en op de hoogste étage de consulswohnung met zijn enorme vertrekken, waar men door de vensters over de haven uitzag, en een groot terras lokte om onder de sterren verkoeling te vinden. Ik keek er uit over de zee en over een deel van de stad Zanzibar. Vlak onder mij waren andere gebouwen en plotseling bevond ik mij in de sfeer van het Oosten.

Vreemde geuren omringden mij, geheimzinnige geluiden en Oosterse muziek stegen naar mij op. Er was het geruis van water en geklapper der palmkronen op de binnenplaatsen beneden mij.

Wat echter meer was, het leven van Zanzibar lag voor mij op mijn hoge uitkijkpost onder de sterren, wijd open.

Mannen in het wit drentelden door de smalle straatjes, vrouwen gehuld

in de zwarte shuga, glipten haastig naar huis, kinderen speelden nog altijd in het stof en ouderen maakten het zich gemakkelijk in een hoek van een slop of legden zich op een stoep ter ruste.

Aangrijpend was het gezicht, dat mij in een open moskee werd gegund, vlak naast ons gebouw. Bij de moslims wordt godsdienst nog als een vanzelfsprekendheid beschouwd. Met welk een overgave werd daar gebeden. Met ongeschoeide voeten lagen de mannen geknield op hun gebedsmatjes, het hoofd tot op de grond gebogen, en slechts langzaam verliet de één na de ander de moskee, welke zij elke dag bezoeken.

Doch een oude man met een lange, witte baard bleef bidden. Hij was nu nog geheel alleen en bad staande, de handen uitgebreid. Licht viel juist op zijn gelaat, waar alleen maar een uitdrukking van volkomen in het gebed verzonken zijn op te lezen was . . . Maar bij de deur stond de „koster” van de moskee te popelen om naar huis te gaan . . . Hij had al enige malen met zijn sleutelbos gerammeld en trappelde van ongeduld. Eindelijk trok hij de stoute schoenen aan en tikte de bidder op zijn arm, die de ogen verschrinkt opende en komend uit een andere wereld, de ander totaal verward aanzag, maar zich toen realiserend waar hij was, een verontschuldiging mompelde en in de duisternis verdween . . .

In zijn witte boernoës met de witte tulband had hij er uitgezien als een Bijbelse figuur, als een priester, pleitend voor zijn volk . . .

Zanzibar's historie

Men riep mij binnen en Mr Bennett was bereid mij alle gewenste inlichtingen over Zanzibar te geven.

De geschiedenis van dit eiland is zeer oud. Het komt hoogstwaarschijnlijk al in de eerste eeuw onder de naam „Menuthias” voor in de oude geschiedboeken. De Portugezen veroverden het in de eerste jaren der zestiende eeuw. In 1730 werd het door de Arabieren heroverd en kwam het weer onder de „Imams”, de vorsten van Muscat. Maar in 1832 verplaatste de toen regerende vorst, Seyyid Said, zijn residentie van het vasteland naar Zanzibar. Hij had reeds getoond een zeer wijs man met een vooruitziende blik te zijn. Korte tijd nadat hij in 1804 aan het bewind was gekomen had hij de landeigenaars van Zanzibar opdracht gegeven een groot deel van hun grond te gebruiken voor de aanplant van kruidnagelen. Weigerden zij, dan zou hun land onteigend worden. Nog tijdens de regering van de Sultan, die tot 1856 duurde, zag men de voorspoed van zijn rijk waartoe ook het eiland Pemba behoorde, dat eveneens voor een groot deel met kruidnagelbomen werd beplant, bij het jaar groeien. Het „Yearbook of East Africa”, die onwaardeerbare bron van inlichtingen, zegt er van, dat

in die tijd een nieuw Arabisch spreekwoord ontstond, dat luidde: „Als je in Zanzibar op de fluit speelt, dan danst tot aan de grote meren iedereen op de tonen er van”.

Met diepe eerbied spreekt dan ook ieder ingezetene over de Sultan, die grondlegger van de kruidnagelcultuur werd. Ook de tegenwoordige heerser is een wijs en gezien man, al is zijn macht zeer beperkt vergeleken met die van zijn grote voorganger, aangezien Zanzibar in 1890 een Brits protectoraat werd. Zijne Hoogheid Seyyid Khalifa Bin Harub woont in een indrukwekkend wit paleis, waarnaast dat van zijn harem ligt. Ook hij is zeer geïnteresseerd in kruidnagels, die hem en vele andere plantagebezitters op de beide eilanden rijk hebben gemaakt.

Natuurlijk heeft men ook zijn tegenslagen. Zo werd in 1872 door een orkaan tweederde van alle kruidnagelaanplant vernietigd.

Wanneer men bedenkt dat er op dit ogenblik op Zanzibar en Pemba ongeveer drie en een half miljoen kruidnagelbomen zijn, dan kan men zich voorstellen dat grote gebieden herbeplant moesten worden om pas jaren later weer opbrengsten te geven . . .

Nu is er een nieuwe bedreiging gekomen in de vorm van een ziekte onder de kruidnagelbomen, waarvan men de oorzaak ondanks alle onderzoeken nog niet heeft kunnen opsporen. Men noemt deze ziekte „the sudden death”, want zonder dat er enige tekenen van ziekte aan voorafgaan sterven plotseling tientallen bomen op een onderneming, terwijl andere gezond blijven . . . Tijdens onze tocht over het tropisch begroeide eiland boden al deze grijze dode bomen een trieste aanblik.

De kruidnageloogst geeft elk jaar handen vol werk. Vier maanden ongeveer duurt hij en omdat het plukken een heel secuur werkje is, dat ook snel moet plaatsvinden, daar de knopjes nog geen bloempjes mogen zijn geworden, aangezien de kruidnagel dan haar geur verliest, worden er hoge pluklonen betaald, met gevolg dat in die tijd vele bedrijven op de beide eilanden en ook op het vasteland, welke niet bij de kruidnagelcultuur betrokken zijn, met een groot tekort aan werkkrachten hebben te kampen. Zo waren de havenarbeiders in deze maanden uiterst schaars, en ondervond daardoor het lossen en laden der buitenlandse schepen soms belangrijke vertraging, tot zelfs in Tanga, op het vasteland, toe. Ik kwam juist in de tijd van de kruidnageloogst op Zanzibar. Elke dag gingen schepen vol plukkers naar Pemba, waar nu de bomen op het punt stonden te gaan bloeien en dus vóór die tijd geplukt moest worden. De lonen waren ook zelfs volgens Westerse begrippen hoog, al naar gelang de vingervlugheid van de plukkers, doch daartegenover stond dat ook

de prijzen van voedsel en onderkomen op Pemba vijf, zes en soms tienmaal zo hoog waren als normaal!

Om de vier jaar is er een top-oogst, wat ook duidelijk te zien is aan de exportcijfers.

Mensen die levend ingemetseld werden

De meeste naturellen zijn Mohammedaan, en mogen dus volgens hun godsdienst geen alcohol drinken en niet roken. Het laatste komt er echter meer en meer in. Of ze nog andere verboden genotmiddelen hebben, is een vraag, die ik niet kan beantwoorden, maar zeker is echter dat ze een welvaart genieten als men nergens op het vasteland van Afrika ziet, uitstekend gekleed gaan, fietsen, radio's, uitnemend meubilair en andere luxe bezitten.

Eén van mijn tochten door Zanzibar's smalle, pittoreske straatjes deed ik met een naturellen-kantoorbediende, in dienst van het gouvernement, Ali Sakim genaamd, die een zeer intelligente begeleider bleek te zijn, oneindig hulpvaardiger dan zijn chef Mohammed Beid, een kleurling met veel Indisch bloed in zich, die het alleen bij mooie woorden liet.

Met zijn fiets aan de hand, waarop Ali Sakim mijn handtas en mantel hing, begeleidde hij me naar die souvenirwinkeltjes, waarvan hij wist dat ik er niet al te zeer overvraagd zou worden, maar ook bracht hij me naar de Anglicaanse Kathedraal, die gebouwd werd op de plek, waar de laatste officiële slavenmarkt van de wereld werd gehouden. De eerste steen werd gelegd in 1873 en het altaar bevindt zich op de plaats, waar eens de geselpaal der slaven stond. Ali bracht me naar een kleine, vredige tuin, waar donkere oude mannen op bankjes in de schaduw zaten, naturellenmoeders met haar kinderen vertoefden en waar vroeger zijn voorvaderen tezamen werden gedreven om na verkocht te zijn, weggevoerd te worden.

Ook begeleidde hij mij naar het gebouw, dat bekend staat als „Tippu Tibst" house, dicht bij de Engelse club, met zijn indrukwekkende deur, met houtsnijwerk versierd en de stoep van zwart en wit marmer . . . Toen dit huis werd gebouwd, zouden in de fundamenteën veertig slaven levend zijn ingemetseld. Herhaaldelijk gebeurde het destijds dat men, als een offer aan de goden, slaven levend in de muren van een huis inmetselde in de hoop dat het de bewoners goed zou gaan! De donkere bevolking van Zanzibar is er vast van overtuigd dat de geesten van deze vermoorde mensen nog altijd in de huizen aanwezig zijn en daar 's nachts rondspoken. Er zijn woningen waar men voor geen geld een nacht zou verblijven . . .

Kruidnagelen en gezang

Ik kreeg ook andere begeleiders. Telkens werd ik getroffen door de grote vriendelijkheid en hulpvaardigheid van Zanzibar's bevolking. Op een dag vroeg ik een jonge Indiër de weg. Zijn naam was Gulam Husein, hij was alleen op Zanzibar en had een aardige zaak in radio-artikelen geopend, die ik beslist even moest zien, ook al wist hij dat ik er niets van mijn gading zou vinden. Door de dood van zijn vader en broer had hij zijn studie als electro-technisch ingenieur moeten opgeven. Zijn moeder woonde in India. Ook deze middag was het weer gaan stortregenen en de binnenstad was afschuwelijk somber van aanzien geworden. Ik had bovendien mijn paraplu verloren, was kletsnat en doodmoe van het rondsjuwen. Gulam bood aan me langs de kortste weg naar de havenkade terug te brengen, waar het motorbootje lag dat naar de op de rede liggende schepen voer. We liepen zo veel mogelijk onder de overkappingen van huizen en kwamen ten slotte in het havenkwartier, waar ook de grote opslagplaatsen van kruidnagelen en kopra, een ander belangrijk exportartikel van het eiland, te vinden zijn . . .

Omdat de gestadige regen opeens weer in een hevige stortbui overging holden we langs de muren van gegolfd zink van één der loodsen en renden om de hoek de wijd-open ingang in om even te schuilen . . .

Welk een verrassing bleek mij daar te wachten!

We bevonden ons in een halfduistere ruimte, als een geweldige spelonk oprijzend. Een paar kleine electrische lampjes gaven slechts een zeer spaarzaam licht, wat de sfeer echter nog zoveel te geheimzinniger maakte. Er liepen een groot aantal donkere, gedrongen figuren zingende af en aan . . . Het was een vreemde, opwindende zang, die je verwachten kon in het oerwoud, of in het duister rondom het vuur, dat in het ruige veld de wilde dieren op een afstand moest houden, of in de kraal wanneer de bekers kafferbier rondgingen, maar niet hier in deze havenopslagplaats. Terwijl de regen een gordijn van water langs de opening liet vallen en rondom de huizen in de vroeg ingevallen schemering grauw oprezen . . . Maar daarbinnen werd gezongen! En onder welke omstandigheden! In de ene helft van de loods, waar de zwaarste schemering heerste, zag men de vage omtrekken van een reusachtige zwarte berg, bestaande uit billioenen kruidnageltjes. Die berg werd in draf beklommen door gespieerde kereltjes, die op hun nekken zakken kruidnagels van vijftig, zestig kilo droegen en daarmee de berg steeds hoger maakten . . . Het leegstorten der zakken veroorzaakte zo'n stof, dat de gehele ruimte er mee bezwan-gerd was en het armetierige licht van de lampjes als door een nevel scheen . . .

En toch zongen de mannen en jongens! Eén, beneden zette in, terwijl hij hielp om de zakken op de van zweet glanzende ruggen te plaatsen, en dan viel de hele bende in, half onderdrukt als ze met gebogen hoofden onder de last omhoog tornden, maar luidkeels als ze met de lege zak weer omlaag stormden. Mijn komst werd met gelach begroet en in gebroken Engels gaf de voorman inlichtingen. De sjouwers schaterden als uitgelaten kinderen toen het mij zelfs niet gelukte één der loodzware zakken even van de grond te tillen!

En opnieuw begonnen ze in stofwolken en alles doordringende kruidnagelgeur, zwoegend en dravend, terwijl het zweet langs hun nekken druppelde, hun opwindende zang. Ze deden hun werk vol opgewektheid. Voor elke zak, die ze boven op de berg brachten, kregen ze een bepaald bedragje en hoe meer zakken ze daar leegstortten hoe groter was hun verdienste Opeens begreep ik dat ze tegelijkertijd een wedstrijd onder elkaar hielden, waarbij helaas altijd de man met de sterkste spieren, de beste longen en het grootste uithoudingsvermogen zou winnen. Het is goed dat dit hoogst ongezonde werk slechts korte tijd duurt.

Op Zanzibar heeft elke natuurel een menswaardig bestaan, zonder dat het hem naar het hoofd is gestegen, zoals b.v. in gebieden van West-Afrika, waar de blanke, nu men de donkere bevolking de macht in handen gaf, soms de grofste beledigingen moet ondergaan en men ook van de donkere autoriteiten niets beters heeft te verwachten.

Europese ambtenaren in Tanganyika vertelden mij over ervaringen in West-Afrika, waarbij op een officiële ontvangst der inheemse autoriteiten hun arrogantie tot de dolste dingen had geleid.

In Zanzibar is de uit zovele rassen bestaande bevolking ondanks de enorme toeloop van toeristen, geheel zichzelf gebleven. Ja, ook van Indische zijde heb ik er de meest verrassende dingen beleefd. De ontvangst die mij de morgen na het bezoek aan de kruidnagelloods werd bereid, getuigt hiervan.

Er woei die dag een hete wind en de lucht voorspelde zware regens. Toch zette ik van de „Ridderkerk” weer koers naar de wal, aangezien het verlies van mijn paraplu me erg dwars zat! Ik heb hem niet meer kunnen terugvinden, doch kreeg één der schoonste indrukken van gastvrijheid die ik ooit op mijn reizen heb opgedaan.

In Zanzibar's binnenstad, met de straatjes soms zó smal dat, als je de armen uitstrekt, je vingertoppen de muren aan beide zijden kunnen aanraken, was het drukkend warm en zó vochtig was de atmosfeer, dat je kleren aan je huid plakten . . . Ik had me nogal gehaast, omdat ik wilde trachten bij de haven terug te zijn eer de regens zouden losbreken . . .

Opeens scheen een wolkbreuk zich over de stad te ontlasten. Met bakken viel het water uit de lucht. Ik holde één der kleine, wijd-open, maar door een luifel tegen de regen beschermde winkeltjes binnen, dat een stoffenzaak bleek te zijn, „Rajni Store” genaamd. Een Indiër, met een opvallend vriendelijk en beschaafd voorkomen, rees van achter de toonbank op en vroeg me in perfect Engels waarmee hij mij van dienst kon zijn. „Ik zou zo graag alleen maar willen schuilen”, antwoordde ik. Gaarne werd mij dit toegestaan, ik kreeg een stoel en de eigenaar vroeg waar ik vandaan kwam.

Nauwelijks had ik gezegd van Holland te komen of hij sprong verrast op. „Van Holland?” zei hij „Het land waar de mensen zo uitermate vriendelijk voor vreemdelingen zijn en ook voor mijn zoon waren, die er enige vacatiedagen doorbracht?” En toen ik dit bevestigde, nodigde hij me uit onmiddellijk mee naar zijn woning boven de winkel te gaan.

Ik móést met zijn vrouw en kinderen kennismaken en natuurlijk iets drinken. Zijn naam was Chatwani. Even later zat ik in een sober gemeubileerde, maar kraakzindelijke, schemerlichte huiskamer en werd door mevrouw Chatwani en haar oudste dochter, een onderwijzeres, met grote waardigheid ontvangen. Wilde men thee voor mij maken, wilde ik koffie hebben of liever een koele drank? Zoetigheden en zoute versnaperingen kwamen tegelijkertijd op tafel. Toen verscheen de heer Chatwani stralend met een map, waarin een groot aantal brieven van zijn zoon Kumar. Ze bleken in vloeiend Engels geschreven te zijn . . .

De heer en mevrouw Chatwani lieten n.l. zoals zovele Indische ouders hun kinderen studeren, daarbij persoonlijk de grootst mogelijke offers brengend. „Voor ons is geen reisje naar ons oude vaderland mogelijk, geen film, geen mooie kleren. Mijn vrouw heeft van alle juwelen afgezien, hoe graag onze vrouwen die ook dragen, maar we hebben er ook mee bereikt dat onze oudste zoon, die ik óók in Engeland heb laten studeren, onze Rainikant, nu jurist is. Onze Vidyadhar is onderwijzeres en onze kinderen zijn ons zeer dankbaar voor de opofferingen onzerzijds voor hen”, zo zei hun vader.

„De brieven van onze Kumar stromen over van dankbaarheid, leest u zelf maar . . .” Ze bleken alle gericht aan zijn „vereerde vader” en eindigden met „my respect to my mother and eldest brother”, terwijl soms een vriendelijke groet aan zijn zusjes en jongere broers werd ingelast.

In zijn brieven vertelde de jonge Kumar hoe de overgang van Zanzibar met zijn warmte en zonneschijn en zijn blijе leven, naar Engeland, waar het de helft van de tijd regende, woei of een zware mist hing, zeer zwaar was geweest . . . Vooral daar hij bovendien het gevoel kreeg dat de men-

sen in Engeland niet werkelijk wisten wat „leven” was! Hij vereenzelvigde het flegmatische, tegenover een vreemdeling zo gereserveerde Engelse volk, met de bevolking van het vasteland . . .

Maar uit de volgende brieven blijkt, dat, wanneer hij, doordat hij onmiddellijk naast zijn studie een baantje had gevonden, de gelden heeft weten te sparen voor een reisje naar het vasteland, zijn opinie totaal verandert . . .

„Mijn vriend en ik waren in Denemarken en in een klein gedeelte van Duitsland, we bezochten Parijs, waren in Brussel en ten slotte kwamen we in Holland. Maar vader, welk een andere mentaliteit heerst in dit land dan in Engeland! Welk een vriendelijkheid en hulpvaardigheid bewijzen de mensen je daar. Hoe opgeruimd zien ze je aan en hoe weten ze wat leven is! Het was er voor ons oneindig goedkoper dan in Brussel of Parijs. Iedereen in Amsterdam trachtte ons een zo goedkoop mogelijke eetgelegenheid aan te wijzen, terwijl men in Parijs en Brussel ons zwaar liet betalen . . .

„Holland, father, is much cheaper and better in every respect . . . Food is excellent and the narrow streets of Amsterdam remind me of good old Zanzibar!”

Als men én Amsterdam én Zanzibar kent, voelt men dat deze jonge Indiër twee van zulke uiteenlopende steden alleen maar met elkaar kon vergelijken omdat hij zich in die eerste zozeer thuis voelde . . . Heerlijke kunst had hij in Den Haag gezien en de zee vader!, „Honderden Amerikanen bezoeken dit land en ze hebben er een glorieuze tijd met hun machtige dollar, aangezien het er voor een vreemdeling toch al zoveel goedkoper is dan in andere landen . . .” Tot slot schrijft Kumar Chatwani weer met enthousiasme over „good old Amsterdam” met zijn grachten, prachtige havens en natuurlijke bevolking . . . „We bezochten op een „sightseeing-tour” ook een klein eiland, Marken genaamd, dat een 1.500 bewoners telt . . . Het herinnerde me aan de pittoreske Indiase dorpen met hun oude gewoonten, tradities en kleurrijke costuums . . .”

Marken, dat vergeleken wordt met een dorp in India . . . Een verschil tussen deze beiden als tussen de dag en de nacht, zouden wij zeggen. Maar alweer, Kumar voelde zich thuis in ons land en daarom vond hij alles zo vertrouwd.

Letterlijk alles is op het continent van Europa en met name in Holland anders dan in Engeland. „De manier waarop déze mensen weten te leven, herinnerde me telkens aan het leven van ons, Indiërs. Ook denken ze als wij, ze zijn even natuurlijk als wij . . .”

En in zijn laatste brief uit Holland schrijft Kumar opnieuw: „My dear

Father. Wat zijn de mensen in Holland vriendelijk jegens vreemdelingen, wat is het eten er uitstekend en wat is het er goedkoop vergeleken bij andere landen. Het doet me leed, dit land te verlaten en weer te moeten leven in Engeland. Ik zal een harde dobber hebben er weer een beetje te wennen, nu ik weet hoe anders het leven in West-Europa kan zijn . . .” En om deze indrukken van een jong Indiër in ons land, werd ik nu in Zanzibar met vreugde als een zeer welkome gast ontvangen . . . Ik moest het hele huis zien. Het was hoog en donker, maar hoe netjes was het overal. Het uitzicht door de vensters, die alleen maar tralies hadden zonder glas en waar nu de regen door naar binnen woei, was op de muren van de huizen rondom . . . En toch had dit huis sfeer door de mensen die het bewoonden, die Hindoes waren en God zoals ze zeiden, wensten te dienen . . . Er was tussen ons geen barrière door verschil in religie. Dit eenvoudige gezin trachtte te leven naar de hoge beginselen van de godsdienst, zoals anderen mij later over hen vertelden, zelfs in zaken. En dat wil voor een Indiër wat zeggen!

Toen de regen eindelijk ophield heb ik op de hoogste étage, op een oud balkonnetje, onder de sombere hemel een foto van het hele gezin, en van de heer en mevrouw Chatwani afzonderlijk, genomen. Natuurlijk had de laatste zich als een echte vrouw daarvoor snel verkleed. En daarna heb ik ze allen gegroet, Vidyadhar de onderwijzeres, Bhanumati, een jongere zoon, die in Vaders zaak hielp, welke hij later zou overnemen, Prafulla, het mooie, jonge meisje en de kleine Girija, nog maar zes jaar, met ravenzwart haar en grote donkere ogen, die mij vol vertrouwen aanzagen . . .

Zanzibar's rijkdom

Nog eenmaal ging ik de dag na het bezoek aan de Chatwini's met het motorbootje naar de wal. George Washington, zoals de jonge naturellenstuurman heette, bracht me weer even vlug als altijd van het schip naar de kade. Er was mij een autotocht aangeboden over het eiland en hoe gelukkig was ik daarom dat nu een stralende hemel over het eiland koepelde . . . De „perschef” van Zanzibar's inlichtingendienst begeleidde me naar schone uitzichtpunten, naar uitgestrekte plantages van kruidnagelbomen en kokospalmen en naar het voortreffelijk ingerichte landbouw-proefstation, omringd van proefvelden, waar op dit ogenblik ook intensief werd gezocht naar de oorzaak van de „sudden death”.

Heel Zanzibar stond in het teken van de oogst. Overal lag de koffie in de zon te drogen. De van hun bast ontdane kokosvruchten werden boven vuren gedroogd om als kopra verscheept te worden. Ossenwagens en

trucks beladen met balen kruidnagels reden stadwaarts . . . Opnieuw zag ik de geweldige tropische vegetatie van dit vruchtbare, maar zo vochtig hete eiland, temidden waarvan de inheemse bevolking haar huisjes had. Doch boven de baaien lagen de villa's der Europeanen, hoofdzakelijk Engelsen.

Natuurlijk moest ik ook een blik slaan op de moderne schoolgebouwen, waarvan er één de naam van de Aga Khan draagt. En toen keerden we weer terug naar de „stone-town”, waar we de schatten zagen uitgestald voor de open étalages . . . Men kan op Zanzibar de schoonste zaken niet duur kopen vergeleken bij de prijzen, die men betalen moet in landen waar veel invoerbelasting wordt geheven. Gouden en zilveren, prachtig bewerkte sieraden, ebbenhouten olifantjes, gesneden ivooren, met zilverdraad uitzonderlijk mooi versierde avondtasje en vele andere begerenswaardige zaken komen uit de handen van Zanzibar's kunstenaars en handwerkslieden . . . Trouwens, de koperbeslagen en prachtig bewerkte deuren, waarom Zanzibar speciaal bekend is, laten zien hoe ook in vorige eeuwen het eiland kunstenaars en voortreffelijke handwerkslieden rijk was, die voor het grootste deel – en hierin is geen verandering gekomen – hun arbeid verrichtten in onmogelijke werkplaatsjes . . .

Doch in menig opzicht heeft de tijd niét stil gestaan in Zanzibar. Wat te zeggen van het feit, dat in één der vertrekken van het eeuwenoude Arabische fort met z'n machtige, gekanteelde muur en schilderachtige torens de Indiase vrouwenclub is gevestigd? Men kan daar niet alleen op bepaalde uren vooraanstaande Zanzibarse dames, gekleed in haar sierlijke sari's aantreffen, maar ook zijn vrouwen van ander ras hartelijk welkom, zoals ik zelf mocht ondervinden. Men vindt er kranten en tijdschriften. Men kan er verfrissingen krijgen en kennismaken met de leden, waarvan velen hier elkaar dagelijks even ontmoeten.

Dat deze vrouwen in een samenleving, waar maar al te dikwijls een man alles te zeggen heeft, elkaar geestelijk en moreel zeer kunnen steunen, ligt voor de hand.

Feest van de Islam

Omstreeks middernacht van deze laatste dag in Zanzibar zou een grote Mohammedaanse plechtigheid plaatsvinden. De hele dag waren trouwens reeds optochten door de straten getrokken, waaraan ook de schoolkinderen hadden meegedaan. Bloemen waren meege dragen, vaandels en andere attributen.

Omdat op het eind van de morgen zich toch nog een bui ontlastte, was de hele kinderprocessie eigenlijk in het water gevallen. Het liep in stralen

langs de jonge gezichtjes, en droop in hun zwarte kleren. Onder de af-daken der huizen stonden de grote mensen het voorbijkomen van de op-tocht door de smalle straatjes gade te slaan en luid klonken de jongens- en meisjesstemmen door de regen. Het onderwijspersoneel, gebeden-boeken geopend in de handen, zong met diepe stemmen en de kin-deren vielen telkens tweestemmig in, ernstig hun gezichtjes, terwijl ze moedig door de plassen stapten, de kleintjes met hun korte beentjes dap-per trachtend niet achter te geraken . . . Er was de zware geur van de witte bloemen, welke de kinderen meedroegen, door de warmte en regen nog geaccentueerd, zodat het deed denken aan een begrafenis in de herfst . . .

Wat was het geval? 1306 jaar geleden had er in de vlakte van Kerbala een gevecht gewoed tussen de strijdkrachten van Husein, kleinzoon van de profeet Mohammed, verdediger van al wat goed en heilig was, en de soldaten van de slechte Yazie, die zich als Kalief had opgeworpen, een leven van uitpattingen leidde en weer terug wilde tot aanbidding van de stenen afgoden Lat en Manot, door het heidendom vereerd. De afloop van de strijd was dat Husein en zijn mannen tot de laatste toe wer-den afgeslacht. Doch het bloed van deze martelaren was juist oorzaak dat de Islam sterker dan ooit te voorschijn trad, zo las men op pam-fletten, die rondgestrooid werden.

In deze nacht zouden alle ernstige Islamieten in rouwkladeren gehuld, met geselkoorden om de hals als teken van boetedoening, klagend over hun zonden, soms zichzelf op de borst slaand, in processie door de duistere straten trekken . . . Na het berouw en de verkregen vergiffenis zou de plechtigheid de dag er op, een nationale feestdag, door een enorm feest worden gevolgd, waarbij maaltijden in zalen naast de moskeeën een hoogtepunt zouden vormen, te meer omdat daarbij ook de vrouwen aan konden zitten, terwijl voor de jongeren eveneens allerlei feestelijkheden waren georganiseerd.

De avond viel al en nog kon ik niet besluiten naar mijn schip te gaan. Waarschijnlijk zag ik Zanzibar nooit meer terug en juist nu kwam daar weer die geheimzinnige sfeer, welke men alleen in het Oosten vindt, van-uit de duistere schuilhoeken der sloppen en straatjes, vol vreemde geuren en melancholische muziek te voorschijn. Een lantaarn-opsteker in witte boernoës stak de schamele verlichting aan, zodat de duisternis door kleine lichtglansen werd onderbroken . . . De straatjes waren nu verlaten en de winkeltjes werden gesloten vanwege het Mohammedaanse feest.

Met enige moeite vond ik de zaak van Gulam Husein terug, en kwam net op tijd, want hij stond op het punt een straatje om te gaan. Daarom

liepen wij samen op en kwamen langs één der oudste moskeeën. Gulam zag een bekende de deur van de vergaderzaal er naast binnengaan en nadat hij me had voorgesteld mocht ik onmiddellijk binnentreden. De gang liep uit op een zeer grote ruimte, waarin grote vuren brandden. Op deze vuren stonden ijzeren kuipen, waarin voedsel voor vele mensen werd bereid. Ook hier weer de geheimzinnige sfeer van het Oosten: donkergetinte, neergehurkte mensen met glanzende ogen, waarin de gloed van het vuur weerkaatste, fel blikkerende tanden, terwijl ze lachten om mijn verschijnen en dan met hun werk doorgingen . . . Anderen, die met ontbloot bovenlichaam, met enorme spanen in de potten roerden en dat alles in een sfeer van schemering en licht, van vuurgloed en slagschaduwen . . . Maar boven was de sfeer minder geheimzinnig. Een geheel lege ruimte, de bodem met matten belegd, eindigend in een soort altaar. Op deze matten zouden de gasten aanzitten. Ik zelf mocht, na mijn schoenen te hebben uitgetrokken, overal vrij rondlopen. De zaal had zwartbehangen wanden. Een doodkist stond op schragen aan het einde voor „het altaar”. Overal hingen doeken, vol imitatie-bloedvlekken en overal staken als om hulp roepende handen omhoog. Het gaf in de zwak verlichte ruimte een lugubere aanblik. Doch de jonge mensen, hier aanwezig, verzekerden mij dat slingers van papieren bloemen en andere versieringen al klaarlagen om de plaats van de rouwsymbolen in te nemen . . .!

Zo was het laatste wat ik van Zanzibar als indruk meenam een blik in één der Mohammedaanse heiligdommen, want tot slot moest ik ook nog even de Moskee zelf binnengaan. In hun verlangen mij alle mogelijke hulp te bewijzen en voorlichting te geven was niets de jonge mensen te veel. Op de hoek van het straatje stond nog een late koffieverkoper en ik mocht niet naar mijn schip terugkeren alvorens tezamen met hen hun nationale drank te hebben gedronken. In Holland was dit jenever, hadden zij gehoord, maar aangezien een Mohammedaan geen alcohol mocht drinken, was dit bij hen koffie . . .! Met de moed der wanhoop dronk ik uit één der kopjes, die op de buik van de koffieman bengelden en reeds door zovelen waren gebruikt, het lauwe, bittere vocht naar binnen, wensend dat ik er nu een beetje alcohol over heen kon drinken als tegengif. In het licht van de maansikkel, die boven de hoogste moskeetoren stond, symbool dat bij de Mohammedanen de plaats van het kruis inneemt, bracht Gulam Husein me naar de haven, waar George Washington, de christennatuurlijk me van hem overnam en naar het Nederlandse schip terug bracht . . .

Telkens had George blijk gegeven van zijn gevoeligheid voor de schoonheid der natuur . . . Eens toen ik terugkeerde, terwijl de zon in adembe-

nemende schoonheid onderging en haar laatste gloed over het verrukkelijk aquamarijn groenblauwe water viel, zei hij: „Missie, nu varen we langs een gouden pad . . .”

George Washington

Nu maakte het zachte maanlicht van zee en hemel, in elkaar overvloeiend, een etherisch blauwzilveren symphonie, waardoor een zacht glanzende baan liep, van de wal naar het schip. George Washington zette zijn motor af en we schenen in een droomwereld weg te drijven . . . „Motor scheurt alles kapot”, was zijn enig commentaar . . . Ten slotte pagaaide hij zijn boot naar de verlichte „Ridderkerk”. Zijn jonge, gespierde gestalte stond hoog op de achtersteven en zijn huid glansde . . . Hij stond er als een symbool van de donkere jeugd van Afrika, welke leert wat zelfvertrouwen is . . .

Ik dankte hem hartelijk voor zijn vriendelijkheid en hulp mij iedere dag bewezen . . . „Ik dank missie”, zei hij „daarom heb ik gewacht dat u terug kwam. Anders géén boot geweest . . . missie heeft me vertrouwd en net gedaan of ik ook Dutchman was . . . Amerikaanse dame mij heeft verteld wie George Washington was . . . Ik zal naam in ere houden . . .” Een zwarte hand drukte de mijne, – mijn laatste contact met Zanzibar’s fascinerend wereldje – alvorens ik de scheepstrap opklom . . .

BEZOEK AAN EEN NEDERLANDSE SISAL-PLANTAGE

*Nederlanders in de eenzaamheid
van Tanganyika's binnenland*

Maannacht in de bergen

„DEZE chauffeur heeft opdracht gekregen om u heelhuids van Tanga naar onze onderneming in Ngombezi te brengen.

Ik ben bang dat hij u weinig commentaar zal kunnen geven. Hij spreekt alleen Kiswahili. De reis zal, als de weg niet al te slecht is, ongeveer drie uur duren. De afstand Tanga-Ngombezi is 65 mijl.

Tot straks op de onderneming”.

Dit was de inhoud van het briefje, dat een donkere chauffeur, die Isal Pondo heette en Christen bleek te zijn, mij met een glimlach overhandigde. Het was afkomstig van de heer Heyboer, administrateur van de N.V. Cultuur maatschappij Ngombezi, een grote sisalplantage, gelegen bij de plaats Korogwe. Met de plantages Mandera en Mswaha vormt Ngombezi één geheel. Hier zwoegde de eigenaar, de heer Schölvink in de hitte van Afrika en hier ligt een machtig stuk levenswerk van de man, die, al ziek terwijl ik dit gebied bezocht, korte tijd na mijn vertrek in Mombasa is overleden.

Zo gingen Isal Pondo en ik samen op „safari”.

Het was zeer aanlokkelijk om naar Ngombezi te gaan, niet alleen om kennis te maken met de tien Nederlandse families, die op de genoemde plantages leven, maar ook om de sisal, die hier wordt verbouwd. Want de productie van sisal is de hoofd-inkomstenbron van Tanganyika en velen zijn er schatrijk door geworden.

Vóór de eerste wereldoorlog waren de Duitsers reeds met de verbouw ervan begonnen. Gebleken was dat bodem zowel als klimaat van Tanganyika hiervoor uitnemend geschikt waren. In 1918, na het sluiten van de vrede, werden de Duitsers echter gedwongen dit gebied te verlaten, maar de Engelsen, die geen enkele toekomst in de verbouw van sisal zagen, dachten er niet aan om de plantages van de Duitsers over te nemen. Ze werden ten slotte voor een appel en een ei aan Grieken en Indiërs overgedaan.

1. Mijlen en mijlen niets dan Sisal

2. Ir. Fred Guts verliest op zijn plantage de moed

3. De Sisal hangt te drogen

4. „Sisalvervoer” in tropische regen

5. John Thoburn Williamson, de diam
ziet neer op het resultaat van één dag dei

Sisal, het goud van Tanganyika

Maar, terwijl vroeger de sisal werd verkocht voor 12 pond per ton – b.v. omstreeks 1930 – was de prijs hiervan in 1951 gestegen tot 265 pond per ton! Zij daalde daarna tot 90 pond, wat echter nog zeer goed lonend was. Zeer rijke Grieken en Indiërs vindt men nu als eigenaren van enorme plantages. Er zijn er echter ook, o.a. Europeanen, die in de „boom”tijd ondernemingen voor enorme bedragen hebben gekocht, maar sedert de val van de verkoopprijs thans met grote financiële moeilijkheden zaten. Engeland heeft echter van de verbouw der sisal uitzonderlijke voordelen gehad. Was Tanganyika voor de laatste wereldoorlog volkomen onbetekenend en het armste land van het Britse Gemenebest – al was het in wezen protectoraat – het werd daarna de op één na rijkste dollarbron, slechts door Malakka overtroffen door de rubber-cultuur.

Zo ging ik dan met Isal Pondo op safari. En wonderlijk, ofschoon hij slechts enkele woorden Engels sprak en ik de uitdrukkingen, die ik in het Kiswahili had opgedaan, wel op de vingers van mijn twee handen kon tellen, hebben wij op de vier uur durende tocht door een wild land eindeloze gesprekken samen gehouden, door woorden en gebaren, die we alleen hadden te onderbreken als de weg door de hevige regens (veel te vroeg gekomen) zo slecht was geworden, dat het Pondo's gehele aandacht vroeg, om de auto door modder en water heen te sturen.

Ondanks de afschuwelijk slechte weg, genoot ik intens van de tocht. Pondo scheen precies te begrijpen waarvoor ik me interesseerde. Hij wees me op namen van andere sisalplantages, Engelse ondernemingen, maar waar Nederlanders werkten en leiding gaven, o.a. de heer Lugt, voormalig Indischman en Hans de Vries uit Huizen afkomstig, welke laatste, op de terugreis naar Nederland, waarheen hij met verlof ging, een uitnemend reisgezel bleek te zijn.

Op „safari”

Soms stopte Pondo bij een meertje, dat blauw zag van de bloemen en eenmaal reed hij zomaar de velden in. Achter heuvelig land bleek een prachtig voetbalveld te liggen, waarop twee blootvoetige elftallen, onder de intense belangstelling van een grote schare jonge plantagearbeiders – terwijl scheidsrechter en grensrechters niet ontbraken – zich tot het uiterste inspanden om „goals” te maken. De meeste toeschouwers waren in hemd en broek, maar heel wat jongetjes hadden zich om geen enkel kledingstuk te bekommeren en sommigen onder de ouderen waren gehuld in de schilderachtige dracht van hun stam.

Het merkwaardige was dat er geen geluid werd gehoord, behalve wan-

neer er een doelpunt werd gemaakt. Doch toen ik in mijn eentje begon aan te moedigen, bracht dit zo'n enthousiasme te weeg, dat niemand meer oog had voor de zwoegende voetballers. Toen zijn we er maar snel vandoor gegaan, door een dichte haag stralende naturellen nagewuifd. Aan de weg stond later een in het wit geklede man, bij wie de auto stopte. Het bleek de vader van Pondo te zijn, die op familiebezoek was geweest, terwijl ik intussen van Tanga werd gehaald. Nu reed hij weer mee terug tot dicht bij Korogwe en toonde me daar trots zijn derde echtgenote, een jong slank vrouwtje, dat kleurig was gekleed en verlegen lachend mij haar baby aanreikte.

In een klein dorp bleek feest te zijn, maar het was slechts een voorproefje van wat er nog komen moest. Een groot aantal vrouwen was bezig een maaltijd te bereiden, terwijl intussen een andere groep opgewonden danste, om ten slotte hijgend bij de pannen neer te vallen en door de anderen te worden afgelost. Zo danste de helft, enkelen maakten muziek, de rest kookte en zong met schrille, vreemde geluiden. Er was onder haar een bijna blanke vrouw, die zich geheel anders gedroeg dan de rest en mij met zo'n weemoed aanzag, dat haar blik me nog lang is bijgebleven. Hoe kwam deze vrouw hier terecht en wie kan haar vader zijn geweest? Dit primitieve wilde dansen van vrouwen, in felkleurige doeken gehuld, de ogen schitterend in het donkere, vochtig glanzende gelaat, was als een vuurwerk op klaarlichte dag, tegen een achtergrond van dicht tropengroen.

Toen wij de bergen naderden, tegen de hellingen waarvan uitgestrekte theetuinen lagen, thans door regenwolken, die zich om de toppen legerden, aan ons oog verborgen, en we Korogwe bijna hadden bereikt, hebben we nog voor de laatste maal halt gehouden. Het was bij een veld met gele bloemen. De warme wind streelde ons gezicht en ruiste in het hoge gras. Zware geuren omringden ons. Naast mij stond een donkere man en toonde mij met grote intelligentie alles wat mijn belangstelling kon hebben. Ik bevond mij in puur-Afrikaanse sfeer en hier was geen barrière tussen blank en zwart in dit land. Toch wist iedereen zijn eigen plaats. Door het onaanzienlijke Korogwe, waar vele naturellen, een vrij groot aantal Indiërs en slechts weinig blanken wonen, reden wij thans in de richting van de uitlopers der bergen. Steeds meer steeg de weg. We passeerden het naturellendorp, waar de meeste arbeiders van Ngombezi wonen. Wilder en schoner werd de omgeving, wijder het uitzicht, tot we ten slotte temidden van groen en bloemen een voornaam huis op een zachtglooiende heuvel zagen opdoemen: de woning van Wim en Carol Heyboer met hun twee kinderen Jacky en Veranneke. Mijn gastvrouw,

klein, slank, van huis uit Engels, maar volkomen vernederlandst sedert zij de jonge Zeeuw Heyboer tijdens de laatste oorlog leerde kennen, kwam mij reeds tegemoet, met de kleine in het wit geklede Veranneke en de honden. Zoals de meeste tropenhuizen bleken ook de woningen der Nederlanders geen vensters te hebben, alleen muskietengaas en jaloeziën. En ondanks dat was er niet één huis, dat niet iets had van de intieme Nederlandse sfeer.

Die avond kwamen acht van de tien echtparen, hier wonend, op enigszins feestelijke wijze tezamen. Wat ik – in mijn korte japon – niet had kunnen vermoeden, was dat ze zelfs in avondtoilet verschenen! Maar dat kwam ook omdat ze zelden in de gelegenheid waren deze te dragen en nu eens de gelegenheid hadden aangegrepen. Maar ik voelde me, zonder de mogelijkheid om me te verkleden, als een woonwagenkind temidden van dit deftige gezelschap!

Aan het eind van de zeer geanimeerde avond kwam voor mij persoonlijk het hoogtepunt, toen we in auto's naar een top in de buurt reden en daar onder de teerbewolkte hemel de sfeer der tropennacht ervoeren.

De sisalvelden in

De volgende morgen werd ik reeds om zes uur gehaald door Frans Westerveld, één der opzichters over de plantage, om met Jack Jeffaris, piloot van de Shell in Burma, die door zijn verblijf op Borneo een grote belangstelling bezat voor alles wat Nederlands is, de sisalvelden in te rijden. Het weer zag er uiterst somber uit en we moesten onze kans waarnemen nog vóór opnieuw zware regens zouden losbarsten.

In onafzienbare rijen verhieven de harde, stekelige planten hun zachtgele bloei op hoge stengels, tegen de grauwe lucht. Overal waren inheemsen bezig om het onkruid te wieden. Door de grote uitgestrektheden lopen kilometers rails, waarlangs miniatuurtreintjes de voor ontvezeling geschikte bladen naar de „fabriek” brengen: de enorme „pendopo's”, waaronder de machtige machines staan, die de bladeren van het groene dek ontdoen en platslaan, zodat de vezels ten slotte na gespoeld en gekamd te zijn, in witte bundels in de open lucht kunnen worden gedroogd. Dit laatste werk kan, zoals ook hier geschiedt, door droogmachines worden overgenomen, wat het product zeer ten goede komt.

Hoe gaat het Nederlandse hart open als men niet alleen de naam Stork leest, zoals eens in het oerwoud van Sumatra en op zovele andere plaatsen, maar ook ziet dat de geweldige drooginstallaties, die hier en op een sisalplantage in de buurt worden gebruikt, Nederlandse machines zijn en wel van de Mij Bronswerk. Machines zo voortreffelijk werkend, dat juist

vóórdat ik er was, een zakenman helemaal van Zuid-Amerika de reis naar Oost-Afrika deed om deze drooginstallatie, die ongeveer een kwart miljoen gulden gekost heeft, aan het werk te zien.

Op de velden zagen wij de sisal in alle mogelijke stadia. Van de allerkleinste stekjes, die na de bloei bij honderden van de lange stengels omhoog vallen, tot de grootvaders onder de planten toe, zo oud en taai, dat geen blad meer geschikt is om te worden geplukt en ze aan de vernietiging moeten worden prijsgegeven. Ook zagen wij hoe van het de plantage omringende oerwoud alweer nieuwe gebieden werden ontgonnen.

Toen echter de regen in pijpestelen omlaag kwam, vluchtten we in de jeep naar „de bewoonde wereld” en die hield voor ons een uitgebreid programma in: ontbijten bij Frans en Eep Westerveld, koffie drinken bij Fred en Netty Gies, die voor hun huis de enorme pendopo hebben, maar er achter de schuimende rivier, waarin de Nederlanders hun zwembad bouwden. Fred is ingenieur en leider van het technische werk op Ngombezi. Bij Hans en Tineke Alink lunchten wij. Ook de heer Alink heeft een leidende functie. In ontzaglijk slecht weer reden wij voor de thee naar het huis van Dries en Coks Vink, wier woning een zeer wijd panorama heeft over de Mandera-plantage. De heer Vink heeft iets in zich van de stoere, oude Hollander met zijn markante baard en is net als Frans Westerveld landbouwkundige. En ten slotte hebben wij het avondeten gebruikt bij Cees en Peep Nap, hoofdingenieur van deze Nederlandse sisalplantage en zijn vrouw, stralende mensen. Met de beste wil van de wereld konden wij onmogelijk ook nog de uitnodigingen van de andere vier echtparen aannemen. Maar hoe goeddoend was de hartelijkheid en gastvrijheid van deze hardwerkende landgenoten, die bijna alle jonge kinderen hadden en daardoor nu nog veel blijheid om zich heen, maar die ze binnenkort maar een paar maal per jaar zouden zien, omdat ze naar scholen zouden moeten worden gezonden, zeer ver van huis.

Hoe ver zijn ze ook verwijderd van het vaderland en toch zouden zij daar nooit meer kunnen aarden. Zij hebben, de korte regentijden daargelaten, overvloedige zonneschijn, die wij vaak zo bitter missen, ze hebben de ruimte, die wij niet meer kennen en ze genieten een schoonheid, waarvan ik iets mocht beleven toen de zon brandend achter inktzwarte wolkenbanken wegzonk, maar vooral toen de maan vol en schoon, nadat de buien waren weggevlucht, van achter de bergen omhoog rees. Telkens heb ik op zulke ogenblikken moeten denken aan de schoonheid van Java en andere eilanden van ons voormalig Indië, één der allerschoonste gebieden die de wereld kent en aan de scheppingen van de helaas enige jaren geleden gestorven Indië-schilder Leo Eland, die op zo onverge-

lijkelijke wijze de heerlijkheid van dat tropenland op zijn doeken vastlegde, met de machtige, bewogen tropenlucht daarboven.

Zo verging het mij ook op de avond, toen ik stond voor het logeerverblijf, dat zich achter in de grote tuin van de familie Heyboer bevond. Er waren daarin enige zit-slaapkamers en een badkamer en Carol, mijn gastvrouw, had er bloemen neergezet en er alles heengebracht wat een gast maar aangenaam kan vinden. De eerste avond hadden zij en de kinderen, toen de zon onderging, me er samen heengebracht.

Maar nu, terwijl ik hier stond, was het al avond. Het logeerverblijf stond op het einde van de heuvel, de achtermuur naar de tuin toe, het uitzicht naar de vallei en de bergketen, die daarachter oprees. Men had hier als het ware zijn eigen heerlijk begroeid terras. Juist voor het duister viel was een lange colonne „safari-mieren” voorbij getrokken. Het waren kolossale insecten, voorafgegaan door verkenners, geflankeerd door razendsnelle strijdmieren, die rusteloos langs de „emigranten”, zwaar bepakt en bezakt als zij waren – want allerlei eetwaren werden meege-sleept – patrouilleerden, elk ogenblik gereed bedreigers aan te vallen. De safari-mieren trokken van het huis af. Maar het gebeurt meer dan eens, dat ze dwars door een huis heentrekken! Enorme schade kunnen de mieren teweegbrengen. In de badkamer van het logeerverblijf bivakkeerden grote zwarte mieren, die zich soms op hun achterpoten verhieven en er dan uitzagen als miniatuurmannetjes, zoals moderne kunstenaars ze van ijzerdraad maken.

Tropenparadijs

Doch nu heerste rondom het logeerverblijf duisternis en in de fluwelen donkerte onder de struiken was niets meer van de safari-mieren te bespeuren. Roerloos en als in afwachting was de natuur, en tegelijk vol van verlangende geluiden. Daar was de melancholische roep van een late vogel, het piepen van knaagdieren, de doordringende zang der krekels, het donkere ruisen van de rivier in de vallei: het scheen alles verlangen en verwachting tot inhoud te hebben. Maar ook in de bergwereld, geheimzinnig vóór mij en rechts van mij oprijzend, werd een grote verwachting merkbaar. Ik dacht aan de mensen, die daar in nog veel groter isolement dan hier op de plantages woonden, eenzame theeplanters, zendingen, die er hun huis bouwden, met een kliniek en een kerkje. Was ik niet zelf, alweer met Pondo Isal, en nu per truck langs een steile, glibberige weg daarboven geweest, waar regenwolken je omhulden en een hevig heimwee je bekreep?

Maar nu hingen slechts enkele wonderlijk lichte wolken rondom de top-

pen van de keten, terwijl opeens rechts van mij de wolken met glans omschenen werden, ja, gouden randen kregen. Er gebeurde daarachter iets zeer schoons. De tezamen gedromde bergtoppen leken thans de uitkijktorens van een geweldige burcht, waarin reuzen moesten wonen, die uitzagen naar een schouwspel, dat nog verborgen was voor mij . . .

Toen, terwijl de gouden gloed steeds overvloediger werd, verdween de grimmigheid van deze enorme torens en kastelen.

Ze verzachtten, steen scheen dons te worden en uit tere wolkenluiers rees het gouden maangezicht, licht op zij gebogen, als van een peau-de-pêche kussen omhoog. Terwijl het glimlachende gelaat over de bergmuur heenzag, werd op dat zelfde ogenblik een uitbundig gouden licht over mijn bergterras, en in de vallei onder mij, met de huizen der Nederlanders, waarin lichte vensters blonken, heengeworpen. Het zachte gelaat kwam hoger en hoger, en de krekeltang jubelde het nu uit. Donker, maar vol vreugde bruiste het water, 'en de roep der late vogel scheen nu een welkom in te houden. Zacht bewoog opeens de wind de eucalyptussen en suisde in de palmen, geuren omwoeien me en het was of een koele hand op mijn voorhoofd werd gelegd. Sterren en wolken schenen te glimlachen. Zelf staande in het gouden maanlicht, dat langzaam in zilver over zou gaan, heersten rondom mij schaduwen vol geheimzinnigheid. Maar opeens begon het ook daar te flonkeren. Want ontelbare vuurvindertjes deden hun lichtjes aan en weer uit, aan en weer uit, als in een uitgelaten spel, zetten zich zelfs in mijn handen, en krekeltjes tsjirpten tot vlak aan mijn voeten. Alles scheen te willen medewerken om dit feest van licht, schoonheid en vrede in de bergwereld van Tanganyika te vervolmaken tot eer van de Schepper, voor wiens goedheid een mens alleen maar stamelend kon danken . . .

BIJ HET CHRISTEN-OPPERHOOFD DER CHAGGA'S, SIR THOMAS LENANA MLANGA MAREALLE

De oude berg en het jonge opperhoofd

TWEE redenen dreven mij van Afrika's Oostkust het binnenland van Tanganyika in: de aanschouwing van de legendarische Kilimanjaro, de berg, die sneeuwbedekt naar het blauw van de tropenhemel oprijst, zijn krater een witte wildernis van nooit smeltend ijs, midden op de equator, en de ontmoeting met het zeer moderne opperhoofd der Chagga's, Sir Thomas Marealle.

De eeuwenoude berg en het jonge opperhoofd; welk een tegenstellingen en toch niet van elkaar te scheiden. Want de trotse Kilimanjaro heeft zijn stempel gedrukt op het volk, dat zich in de vlakte waaruit hij oprijst, tegen zijn hellingen vestigde, en Sir Thomas Marealle is in elke vezel een zoon van dit volk.

Toch was er nog een derde reden waarom ik, gedeeltelijk per auto langs een door de regens uiterst moeilijk begaanbare weg, gedeeltelijk per nachttrein naar Moshi reisde, de kleine stad, waar de Chagga's hun officiële gebouwen hebben en de Engelse ambtenaren wonen, die de belangen van de bevolking in dit deel van Tanganyika hebben te behartigen, sinds het land, eerst door de Volkenbond en later door de Verenigde Naties onder Engels beheer werd gesteld.

Nederlanders in Moshi

De derde reden was: het zoeken naar Nederlanders. Want ik had gehoord dat ook in Moshi landgenoten woonden en dat de Twentse Overzeese Handelmaatschappij ook hier één van haar kantoren had.

Daarom stond er op die vroege morgen bij mijn aankomst in Moshi een Nederlander op mij te wachten en wel de heer Ralph Janssen, leider van het kantoor van de T.O.M. in Moshi. De heer Melt Vermeer staat aan het hoofd van de automobielhandel en garage van deze zelfde maatschappij in Moshi.

Het was zonnig weer, zodat ik het grote voorrecht heb gehad om de Kilimanjaro, die soms weken door de hem omringende wolkenlegers onzichtbaar is, reeds vanuit het raam van mijn slaapwagen, onwezenlijk

schoon boven het tropische landschap, sneeuwbedekt in de jonge morgen te zien oprijzen.

De woning van de Janssens boven het nieuwe pand van de T.O.M. was verrassend modern en het uitzicht op de Kilimanjaro en zijn omgeving heerlijk. Kort na aankomst zaten wij aan het ontbijt. Er was een klein dochtertje in huis en in deze puur Nederlandse omgeving met Nederlandse producten op de ontbijttafel was het haast niet in te denken, dat wij hier diep in Tanganyika waren. Dat gevoel was nog sterker aan het eind van deze zelfde dag, toen we met nog enkele Nederlanders een echt vaderlandse avond hadden.

Het programma voor de gehele dag was reeds door de actieve heer Janssen vastgesteld, waaronder voor de middag een grote tocht door de wilde vlakte van de Kilimanjaro, een ontvangst bij zonsondergang in het huis van een vooraanstaand Engels ambtenaar, mr Bennett, die zich grote verdiensten verworven heeft voor het welzijn van de Chagga's en om te beginnen een ontmoeting met Sir Thomas Marealle.

Het opperhoofd van de Chagga's had zijn huis in Moshi zelf, maar zijn bureau lag even buiten de stad. Het was gevestigd in enkele uiterst eenvoudige houten gebouwen en het werkvertrek was het meest simpele, dat men zich van de leider van een klein, maar zeer intelligent en welvarend volk kan voorstellen.

Na afloop van het langdurige onderhoud reed Sir Thomas Marealle ons persoonlijk naar zijn groot, nieuw landhuis en indrukwekkend administratiegebouw in wording, om ons te tonen in welk een totaal andere behuizing hij in de naaste toekomst zou leven en met zijn personeel zou werken.

Sir Thomas

Toen wij tot het werkvertrek van Sir Thomas Marealle werden toegelaten, stond een knappe, slanke, donkergetinte man van ongeveer 35 jaar, modern en zeer correct gekleed, van achter zijn met papieren bedekt bureau op, groette ons met grote jovialiteit en begon een zeer geanimeerd gesprek, waarbij hij o.a. zoveel cijfermateriaal naar voren bracht, dat het bijna niet meer te verwerken was.

De functies, die Sir Thomas Marealle naast zijn leiderschap bekleedde, bleken vele te zijn en zijn activiteit was opvallend groot. Het is dan ook niet voor niets, dat zowel zijn onderdanen als het Engelse gouvernement veel van hem verwachten en het is niet in de laatste plaats daarom, dat hij en zijn charmante jonge vrouw tijdens de kroningsfeesten in Engeland met de grootst mogelijke égarde werden behandeld en tot de populairste figuren onder de gasten behoorden.

Sir Thomas Marealle sprak het Engels even vloeiend als zijn moedertaal en geen wonder. Reeds zijn grootvader, hoewel ongeciviliseerd, begreep het belang van contact met de blanken, omdat hij, intelligent en leergierig als de meeste Chagga's, zag hoeveel profijt ook zijn volk van de kennis dezer mensen zou kunnen trekken.

Thomas werd daarom door zijn vader naar de gouvernementsscholen te Moshi en Tabora gezonden, kwam later als jong ambtenaar in dienst van het gouvernement, ging naar Engeland voor een tweejarige cursus in sociaal werk en bracht zijn kennis na terugkeer in Tanganyika in toepassing. Maar toen er in 1951 in Dar-es-Salaam een radiostation werd opgericht, maakte de jonge, vooruitstrevende Marealle, dat hij daaraan verbonden werd, tot hij op 10 November 1952 tot opperhoofd van alle Chagga's, die uit verschillende stammen bestaan, met grote plechtigheid werd uitgeroepen.

„Het gemeenschapscentrum”

Sir Thomas Marealle is dus een man uit de praktijk, een democratisch man, intelligent en vooruitstrevend, eigenschappen, die door zijn onderdanen zeer gewaardeerd worden, juist omdat de meesten van hen die ook zelf bezitten.

Wat te zeggen van het „gemeenschapscentrum” in het hart van Moshi? Het is een ultra-modern complex van gebouwen, dat 20 miljoen gulden heeft gekost, welke bedragen komen uit het Chaggavolk, dat thans volgens Sir Thomas Marealle's eigen woorden ongeveer 280.000 zielen telt, waaronder begrepen het zeer grote aantal kinderen. Dit centrum, dat geheel beheerd wordt door Chagga's, bevat o.m. een uitgebreide bibliotheek en een leeszaal, waar het aanwezige donkere personeel mij vriendelijk de modernste Engelse en Amerikaanse tijdschriften toonde naast Afrikaanse dag- en weekbladen. Er zijn kantoren en winkels, een cantine en een aantal tweepersoons slaapkamers, een vergaderzaal voor 750 personen, een recreatiezaal, terwijl men nog bezig was aan de bouw van een derde vleugel, waarin een restaurant voor 250 mensen en een tentoonstellingshal moesten komen. Een openluchttheater met 600 zitplaatsen zou hieraan nog worden toegevoegd.

Het is begrijpelijk dat men zich onmiddellijk afvraagt: maar waar halen deze mensen dit geld vandaan? Dit verlangt men nog meer te weten als men hoort dat ook voor alle mogelijke andere doeleinden miljoenen door hen zijn uitgegeven, en met zeer wijs beleid werden uitgegeven.

Om dit te begrijpen in het kort iets over hun geschiedenis. Volgens hetgeen de „Mangi Wa Wachagga” of wel Sir Thomas Marealle de Tweede

mij vertelde, wonen de Chagga's nu ongeveer drie, vier eeuwen tegen de hellingen en in de nabijheid van de Kilimanjaro.

Ze kwamen uit het Noorden. Zij bestonden uit een groot aantal stammen, waartoe ook de beroemde, strijdbare, dappere, nog altijd in hoog aanzien staande Masai's zouden hebben behoord. Niet alleen de stammen, maar ook de „clans” onderling bevochten elkander, tot ten slotte de sterkste stam domineerde en alle 400 clans tot één volk samensmolten, wat de Chagga-gemeenschap zeer ten goede kwam. Want er waren clans (families) die voor een groot deel uit smeden bestonden, die speren voor de oorlogvoering vervaardigden, gebruiksvoorwerpen en de arm- en beenversierselen der vrouwen. Een andere clan bracht vooral legerleiders voort, een andere verschaftte aan het opperhoofd de denkers en raadgevers en weer een andere clan bezat „geleerden”, die onderwezen hoe de Chaggataal in tekens kon worden uitgedrukt. Er waren er ook, die ervaring bezaten in het uithouwen en inrichten van onderaardse schuilplaatsen, welke twee uitgangen hadden en waarin bij oorlogsgevaar vrouwen, kinderen en het vee een schuilplaats konden krijgen! Door allerlei „voorschriften”, de „adat” zou men kunnen zeggen, werd het leven geregeld. Het gehele volk leefde op ongeveer hetzelfde welvaartspeil, alleen stak daar hoog boven uit het niveau waarop het opperhoofd leefde, „zoals de Kilimanjaro boven de wijde vlakte uitrees”. Het familieverband was uitermate sterk. Deed een lid van een clan een zonde, de gehele familie voelde het als een schande, maar men deelde ook in de lof en de prijs, die een lid om een daad van goedheid of dapperheid werd toegezwaaaid.

Het was bij de Chagga's nimmer zo – ook niet vóór het grootste deel hunner tot het Christendom overging – dat de vrouwen alle zware werk hadden te doen, zoals bij de meeste natuurvölker, maar er was een grote samenwerking tussen mannen en vrouwen. De mannen kapten het hout en het riet voor de hutten, die de vrouwen optrokken. De mannen ontgonnen nieuw land en de vrouwen beplantten de grond. De mannen bevloeden volgens een ingenieus systeem de akkers, de vrouwen wieden het onkruid. De mannen oogsten en de vrouwen droegen de oogst op haar hoofden weg. Nimmer beschouwden de Chagga's de vrouwen, waarvoor zij de bruidschat in vee hadden te betalen, als hun lastdieren. Zij geloofden in een God, die in de lucht woonde en in de geesten hunner voorouders, die zijn boodschappers waren. Voor begane zonden kon door boetedoening vergeving worden verkregen.

Het hoofdvoedsel van de Chagga's is nog altijd vlees van het eigen vee, dus niet van de jacht verkregen, en bananen. Reeds diep in het verleden

hielden de Chagga's op geregelde tijden markten, waar bananen, bonen, melk, honing, schapen, geiten enz. werden geruild, waar het nieuws werd uitgewisseld en . . . waar de jonge mannen en jonge vrouwen elkaar konden ontmoeten en hun keus bepalen!

Indien Sir Thomas Marealle het mij niet zelf zou hebben verteld, men zou het haast niet kunnen geloven, omdat het volstrekt ingaat tegen de regel, die bijna in heel Afrika heerst, dat de ouders eenvoudig bepalen met wie hun kinderen zullen huwen.

Was het Chaggavolk echter niet zo anders geweest dan de anderen, het zou nooit zo open hebben gestaan voor het Christendom en ook de zegeningen der beschaving niet zo gretig hebben aanvaard.

Van de kust af trachtten zendelingen reeds meer dan honderd jaar geleden met de Chagga's, waarover zij bij geruchte hadden gehoord, in contact te komen. Zij werden door hen allervriendelijkst ontvangen, hun werd gevraagd terug te komen, woningen konden voor hen worden gebouwd, als er ook maar mannen meekwamen, die het volk op allerlei gebied onderwijs konden geven!

Dit verlangen, in 1871 door het grote opperhoofd Mandare opnieuw uitgesproken, is in vervulling gegaan. De Chagga's hebben nu twintig gouvernementsscholen, 45 R.-K. scholen, bijna 40 Lutherse scholen, 10 kweekscholen, zestien hospitalen en klinieken. „Nooit kunnen wij zending en missie voldoende dankbaar zijn voor hetgeen zij voor ons hebben gedaan”, zei Marealle de Tweede, zelf Lutheraan. Er is bij alle scholen echter ook nog een . . . „koffieschool”. En nu komen we aan het geheim van de welvaart der Chagga's.

Ruim vijftig jaar geleden bracht een R.-K. geestelijke een aantal koffieplanten naar het gebied van de Kilimanjaro, die het „uitstekend bleken te doen” in dit klimaat en onder de goede zorgen der schrandere en ijverige Chagga's.

Het was onder aansporing van de Engelsman, die na de eerste wereldoorlog het toezicht over dit deel van Tanganyika kreeg, Sir Charles Dundas en door de voorlichting en medewerking van een andere vriend der Chagga's, Mr A. L. B. Bennett, dat dit simpele begin uitgroeide tot een koffieoogst van 15 miljoen gulden en meer per jaar. Onder leiding van Mr Bennett hebben de Chagga-koffietelers, 32.000 in aantal, zich verenigd in een Coöperatie, de Kilimanjaro Native Cooperative Union, die wonderen voor het volk der Chagga's heeft gedaan. Want deze Coöperatie was het, die het gemeenschapscentrum bouwde en haar eigen prachtig uitgevoerde vergaderzaal bevindt zich met haar bureau's in dit centrum.

Moderne wonderen in Moshi

Er zijn nu ongeveer dertien millioen koffiebomen in 't land der Chagga's, en alles wordt door de Coöperatie gedaan om een zo goed mogelijk product te krijgen. Daarom stichtte men het thans zeer bekende koffieproefstation te Lyamungu, waar zich eveneens een „koffie-bibliotheek” bevindt, waar van elke oogst en elke soort een monster koffie wordt opgeborgen en geregistreerd. De coöperatie richtte voorts tot vorming van landbouwonderwijzers, een school op, welke uit een aantal idyllische, kleine, witte gebouwen bestaat, in prachtige omgeving gelegen, temidden van bloemen. Elk jaar looft de Coöperatie tien beurzen uit voor de beste leerlingen om in voor de Chagga's nuttige wetenschappen helemaal in Schotland te worden onderwezen. De Coöperatie heeft nu ook dochterondernemingen gevormd: een coöperatieve inkoopvereniging voor veel wat de Chagga's nodig hebben, een coöperatie voor de verkoop van vee, een coöp. transportonderneming enz. Dit wil niet zeggen dat het particulier initiatief wordt gedood. Anders zou de T.O.M. b.v. geen reden van bestaan hebben. En terwijl de naturellen in Afrika bijna altijd, indien mogelijk, op afbetaling kopen, vooral wanneer het b.v. een kostbaar voorwerp als een fiets of een radio betreft, gebeurt het in de autohandel van de T.O.M. dat een Chagga binnenstapt, de meest moderne truck koopt en deze, grijpend naar zijn portefeuille in zijn borstzak, à contant betaalt!

Toch hebben vrijwel alle Chagga's een diep wantrouwen tegen alles wat vreemd is te overwinnen. Dit geldt niet voor mr Bennett, die nu al meer dan twintig jaar aan hun Coöperatie als adviseur is verbonden, er eigenlijk de geestelijke vader van is en die zij als één der hunnen zijn gaan beschouwen. In hun eigen moderne centrum heeft ook hij zijn voorname werkkamer. Toen het hoofdgebouw van het gemeenschapscentrum op 17 Maart 1952 door de gouverneur van Tanganyika, Sir Edward Twining, met grote plechtigheid werd geopend, werden ook mr Bennet en zijn negentigjarige moeder gehuldigd. Hoe had ook zij haar liefde voor de Chagga's getoond! Daarom kreeg zij een bijzondere armband, waarvan het vroeger ondenkbaar zou zijn geweest dat die ooit de arm van een andere vrouw dan die van het opperhoofd zou sieren!

Het grootste probleem van Sir Thomas Marealle en zijn „kabinet” is de sterke stijging van het zielen aantal der Chagga's, terwijl er voor hen geen grond meer aanwezig is. Doch vol vertrouwen ziet hun „chef” de toekomst tegen.

Hier in dit land heerst vrede. De Chagga's gaan uitnemend gekleed, wor-

den uitstekend gevoed, de meesten hebben zeer behoorlijk onderwijs genoten en het allergrootste deel is overtuigd Christen.

Sir Thomas Marealle laat mij de foto's van zijn vader en grootvader zien, die in zijn werkvertrek hangen. Men ziet ze temidden van hun getrouwen, getooid met dierenhuiden, veren en schilden. Van hun foto gaat mijn blik naar het huidige opperhoofd in zijn onberispelijk westers costuum en met zijn drukke westerse manieren . . . En toch mis ik iets in hem als ik zie naar de vorstelijke waardigheid van zijn vader en grootvader, gehuld in dierenhuiden en veren.

Met hoeveel waardigheid zouden zij ons, bezoekers, hebben ontvangen. Als een vanzelfsprekendheid zouden zij ons, zoals trouwens nog bij alle stammen in Afrika gebruikelijk is, verfrissingen hebben aangeboden. Met hoeveel ernst zouden zij hun antwoorden op onze vragen hebben overwogen . . .

En het moet gezegd worden dat dit alles thans volkomen ontbrak. Sir Thomas Marealle praatte maar, praatte maar en telkens moest een Chagga-typist hem weer een nieuw stuk brengen om ons ook daarvan de cijfers voor te lezen. Ofschoon wij zeker twee uren in zijn gezelschap waren werd ons zelfs geen koele drank aangeboden. Doch toen hij ons verzocht mee te gaan – hij zou voorop rijden en ik moest bij hem in de auto zitten, hijzelf aan het stuur – meenden wij dat hij ons thans naar zijn huis zou brengen. We werden echter naar zijn landhuis en kantoren in aanbouw gebracht en moesten die van onder tot boven in ogenschouw nemen, sjokkend door modder en water . . .

Maar dit voor een naturellenopperhoofd onbegrijpelijke tekort aan égarde tegenover bezoekers doet niets af van de grote verdiensten die Sir Thomas Marealle tegenover zijn volk heeft.

Hij stichtte een eigen krant en ik maakte kennis met een jonge Chagga-journaliste en moest samen met haar op de foto. Hij gaf zijn volk een eigen vlag, waarop natuurlijk de Kilimanjaro en ook de tijger der bergen als symbool van kracht voorkomen. Hij zal alles doen om het zelfbewustzijn van zijn volk te vergroten en daarnaast onderschat hij het enorme werk van zending en missie niet, maar heeft er de grootste waardering voor. Hij is 'n zeer sociaal voelend man, wiens vrouw, evenals hij eens deed, in Engeland een cursus in speciaal werk volgde.

De avond valt over de Kilimanjaro

Toch was ik heel gelukkig dat na dit onderhoud nog een andere ontvangst volgde en wel terwijl de zon daalde en haar licht achter de hoog opgaande maïs-akkers in de vlakte van de Kilimanjaro uiteenspatte,

dit heerlijke plekje aarde in een puur gouden symphonie omtoverend. Op de blinkende top van de reusachtige berg begon tegen een smaragd-groene avondhemel het indrukwekkendste „Alpengloeien”, terwijl zijn kleine zuster, de Mawenzi, reeds in violette sluiers was gehuld. Door een paradijsschoon en tegelijk geheimzinnig land reden wij naar het landhuis van Mr Bennett, gelegen temidden van een zeer grote tuin, waarin de uitbundige bloemenweelde door het gouden avondlicht werd overgoten. Naast de tuin liep een diep ravijn, waarin een rivier ruiste en daarachter verhief zich oerbos. Mr Bennett had ons reeds in de tuin verwelkomd en ging nu met mij naar een plek, waar een vijver in de vorm van een klaverblad, omringd door cypressen, het avondlicht opving. Wij zagen na het ondergaan der zon naar het branden van de avondhemel met het silhouet van de ruige natuur als zwart fluweel daartegen en wendden dan opnieuw de blik naar de top van de Kilimanjaro, nog altijd in de verdonkerende lucht geheimzinnig en fascinerend nagloeïend. Ten slotte moesten wij wel naar binnen gaan, waar nog andere gasten wachtten, maar ik was boordevol dankbaarheid voor zo groot genieten. Daarbinnen werden wij met alle égards omringd. Er heerste gastvrijheid en een natuurlijkheid, een ongedwongenheid, zoals men die eigenlijk alleen aantreft in de huizen van pioniers in de wijdheid der wilde natuur. Maar ten slotte keerden wij terug naar de moderne, puur Nederlands ingerichte woning der Janssens, waar met Nederlandse pioniers in het hart van Tanganyika de avond werd beëindigd . . .

EEN VRIJGEZEL, DIE DIAMANTKONING WERD

Een modern sprookje

DIEP in het binnenland van Tanganyika leeft een legendarische vrijgezel. Toch is het geen kluisenaar, levend in een lemen hut, wiens grauwe haar op de schouders hangt en wiens borst door een grijze baard wordt bedekt, omdat hij nooit door een scheermes beroerd werd. Maar het is een man, die nog slechts even de vijftig gepasseerd is, en veel jonger tonend dan hij volgens zijn jaren moest zijn, slank en zeer verzorgd van uiterlijk, wie men het niet meer aanziet welke harde jaren hij doorleefde, toen hij als jong geoloog hier in dit ruwe land rondzwierf en met de volhardendheid van een foxterrier, die het spoor van het dier dat hij vervolgt, niet wil loslaten, speurde naar zijn buit, de kostbare diamant. Deze moest hier – dat zei hem zijn helder verstand en zijn kennis van rotsformaties, van de bodem en van het oude aardehart zelf – in ongekende rijkdom aanwezig zijn.

Vele zijn de verhalen die over hem de ronde doen. Men vertelt hoe hij honger en hitte leed, hoe hij ziek werd door insectenbeten, hoe hij aan zijn laatste geldmiddelen en zijn laatste uithoudingsvermogen, zijn laatste fysieke krachten toe was, toen zijn volharding beloond werd en hij in Maart 1940, na een jarenlange speurtocht, na hakken en boren, een der rijkste vindplaatsen van diamant ter wereld ontdekte te Mwadui, dichtbij de plaats Shinyanga, ongeveer 75 mijl ten zuiden van het zuidelijkste punt van het machtige Victoriameer.

Er zal zeker een kern van waarheid in deze verhalen schuilen. Een speurtocht in de wildernis, waarbij dikwijls de grootste ontberingen worden geleden, is nu eenmaal geen boulevard-wandeling, maar de gegevens, welke ik over deze diamantzoeker en vinder voor mij heb liggen, zijn uiterst sober, wanneer het gaat over het leven van deze merkwaardige vrijgezel zelf. Toch zijn ze alleszins de moeite van het navertellen waard. Eerst over de diamant zelf.

Reeds vóór de eerste wereldoorlog werden in het Kwimba-district, in dit zelfde deel van Tanganyika, de kostbare stenen ontdekt. Er werd met meer of minder succes naar gedolven en in 1927 werd zelfs voor een bedrag

van 100.000 pond aan diamant geëxporteerd. Maar daarna gingen de resultaten snel omlaag en ten slotte gaf men de pogingen op om nieuwe schatten aan het aardehart te ontrukken.

Doch een jong Canadees geoloog, John Thoburn Williamson genaamd, was al jaren vervuld van de gedachte, dat er beslist veel meer diamant in deze streek moest zitten, ja, dat de rijkste vindplaatsen nog in het geheel niet waren aangeboord.

Zoals we lazen had zijn zoeken in Maart 1940 ten slotte succes en welk een succes! Jarenlang was de gemiddelde „oogst” vijftienhonderd kostbare stenen per dag, waarvan 80 procent voor juwelen geschikt bleek en de rest naar de industrie ging, te gebruiken voor tal van doeleinden.

Het is door dit hoge percentage aan zo schone stenen dat de ontdekte mijn in bepaalde jaren een 20.000.000 gulden opbrengst kon boeken. En toch is de rijkste vindplaats, welke ligt in de „kimberlite” of blauwe klei, nog niet eens aangeboord. Tot voor kort boorde men alleen nog maar dicht onder de oppervlakte!

Nu moet men niet denken dat men diamant maar ongelimiteerd naar boven kan brengen. Onze oude aarde blijkt zo onzegbaar rijk te zijn aan schatten, waaronder ook diamant, dat wanneer men alleen reeds alle bekende vindplaatsen van dit ogenblik leeghaalde, ieder mens zich wel met zulk een steen zou kunnen sieren, niet alleen vanwege de hoeveelheid, maar ook omdat de prijs zó zou zakken, dat die ook door de mensen met een heel kleine beurs betaald zou kunnen worden.

Aan de Westkust van Afrika vindt men rondom de monding van tal van rivieren een hermetisch gesloten gebied, afgerasterd en zwaar bewaakt. Want daar liggen de diamanten als het ware zo voor het grijpen, in de eeuwen door het water, komend van de bergen, naar de kust gevoerd. En onlangs heeft men kunnen lezen dat de man die de belangrijkste van deze vindplaatsen ontdekte, van de directies der diamant-mijnen een cheque van een millioen pond ontving voor zijn belofte nooit aan anderen iets van zijn kennis over deze vindplaatsen prijs te geven, noch ook zelf meer pogingen te doen diamant te gaan delven.

Een vorstelijk geschenk

In de diamantmijn van Dr Williamson, de ondernemende Canadese geoloog, werden zeer prachtige stenen gevonden, waaronder er waren met een waarde van 50.000, 70.000, ja zelfs 100.000 gulden. Er werd onder andere een verrukkelijke rose diamant gedolven, waarvan de waarde geheim is gebleven, welke Dr Williamson aan Koningin Elisabeth van Engeland, toen nog Prinses, ter gelegenheid van haar huwelijk met de

*Een giraffe in het park te
Livingstone*

Die brutale baboons !

*Een leeuw met zijn prooi in
de Nationale Park (Noord-
Rhodesia)*

*Nijlpaarden in de Zambesi
(Noord-Rhodesia)*

Hertog van Edinburgh schonk. Men rangschikt deze heerlijke steen onder de beroemdste diamanten ter wereld.

Hoe wonderlijk kunnen de wegen der mensen lopen. Dat de eens onbekende, eenvoudige student in de geologie in zijn later leven een telg uit een roemrucht vorstenhuis een zó vorstelijk geschenk zou aanbieden, dat deze het gaarne zou aanvaarden, heeft niemand kunnen denken.

Er worden in Tanganyika geen nieuwe toestemmingen om diamant te delven meer gegeven, de winning van diamant geschiedt door de Williamson Diamonds My, welke een zeer belangrijke is en door een kleinere, de Alamas Maatschappij. De wereld-diamant-corporatie, die nauwkeurig de uitvoer van diamant uit de landen, waar deze gevonden wordt, regelt, om de markt niet te overvoeren en daardoor de prijzen te doen kelderen, gaf destijds toestemming dat tien procent van de gehele wereld-productie uit Tanganyika mocht worden geëxporteerd, zodat de uitvoer van deze edelstenen de laatste jaren tien tot vijftien millioen gulden per jaar bedroeg. Toch nog een aardig sommetje.

Hoe „wint” men diamant? Het is een zeer eenvoudig proces, dat zelfs door ongeletterde mensen, soms door avonturiers, die geen lezen of schrijven hadden geleerd, met zeer primitieve middelen, kon worden verricht. Ze „wasten” de stenen uit de aarde, welke ze mede opdolven. Thans gebeurt dit door de modernste machines, en het zijn de donkere werkers, de naturellen, die het allermeele werk daarbij doen, zij het onder uitermate streng toezicht, geleid door blanken.

Komt men met zijn auto na een lange reis van de kust eindelijk aan het gebied van de „Williamson Diamond-Mine”, dan ziet men dat dit geheel door prikkeldraad afgerasterd is, terwijl op borden, die op verscheidene plaatsen werden aangebracht, te lezen is, dat de toegang voor onbevoegden ten strengste is verboden en dat een overtreding van dit verbod met een boete van 10.000 gulden kan worden gestraft! Men krijgt trouwens niet veel kans om over het prikkeldraad te klimmen, want langs de omtrek patrouilleren een paar honderd zwarte politiemannen, terwijl de toegangen zeer streng worden bewaakt.

Maar de bezoekers, die wél toestemming kregen het verboden gebied te betreden, vinden daar enorme kranen aan het werk, waarvan de stalen grijpers losgerukte rots, kiezels en aarde neerstorten in lorries, welke hun inhoud naar geweldige stalen „kuipen” vervoeren, waar deze vermengd wordt met water en in draaiende beweging gebracht, zodat het zware materiaal (de kiezel en de diamanten) ten slotte omlaag zinkt en verwijderd kan worden. Het blijft een „wasproces” twaalf uur lang, zodat uiteindelijk alleen nog maar fijne kiezel én diamanten overblijven.

En deze laatste kunnen uitsluitend door hulp van mensen uit de kiezel gesorteerd worden. Men begrijpt welk een risico men hierbij loopt! Name-lijk dat de schoonste stenen daarbij zullen verdwijnen. De naturellen, die dit werk verrichten, krijgen daarom een soort hemd aan, waarin maar één mouw zit. Slechts één hand komt dus vrij, die, welke sorteert, de ander zit achter de katoen verborgen. En al die rechterhanden, met misschien een enkele linker, behorend bij een sorteerder die links is, worden nauwkeurig gadegeslagen door toezien- de, vertrouwde naturellen- bewakers, waarover weer een blanke de leiding heeft.

Toch worden deze naturellen en ook zij, die het graaf- en ander werk in de mijn verrichten, na afloop van hun werkzaamheden gefouilleerd en daarbij wordt in de diamantmijnen ook van technische hulpmiddelen als Röntgen-apparaten gebruikgemaakt.

Of er dan tóch nog gesmokkeld wordt? Ik weet het niet. Het menselijk brein is zo vernuftig als het 't vergaren van rijkdommen betreft, dat misschien toch nog weleens een visje, in dit geval een diamant door de mazen van het net zal glippen, maar waarschijnlijk is het niet, gezien de uiterst strenge contrôle, die trouwens in alle diamantmijnen heerst.

De straffen op ontdekte diefstallen zijn zeer streng en bovendien ver- liest de oneerlijke werker een volgens Afrikaanse begrippen zeer behoor- lijk betaalde baan.

Laat men echter toch niet denken, vooral niet als men de foto van Dr Williamson ziet, waarop deze op een flonkerende hoop diamanten neer kijkt, dat men hier met een man, verzot op geld, te doen zou hebben.

Niet alleen dat zijn levenswijze uiterst eenvoudig is, maar Dr Williamson staat bekend als een groot philanthropist, die dikwijls op de meest onop- vallende wijze, zonder daarbij zijn naam in het wereldnieuws te zien geplaatst, grote giften voor werk in dienst der mensheid heeft gegeven. Hij zorgt uitstekend voor zijn mensen en zowel blanken als naturellen hebben een grote sympathie voor hun baas, die uit eigen ervaring weet hoe zwaar de moeilijkheden kunnen zijn, welke overwonnen moeten worden.

De woningen, die hij voor zijn zwarte arbeiders liet bouwen en dat waren een zes, zeven duizend, behoren tot de beste op dit gebied.

Maar ook de staf van een zestig Europeanen en even zoveel Indiërs, die hier in het binnenland van Tanganyika werken, kon er zijn eigen wereldje opbouwen, een wereld waar voortreffelijke toestanden heersen, omdat de humaniteit van hun hoogste chef hiervoor borg staat.

DIEREN IN AFRIKA'S WILDERNIS

Dieren in de wildernis

Liefde tot de dieren

ER zullen weinig mensen in Nederland zijn, die nooit hebben gehoord van het machtige dierenreservaat, dat de oude Paul Kruger met zijn vooruitziende blik indertijd stichtte op een strook wildernis, gelegen in het gebied van de Sabirivier. Dat was in 1898. De man, die wij meestal alleen voor ogen hebben getooid met een hoge hoed, het vriendelijk gelaat omringd door een grijze baard, was zelf eens een buitengewoon jager. Op twaalfjarige leeftijd had hij zich reeds met het zware geweer in de hand tegen de leeuwen weten te verdedigen. In de kracht van zijn leven was hij een nauwelijks te overtreffen schutter, al is het toch eens een keer gebeurd dat hij een buffel niet dodelijk trof, doch slechts verwondde. Het dier rende dol van woede op hem af en in de grootste haast laadde Kruger zijn loodzware geweer, waarbij hij te veel buskruit gebruikte, zodat het in zijn handen uiteenbarstte, waarbij zijn duim gedeeltelijk werd afgeslagen. Hoewel hij de wond zo goed mogelijk reinigde kwam er „koudvuur” bij, waarom hij de rest van zijn duim met zijn zakmes (dat nog altijd in een vitrine in zijn huis te Pretoria te zien is) amputeerde. Nog was het gevaar echter niet bedwongen. Het laatste middel dat de boeren tegen koudvuur hadden was een geit slachten en het aangetaste lichaamsdeel met de nog warme maag bedekken. Het middel baatte ook Paul Kruger, en hij genas, al ontbrak aan zijn grote sterke rechterhand de duim.

Maar hoeveel last en moeite de dieren van het veld de trekkers ook bezorgden en welke gevaren ze, ook toen ze reeds hun eigen „plaase” diep in „die vlakte” hadden betrokken, nog altijd opleverden, toch wilde Kruger niet dat de in het wild levende dieren geheel zouden uitsterven en dat ook het nageslacht ze niet meer zou kennen, noch zou weten welke gevaren zijn voorouders hadden moeten trotseren.

In 1897 had de runderpest grote verwoestingen onder de kudde van in het wild levende dieren aangericht en ondanks critiek en tegenwerking van verschillende zijden zette Paul Kruger zijn voornemen om een wildreservaat te stichten door, tot vreugde van enkelingen en tot dankbaarheid van het nageslacht.

Want wat heeft Zuid-Afrika in het inmiddels sterk vergrote dierenparadijs een uniek bezit. Het Lage Veld bij de Sabirivier, destijds berucht om de malariakoortsen, die zovele slachtoffers onder de Boerenfamilies maakten, door Kruger uitgekozen, groeide uit tot de „Nationale Kruger wildtuin”, zoals men die thans kent.

Dierenparadijzen

Van de vijf nationale Parken in Zuid-Afrika is dit „dierenthuis” toch wel het voornaamste en sinds zijn bestaan werd het door tienduizenden toeristen bezocht.

En dat is nu het bezwaar, dat kleeft aan elke plaats, welke om zijn belangwekkendheid de aandacht wist te trekken: tijdens het hoogseizoen, dus in de vacantiemaanden, is het er zó ontzaglijk druk, dat de auto's dikwijls bumper aan bumper staan en de bezoekerskampen de mensen onmogelijk kunnen herbergen. Toch moet vóór de nacht iedereen zich binnen de veilige omheining van een kamp bevinden. Dan overnacht men maar in zijn auto of men slaapt eenvoudig op de grond. Doch op deze wijze verliest de wildernis veel, zo niet alles, van haar geheimzinnige aantrekkingskracht en ik kan dan ook niet dankbaar genoeg zijn dat ik, toen ik Zuid-Afrika voor de eerste maal bezocht, door een speciale toestemming het Krugerwildpark onder de hoede van de Friese gids Andela mocht doorzwerven, terwijl het gesloten was voor het toerisme vanwege de hitte, het malariagevaar en het feit, dat het de paartijd der dieren was, oorzaak dat de leeuwen de nacht met hun doordringend gebrul vervulden tijdens de felle vechtpartijen om een begeerd vrouwtje, alle andere dierengeluiden overstemmend.

Door de totale verlatenheid – veroorzaakt door de afwezigheid van mensen en de stilte, welke in de uren van de dag in de wildernis heerste – kregen wij in enkele dagen tijds méér leeuwen te zien, dan andere bezoekers in weken, vooral tegen de avond, als zij op roof uitgingen of hun dorst voor het slapen gaan in een spruit kwamen lessen. Het ontbreken van motorgeronk, van benzinegeuren en de juichkreten van uitgelaten toeristen bij het zien van bepaalde dieren, was een weelde, die slechts zelden daar wordt genoten.

Waar ik ditmaal juist in Zuid-Afrika verbleef toen het in de Krugerwildtuin hoogseizoen was, kan men zich voorstellen dat ik er thans *niet* heenging, maar in Noord- en Zuid Rhodesia, in Portugees-Afrika en in Kenya mijn hart ophaalde op zwerftochten door reservaten voor de dieren der wildernis, oneindig minder bezocht en daardoor oneindig ongerepter dan thans het beroemde dierenparadijs, eens door Paul Kruger gesticht.

Olifanten

Hoe kan men echter de machtige verschijning van een kudde olifanten, die uit het diepst van het bos komt, beschrijven, zó dichtbij, dat men niet meer kan passeren, zijn wagen haastig heeft te stoppen, terwijl men ziet hoe jonge bomen krakend versplinterd worden en het ruwste en doornigste struikgewas vertrapt, alsof het madeliefjes in een weide betrof. Terwijl we in sidderende afwachting waren wat de kolossen het volgende ogenblik zouden gaan doen, negeerden ze onze auto en draaiden tot onze onuitsprekelijke opluchting hun ruggen naar ons toe om met hun zware, rhythmische stap een eind langs de smalle rijweg te sjokken, iets verder naar links over te steken en weer in het oerbos te verdwijnen. Kersvers stonden hun pootafdrukken in het rulle zand van de weg. Een kwartier na hun verdwijnen en nadat wij met de uiterste voorzichtigheid door de walm van stank, die ze in de hitte boven de weg hadden achtergelaten, verder gingen, zag mijn begeleider nog lijkwit.

„Afrikaanse olifanten behoren tot de meest agressieve dieren, die er in de wereld zijn, geloof ik, en ze zijn nóóit te temmen”, zei hij. Hij vertelde een dramatisch verhaal, hoe een olifant woedend op een kleine picnickende familie was afgerend en de moeder en baby had vermorzeld, terwijl de vader alleen het vege lijf had kunnen redden door zich zomaar plompverloren achter een boomstam te laten neervallen, aangezien zijn hart scheen te zullen barsten van het harde lopen, nadat hij eerst alles had gedaan om het woedende dier van vrouw en kind weg te lokken.

Ik denk nu aan mijn vrienden in Umtali, de Clements, die mij vertelden over een olifantenavontuur op hun houtzaagbedrijf in Portugees-Afrika, net even over de grens van Zuid-Rhodesia. Terwijl ze daar heenreden kwam tot hun ontzetting een woedende olifant achter de auto aan. Slechts door het snelst mogelijke reageren, door uiterste zelfbeheersing, door feilloos sturen langs de afschuwelijk slechte bosweg en door de snelheid zo hoog mogelijk op te voeren, wist de heer Clement met zijn gezin de dans te ontspringen, de dochterjes gillend achterin de auto, terwijl ze niet eens meer door het achterraampje durfden kijken. Ze huiverden nog bij de herinnering, toen ze mij de ontsnapping vertelden.

Maar zelfs de blanke leider van het kap- en houtzaagbedrijf, die alle levensgewoonten der olifanten kende, viel als hun slachtoffer, toen hij een wild geworden vrouwtje ontliep, maar rechtstreeks een in het hoge gras in afwachting staand mannetje in „het gezicht” liep en verpletterd werd. Minstens zes of zeven naturellenboys vielen jaarlijks als slachtoffers van de wilde dieren op dit ene bedrijf, vertelde de heer Clement mij, jongemannen, grootgeworden in de wildernis.

In een reservaat ziet men gelukkig niet alleen maar het gevaar dat aan alle kanten loert, en de strijd op leven en dood tussen de dieren onderling als de vleesetenden op prooi uitgaan; men ziet ook alleraardigste toneeltjes van moederliefde of vaderzorg, men ziet het spel van de logge hippopotamussen; men staat altijd weer versteld over de grenzeloze brutaliteit en slimheid der „baboons”, der apen, die precies weten hoe een autodeurtje te openen en in de kortst mogelijke tijd het interieur te vernielen, alles meekapend wat van hun gading is.

Zo zagen we eens hoe vader-aap iets in zijn handen had, hetgeen hij naarstig onderzocht, terwijl moeder-aap met een kind op haar arm geïnteresseerd toekeek. Hij begon zich ten slotte met het voorwerp te krabben en zoog het daarna leeg, waarop zijn vrouw luidkeels haar afgrijzen uitte over zijn blauwe tong en hij met diepe afkeer het zwarte ding wegsmeet. Het bleek een Parker vulpen te zijn!

In de geweldige brokken wildernis, die als tehuis in Zuid- en Oost-Afrika voor de dieren bestemd werden, ziet men van de morgen tot de avond tafereeltjes, welke de belangstelling boeien, al zijn de uren ná de middag er om te slapen. Dat betreft mens zowel als dier in deze tropische of subtropische gebieden. De vele soorten bokken komen natuurlijk het veelvuldigst voor, maar ook de boskat met haar kinderen, de gemene, geel, bruin en zwart gevlekte wilde hond, die te laf is om te vechten, maar zijn door andere dieren aangevallen slachtoffer liefst levend de stukken uit de flanken scheurt, die niet kan blaffen, alleen maar afschuwelijk janken en huilen. Daar zijn de machtige roofdieren, maar ook de koedoes, „de wildebeeste” zoals de Afrikaners ze noemen, de in kuddeverband levende runderen der wildernis, het uitverkoren voedsel van de leeuwen. Eens schreef ik daarover na een zwerftocht door de Krugerwildtuin:

Dierendrama

„Het loopt reeds tegen de avond als wij aan de vele jakhalzen en aan de gieren bemerken, dat de leeuwen op roof uitgaan. Een hevig onweer met angstaanjagende luchten heeft de wilde schoonheid der ruige wereld nog verhoogd. Nu valt met de avond de stilte en een weldadige koelte over de wildernis. Onafgebroken hebben we rondgespeurd, dan plotseling . . . zien we bij het omslaan van een hoek een enorme mannetjesleeuw doodkalm midden op de weg liggen. Het is zo onverwacht, terwijl we het helemaal niet meer hadden durven hopen, dat het net een droom lijkt. Maar aan de nervositeit der dieren bemerken we de rauwe werkelijkheid.

Overall in het rond hebben zich jakhalzen neergezet, die telkens belangstellend kijken naar de kudde wildebeeste, welke ondanks hun vervaarlijk

uiterlijk toch eigenlijk zo vreedzaam zijn en zich zo moeilijk kunnen verdedigen. Ze staan daar angstig snuivend, terwijl ze zich in een lange linie hebben opgesteld, de jonge dieren tussen zich in, terwijl de vaders, de sterke stieren, de flanken dekken. Zij zullen vandaag echter nog wel de dans ontspringen, want aan de andere kant van de weg horen wij het nerveuze snurken van een eenzaam wildebeest, een uitgestotene misschien, of reeds door zijn belagers getsoleerd.

Het staat daar markant tegen het felle licht van de ondergaande zon en tegelijk hopeloos onbeschermd. Het weet het zelf, vandaar de dodelijke angst in zijn gehele houding, de siddering, die door zijn flanken trekt. Het heeft de gevechtshouding laten varen. Nu loeit het met naar de avondhemel geheven kop merg en heen doordringend. Want het bespeurt de naderkomende dood in de omsingelende beweging van een aantal door het hoge gras sluipende leeuwinnen, terwijl de grote mannetjesleeuw slechts wacht op het ogenblik, dat de vrouwtjes de omsingeling voltrokken zullen hebben en zich gezamenlijk op haar buit zullen hebben gestort. Dan zal de koning grommend nader komen en zijn „leeuwendeel” opeisen. Het volgend ogenblik wordt de serene stilte in stukken gereten door het triomfantelijk brullen der leeuwinnen, die het zich in doodsnood op zijn achterpoten verheffende dier bespringen en hun prooi de keel doorbijten.

Toen ik in de nacht hierna door het grove gaas van mijn rondaveldeur in kamp Pretoriuskop naar buiten tuurde, lag rondom mij indrukwekkend de wildernis. Een kleine maan ging onder achter geboomte, dat als een zwarte muur oprees, maar de sterren schenen diamanthelder. Ik vroeg mij af of ik ooit de nachthemel zo verheven had gezien als boven die zwarte ruigheid, vervuld van het grommen, schreeuwen en huilen van dieren, uitgaande op roof en van het gebrul der leeuwen in hun paartijd. Dit zelfde heb ik mij ditmaal ook afgevraagd toen ik elders in het wijde Afrikaanse land 's nachts in een gebied vol van de dieren der wildernis verbleef. Daar zijn het „Wankie”-reservaat, dat in Zuid-Rhodesia ligt en de drie enorme dierenreservaten van de „Luangwa-Valley”, in Noord-Rhodesia, daar is Portugees-Afrika met zijn ongerepte dierenparadijzen en het geweldige „Nairobi National Park”. Doch ook in het „land van vrede”, Tanganyika, voerde de weg soms door „bosvelden”, bevolkt met de nog in vrijheid levende dieren. Steeds meer komt men tot de overtuiging dat de dierenwereld er niet maar is om er ongeremd zijn jachtlust en misschien ook zijn lust om te doden, in bot te vieren, maar dat ook de dieren aan de mens werden toevertrouwd en wij de verantwoordelijkheid voor hen dragen.

„Ik jaag niet meer”

Onlangs sprak ik een Nederlands officier, die twintig jaar in Oost-Afrika doorbracht en nu een verantwoordelijke taak bij ons leger heeft. Ik kreeg, toen ik met hem sprak, het gevoel dat deze man moed aan eerbied voor het leven paarde, twee grote, men zou haast zeggen, noodzakelijke deugden voor een beroepssoldaat. Vóórdat hij tijdens de laatste oorlog meevocht voor de bevrijding van ons volk, werkte hij op een suikerplantage in genoemd gebied en op regelmatige tijden ging hij, vergezeld van zwarte dragers, op jacht in de wildernis. „Ik bedoel”, zo zei hij mij, „dat ik dat in de eerste drie jaren van mijn verblijf daar deed: op jacht gaan. Maar de laatste zeventien jaar trok ik alleen maar weg om rond te zwerven in die machtige natuur en mij te verheugen en te verbazen over de grootheid van de schepping. Ik hanteerde toen alleen nog maar het geweer als dit beslist nodig was, want dat neerleggen van dieren uit een hinderlaag, dat doden van een prachtige bok of een heerlijk gekleurde vogel, dat neerknallen van een verscheurend dier of een olifant, het is dikwijls niet alleen zinloos, maar het verscheurt ook de harmonie in dat fascinerende Afrikaanse land. De knallen van mijn geweer vernielden de stilte. De vogels staakten hun gezang en geen dier durfde zich de eerste tijd meer te verroeren. Maar erger was wat men met dat schieten bereikte, een zieltogend of direct gedood dier, dat al gauw in een bloederige massa veranderde, wanneer de gieren en jakhalzen er op af kwamen. Dat was nog maar het beste, dan bleef er niet meer dan een afgekloven skelet over, anders bedierf het dode vlees al spoedig in de verzengende hitte en lokte de afschuwelijkste insecten. De geur van bloed en rottend vlees bij jachtpartijen op grote schaal, waarbij we er dus in een groep op uit trokken, en waarbij b.v. een kudde olifanten werd geschoten, was weerzinwekkend.

De beschouwing van het leven der dieren, toen ik de jacht er geheel aan had gegeven, was voor mij oneindig boeiender en verheffender”.

Deze woorden spraken zeer tot mij, want toen ik tijdens een verblijf op een eenzame boerenplaats in Zuid-Afrika op een noodzakelijke jacht meeging – de oogst liep gevaar – was ik zeer opgelucht dat we zonder buit terugkwamen. Als men in zachte gazellenogen heeft gekeken, of de liefde van een apenmoeder voor haar kind heeft gadeslagen, zich verlustigd heeft in de prachtige kleuren van een vogel, terwijl wij zelf niet één veertje kunnen creëren, dan heeft men geen lust om deze dieren te doden.

De tocht zelf was echter machtig interessant geweest.

Jacht op de dieren der wildernis is soms dringend nodig. Toen ik in

Noord-Rhodesia de gast was van een eenzaam pionier met zijn gezin, werd bijna onder de ogen der zwarte wakers enkele nachten achtereen vee in de kraal verscheurd. Gedurende de dagen die er op volgden, hielden de farmer en zijn zoons een intensieve jacht op de roofdieren.

Was ik een man en geen vrouw geweest, ik zou zeker zijn gebleven om deze mee te maken. Nu trok ik in plaats daarvan weer weg, want nog altijd kan ik onderschrijven wat ik destijds voelde na mijn bezoek aan het Krugerwildpark:

„Hoe interessant het ook is de dieren der wildernis in hun eigen omgeving van nabij te kunnen gadeslaan, toch was het niet dát, waarvan ik het meest onder de indruk ben gekomen. Dat was, hoe eigenaardig het ook moge klinken, die tere, stille morgen, toen we, nog vóór zonsopgang, het kamp reeds weer verlieten.

De onzegbare vrede, die toen heerste na een nacht van strijd, angst en de grootst mogelijke onrust. We hadden verschroeiende hitte meegemaakt, wild onweer, neerstortende regen, gierende windvlagen, verblindend weerlichten en door de bergen duizendvoudig weerkaatste donder. Toen kwam de avond, waarop hongerende dieren op roof uitgingen en overal het gevaar loerde, gevolgd door de nacht, donker en huiveringwekkend, vervuld van leeuwengebrul en daarop . . . die prille morgen, stil en vredig. De dreiging scheen van de aarde weggevaagd. Nergens was meer een glimp van een verscheurend dier te ontdekken. Men hoorde alleen het lieflijke zingen van ontelbare vogels, die blijde de zon begroetten, welke in goud en vlammend rood boven de horizon verscheen.

Er was ook nergens een mens te zien. Alleen wij stonden daar, luisterend naar de stilte en diep de koele morgenlucht inademend. Opeens zagen wij vlak bij ons een reetje. Zijn oren waren net rose schelpen en de grote bruine ogen zagen ons nieuwsgierig aan.

Hoe vernieuwt zich de wereld, elke morgen weer. Hoe schoon moet dat prille, maagdelijke land er iedere morgen hebben uitgezien voor de trek-kende Boeren, opzoek naar een nieuw vaderland, als ze bij het opkomen der zon hun ossenwagens verlieten, de nacht met zijn dreiging voorbij was en ze blij de dag begroetten”.

De wildernis om de wildernis zelf

Als men alleen naar de wildernis trekt om de wildernis zelf, om te genieten van de schoonheid en onder de indruk te komen van de grootheid van Gods schepping, dan denkt men met een glimlach terug aan al het schilderachtige, wat men er 66k vond. Dan denkt men aan de nieuwsgierigheid der giraffen, die merkwaardige verschijningen, de kleine kop-

pen met de lange halzen soms uitstekend boven de omringende bomen, een blaadje savourerend uit een groene kruin of zich op de meest koddige wijze neerbuigend om te drinken, de stijve poten wijd vaneen, of in een prachtig rythme weggalopperend, wat vooral bij nacht, terwijl men in het licht van felle autolampen een gehele kudde ziet wegvluchten, de indruk geeft dat men met een vertraagde film te doen heeft.

Daar is de herinnering aan de lenigheid der impala's, die met machtige sprongen, welke zeker door geen kangoeroe zullen worden overtroffen, bij gevaar of alleen maar uit pure levensvreugde, hun weg door het bosveld nemen. Sierlijker schouwspel dan het wegvluchten van een kudde impala's is bijna niet in de dierenwereld te vinden.

Daar zijn de brutale „baboons”, waarover we reeds spraken, die met de handen op de buik, de kop scheef, je nieuwsgierig gadeslaan en dan in een schier eindeloos geroddel over je losbreken! Hoe sierlijk is de verschijning van een kudde zebra's en hoe interessant die van een kudde buffels. En al weet men dat zij met de rhinoceros tot de gevaarlijkste aanvallers behoren, hun aanzien is zó dom, met de stompe neuzen en de flarden haar over hun koppen heen hangend, terwijl ze op een rij met ogenschijnlijk nietszeggende blikken naar je kijken, dat je alleen maar om ze zou kunnen glimlachen als daar niet die vervaarlijke, scherpgepunte hoorns waren boven hun zwaarbehaarde oren.

Daar zijn de waterbokken, met de zuiver witte ring, getrokken in hun huid rondom hun stomp, bewegelijk staartje, die bij gevaar als enige uitkomst het water zien en daarin tot aan de nek verdwijnen; de vlugge, wilde zwijnen met het lachwekkende gedrag der kleintjes; de ontelbare andere dieren.

Maar indrukwekkender dan de verschijning van leeuwen, panters en andere heersers der wildernis, is de komst van een kudde olifanten, de ontembare, onverzoenlijke, onberekenbare geweldenaars uit het Afrikaanse land. En niets is schrikbaanjagender dan een mannetjesolifant, achter zich zijn wijfje en jong, te zien naderen, klaar voor de aanval, welke onherroepelijk eindigt met het in elkaar beuken van de auto der toeristen, die hem onverwachts ontmoetten en zijn toorn opwekten. Wéé degenen, die niet tijdig wisten te ontkomen! Vandaar dat men overal in de wildernis het „Beware of elephants” kan lezen. „Wacht U voor de olifanten!” Maar liefde tot de natuur en tot het dier, zelfbeheersing en voorzichtigheid zijn de beste wapenen, welke een mens, die op zwerftocht wil gaan door de Afrikaanse wildernis, met zich mee kan nemen.

Daarmee gewapend en voor een „safari”, een reis, goéd voorbereid, wordt het verblijf in Afrika's wijldheid tot een onvergetelijke gebeurtenis.

MOMBASA

Reis door Kenya

„Land van oorlog”

HET was nog zeer vroeg in de morgen dat we ons in Moshi klaarmaakten om per station-car naar Mombasa te gaan, een tocht dwars door het Afrikaanse land, van Tanganyika naar Kenya, van de trotse Kilimanjaro naar de kust van de Indische Oceaan.

Toen de zon haar eerste stralen over de sneeuwbedekte top van de fascinerende berg liet vallen, die zich – welk een wonder – als ten afscheid, gekroond met een krans van teerwitte, goud-doorlichte wolken, opnieuw aan ons liet zien, stonden wij gereed om te vertrekken. Drie mannen zouden mij naar Mombasa brengen, de heren Ralph Janssen, Melt Vermeer en Jack Jeffaris, de Engelse piloot, die mij ook reeds op andere tochten had vergezeld. Er ging de nodige leeftocht in de auto voor het geval we onderweg eens mochten blijven steken en bovendien enige pistolen. In een land waar nog altijd de Mau Mau haar onverwachte overvallen doet, is dat geen overbodige weelde . . . We hadden vernomen dat meer naar de kust hevige slagregens waren gevallen en de mogelijkheid was groot dat de ongeasphalteerde hoofdweg, waarvan halverwege een aftakking naar Nairobi gaat, weleens gedeeltelijk onbegaanbaar zou kunnen zijn.

Al spoedig lieten wij Moshi in haar vriendelijke omgeving achter ons en nauwelijks hadden wij de hoofdstad van het rijk der Chagga's verlaten of we zagen hoe de Kilimanjaro zich in wolken terugtrok, zoals zo dikwijls, hoewel op de enorme vlakte tussen Arusha en Moshi, waarover hij waakt, zelden de dorstende aarde door regen wordt verkwikt. Hoe had ik het echter getroffen in deze dagen! Vanaf mijn aankomst tot mijn heengaan had zijn sneeuwbedekte top het oog verrukt, in de eerste glans van de morgen, in het helle licht van de dag, in de gouden schijn van de zons-
ondergang, die culmineerde in een verrukkend „Alpengloeien”, tot de maan haar zilveren schijnsel over de geheimzinnige reus en zijn zuster, de Mawensi, wierp.

Uren lang voerde de weg door een wild-reservaat, waar dierenkudden ons nieuwsgierig gadesloegen, vooral als wij de auto eens een ogenblik ver-

lieten om tussen het laag geboomte en de verspreide struiken de benen te strekken. Soms wachtten de giraffen tot we vlak bij hen waren om dan, de kleine koppen nog boven de bomen uitstekend, zich in rhythmische gang dieper het bosland in te spoeden.

Trieste verhalen

Bij de grens tussen Tanganyika en Kenya was een serieuze contrôle van askari's, doch alarmerende berichten waren er niet. Wij konden met een gerust hart verder rijden. Enige uren verder stond aan de weg een aardig hotel, waar wij de lunch gebruikten. De naam is mij ontschoten doch ik heb aan deze „pasang grahan” – men kon er ook overnachten – de meest aangename herinnering. Ik liet er mijn rode manteltje hangen en kreeg het ongeveer twee maanden later in Nederland thuisbezorgd! Heerste een dergelijke eerlijkheid ook maar onder de inheemse bevolking. Later, weer terug aan boord van de „Ridderkerk”, bleken enige dames uit Kenya de reis te zullen meemaken; zij voeren terug naar Engeland omdat zij niet langer in een gebied, waar men nog altijd gevaar van overvallen kon vrezen, wilden vertoeven.

Onder hun naaste vrienden hadden zich de grootste tragedies afgespeeld. Zelfs jarenlang vertrouwd huispersoneel had zich ontpopt als verraderlijke moordenaars. De groom van huisvrienden, die altijd de vader van het gezin had vergezeld als hij te paard er op uit trok, die de kleine zoon zelf paardrijden had geleerd, had én het kind én zijn ouders eigenhandig vermoord . . .

„Weet u wie het meest verraderlijk en wreed zijn?” vroeg de dame. „Dege-
nen, die wij, Engelsen, op de meest dwaze wijze hebben laten studeren, in plaats van ze gedegen kennis van een vak bij te brengen en ze tot nuttige leden der samenleving te maken. Nooit zijn ze gewend geweest om veel te onthouden. Nu moeten ze op universiteiten een enorme kennis in hun hoofden pompen en kunnen dat alleen door het voorafgaande eenvoudig te vergeten. De zoon van onze hoofdjongen vertelde me in vakken te willen gaan studeren, waarvan ik werkelijk zelfs nog nooit had gehoord! De zoon van onze oude tuinman stuurde een dreigbrief, waarin hij ons gelastte het loon van zijn vader aan hem te doen toekomen in verband met zijn studie!

„Weet u wat het gevolg is?” vroeg ze ons opnieuw. „Deze heren krijgen een vernisje beschaving en daarnaast een meerderwaardigheidsgevoel, voortkomend uit een minderwaardigheidscomplex met alle verschrikkelijke gevolgen van dien! Het is de schuld van degenen in het „Home-land” die er altijd maar op aangedrongen hebben de inheemse bevolking

te behandelen alsof het Europeanen waren, in plaats van te bedenken dat eeuwen achterstand moeten worden ingehaald, hetgeen onmogelijk in één mensenleeftijd kan plaatsvinden”.

Tot zover deze mede-passagiere. Op deze tocht zagen wij Kenya echter niet geteisterd door bloedige strijd, maar wel door noodweer . . . Ook hier werd, zoals overal in Afrika, aan de mogelijke gevolgen van atoomontploffingen gedacht . . . Het weer was zo abnormaal slecht als men bij mensenheugenis nog niet had meegemaakt.

Zwoegend ging de stationcar verder over een weg, die op het laatst een modderbaan geelk, terwijl hevige windvlagen, zodra we in de lage kuststrook waren aangekomen, de palmen schenen te willen ontwortelen en hun kronen aan flarden scheurden.

Met enige uren vertraging arriveerden we in stromende regen bij hotel „Manor”, een ouderwets tropenhotel, de kamers onder het plafond naar twee zijden open, zodat het er nu vochtig en koud was en de hevige tocht je tot op het gebeente verkleumde!

Maar de volgende dag was Mombasa een stoomketel gelijk toen de zon door de wolken heenbrak en de damp omhoog steeg.

Omdat de „Ridderkerk” nog minstens vier dagen in de haven moest blijven laden en lossen, was er tijd te over om de stad en omgeving te leren kennen. Ook hier was natuurlijk een kantoor van de Holland-Afrikalijn en van enkele Nederlandse firma's, waar we veel hartelijkheid ontvingen. In deze havenstad vindt men ook talloze zaken van Indiërs, die de Europeanen (ruim 2000) minstens twaalf à dertien maal in aantal overtreffen! Verder is de drukke stad bevolkt met Arabieren, naturellen en de vergetenwoordigers van vele andere rassen.

Bewogen verleden

Het woord Mombasa zou letterlijk „land van oorlog” betekenen, wat men niet goed kan begrijpen, doch het wordt een symbool wanneer men iets over het bewogen verleden leest.

De beroemde zeevaarder Vasco da Gama was in 1489 de eerste European, die de stad, welke toen reeds meer dan vijftien eeuwen moet hebben bestaan, bezocht. Vanaf het jaar 1500, toen de Portugezen haar plunderden, tot ze in 1769 nog eenmaal trachtten om Mombasa, dat ze telkens weer uit handen hadden moeten geven, te heroveren, is er niets dan strijd en ellende geweest.

Aan het einde van de zestiende eeuw hadden ze aan de ingang van de haven een fort gebouwd, dat ze de naam van Fort Jezus hadden gegeven. Mombasa was intussen de hoofdstad geworden van de Portugese koloniën

aan Afrika's oostkust en ze wilden door deze machtige versterking, die nog altijd een diepe indruk maakt op de beschouwer, hun macht stabiliseren en zo de vrede bewaren. Het omgekeerde is gebeurd. In 1631 werden alle Portugezen door Arabieren afgeslacht. De Portugese gouverneur zelf werd doorstoken terwijl hij in de Fortkapel een mis bijwoonde.

In 1696 werd het fort opnieuw door Arabieren belegerd. Vijftien maanden hielden de zeer dappere Portugese verdedigers achter de dikke muren stand, ofschoon ze door ziekten, o.a. de pest, werden geteisterd. Toen kwamen er eindelijk 500 man uit Mozambique om vanuit zeehungergedunde gelederen te versterken. De belegering, die begonnen was Maart 1696 duurde nog voort tot December 1698, tot de Arabieren ten slotte de muren bestormden en het fort binnendrongen. Er bleken . . . elf overlevenden te zijn, negen mannen en twee vrouwen, die op vreselijke wijze werden afgemaakt. Twee dagen later kwam er vanuit Goa een vloot om het ingesloten garnizoen te ontzetten, welke echter onmiddellijk de steven wendde zodra men de Arabische vlag boven het fort zag wapperen. Het fort wordt nu gebruikt als gevangenis. In dit land, zo lang geteisterd door de „Mau Mau”, heb ik het stuitende schouwspel meegemaakt, dat Europeaanse zeelieden, die om een vechtpartij bij dronkenschap in het fort opgesloten waren geweest, in boeien geklonken, onder bewaking van gewapende naturellen, naar een andere plaats werden vervoerd!

Misschien heeft het fort, waar in achterliggende eeuwen zo heroïsch is gestreden, de langste tijd tot gevangenis gediend. Men wil trachten dit belangrijkste historische monument van de gehele oostkust van Afrika te restaureren en tot museum te maken.

Het is thans niet geopend voor publiek, maar achter het fort kan men zich in het gras neerzetten en over de zee uitzien. Ook kan men van hier langs een pad dat over de rotsen slingert, een heerlijke kustwandeling maken.

„Aards paradijs”

Uitzien over een verrukkelijke inham van de zee, kan men ook vanaf de terrassen van hotel „Tudor”, dat hoog boven de baai, welke dezelfde naam draagt, werd gebouwd. We verwisselden dit hotel namelijk voor het prozaische „Manor” en kwamen voor ons besef in een aards paradijs terecht, wat men het laatst van alles in Mombasa zou zoeken, zolang men zich tenminste in de oude stad bevindt. Deze heeft zeer schilderachtige gedeelten, maar is heet, stoffig en rumoerig, zoals iedere tropenhavenstad. Het eiland Mombasa is door koraaldiertjes in de eeuwen der eeuwen opgebouwd. Er zijn twee havens, de ene „Kilindini” (wat diep water be-

tekent) gaf haar naam ook aan de drukke, brede winkelstraat, de Kildini Road, die van deze haven tot aan het oude fort loopt en meer dan drie kilometer lang is.

Zodra men buiten de stad komt, ziet men de verrukkende schoonheid der tropennatuur. Hier ook bevinden zich de villawijken der Europeanen, huizen die schuil gaan in het overdadige groen, soms half bedekt door de warmkleurige bougainville en overhuifd door palmen.

Toen we uit „Manor” in hotel „Tudor” waren aangekomen en ik vanaf het terras voor mijn kamer, dat zich in één der langwerpige bungalows van het hotel bevond, uitzag over de ingesloten baai, dacht ik nog niet op zo’n verrukkelijk plekje tijdens mijn gehele reis te zijn geweest. Zo liefelijk en vredig. De hotelkamers waren van alle comfort voorzien. Maar het schoonste was het uitzicht. Vanaf de heuvelrug, waarop „Tudor” werd gebouwd, liep een prachtig begroeide helling naar het blauwe water. De diep paarse gloed der bougainville, het stralende wit der frangipani, het helle rood van de flamboyants, vormden het feestkleed dat over de smaragdgroene hellingen lag uitgespreid. Palmen rezen vanachter het muurtje, dat het terras afsloot, omhoog en papaja’s leunden er tegen aan. Hun grote vruchten rijp om geplukt te worden. Machtige mangobomen overschaduwden de bungalows. Witte wolken dreven door de zonnige hemel en het namiddaglicht lag op de verre bergen.

Maar het schoonste was eigenlijk nog op het lage muurtje zelf te zien. Toen ik na een korte siësta verfrist naar buiten stapte dacht ik werkelijk nog te dromen. Daar zat een lange rij goudglanzende vogeltjes. Ze bleken in afwachting van de thee, die aanstonds door de boys langs de kamers zou worden gebracht en waarbij zeker ook voor hen iets lekkers zou afvallen. Hun veertjes waren als van goud-satijn en flonkerend in het stralende licht. Ze kwetterden opgewonden, zagen met scheve kopjes omhoog, onmiddellijk bereid om uit de hand wat stukjes cake weg te pikken. Na de thee zijn we naar het smalle strand gegaan dat, aansluitend op de helling, de baai omzoomde. Enkele grote mensen en wat kinderen genoten daar van zon en water, en hun gelach schalde naar ons over, terwijl wij wegzwommen naar de andere zijde der baai, in het heerlijkst denkbare water. Als men dan op zijn rug drijvend opzag naar de hemel, rondom de heuvels, de palmen, de bloemen en alles overgoten door zonlicht, kon men zich nauwelijks voorstellen dat men de vorige avond in een afschuwelijk somber hotel verbleef, dat tralies had in plaats van ramen, waar de slagregen over het dak dreunde, de straat alleen door een watergordijn zichtbaar was en de wind vrij spel in de vertrekken had. Hoe spoedig kan dus in het leven somberheid weer plaatsmaken voor blijheid

en geluk, juist op ogenblikken, dat men er niet de minste verwachting van heeft.

Aan de overzijde van de baai lagen aan de voet van de heuvels kleine maagdelijke stranden, half verscholen tussen het groen, zo vredig of nog nooit iemand ze betreden had.

Tropennacht

Op deze middag volgde het gadeslaan van de zonsondergang, het verkleuren van de hemel, de komst der eerste sterren, terwijl grote zwaluwen door het gouden licht zwierven. Daarna het avondeten in de eetzaal van het hotel, de muziek in de pendopo, begeleid door de zang der krekels, terwijl de koninklijke cannah's rondom als rode vlammen in het lamplicht stonden tegen de geheimzinnigheid van het dichte groen.

Vóór het naar bed gaan stonden we nog even uit te zien, hoog boven het roerloze water, waarin nu de nachthemel weerkaatste, terwijl een kleine lamp in het midden de aanwezigheid van een visserskano verraadde en ook aan de overzijde hier en daar een lichtje tegen de hellingen de diepe duisternis onderbrak . . .

Meer dan eens ben ik in die onvergetelijke tropennacht buiten geweest; apen schreeuwden van ver en krekels zongen dichtbij, glimwormpjes flonkerden in de slagschaduw der reusachtige mangobomen, die als enorme wachters rondom de bungalows oprezen, en de maan dreef als een gouden boot, voorafgegaan door een fonkelende ster, door de nachtblauwe hemel.

Met deze laatste herinnering aan dit deel van Afrika, waar niets sprak van onvrede, gisting, rebellie, moord en vergelding, waar onder Gods wijde hemel onzegbare vrede heerste, was het goed de reis af te sluiten en huiswaarts te keren . . .

THUISVAART

Blijdschap in de natuur

Onbeschrijflijk genieten

zo voeren wij in het gouden namiddaglicht, de drukke haven uit van Mombasa, dat zo'n uitzonderlijke verrassing voor ons had ingehouden. Als een machtig droomschip, wit en stralend, passeerde één der modernste Italiaanse zeekastelen onze eenvoudige vrachtboot. De naam was „Europa” en het was of dit binnenkomen ons reeds een groet van thuis bracht. Het gaf evenveel blijdschap als wanneer er een ruiker bloemen uit het eigen werelddeel als welkomstgroet op de „Ridderkerk” zou zijn bezorgd en dit laatste was veel riskanter, want Too Chu, mijn Chinese hut-steward gooide toch maar de bloemen, die je voor de nacht zorgzaam in de gang zette, zee in!

De bemanning was vol goede moed. Er werd gezongen en gelachen. Het ging immers weer huiswaarts? Bovendien hadden zij een zeer voldaan gevoel omdat zij tijdens het verblijf in Mombasa een voetbalmatch tegen Belgische zeelieden met drie-twee hadden gewonnen! Zo hadden zij, niet in een Nederlands of Belgisch stadion, maar onder de Afrikaanse zon de eer van ons land hoog gehouden!

Na de bewogenheid in de verschillende havens kwam er een wondere rust over het schip en een goeddoend rythme in de kalme gang der dagen. Wij voeren nu door de Indische Oceaan en waren op weg naar Aden. In de vochtige warmte was het goed nu te werken aan de windzijde van het dek. Dan stond Wo Sung, één der stewards, soms even naar het op en neer kletteren der schrijfmachinehamertjes te kijken en terwijl zijn pientere ogen glinsterden zei hij verbaasd in zijn wonderlijk Engels: „Die missus is altijd maar aan het werk, altijd maar”.

Het karakter der oceanen

Hoe heeft iedere wereldzee haar eigen karakter! De Middellandse Zee is als champagne! De Atlantische Oceaan is mannelijk, koel en gesloten, de Stille Oceaan teer en beminnelijk, bijna altijd in een goed humeur. De Indische Oceaan heeft het puurste tropische karakter, fel en boeiend, een kleur als van de zakjes blauw, die mijn moeder gebruikte, een blauw,

dat je als kind reeds zo fascineerde. Soms was die zee traag als olie, door geen zuchtje wind in beweging gebracht, zodat een zakdoek, die ik op een open plekje op het voorschip liet liggen, na een nacht varen daar 's morgens precies nog zo lag, verzadigd van vocht, zoals iedere zakdoek in je hut, maar daar door het afwissen van je gezicht. Soms ook woei er een onstuimige wind, heet als de woestijn waar hij vandaan kwam, gaf het nu vijandige blauw van de oceaan witte schuimkoppen en deed je snakken naar koelte.

Voordat de loods aan boord kwam lagen we een gehele Zondag in de hitte voor de rots, waartegen Aden werd gebouwd. Zeilboten scheerden de taaie zwoeger voorbij, die daar hunkerend lag te wachten op aanvulling van de voor hem onmisbare olie. De luchtige, witte zeilen dansten rondom ons vrachtschip als uitgelaten vogels, die alleen maar voor hun plezier leefden, rondom een aan vaste teugels gewend geraakte en in de dienst verweerd geworden zeehond.

Tegen de avond mochten we even van ons nu op de rede gemeerd schip per motorbootje naar de lokkende wal. Boven het hete havenkwartier lagen tegen de kale rots witte villa's en trotse gebouwen.

De tijd was te kort om lang in Aden te vertoeven. Een zwerftocht bij avond zou ook weleens heel gevaarlijk hebben kunnen zijn. Aangezien ons schip alleen wat deklust moest, kokosolie, soda en vruchten, moesten wij na een paar uur weer aan boord terug wezen.

Die tijd verbleef ik nog ten dele ten kantore van de agenten der maatschappij, „Cawasjee Dinshaw and Brothers”, aangezien ik spoedcopie moest trachten te verzenden en natuurlijk geen kantoor open was op deze Zondagavond. De service was echter fantastisch. In de holle, schaars verlichte ruimte, waarin het kantoor was ondergebracht, verscheen al spoedig mr Gandhi! Mr Gandhi was de hoofdboekhouder en men had hem in zijn Hindoetempel opgedoken uitsluitend om mij te kunnen helpen! Hij was een bijzonder prettig man en vertelde mij dat zijn bazen zelf tot de sekte der Parsen behoorden, die in India hun doden niet begroeven, maar de lijken op een dodentoren ten prooi van de aasvogels lieten. Zijn assistent was Rooms-Katholiek en een klerk, een grote neger, Mohammedaan. Maar ze werkten in grote harmonie en opgewektheid tezamen, zo zei hij.

„Wij hebben geen thuiskomst”

Ook ons schip scheen elke dag opnieuw opgewekter zijn thuisvaart te vervolgen. Nu hadden wij een zachtmoedige kapitein en een zeer opgewekte eerste stuurman, die de schone naam van Borstlap droeg en over

de tweehonderd pond woog. Bovendien hadden wij een verliefde zeeman aan boord, die ondanks het feit, dat zijn liefste duizenden mijlen ver bij hem vandaan was, zijn geluk niet op kon, maar uren van zijn nachtrust op-offerde met het schrijven van minnebrieven. Zijn geluk was zo aanstekelijk – het straalde letterlijk van zijn fris gezicht af – dat er iets van op iedere passagier scheen neer te druppelen.

Het schip scheen elke morgen meer te blinken. Het hele want met zijn witte, nu wat verdonkerde kabels, werd met loodwit en talk „gelapzalfd”, – een woord dat wonderlijk mooi paste bij de naam van onze stuurman –. Dit om de roest tegen te gaan. Het was of ook de natuur plezier in dat oude, maar zo prima onderhouden schip kreeg, dat bovendien een opvarende had in wiens brede borst een verliefd hart ontstuimig klopte. Elke dag zond zij haar afgezanten. Soms zaten de masten vol met kleine meeuwen, die met behagen rondkeken, dan weer waren het opgewekte zwaluwen. Soms ook werd het schip begeleid door spelende dolfinnen, of zwermen vliegende vissen, die het aan onzichtbare draden schenen voort te trekken. Want natuurlijk begreep ieder schepsel rondom ons dat bij zo'n verliefdheid een spoedige vereniging van twee zielen een noodzakelijkheid was! En van die vertederde stemming der natuur genoten wij allen mee. Zelfs Dekker, onze uitstekende kwartiermeester, die, vrijgezel als hij was, wel eens triest kon opmerken: „wij hebben geen thuiskomst” (en was dit overdreven?) scheen op onze dekken alles nog schoner te poetsen en te zemen dan anders.

Maar dan de natuur! Die deed telkens een ander feestkleed aan! Ik denk aan die morgen voor Aden. De nacht was smoorheet geweest en toen ik zoals gewoonlijk om half zes aan dek kwam, scheen het alsof daar een droomland voor mij uit zee oprees. Het was de rotsige kust van Somalieland, thans gehuld in rose nevels, die, terwijl de zon uit zee oprees, in gouden sluiers overgingen. Toen ook deze wegvaagden, was het of de tafelberg, die hoog uit de kust oprijst, uit puur goud was gehakt. Diep er beneden zag men een onbeduidend vissersdorp liggen. De kinderen, die daar geboren werden, leefden tussen oceaan en rotsen in. Wat wisten ze van de wereld, waarin wij leven? Waarschijnlijk niets. Waarschijnlijk dachten ze wel dat de gehele wereld was zoals zij die zagen, een dor, geel strand, een dorp van leemhutten en wat wit gekalkte huizen met enkele armetierige palmen, een zee en een hemel van het hardste blauw en gele rotswanden. En dan hitte, zo goed als nooit anders dan verzengende hitte, ook als de storm de kusten beukte. Voorts mensen, de meesten gehuld in vodden, lastezeltjes altijd zwaar beladen en altijd hongerig, en zeevogels die hun rauwe schreeuw deden horen.

Iets verder rijst Kaap Guardafui op, een vuurtoren en wat eenvoudige gebouwtjes op de uiterste punt van de leemstenen rots, die vroege morgen eveneens door gouden licht overtogen. De gouden glans scheen te zeggen dat de mensen in dit getsoleerde deel van de wereld, zo schaars bedeed met natuurschoon, toch niet alleen hun leed, maar ook hun geluk hadden.

De verliefde zeeman

De dag eindigde bijna nog schoner dan hij begonnen was. Toen ik, zoals gewoonlijk, op de voorsteven de ondergang van de zon afwachtte, zag ik voor het eerst van mijn leven de groene straal, waarnaar ontelbare mensen tevergeefs hebben uitgezien. Wij voeren op dit ogenblik rechtstreeks op de gouden bol toe. Het scheen een lamp, verdwijnend in de golven, toen, veranderend van vorm, een gouden poort naar een andere wereld, ten slotte een iglo, onverbiddelijk en onafwendbaar wegzinkend in zee en opeens zag ik datgene, waarnaar ik zo dikwijls had uitgezien: de groene straal! Een brok puur groen vuur, opspattend van de verdwijnende zon. Een natuurverschijnsel zó indrukwekkend, dat men het nooit meer vergeet. Maar hoe de natuur ons ook verwende, er waren mensen die zelfs tegen onze goede Borstlap een tegenovergestelde houding aannamen. Op een avond voer er onder de boog van de Melkweg een stralend passagiersschip aan ons voorbij. Door lichtseinen vroeg de stuurman de naam van het zeekasteel. Maar het sprookjesschip voer onbewogen verder. Trotse passagiersschepen zijn dikwijls te hovaardig om de seinen van een eenvoudige vrachtboot te beantwoorden, zelfs als er een zeeman aan boord is die het – zij het in gedachten – tot postillon d'amour wilde maken! Maar moeder natuur legde dan weer haar zachte hand op de bezeerde plek in des zeemans hart.

Zo ook aan het einde van een dag, terwijl we voeren door de diepblauwe Rode Zee.

De hemel boven de westelijke horizon was van een verrukkelijk, transparant en stralend goud. En opeens doken in het avondlicht rondom ons schip ontelbare dolfijnen op, zich sierlijk uit de golven verheffend. De glanzende lijven druiwend van het water, goudovertogen, de koppen soms bijna loodrecht naar de groenblauwe hemel geheven om daarna weer in de golven weg te duiken. Spelende vissen, die een onzegbaar behagen in het leven moesten hebben.

Overal zagen we ze, voor, opzij en achter ons schip, buiteland en spelend als uitgelaten kinderen. Ik vertoefde op dat ogenblik op de brug en rende naar beneden, naar het lage voorschip. Schuimend sloeg het water

open, terwijl onze boot er doorheen sneed. Lichtstralen schoten door de omkrullende golven heen als brandde er vuur onder. We voeren weer precies in de gouden baan, die rechtstreeks naar de zinkende zon liep en de zee was een wonderheerlijke symphonie in blauw-wit en goud.

Links en rechts hingen boven het water de zware ankers, modderkluiten van de diepten der zee er nog op vastgekleefd en zelfs hier zag men een gouden glans!

Ik was nu op de verschansing van de voorsteven gaan staan, me vasthoudend aan de vlaggestok en slechts door een voethoge rand beschermd.

Dolfijnen speelden nog altijd rondom ons. Zwermen vliegende vissen, groen, blauw en parelmoer, vlogen voor ons uit en als ze in de goudbaan van de zon terechtkwamen, werden ze omgetoverd in elfjes, de doorzichtige vleugels goud doorlicht. Het kon die avond niet op! Want er was ook nog de wind, die geuren en verhalen uit de woestijn met zich meevoerde. Er waren de wijldheid en grootheid, de goedheid en eindeloosheid van de zee. En daar was de koelte, die zich tegen je voorhoofd, je verhitte gezicht, je hals en armen vlijde.

Wijd ging je ziel open om in dit wonderbaarlijke uur het diepst mogelijk contact met God te hebben, Schepper van zoveel schoonheid.

Het hout van de witte vlaggemast met de oranjeknop tegen het lichtblauw boven mij en een stukje staal onder mijn voeten, waren het enige contact met de wereld der mensen. Hier hoorde men geen gestamp van machines. Hier zag men niets meer van het schip en zijn opvarenden. Hier boog, als de meest volmaakte cirkel, de horizon zich rondom de zee, hier werd men voor zijn besef volkomen los van al het eigene, het bestaande, alleen nog maar gelijk aan dat vrouwenbeeld, dat vroeger de boegen van onze schepen versierde, de blik altijd gericht op de verte, in hitte en koude, storm en regen, zonneschijn en maanlicht.

Toen de zon was weggezonden, werd de zee een parelgrijs zilveren meer met een heerlijk blauwe weerschijn. En het ruisen van het water rondom ons schip was de puurste muziek.

In deze onwezenlijke schoonheid dreef een stukje hout voorbij en op dat stukje hout twee vogels! Twee vogels op huwelijksreis. In elk geval symbool van een geluk, dat men ieder mensenpaar zou toewensen. Een vaart van de huwelijksboot in zulk een vrede, zulk een harmonie, zulk een schoonheid, als dit brokje drijfhout, voortdobberend in het water van de Rode Zee, waarop twee vogels zich vol vertrouwen hadden neergezet . . .

Schepen-processie

Eén der laatste phases van de thuisvaart was een processie . . . Een processie, die duurde van de vroege morgen tot laat op de avond. Dat was de processie door het Suez-kanaal . . .

Reeds in de vroege kwam er een kanaal-loods aan boord. Het was een broer van onze stuurman Borstlap, die reeds jaren in Suez als loods gestationneerd was. Hij kwam echter alleen om zijn broer te groeten en ging daarna over naar een ander schip, dat echter ook de Nederlandse driekleur in top had. Het was de „Willem van der Zaan”, mijnenveger, thans gebruikt als fregatschip, eveneens op thuisvaart na een afwezigheid van twee jaar en acht maanden . . . Eerst was daar die Zaanse groet geweest in Beira, toen de Europese in Mombasa en nu een ontmoeting met een schip van onze eigen marine, waarvan de naam nog voor mij, als Zaanse, een speciale betekenis had!

Het was op die morgen een drukke bijeenkomst van allerlei soorten schepen. Gedisciplineerd werd ten slotte een stoet gevormd, welke zich langzaam in beweging zette. Het centrum van Suez, waar blinkend nieuwe wolkenkrabbers oprezen, lag wat dieper het land in te blakeren in de zon, langs het kanaal zelf lagen de villawijken der stad, uitlopend in een fleurige boulevard. Na de stad zette zich links het groen, waarvan ook Suez zelf omringd was, voort. Het leek daar een eindeloze oase met palmen, tropische vruchtbomen en prachtige tuinen, waarin grote landhuizen wegscholen. Daarna volgden bewerkte gronden, bevroede akkertjes, langgerekte gehuchten met leemstenen huizen, kinderen en kamelen, mais en palmen, kippen en geiten. Altijd was daar een gekrioel van levende wezens rondom de hutten en de kleine officiële gebouwen vlak langs het water . . . Aan die zijde, waar ook het zoetwaterkanaal loopt, is mogelijkheid te over voor irrigatie . . . Maar rechts ziet men een volmaakt levenloos land . . . Het kanaal vormt de scheiding tussen twee werelden naar het schijnt en boven op de brug had men daarvan een duidelijk beeld. Want rechts was er niets dan zand, zand, eindeloos glinsterend zand tot aan de verre bergen, de woestijn Sinai. Eenmaal zwierf hier het volk Israël rond. Wat verder naar het zuiden verheft zich zijn geheiligde berg. Door dit gebied liep ook eens het antieke karavaanspoor naar het schier eindeloos verweg liggende Mekka. Maar verder is er niets dan zand, zand, vlakten, duinen en heuvelen, of door de wind in driehoeksvorm opgewaaid als zeer vergankelijke pyramiden . . .

Langs het kanaal zelf heerste ter linkerzijde grote bedrijvigheid. Er was daar een zeer druk, modern verkeer, ook van militaire wagens, soms van hele konvooien.

Maar rechts was het enige teken van menselijk leven een Bedoefnen-nederzetting.

In onze vaarweg lagen hier en daar de zandzuigers, die altijd door bezig zijn het kanaal, dat anders gevaar zou lopen te verzanden, uit te diepen. Maar ook zag men daar in alle gemoedsrust een in het wit geklede Egyptenaar, totaal verloren voor zijn omgeving, turend naar zijn in het kanaalwater dansende dobber! Een vissertje aan het Suezkanaal!

Ten slotte kwam het Bittermeer, waarvan men gelooft dat het vroeger deel uitmaakte van de Rode Zee. Hier zou de plaats zijn geweest waar Mozes de kinderen Israëls naar de overzijde voerde, vanuit Egypte naar het Beloofde Land. Vanaf de brug hadden we nu gezien welk een woestijn dit volk, mannen, vrouwen en kinderen, daarna nog door had te trekken! Een wereld waarin men veertig jaar zou verblijven. . .

Hier, in het Bittermeer, moesten wij wachten tot de schepen, thans varende in het volgende gedeelte van het kanaal, op weg naar het zuiden, ons zouden passeren, zodat de doorvaart voor onze veertien schepen zou vrijkomen. Dit kon nog wel een uur of drie duren.

De „Willem van der Zaan”

Toen loods Borstlap tijdens dit oponthoud nog even met een sloep van „de Willem van der Zaan” naar zijn broer werd gebracht, nam de bemanning mij mee terug. Pracht kerels, die roeiden dat het een lust was en mij vertelden hoe ze na zo lange afwezigheid hunkerden naar het eind van de reis!

Welk een vreugde om daar zo opeens voet aan boord van een Nederlands marine-schip te zetten. Na het bezoek aan de commandant moest ik met de officieren de warme maaltijd gebruiken, waarvan de hoofdschotel uit aardappelen met rode kool en gehakt bestond! Dit Nederlandse maal midden op het Bittermeer, op de plek waar Mozes en het volk van Israël misschien van de ene zijde der zee naar de andere waren getrokken!

Toen ik terugkwam op de „Ridderkerk” werd een boodschap van de „Willem van der Zaan” per lamp naar ons schip geseind. De commandant had het voorbeeld van de oude scheepskapiteins willen volgen om door een Bijbeltekst nog een groet of vriendelijke boodschap aan de scheidende mee te geven . . .

Onze Borstlap (broeder Borstlap stond nu weer op de brug van de „Willem van der Zaan”, die thans als eerste in de schepenstoet vanuit het Bittermeer het tweede gedeelte van het Suezkanaal binnenvoer) ving de boodschap op en krabde zich lachend onder de witte pet . . . „Nooit hebben de bitteren (de Bittermeren) zo zoet gesmaakt!” las hij.

De commandant had de dominee om een tekst gevraagd, maar die had in zo'n kort ogenblik niets beters kunnen vinden dan een tekst uit één der profetenboeken van het Oude Testament, naar wij later vernamen. In elk geval was het hartelijk bedoeld.

Ismalia, dat nu volgde, was een grote verrassing, een stad verborgen in een weelde van groen, met langs het kanaal een groot park, waar gras-groene gazons versierd waren met Egyptisch beeldhouwwerk. Zeer schone villa's en clubs, waar jonge mannen en vrouwen in luchtige kleding sport bedreven, nu de ergste warmte voorbij was, wisselden elkaar af.

Een groot monument ter herinnering aan de oorlog 1914-1918 trok de belangstelling, toen volgden werkkampen, ophogingen van de oever, baggerwerken, de afsplitsing naar het Faroekkanaal, de aanleg van een nieuwe spoorbrug, maar als laatste van al het zichtbare, terwijl de zon al onderging, een kerk en voor die kerk een zeer schoon beeld van Maria, dat het Kind Jezus optilde boven het kanaal . . . Toen viel de duisternis. Om elf uur meerden we in Port-Said. We hadden de volgende dag maar enkele uren om te gaan passagieren doch de uitzonderlijke hartelijkheid van de Nederlandse consul in Port Said, hoewel hij een Engelsman is, mr Acfield genaamd en van de vice-consul Norbert de Groot, waren zo goed doend, dat dit van het korte verblijf in onze laatste Afrikaanse havenstad nog iets moois maakte.

Het hoogtepunt van iedere reis

Nauwelijks varende in de Middellandse Zee, voelden wij na de grote warmte van Port-Said reeds de verandering in de temperatuur . . . De zee, de wind, heel de atmosfeer was anders geworden. Een geweldig nachtelijk onweer bood vanaf het hoogste dek een majestueus schouwspel, en zette, terwijl bliksemschichten en kettinglicht de wolkenhemel kliefd, het schip en de zee in blauwe gloed . . . Was het een voorproefje van het weer dat ons soms in Europa wachtte?

Toen kwam Italië. Op weg naar Genua voeren we tussen Sicilië en de punt van de laars van Italië's vasteland door.

Links en rechts van de Straat van Messina zagen we dat met zoveel schoon gezegende land liggen . . . De schilderachtige bergen van het vasteland met de vriendelijke dorpen, die soms als arendsnesten tot tegen de top lagen. Diep er beneden de stranden met de vissersdorpjes en in de dalen en tegen de hellingen de olijvengarden, de wijnstokken, de cypressen, de palmen . . . De huizen óf wit óf pasteltintig, soms bruin en verweerd, doch dan bijna altijd nog met zachtgroene, gele of rode luiken

en deuren. Daar lag ook het schilderachtige Reggio, met zijn kerken en zeer oude vesting.

Maar dan links! Sicilië! Welk een herinnering ontwaakte bij de aanblik van dit eiland! Hoog op de rotsen de hangende tuinen van Taormina, het antieke theater, de cactussen, de kleuren. Als een Japanse prent de met sneeuwbedekte, nu in zachte nevelen gehulde Etna, de verrukkelijke kusten, Messina, de barnende stad, eens het toneel van een ontzettende aardbeving, nu vrolijk en bedrijvig in de blijde morgen, verzinkend in groen en bloemen, beschut door de bergruggen, omspoeld door het water van de Straat van Messina . . . Zwermen vissersbootjes stoffeerden de toch al zo levendige waterweg. De bruine kerels met ontholte bovenlijven staande roeiend, lachten en riepen „bon viaggio!” naar ons op het huiswaarts kerende vrachtschip, hoog boven hen!

Er was plezierig verkeer op de weg langs het water, maar het schoonste was wel een aantal prachtig gekleurde echt Siciliaanse boerenwagens, waarvan sommige een enorm wijnavat torsten . . .

Dit varen door de antieke waterweg was reeds een thuiskomen! Dit was onze wereld. Hier was alles vertrouwd! Komend uit het land van optimisme, Rhodesia, deed het goed door de stralende gezichten van de verweerde mannen in hun notedoppen, door het gewuif op de oever, door het ondefinieerbare van de zoveel koelere atmosfeer, opnieuw tot het besef te komen, dat óók in het oude Europa het optimisme niet dood is en dat men daar bovendien gedragen wordt door een eeuwenoude cultuur, die telkens weer toont nieuwe levensvatbaarheid te bezitten . . .

Zo werd ook van deze lange en boeiende reis het allerschoonste: de thuiskomst, het weerzien van de eigen vertrouwde wereld, die nog zovele beloften inhoudt.

INHOUD

	Blz.
De Boabab symbool van Rhodesia	9
De Rhodesia's worden volwassen	13
Nederlanders in Rhodesia	27
Zuidafrikaanse boeren pionieren in Rhodesia	36
Het grote raadsel Rhodes	44
De maan schijnt over 's werelds grootste watervallen	59
Lusaka en de „wonderman” Welensky	68
Naturellen in Rhodesia	77
Rijkdom van Rhodesia: tabak!	88
Umtali, de grootste verrassing in Rhodesia	94
Verblijf in Umtali, liefelijk oord in de Vumba	99
De teleurstelling die Beira heet.	113
Holland's vlag aan Afrika's Oostkust	124
Nederlanders in Tanganyika	130
Het toverwoord Zanzibar	149
Bezoek aan een Nederlandse sisalplantage	164
Bij het Christen-opperhoofd der Chagga's	173
Een vrijgezel, die diamantkoning werd	181
Dieren in Afrika's wildernis	187
Mombasa	195
Thuisvaart	201

5387

